

A KATONAI BIZTONSÁGI HIVATAL
TUDOMÁNYOS TANÁCSÁNAK
KIADVÁNYA

A TARTALOMBÓL

Kína hadserege, biztonságpolitikája
A kínai biztonsági szolgálatok
tevékenységének jogi és társadalmi háttere
Tanúvédelmi program rendszere
Magyarországon
Teljesítményértékelés
A titkosszolgálatok történetéből
Vezetői kompetencia alapú képzések
Különleges alakulatok a terroristák ellen

2007

2. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

- Bizottság elnöke:** Dr. Hamar Ferenc a KBH TKH vezetője
- Bizottság tagjai:** Dr. Göndics Béla a KBH TT tagja
Dr. Izsa Jenő
Dr. Korsós László
Dr. Kobolka István a KBH TT titkára
Lenkey László PhD hallgató
Dr. Németh József
Tarján István PhD hallgató
- Felelős kiadó:** Dr. Stefán Géza az MK KBH főigazgatója
- Főszerkesztő:** Ledács Kiss Jenő
- Tördelő szerkesztő:** Juth Marianna
- Székhely:** Budapest
- ISSN :** 1785-1181
- Postacím:** MK KBH Tudományos Tanács
1885 Budapest, Pf.: 25.
Telefon: 236-5111/ 24-301, 31-423 mellék

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

- Elsősorban a honvédelemmel, ezen belül a nemzetbiztonsággal összefüggő kérdéseket feldolgozó, elemző írásokat várunk. A kéziratokat másfeles sortávolsággal, gépelve - floppyn is - kérjük a TT titkárához vagy az SZB valamelyik tagjához eljuttatni a szerző neve, beosztása, rendfokozata, lakcíme és telefonszáma feltüntetésével.

- A cikk, tanulmány, írás terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy ívet (21-23 gépelt oldal).

- A közlésre nem kerülő cikkeket nem őrizzük meg, de a szerző kérésére visszaküldjük.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK	
Szaniszló József Kína hadserege, biztonságpolitikája. A kínai úrprogram „veszélyei”	5
Rácz Lajos A kínai biztonsági szolgálatok tevékenységének jogi és társadalmi háttere	32
Németh József Az angol-ír kérdés történelmi háttere	53
Csányi Csaba Fejezetek a tanúvédelem magyarországi rendszeréből	60
AKTUÁLIS	
Laczó Péter A Határőrség feladatrendszere és tevékenysége, különös tekintettel a bűnügyi és felderítő munka sajátosságaira	103
KONZULTÁCIÓ	
Vilner Péter A teljesítményértékelés eredményei, továbbfejlesztés útjai	110
DOKTORANDUSZOK FÓRUMA	
Beraczkai Antal A radikális Iszlám hídfőállása Európában?	125
Farkas László PhD program – IV. az íráskép-földrajz elméleti kérdései	130
TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL	
Szabó Ervin Antal <i>Vázlatok az orosz hírszerzés történetéből</i> Grigorij Szirojoskin	149
A német haditengerészet rejtjelrejtő szolgálatáról 1. rész	156

TUDOMÁNYOS ÉLET-KÉPZÉS**Szabó Szilvia**

Vezetői kompetencia alapú képzések a Magyar Rendvédelem (rendőrség, határőrség) közép- és felsővezetői hivatásos állománya körében	165
--	-----

HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK**Szabó Ervin Antal**

<i>Összeállítás a külföldi sajtó nemzetbiztonsági kérdéseket érintő cikkeiből</i>	
Különleges alakulatok a terroristák ellen: mi változott szeptember 11. után	177
Halálbrigádok Irakban.....	185
A speciális rendeltetésű alakulat tevékenysége Irakban	196

Contents	203
-----------------------	-----

SZERZŐINK	204
------------------------	-----

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

SZANISZLÓ JÓZSEF

KÍNA HADSEREGE, BIZTONSÁGPOLITIKÁJA. A KÍNAI ŰRPROGRAM „VESZÉLYEI”

Nemzetbiztonsági szempontból is nagyon komoly információként kell értékelni Kína gyorsuló fegyverkezési programjának újabb bizonyítékát, mégpedig abból az aspektusból, hogy január elején a kínai néphadsereg 2. tüzérségi hadosztálya – ami az ország rakétavédelméért felel – egy kinetikusenergia-rakétával sikeresen lelőtt egy, a Föld felett 800 kilométeres magasságban keringő, használaton kívüli meteorológiai műholdat.

Űrháborús eszközökkel egészen eddig a pillanatig csak az Egyesült Államok és a Szovjetunió kísérleteztek, de már vagy húsz éve felfüggesztették a programjaikat - és a Szovjetunió időközben meg is szűnt.

Ennek alapján éreztem úgy, hogy ideje lenne a Szakmai Szemlében Kína biztonságpolitikájával, haderejével, speciális szolgálataival részletesebben foglalkozni. (Az ezt követő számokban tervezem továbbá Észak-Korea, majd Irán biztonságpolitikájának hasonló megközelítésben történő részletes elemzését elvégezni, mivel jelenleg szinten ezen államok „megnyilvánulásai” is a figyelem középpontjába kerültek az ENSZ, valamint az Észak Atlanti Szövetség szintjein)

A világ jelenleg folyamatosan a **gyökeres átalakulás fázisában van**. Egyre gazdagabb az új világrend kialakításának szükségességével kapcsolatos nemzetközi gondolkodás és a lehetséges cselekvések szakirodalma.

Az új világ, új világrend kifejezéseket már korábban is gyakran használták egy-egy átfogó folyamat jelölésére. Ilyenek voltak pl.: az „új nemzetközi gazdasági rend”, az „új európai rend” stb. kifejezések. Jelenleg tanúi lehetünk egy kibontakozó új rend, új világrend kialakulásának, amely olyan összetevőket foglal magában, mint: a demokratikus törvénykezés elve, az emberi jogok, a humanitárius jog, a kisebbségek védelme, a környezet védelme-oltalmazása és – többek között – az Egyesült Nemzetek növekvő szerepvállalása.

Az új világrend keretébe tartoznak az államok közössége által hozott határozatok, charták, ajánlások, amelyeket olyan nemzetközi intézmények és szervezetek fogadtak el, mint az ENSZ, az EBESZ, az Európa Tanács és más regionális szervezetek. Az e szervezetek által elfogadott okmányok jelentős befolyást gyakorolnak a nemzetközi ügyekre, nem azok vezérlik azonban a nemzetközi folyamatokat és eseményeket. Ezeket ugyanis napjainkban és valószínűleg a jövőben is alapvetően a hatalom és a felelősségvállalási képesség befolyásolja.

Az új világrendről röviden

A nemzetközi társadalom egyre homogénebbé válik. Évekkel ez előtt elmúlt *a szovjet veszély és a totalitárius ideológia*. A világ azonban távol van még attól, hogy rendelkezésére álljon olyan fokú szervezettség és struktúra, ami lehetővé tenné egy világszintű vezetés vállalását, a vezető szerep hatékony gyakorlását. Az új világrend felé történő felgyorsuló mozgások az 1980-as évektől, a kétpólusú világrend megszűntével, új veszélyforrások hordozóivá váltak.

Ezek között a veszélyforrások között olyanok szerepelnek, mint a nemzetiségi-etnikai feszültségek és konfliktusok, a határokkal, vallási-faji ellentétekkel összefüggő problémák, a *Közel-, a Közép-, vagy a Távols-Kelet* térségében lezajlott és napjainkban is kisebb-nagyobb intenzitással zajló események.

A vonatkozó szakirodalom szerint az új világrend kialakulását *ösztönzik a nemzetközi kapcsolatok alakulásával összefüggő előrejelzések*, amelyek között meglehetősen hangsúlyosan szerepelnek olyan problémák, mint a *műszaki-technikai-technológiai fejlődés*, az ennek kapcsán kibontakozó új tendenciák és várható következmények: mint pl. *az egyenlőtlen hatalmi növekedés*; a médiák megnövekedett új szerepe és jelentősége. A világ fejlődésére hatást gyakorló jelentős változásokkal kapcsolatban tucatnyi magyarázat található. Olyan változásoké, mint: *a nukleáris realitások; az új fokozatos meghódítása; a tudományos-technológiai fejlődés eredményeként kibontakozó hatások és tendenciák*, a telekommunikáció; a kelet- nyugati kapcsolatok változása; a gyarmatosítás megszűnése; az Észak-Dél kapcsolatok súlyának, jelentőségének változása; a világgazdaság válsága; a környezet károsodása stb.

A világot átfogó változások sorában a nemzetközi jog növekvő jelentősége és súlya a nemzetközi rend, a stabilitás és a biztonság fenntartása szempontjából *fontos szerepet játszik a jog*. Különösen az emberi jogok, a népek jogainak biztosításához egyre nagyobb szükség van különböző kollektív biztonsági intézmények és rendszerek létrehozására és azok hatékony működtetésére. A helyi, a regionális és a globális biztonsági rendszerek és intézmények egyre inkább alkalmasak lehetnek a válságok, konfliktusok megelőzésére, a béke megőrzésére és fenntartására, helyreállítására, a nemzetközi biztonság és stabilitás biztosítására.

Az új világrénd kialakítását sürgető probléma a nukleáris tényező problematikája is. A nukleáris stratégia napjainkban már *kevésbé nyújt biztonságot* elrettentő hatásával és szükség esetén várható alkalmazásával. Egy sor tényező módosította a nukleáris védernyő korábbi biztonsági szerepét, noha egyelőre nem képzelhető el olyan világ, amelyből eltűnhetne a nukleáris fegyver. A nukleáris fegyverzet megjelenése és világméretű elterjedésének veszélye – a polgári hasznosítású atomreaktorok kapcsán felmerülő veszélyekkel és újabban a nukleáris eszközök lehetséges elterjedésével együtt – gyakori témája az új világréndről elmélkedő szakíróknak és kutatóknak.

Az új világrénd kibontakozásának legfontosabb mozgatója *a világgazdasági fejlődés*. Az erről szóló információk szerint a gazdasági tevékenység egyre inkább nemzetköziesül, internacionalizálódik. Ezt – többek között – a nemzetközi monetáris (pénzügyi) rendszer megjelenése és fokozódó szerepvállalása, a kereskedelmi kapcsolatok és a tőke nemzetközivé válása, valamint a kőolaj globális jelentőségének növekedése is mutatja. A gazdaságok egyre fokozódó integrációját példázza az európai közös piac és egy sor regionális és kontinentális gazdasági intézmény és szervezet. A gazdaság internacionalizálódását, világméretűvé válását teszik szükségessé a demográfiai robbanás okozta gazdasági-társadalmi (szociális) feszültségek, a nemzetközi migrációs folyamatok, menekülthullámok, amelyek veszélyforrások a nemzetközi biztonságnak és stabilitásnak. Az új gazdasági világrénd kibontakozását jelzik a regionális, kontinentális és globális méretű gazdasági szerveződések, közösségek és csoportosulások.

A nemzetközi kapcsolatok *politikai, gazdasági, katonai globalizálódása* különösen gyorsulóban van a nyolcvanas évek végén végbement geopolitikai változások óta.

Ugyanakkor a változások fájdalmas megrázkódtatásokkal, válságokkal és feszültségekkel, konfliktusokkal jártak együtt az egész világon, így térségünkben is. A nemzetközi stabilitást és biztonságot a korábbiaknál fokozottabban veszélyeztető problémák például, a hidegháborús évek elmúltával megjelenő **„világméretű polgárháború”** veszélye; a kontinensméretűvé váló **„depressziós zónák”** létrejötte. *(Ilyenek pl. a volt Szovjetunió államaiban kialakult konfliktusok, a Kelet- és Délkelet-Európában, a Balkánon kibontakozott polgárháború és háborúskodás; a Közel- és Közép-Keleten, az arab világban jelentkező iszlám fundamentalizmus felerősödése, radikalizálódása; zavargások és háborúskodások a fekete-Afrikában, s a Földközi-tenger partvidékein).*

Az új világrénd kibontakozását természetesen pozitív jelenségek és események is kísérik. Úgy tűnik, hogy a Távol-Keleten *csökkentek a feszültségek, erősödtek a gazdaságok*, ugyanez észlelhető – bár kisebb mértékben – a latin-amerikai országok közül is néhányban. Az új világrénd kibontakozásában kiemelten fontos az Egyesült Nemzetek növekvő szerepvállalása, diplomáciai lépé-

sei. Ugyanakkor felvetődik azt a probléma, hogy az esetek többségében **tud-e** a jövőben a világszervezet *hatékony lenni a béke, a nemzetközi biztonság és a stabilitás megőrzésére irányuló tevékenységében.*

Bizonytalansági tényezők a globális biztonságban

Globalizálódó világunkban a biztonság fenntartása érdekében minden egyes bizonytalansági tényezőt vizsgálat tárgyává szükséges tenni. Az emberi közösség ma már olyannyira egymásra utalt, s a világ dolgai, jelenségei és eseményei egymástól annyira függenek, hogy egyetlen társadalom, sőt annak legkisebb közösségei sem vonhatják ki magukat a világközösséget érintő tényezők hatásai alól.

Földünkön – az országok egyenlőtlen fejlődésének hatására – a globális biztonságot alapvetően meghatározó olyan helyzet alakult ki, amelyet az jellemez, hogy a világ lakosságának **20 %-a birtokolja a Föld erőforrásainak 80 %-át**, és ezt kevéssé hajlandó a világ többi részével megosztani. Rendkívüli módon kiéleződött a szegény-gazdag ellentét, mint a globális biztonságot veszélyeztető potenciális veszélyforrás. Ezért mozgósítani kell a társadalmakat a kialakult igazságtalanságok megszüntetésére, az Észak és Dél közötti valódi aszimmetriák leküzdésére és segíteni kell a leszakadt országokat a felzárkózásban, a kölcsönös érdekek, a biztonság, különösen a globális biztonság megőrzése érdekében.

Nem tárgyalom tovább e kérdéskört, de még meg kell említeni egy fontosnak nevezhető körülményt: A közelmúltban felvetődött egy új koncepció, miszerint a nemzetközi közösségnek olyasféle rendszert kellene kialakítani, amely nem hierarchiára épülne, *hanem az államok önszabályozásán és önszerveződésén alapulna.* Egy amerikai geostratégia szerint Európa biztonságát egy, a harmadik évezred elején kialakuló transzatlanti *biztonsági rendszer erősíthetné meg.* Ez a biztonsági rendszer magában foglalná a kibővített NATO-t (*amely biztonsági egyezményeket kötne Oroszországgal*), továbbá **Kínát**, Japánt és a többi ázsiai országot. A háromoldalú, amerikai-kínai-japán tárgyalásokba később más résztvevőket is bevonhatnának, azután párbeszéd kezdődhetne az EBESZ-szel, ami megnyitná az utat egy konferenciasorozatnak, s ennek eredményeként elkezdődhetne a transzkontinentális biztonsági rendszer alapjainak kialakítása. A keretet egy állandó bizottság alkotná, amelynek tagjai lehetnének az USA, Európa, **Kína**, Japán, India és a konföderált Oroszország képviselői.

Ennek alapján érthető, hogy miért kell Kínával külön foglalkoznunk.

I. A Kínai Népköztársaság

A **Kínai Népköztársaság**, ismertebb nevén csak **Kína** (egyszerűsített kínai írásmóddal, 中华人民共和国, *pinjin*: Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó) Kelet-Ázsia legnagyobb országa, amely egyben túlmutat régióján, mivel mind Közép-Ázsiában, mind a tengeren vannak területei.

Az ország 1949-től kezdve kettéosztva él: a **Kínai Népköztársaság**, Peking (北京, Běijīng) fővárossal, illetve a **Tajvan** (台灣, Taíwān) szigete és annak környékéből álló Kínai Köztársaság, Taipei fővárossal. Eleinte az utóbbit ismerték el nemzetközileg (még az ENSZ Biztonsági Tanácsában is tajvani képviselők ültek), ám az 1970-es években tapasztalt amerikai-kínai közeledés után megváltozott a helyzet. Ugyan ma nem tekintik önálló államnak Tajvant, az amerikai erők mindeddig megakadályozták, hogy a Kínai Népköztársaság bekebelezze.

A két állam eltérően fejlődött a 20. század végén. Az élet rengeteg terén más-más szokások alakultak ki. Míg a szárazföldön Mao Zedong (Mao Ce-tung) által 1956 és 1958 között folyamatosan bevezetett egyszerűsített kínai írásmódot használják, Tajvanban még mindig a tradicionális írásjelekkel írnak.

Kína címere:

Kína a világ legősibb folyamatos civilizációja, amely már az ókorban is önálló kulturális egységet alkotott, és igen fejlettnak számított. Számos, Európában csak jóval később megismert találmány (nyomtatás, puskapor, porcelán, selyem) már az ókorban ismert volt Kínában. Az egységes birodalom (*i. e. 221-es*) megalakulása óta lényegében egységben, a különböző dinasztiák vezetésével és a többi kultúrától elzárva fejlődött egészen a 19. századig, amikor is az angolok félgymarmati sorba taszították.

Egészen a 20. század közepéig a különböző nagy- és középhatalmaknak kiszolgáltatta, közben egy rendszerváltást átélve, 1949-ben a szárazföldön ismét beköszönt az egység, megalakul a jelenleg is fennálló Kínai Népköztársaság, a demokraták kiszorulnak Tajvan szigetére.

Ma Kína a világ *harmadik katonai*, második gazdasági potenciálja, a világ legnépesebb állama (*1,3 milliárd lakossal*) és *jövőbeli superhatalom*, ám a jelenleg működő népességszabályozási program miatt hamarosan meg kell vál-

nia ettől a rangjától. Mindazonáltal, meg kell említeni, hogy a világ különböző területein (*elsősorban Délkelet-Ázsiában és a fejlett nyugati államokban*) jelentős kínai etnikum él.

A „Kína” szó valószínűleg német közvetítéssel az angol nyelvből származik. Az angol China és Sino- szó valószínűleg a Qin (秦) dinasztia nevéből származtatható, bár egyes elképzelések szerint a tea (茶, chá), illetve a selyem (丝, sī) szóban keresendő a szó eredete.

Ami a kínai nyelvű Zhōngguó (中国) szót illeti, ez magyarul annyit tesz, mint *Középső birodalom* vagy *Középső királyság*.

Azonban a jelentéstartalma a szónak folyamatosan változott a korai időszakokban Kína a **Sárga folyó** (黄河, Huánghé) körüli fejlett királyságokat, később egészen a **Jangce** (长江, Chángjiāng) vidékéig tartó területeket, míg a **Tang-dinasztia** alatt az úgynevezett barbár (nem kínai) rendszert is így nevezték.

Kína története

Mint már jeleztem, Kína **az egyik legősibb civilizáció**. A Sárga folyó évenkénti áradásai során lerakott termékeny hordalékon már az i. e. 6. évezredben kialakult a földművelő életmód. A mondabeli első kínai császár Huang Di, i. e. 2100-ban megalapítja az első kínai államot a mai Peking környékén, majd megkezdődik a többi kínai királyság kialakulása is.

I. e. 221-re teszik, hogy a Qin állam Zheng vezetésével legyőzi a többi tizenegy nagy fejedelemséget, és létrejön az egységes kínai állam. A létrejött császárság etnikumok szempontjából igen változatos, azonban a legtöbb irányból védett, keletről a tenger, délről az áthatolhatatlan erdőségek, nyugatról a hegyek védik. Mindössze északról sebezhető a vidék. A nomád népek támadásait kivédendő épült meg az i. e. 5-1. évszázad között a Kínai Nagy Fal erőrendszer, melynek egységesítése Zheng császár érdeme.

A Qin-dinasztia, majd az azt követő Han- és Jin-dinasztia uralkodása során Kína óriási fejlődésen megy keresztül. Azonban a virágzásnak a hunok i. sz. 316-os hódítása vet véget, amely következtében Kína 589-ig sok részre szakadva marad. Az 589-ben, a Sui-dinasztia által egyesített Kína, később a Tang-dinasztia vezetésével 875-ig ismét egységes, amikor is sok fejedelemségre esik szét, eljön az „öt dinasztia kora”, amely 960-ig tart.

A Song-dinasztia vezetése alatt Kína újraegyesül, amíg 1127-es dzsürcsi hódítás, majd az 1279-es mongol betörés után véget ér a kínai uralkodók kora. 1279-ben Kubiláj mongol vezér lesz a kínai császár, megalapítja a Yuan-dinasztiát, amely helyébe 1368-ban a Ming-dinasztia lép. Végül, 1644 és 1911 között a mandzsui Qing-dinasztia uralkodik. Ez a dinasztia húzza meg Kína jelenlegi határait, amint elfoglalja Tajvant és Tibetet, valamint megegyezik Kína északi határáról Oroszországgal. A terjeszkedés a 18. század végéig tart, amikor is meghal Qianlong császár és megindul Kína bomlása.

Az 1842-es, majd 1856-60-as ópiumháborúk során Kína lényegében angol függőségbe kerül. Közben az elnyomott tömegek egyre növelik erejüket, az 1901-ben levert boxerlázadás után, 1911-ben polgári demokratikus forradalom dönti meg a császárságot, köztársaság alakul. Azonban hamar káosz keletkezik az országban, ahol nem ritka az intervenció (elsősorban Japán és Anglia részéről. A közben megalakuló népi egységfront 1925-ben polgárháborúba kezd, amely 1949-ig különböző okok és elvek mentén folyamatosan tart. Ekkor a kommunisták a szárazföldről kiszorítják a Guomintang pártot (Nemzeti Párt) Tajvan szigetére, létrejön a Mao Zedong (Mao Ce-tung) vezette Kínai Népköztársaság, és 1950-ben Tajvanon a Kínai Köztársaság. 1958-ban Mao meghirdeti a sztálinista politikát átvevő „Nagy ugrást”, amely az 1966-69-es kulturális forradalomban teljesedik ki.

A 70-es évektől kezdve Kína folyamatosan bontja le merev, diktatórikus rendszerét, és halad a kapitalista gazdaságpolitika felé, miközben a kommunizmus végig rendszeren marad, így a demokráciát követelő 1989-es diáklázadást is vérbe fojtja a karhatalom.

Kína gazdasága

1978-től kezdve a Kínai Kommunista Párt folyamatos lépéseket tett a tervgazdaság piacgazdasággá alakításáért. A mezőgazdaságban felhagytak a korábbi erőszakos kollektivizálással, helyette áttértek az állami gazdaságokra. A szolgáltatásban és a könnyűiparban megjelenhetett a magánszféra, amely az ország meghatározott területein egyben külföldi vállalkozók odatelepülését is jelentette. A párt befolyását a gazdaság minden területén csökkentették, a helyi hatóságok, illetve a vállalatok vezetősége kapta kézbe az irányítást. Így Kínában létrejött a szocialista piacgazdaság.

Ez a gazdaságpolitika meghozta a gyümölcsét: 20 év alatt megnégyszereződött az ország GDP-je. Kína jelenleg a világ hatodik gazdasági potenciálja, amelyet elsősorban nagy lakosságának köszönhet (1,3 milliárd fő), miközben még mindig csak kb. 1100 \$ jut egy kínai lakosra. A Kína gazdaság minden évben jelentősen gyarapszik, évente 8-10 %-kal nő a GDP, amely ha folyamatos marad, Kína hamar jelentős gazdasági térséggé nőhet óriási piaccal.

2006-ra Kína vált a világ 4. legnagyobb gazdaságává, megelőzve Nagy-Britanniát.

Kína tartományai:

Kína 23 tartományból (省) (Tajvant 台灣, Táiwān) is számítva), öt autonóm tartományból (自治区), négy önálló közigazgatási egységből (直辖市) és kettő különleges státusú területből (特别行政区) áll.

Lakosság, nyelv

Kína lakosságának 95 %-a kínai, azonban ez a népcsoport nem egységes, jelenleg a Kínai Népköztársaságban 56 népcsoportot tartanak számon. Mindközül a legjelentősebb a Han népcsoport, amely Kína lakosságának mintegy 60 %-át adja. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy rengeteg népcsoportot ide soroltak be, és erőszakosan kínaizáltak.

Az ország **hivatalos nyelve a mandarin**, de további nyelvjárások is jellemzőek (ezek közül a legismertebb a kantoni).

II. Kína hadereje

Létszámát tekintve Kína fegyveres ereje **a világ legnagyobb hadserege** – amelynek állományában **több mint 2500 különböző harci és kiegészítő haditechnikai eszköz található.**

A légierő fejlődésével külön szeretnék foglalkozni, mivel a kínai haderőben ez a leggyorsabban fejlődő haderőnem. Az ország külföldről (*elsősorban Oroszországból*) szerzi be a modern repülőgépeket, technikai eszközöket, és mindeközben igyekszik saját fejlesztésű berendezésekkel ellátni ezeket.

Az utóbbi években úgy tűnik, Kína nem elhanyagolható sikereket ért el, többek között megkezdték a „4+” generációs vadászrepülőgép gyártását.

A Kínai Népköztársaság légierője azt mutatja kifelé, hogy erősebb, mint amilyennek kinéz. A különböző elemzések, amelyek a tömegtájékoztató eszközökön keresztül jutnak el az elemzőkhöz, hamis képet festenek. Valójában azonban – több szakértő véleménye alapján – a Kínai Légierő modern technikai eszközökkel és fegyverekkel történő felszerelésével kapcsolatos helyzetet **kritikusnak** lehet nevezni.

Kína vezetése számára ezzel kapcsolatban a legkellemetlenebb körülmény az, hogy figyelembe véve a fél évszázados (*figyelmen kívül hagyva a 20–30-as évek kísérleteit*) repülőgép-építési történetét, ez idáig nem tudott egyetlen saját fejlesztésű repülőgépet sem sorozatban gyártani. Minden gép, amelyet Kína sorozatban gyárt, vagy pontos (gyakran licenc alapján gyártott) mása külföldi modelleknek, vagy külföldi technológiák széles körű alkalmazását használták fel a repülőgépek építéséhez.

Mindezen kívül, a kínai repülőgépgyártást tanulmányozva szembetűnik bizonyos egyenlőtlenség a fejlődés területén. Az 1950 és 2006 közé eső időszakot két periódusra lehet osztani, amelyet hosszan tartó szünet választ el egymástól.

Az első időszak kezdete megközelítőleg egybeesik a Kínai Népköztársaság 1949-es létrejöttével. A volt Szovjetunió segítségével Kína sok modern technológiához jutott hozzá, köztük a repüléssel kapcsolatos technológiákhoz is. Az '50-es évek elejétől a 60-as évek közepéig (*a Szovjetunióval való szakításig*) Kína számára technológia és berendezések kerültek átadásra, amely segítségével lehetővé vált vadászrepülőgépek – J-2 (MiG-15), J-5 (MiG-

17), J-6 (MiG-19), J-7 (MiG-21) –, bombázók – H-4 (Tu-4), H-5 (Il-28), H-6 (Tu-16) – katonai-szállító repülőgép – Y-8 (An-12) – és helikopterek gyártása.

J-6 (MiG-19)

Mindezek eredményeként a '60-as évek közepére Kína egy modern légi-erővel, valamint a Szovjetunióban képzett mérnök-tervező állománnyal rendelkezett. Azonban a Szovjetunióval történő szakítás és a kulturális forradalom kezdetével a kínai repülőgépgyártás elkezdett „pangani”.

Ennek következményeként a '70-es évek végére Kína a légi-erő állományában és a termelésben ugyanazzal az első-második generációs repülőgépekkel rendelkezett, mint addig húsz éve, miközben a Szovjetunió és az Egyesült Államok már a harmadik generációs repülőgépeket gyártotta, és készültek a negyedik generációs repülőgépek. A kínai mérnökök saját erejükből néhány változtatást végre tudtak hajtani az orosz fejlesztésű repülőgépeken, figyelembe véve a vietnami háború tapasztalatait.

J-8 (MiG-21/J-7)

Ebben az időszakban a kínai repülőgépgyártás legnagyobb eredménye a Q-5 típusú vadászbombázó és a J-8 típusú vadászrepülőgép volt. Azonban ezeket a repülőgépeket sem lehet saját fejlesztésűeknek tekinteni – hiszen a MiG-19 és MiG-21 típusok konstrukciós tulajdonságait lehetett bennük felismerni.

Q-5 Fantan

Kína a '70–'80-as években jelent meg a világ repülőgéppiacán. A „Made in China” repülőgépek vásárlói olyan országok voltak mások mellett, mint Banglades, Észak-Korea, Uganda és Albánia. Ezen kívül a kínai repülőgépek jelentős része Pakisztánba került exportálásra.

A '80-as évek végére a Kínai Légierő színvonala, elsősorban a szovjet és amerikai fejlesztésekhez viszonyítva, katasztrofálissá vált. A Kínai Légierő fő típusa a módosított MiG-21-es volt, amikor a Szovjetunióban és az Egyesült Államokban már a negyedik generációs repülőgépekkel – F-15, F-16, MiG-29, Szu-27 stb. – látták el a repülős alegységeket.

A kínai repülőgépgyártás második szakasza 1988-ban kezdődött, amikor Izraeltől technológiai segítséget, valamint a „Lavi” vadászrepülőgép teljes dokumentációját megkapták azzal az engedéllyel, hogy „lemásolják” azt. Az izraeli repülőgép alapjain hozták létre a J-10 típusú könnyű vadászrepülőgépet. Az igazsághoz tartozik az a körülmény, hogy a J-10 vadászrepülőgép 15 évvel később – 2004-ben – került kibocsátásra.

Az Izraellel létrejött együttműködés után Kína helyreállította kapcsolatát a Szovjetunióval is. 1989-ben Szovjetunió és Kína aláírt egy szerződést a haditechnikai fejlesztések területére vonatkozóan, és ettől az időtől indult fejlődésnek a kínai repülőgépipar, az orosz technológiának és konstrukcióknak köszönhetően.

J-10 Strike Fighter

Napjaink „átadása”, a világ modern repülőgépeit figyelembe véve, a Szu-27 típus licencjogának átadása volt Kína számára, illetve a Szu-30MKK gyártása a Szu-27 alapjain. Ezek a repülőgépek biztosítják Kína számára, hogy minőségi fölényt vívjanak ki a szomszédos országokkal – többek között Tajvannal, Dél-Koreával és Japánnal – szemben.

Szu-30 Strike Fighter

Napjainkban Kína aktívan próbálja behozni a lemaradást. Ezzel együtt nem szabad elfeledkezni arról, hogy a kínai repülőgépgyártást alapjaiban meghatározó tervezőiskola létrehozásával kapcsolatban továbbra sincs előrelépés.

Ugyanígy Kína ez idáig nem tudott konkurenciaképes repülőgép-hajtóművet sem kifejleszteni. Sőt Kína nem tudta „lemásolni” és megépíteni az AL-31 típusú hajtóművet, amit a Szu-27 típusba építenek be. A Kínában gyártott „Szuhojokba” Oroszországban készült hajtóműveket tesznek. Hasonlóan, orosz hajtóművek kerülnek a J-10 típusú vadászipülőgépekbe is.

A modern technológia beáramlását Kínába az elmúlt évszázadban Európa és az Egyesült Államok által bevezetett szankciók is hátráltatták. Ebben a helyzetben az egyetlen lehetőséget Oroszország jelenti számára. Ez az az „ablak”, amelyen keresztül Kína berendezéseket kap.

Ismert, hogy Kína törekszik változtatni ezen a helyzeten, és szeretne „menekülni” a technológiai függőségtől. Az utolsó tíz évben ezek a kísérletek eredménytelennek bizonyultak.

* * *

Ezt követően nézzük részletesen Kína haderejének felépítését, ami a szárazföldi haderőből, a légiereőből, a haditengerészetből, a tengerészgyalogságból és a harcászati rakétaerőkből áll.

Fegyveres erők létszáma

Aktív: 2 270 000 fő (ebből körülbelül 1 100 000 fő sorozott, 136 000 nő)

Szolgálati idő a sorozottaknak: 24 hónap

Tartalékos: 600 000 fő

1. Szárazföldi haderő

Létszám: 1 600 000 fő

Erői:

44 gyalogos hadosztály
9 harckocsi hadosztály
17 gépesített lövész hadosztály
7 tüzér hadosztály
1 páncéltörő dandár
10 repülő dandár (melyből 2 dandár kiképző)
1 harcászati-hadműveleti rakéta dandár
1 hegyi dandár
3 légi deszant hadosztály
50 műszaki ezred
50 híradós ezred

Haditechnika:

7010 db harckocsi (59-I/-II, 79-es típus, 88-as típus, 96 és 98-as típus)
1200 db közepes harckocsi (62 és 63-as típus)
5600 db páncélozott gyalogsági harcjármű
15 200 db tüzérségi löveg
2400 db sorozatvető
321 db helikopter

2. Légierő

Létszám: 420 000 fő

Erői:

100 vadász század
24 bombázó század
60 közvetlen támogató század
24 szállító század

Haditechnika:

1782 db harci repülőgép
294 db felderítő repülőgép
513 db szállító repülőgép
170 db helikopter

3. *Haditengerészet*

Létszám: 250 000 fő

Hadihajók:

68 db tengeralattjáró
21 db romboló
24 db fregatt
93 db járőrhajó
39 db aknarakó/szedőhajó
56 db deszant hajó
163 db vegyes feladatú hajó

4. *Tengerészgyalogság*

Létszám: 10 000 fő

Erői:

3 gyalogos zászlóalj
1 gépesített zászlóalj
1 közepes harckocsi zászlóalj
1 tüzérosztály

Haditechnika:

60 db harckocsi
100 db páncélozott szállító jármű

5. *Hadászati rakétaerők*

Csapásmérők:

20 db hadászati rakéta
18 indító dandár
20 db DF-5A indító
20 db DF-4 indító
80 db DF-3A indító
50 db DF-21 indító

Nukleáris hajtóműves rakétahordozó tengeralattjáró:

1 db 12 IL-1 indítóval

III. Kína biztonságpolitikája és az ehhez kapcsolódó kérdések

Haderejének részletezése után térjünk át a Kínai Köztársaság nemzetvédelmi politikájának kérdéseire. E kérdéskört bővebben kívánom kifejteni annak érdekében, hogy megértsük, miért jelent komoly biztonsági kockázatot **a kínai űr-fegyver kifejlesztése és tesztelése**.

Kína egy különleges, más országéhoz nem hasonlítható biztonsági és diplomáciai helyzettel áll jelenleg szemben. A Kínai Köztársaság fontos része a nemzetközi gazdaságnak és egy felelős tagja a nemzetközi közösségének.

A Kínai Köztársaságot dr. Szun Jat-szen alapította 1912-ben, miután megdöntötték a Csing-dinasztiát. A Kínai Népköztársaság 1949-ben jött létre. Kína azóta különváltan fejlődik: **a kommunisták fennhatósága alá tartozik a szárazföld**, a Kínai Köztársaság kormányáé alá pedig Tajvan, Penghu, Kinmen és Macu. Kína megosztott volt az elmúlt fél évszázadban, helyzetük Észak- és Dél-Koreára hasonlít. Ez a politikai realitás, amellyel tisztában van az egész világ.

Ennek alapján látható, hogy Kína politikájának egyik legfontosabb tényezője **Tajvan helyzete**. A *pekingi rendszer* évtizedek óta Tajvan diplomáciai elszigetelésére törekszik és az erőszak alkalmazásától sem riad vissza. Ez a tény óhatatlanul befolyással van a Kínai Köztársaság külügyi, illetve védelmi politikájára és ezt megértéssel fogadják a nemzetközi közösség tagjai is. Tajpej és Peking álláspontja között alapvető különbségek vannak, és ez által különösen felértékelődik a tajvani diplomácia és védelempolitika.

A Kínai Köztársaság kormánya emberiességi okokból egyébként 1987-től engedélyezi, hogy a tajvani lakosok meglátogathassák a Kínai Népköztársaságban élő rokonaikat, és a kabinet azóta hatékonyan dolgozik annak érdekében, hogy elősegítse egymás jobb megértését és az együttműködést a Tajvani-szoros két partján élő emberek között.

Tajvani üzletemberek, annak érdekében, hogy segítsék a Kínai Népköztársaságban élők életszínvonalának emelését és a gazdaság fejlődését, az elmúlt egy évtizedben mintegy 25 milliárd amerikai dollárt fektettek be a Szoros túloldalán. Ezzel rengeteg munkahelyet teremtettek a Kínai Népköztársaság polgárai számára, és jelentősen hozzájárultak a Kínai Népköztársaság valutatartalékainak gyors ütemű növekedéséhez.

1949 óta a Kínai Népköztársaság álláspontja, hogy ő képviseli az egyetlen legitim kínai kormányzatot, **Tajvan pedig Kína részét képezi**. Logikájukat követve, Tajvan mindössze Kína egyik tartománya, tehát nem tarthat fenn diplomáciai kapcsolatokat más országokkal, és nem lehet tagja azoknak a nemzetközi szervezeteknek, amelyeket önálló államok alkotják. Peking egy **renegát kínai tartományként nevezi meg Tajvant**.

A szárazföldi kínai hatalom belügynek tekinti a Tajvan sorsát érintő kérdéseket, ebből következően erőszakot alkalmaz és erőszakkal fenyeget a függetlenségi nyilatkozat megakadályozásáért, illetve idegen erők Tajvan érdekében történő közbelépése esetén. A Kínai Köztársaság ugyanakkor mindvégig azon az állásponton volt, hogy Kína 1949 után óta megosztottá vált. Kétségbevonhatatlan tény, hogy az óta, immár ötven éven keresztül két kormányzat, két törvénykezés működik, tehát két politikai valóságról beszélhetünk. Egyik a Kínai Köztársaság és a másik a Kínai Népköztársaság.

Egyik sem része a másik törvénykezésének. Különbözők a gazdasági és politikai rendszereik, más-más nemzetközi kapcsolataik vannak. A Tajvani-szoros mindkét oldalán élő kínaiaknak az újraegyesítés jelenti a végső célkitűzést és óhajt. Ezt a Kínai Köztársaság nem győzte eleget hangsúlyozni. Csak-hogy az újraegyesítést egy szabad, demokratikus és prosperáló politikai rendszer alatt kell megvalósítani.

Az újraegyesítést megelőzően a 21,6 millió tajvani lakos számára biztosítékok kellene a megmaradás és további fejlődés garantálására. A megmaradás és a folyamatos fejlődés biztosítása érdekében a Kínai Köztársaságnak érvényesítenie kell gazdasági és politikai pozícióit, meg kell erősítenie védelmi kapacitását, és konszolidálni kell a két- vagy többoldalú államközi kapcsolatait.

Az évek során, meglehetősen csekély változás volt tapasztalható Peking részéről a Tajvannak kapcsolatos álláspontot illetően. Éppen ezért, a Kínai Köztársaság folytatta nemzetközi diplomáciai törekvéseit, amelyek elsősorban **a térség békéjének és stabilitásának megőrzését célozták.**

Néhány irányadó politikai célkitűzésük:

- Konszolidálni és erősíteni az együttműködést azokkal az országokkal, amelyekkel a Kínai Köztársaság diplomáciai kapcsolatokat tart fenn,
- Fejleszteni és javítani az együttműködést azokkal az országokkal, amelyekkel a Kínai Köztársaságnak nincsenek hivatalos, diplomáciai kapcsolatai,
- Csatlakozni azokhoz a nemzetközi szervezetekhez vagy tevékenységekhez, amelyeket a Kínai Köztársaság hasznosnak, megvalósíthatónak vél,
- Egy számottevő védelmi erő fenntartásának folytatása az országos összköltségvetés 22,43 %-át vagy a GDP 3,26 %-át képező évi költségvetéssel, és
- Folytatni a korszerű és szükséges védelmi fegyverek vásárlását más országoktól, különösképpen az Egyesült Államoktól.

Ezen célkitűzések megvalósításához a Kínai Köztársaságnak természetesen elsőként saját magára kell számítnia, de nem mellőzhető a jó kapcsolatok fejlesztését a világ fontos hatalmaival. Ezt a politikai irányvonalat támasztják alá a Kínai Köztársaság 1950-től mostanáig szerzett tapasztalatai. Jelenleg a Kínai Köztársaság **a világ 27 országával** tart fenn hivatalos diplomáciai kapcsolatokat, ugyanakkor 140 országgal működik együtt különböző formákban.

A Kínai Köztársaság mindössze **12 kormányzintű nemzetközi szervezetnek** a tagja, de **922 nem kormányzati** szervezetben vállal szerepet. Fontos megjegyezni, hogy gyorsan változó világunkban, a Kínai köztársaság hatékonyan tudta érvényesíteni és elfogadtatni álláspontját. A Kínai Köztársaság nemcsak a *status quo*-ját tudta fenntartani, de sokszor egy lépéssel előbbre járt a rohamos változások során.

A Kínai Köztársaság biztonsága és státusza a nemzetközi közösségben egyre határozottabban érvényesült Peking diplomácia nyomáshadjárata ellenére.

Az érvényesülés négy fontos oka:

- A Kínai Köztársaság rendkívül sikeres volt a gazdasági fejlődésben. A Kínai Köztársaság gazdasági szilárdságát igazolja az az életképesség, amelyet az Ázsiát súlytó pénzügyi válság alatt felmutatott.
- A Kínai Köztársaság egy világszerte elismert szabad és demokratikus országgá vált. A kormányzat minden szintjén érvényesülnek a szabad választások, a tajvani társadalom egésze tiszteletben tartja az emberi jogokat és a törvényességet.
- A Kínai Köztársaság pragmatikus kezeli a nemzetközi kapcsolatait, elkerüli a szükségtelen ideológiai vagy formális okok miatt kialakuló konfliktusokat.
- A Kínai Köztársaság realista és pozitív hozzáállással viszonyul a Kínai Népköztársasághoz.

A Kínai Köztársaság gazdasági sikere felerősítette **a kölcsönös haszon érvényesülését** és ezáltal a szövetséget sok országgal, a diplomáciai kapcsolatok létre való tekintet nélkül. Ezen kívül, a Kínai Köztársaság megvalósított egy **sikeres külföldi támogatási programot** a fejlődő országok megsegítésére, hozzájárult és a nemzetközi közösség tevékenységeihez. A Kínai Köztársaság sikeres demokratizálódása, a szabadság, az emberi jogok érvényesülése nemzeti, etikai és kulturális határok nélkül számos nép és kormányzat tiszteletét és csodálatát váltotta ki szerte a világon.

A Kínai Köztársaság pragmatikus diplomáciai programja hozzájárult ahhoz, hogy reálisabb és racionálisabb módszerekkel létesítsenek kapcsolatokat,

kiszélesítve így együttműködési területeinket és részvételünket a nemzetközi szervezetekben és tevékenységekben.

A Kínai Köztársaság reális és pozitív hozzáállása a Kínai Népköztársasághoz hozzájárult a Tajvani-szoros két oldala közötti kapcsolatok kiegyensúlyozásához, a kölcsönös haszon érdekében túl megelőzve bizonyos nem kívánt fejleményeket.

Természetesen, ez még nem jelenti azt, hogy a Kínai Köztársaságnak sikerült volna változtatni rendkívül nehéz helyzetén. Egyértelmű, hogy a Kínai Népköztársaságnak **nincs szándékában változtatni a Tajvannal kapcsolatos alapálláspontján sem most, sem pedig a belátható jövőben.** A Tajvani-szoros két oldala közötti kereskedelem növekedése ellenére, a gyűlölködés és ellenségeskedés fennáll a két fél között.

Ez a feszült helyzet tükröződik a Peking és Tajpej közötti kommunikációban és különösen igaz ez a nemzetközi kapcsolatok területén. A diplomáciai kapcsolatok megszakadása a Kínai Köztársaság és olyan országok között, mint a Dél-Afrikai Köztársaság, a Közép-Afrikai Köztársaság és Bisszau-Guinea, nyilvánvaló példák arra, hogy a Tajpej és ellentétek a világ különböző részeire is kihatnak.

Fontos figyelembe venni, hogy **a kínai külpolitika és a védelmi politika többet jelent, mint a diplomáciai kapcsolatok.**

Jelenleg egyébként az Egyesült Államok az egyetlen hatalom, mely elegendő kapacitással rendelkezik ahhoz, és készséget is mutat arra, hogy befolyását az egész világon érvényesítse, ezért az USA képes **a legnagyobb hatással lenni Kínára.** Az országban - annak ellenére, hogy az elmúlt években már egyre kevésbé beszélnek ellenfélként Washingtonról, és egyre ritkábban illetik a hegemonisztikus hatalomgyakorlás vádjával - még mindig sokan úgy vélik, hogy az Egyesült Államok elsődleges veszélyforrást jelent a nemzet biztonsága és a belső stabilitás számára.

Azonban még mindig Amerika a világ első számú gazdasági, kulturális, technológiai és tudományos nagyhatalma, így Kínának szoros kapcsolatokat kell ápolnia vele, már ha sikerre akarja vinni modernizációjának programját. De Washingtonnak is érdekében áll a jó viszony. *Elég itt a terror elleni küzdelemben, a fegyverzet-ellenőrzésben, az iraki alkotmány elfogadtatásában, a közel-keleti stabilitás fenntartásában nélkülözhetetlen kínai segítségnyújtásra gondolni.* Viszont Washington a *jüan* árfolyamával, a szellemi alkotások jogának tiszteltetésével vagy a textilkereskedelemmel kapcsolatos aggályai ellenére is kapcsolódási felületeket keres a kereskedelem és pénzügyek terén egyaránt.

A kínai–amerikai kapcsolatokat meghatározó erőhatások megértéséhez először is tisztában kell lennünk az Egyesült Államok erejével és Washington jelenlegi stratégiájával. Álljon itt egy kínai nézőpontja: hosszú távon elkerülhetetlen, hogy az Egyesült Államok primátusa ne induljon hanyatlásnak, és a nemzetközi rendszer ne váljon multipolárisra, azonban rövidtávon nem számolhatunk Washington világpolitikában betöltött szerepének csökkenésével.

Számolni kell viszont a „harmadik világ” egyre gyorsabban fejlődő országainak növekvő súlyával is. **A kínai politikának ebben a térben kell manővereznie**, és mindaddig, amíg az Egyesült Államokról alkotott kép a világban ilyen negatív, Kína a multilaterális diplomácia eszközrendszerét kihasználva **komoly sikereket érhet el**.

Egy régióban várhatóan mindenképpen találkoznak – vagy inkább **ütköznek** – az amerikai és a kínai érdekek. Ez Délkelet-Ázsia és a csendes-óceáni térség (*Asia - Pacific*). A térségben végbemenő változások közül egyértelműen Kína felemelkedése kap a legnagyobb figyelmet, de több párhuzamos folyamatnak is szemtanúi lehetünk. Így Japán újbóli megerősödésének, mely a '90-es évek válsága után megerősítette gazdasági primátusát Északkelet-Ázsiában. De India is rohamos gazdasági fejlődést mutat, ami mellett megerősítette kapcsolatait Washingtonnal, és szorosabbra fűzte viszonyát Iszlámábáddal. Oroszország is gyorsan növekszik, mely nagyrészt az energiaárak megugrásának köszönhető. Mindezek következtében a térség vezető országai diplomáciailag egyre közelebb kerülnek egymáshoz, gazdasági együttműködésük egyre szorosabbá válik.

Két tényező azonban komoly fenyegetést jelent a térség biztonságára: **az észak-koreai atom és Tajvan**.

Külön kell említeni a kínai–japán kapcsolat alakulását is. Az eleve sem rózsás viszonyt számos incidens még tovább terhelte. 2004 novemberében **egy kínai tengeralattjáró „tévedt” japán vizekre**, 2004 decemberében a tajvani egykori elnök, Lee Teng-Huai Japánba látogatott. *De ne feledjük a Japán II. világháborús szerepvállalását kedvezőbb tényben feltüntető történelemkönyv kiadása körüli kínai felháborodást és a japánellenes kínai tüntetéseket sem.*

Mint ahogyan ezek az esetek is mutatják, a Japán és Kína közötti történelmi ellentét és az állampolgárok közötti kölcsönös ellenszenv könnyen politikai konfliktusokban ölthet testet. Így a két állam érzékeny kapcsolatát rendkívül érzékenyen kell kezelni. Az Egyesült Államok azonban csak tovább mérgezi ezt a viszonyt. Pekingben attól tartanak, hogy Japán és Amerika közeledésének hátterében a Kínától való növekvő félelemérzet áll. Úgy vélik, hogy Japán mintegy védnökként tekint az Egyesült Államokra, és ki kívánja vonni magát minden olyan regionális együttműködésből, melynek Amerika nem részese.

Egyes washingtoni *keményvonalas körökben* azt gondolhatják, hogy a bórús kínai–japán kapcsolat az Egyesült Államoknak csak a hasznára válhat. Hosszú távon azonban be kell látni, hogy Peking és Tokió konfliktusa senki számára nem hasznos, ugyanis destabilizálja Ázsia meglévő gazdasági és biztonságpolitikai struktúráit.

A régióban nemzetközi biztonság területén a kínai–amerikai kapcsolatok legfontosabb **kihívása Észak-Korea és annak atomprogramja**. E kérdésben az Egyesült Államok mozgásteret rendkívül szűk.

Mindaz, amit tehet, nem több mint hogy a hatoldalú tárgyalásokra hagyatkozik a megállapodás elérése érdekében, és olyan intézkedésekkel, mint például a tömegpusztító fegyverek elterjedését megakadályozó biztonsági kezdeményezés (*Proliferation Security Initiative – PSI*) eszközeinek igénybevételével nyomást gyakorol a phenjani vezetésre, hogy megakadályozza a sugárzó anyagok vagy a technológia továbbadását. A maga módján Kína is próbálta rábírní Phenjant, hogy mondjon le nukleáris programjáról, azonban mind ez idáig nem volt hajlandó támogatni semmiféle multilaterális zárlatot vagy szankciót.

Ha azonban Észak-Korea *egyszer nyilvánosan, hitelt érdemlően bebizonyítja*, hogy rendelkezik atomtöltettel, akkor az Egyesült Államok, Kína, Japán, Oroszország és Dél-Korea a Koreai-félszigeten atommentes övezet kialakítását célul kitűző politikája végleg kudarcot vall. Ekkor jóval keményebb amerikai fellépéssel kell számolnunk a térségben, mely csak **fokozhatja az Egyesült Államok és Kína közötti feszült viszonyt**. Ellenkező esetben, a hatoldalú tárgyalások sikere esetén a kapcsolatok javulása várható.

De ezzel még nem oldódott meg Tajvan kérdése. Míg a politikai kapcsolatok az Egyesült Államok és Kína között alapvetően stabilnak mondhatók, a gazdasági és kereskedelmi szálak egyre szorosabbá válnak, a két ország viszonyát továbbra is terheli Tajvan. Mindkét fél igyekszik elkerülni a háborút a sziget miatt. Kína belügyként tekint a kérdésre, de a sziget szeparatista erőivel szemben csak az amerikai politika szemmel tartása mellett szánhatja el magát végső lépésre.

A kínai–amerikai kapcsolat az ellentétek **egy rendkívül bonyolult, gyakran paradoxonokkal terhelt egysége**, amely alapja nem a konfrontáció, mint ahogyan az a hidegháborús amerikai–szovjet viszonyt jellemezte, azonban **mégis tartalmaz hasonló vonásokat**. Az egymásra gyakorolt kölcsönös hatásokat tekintve két egyenlő fél kapcsolatáról beszélhetünk. De a két állam ereje, a nemzetközi rendszerben betöltött szerepük között tátongó óriási szakadék, és a politikai rendszerük és ideológiájuk között meglévő alapvető ellentétek miatt Washingtonban nem tekintenek egyenrangú félként Kínára.

Kína sokkal kisebb politikai, gazdasági, társadalmi és diplomáciai befolyással bír az Egyesült Államok fölött, mint az Kína fölött. Így tehát egyértelmű, hogy érintkezéseikben Amerikának az offenzív, míg Kínának a defenzív szerep jut. Köztük soha nem lesz igazán baráti a viszony. Kapcsolatuk javulása lassú, mindig is csupán korlátozott, feltételekhez kötött folyamat lesz, mely egyes események hatására nagyon könnyen a visszájára fordulhat. Ezért kell a közöttük fennálló viszonyt rendkívül érzékenyen kezelni, és ki kell dolgozni egy stabil együttműködési keretet, mely megakadályozná, hogy megbomoljon az a kedvező nemzetközi környezet, mely teret ad új prosperáló társadalmak felemelkedésének.

Kína vezetése épp ilyen prosperitást szeretne elérni a huszonegyedik század közepére, melyet senki nem akadályozhat meg, ha Peking maga mögött tudhatja az Egyesült Államok támogatását.

Ezt követően ejtek néhány szót a kínai stratégiai gondolkodás központi fogalmáról is, az „*össz nemzeti erő*” koncepciójáról.

Az „*össz nemzeti erő*” (angolul „Comprehensive National Power”, kínaiul „zonghe guoli”) a kínai társadalomtudósok által kidolgozott többdimenziós és többretegű mutató, valamint számítási módszer a nemzetek összesített erejének mennyiségi és minőségi jellemzésére, az erőviszonyok változási dinamikájának előrejelzésére és összehasonlítására. Az „*össz nemzeti erő*t” a kínai tudósok a geostratégiai „versenyképesség” előmozdítása eszközének tekintik, amely alkalmas a nagyhatalmak kapcsolatainak célszerű formálására az erőviszony-konstellációtól függően a versengés, a konfliktus vagy az együttműködés keretei között.

Az *össz nemzeti erő* komplex fogalom, amely egyensúlyt teremt a „kemény” és a „puha” erő között, ezáltal globális stratégiai korlátok közé kényszeríti a katonai tényezőt, azaz ösztönzi a fegyverzetkorlátozást és a non-proliferciót, mert rámutat azokra a mindenoldalú hátrányos következményekre, amelyek a katonai fenyegetést támasztó felet érhetik még akkor is, ha ő az erősebb. Az „*össz nemzeti erő*” – amelyet egyébként az **Állambiztonsági Minisztérium elvi irányítása alá tartozó Nemzetközi Kapcsolatok Intézetében (CICIR)** fejlesztettek tovább - a kínai hosszú távú stratégiai tervezés kiinduló pontja.

Kínai nézetek szerint a nemzetközi viszonyok meghatározó alanyai a nagyhatalmak. Az „*össz nemzeti erő*” fogalma és mérése hozzásegít a nagyhatalmi kapcsolatrendszerek megértéséhez. Megítélése (*vagyis az államok értékelése saját erejükről és versenytársaikéről*) meghatározza a külpolitika irányultságát. A kiszámított „*össz nemzeti erő*” koefficiensek összehasonlítása, elemzése, értékelése és felhasználása a legfelső szintű stratégiai döntések támogatására ma már bevett gyakorlat Kínában, ami konkrét hivatkozások formájában a párt és kormányzati dokumentumokban is megjelenik

Az „össz nemzeti erő” belső szerkezete négy alrendszerből épül fel:

1. **„Kemény” erő** – anyagi tényező (természetes erőforrások, terület, lakosság, ásványkincsek, energiahordozók, gazdaság, tudomány, technika, nemzetvédelem);
2. **„Puha” erő** – szellemi tényező (politika, külügyek, nemzetközi tekintély, befolyás, kultúra, oktatás);
3. **„Koordinált” (összehangolt) erő** – a szervezés, vezetés, irányítás, tervezés és vezetéstámogatás funkciói;
4. **„Külső” erő** – a környezeti (természeti, külpolitikai, belpolitikai-társadalmi) feltételek változása és a hozzájuk igazodó alkalmazkodás képessége.

A világméretű vezető szerep megtartását előtérbe helyező amerikai stratégiai gondolkodás és a kínai megközelítés közötti legnagyobb különbség, hogy míg előbbi a nemzeti erő „kemény” tényezőire helyezi a hangsúlyt (azaz a gazdasági teljesítőképességre, a technológiai színvonalra és a katonai potenciálra), addig az utóbbi ezzel megegyező fontosságot tulajdonít a „soft” (pszichológiai műveletek, polgári-katonai együttműködés, propaganda) faktoroknak is.

Az Egyesült Államok egyébként egyáltalán nem bízik a jelenlegi kínai szándékok *őszinteségében*, és veszélyesnek tartja *Peking regionális ambícióit*. 2005 végén fel is szólították Kínát, hogy átláthatóan tárja fel fegyverkezésének mértékét és katonai költségvetésének valódi nagyságát. Fontos momentum, hogy Oroszországot már sok tekintetben megelőzte (*természetesen az energiatermelés és a katonai erő kivételével*), és lehet, hogy hamarosan Japántól is átveszi a regionális vezető szerepet Kelet-Ázsiában.

A tények, az értékelések azt mutatták folyamatosan, hogy Kína – a nagyhatalmak versenyében – **még mindig elmarad az „élbolytól”**, noha látványosan gyors gazdasági, technológiai és katonai fejlődést produkál, és ennek megfelelően rohamosan – bár nem ellentmondásmentesen – erősödik nemzetközi kereskedelmi, politikai és kulturális befolyása. Egyes értékelések úgy jelezték, hogy távolabbi jövőben (*2050 körül*) Kína már az Egyesült Államok globális gazdasági és hatalmi vezető pozíciói ellen intézhet kihívást.

E fejlődés gyorsaságának ütemét kérdőjelezte meg gyökereiben a 2007 januárjának elején végrehajtott kínai **úr-támadás**.

IV. A kínai űrprogram és az abban rejlő „veszélyek”

A **Kínai Nemzeti Űrügynökség** (angolul: *China National Space Administration*, rövidítve: *CNSA*) a kínai űrprogram irányítását végzi. Az ügynökséget 1993-ban hozták létre a Légi- és Űripari Minisztérium felosztásából. A végrehajtásért felelős szerv az ugyancsak ebből létrehozott Kínai Légi és Űrhajózási Tanács. 1998-ban egy nagy átalakítás keretében az ügynökséget több kisebb állami vállalatra osztották. A cél az volt, hogy a nyugati hadi beszerzési rendszerekhez hasonlókat hozzanak létre, ahol a kormányzati ügynökség más ügynökségeket szerződöttet, amelyek állami tulajdonban vannak, de nem közvetlen kormányzati irányítás alatt. Az űrügynökség jelenlegi igazgatója Sun Laiyan.

A **Sencsou-program** (*sencsou: isteni hajó*) az első kínai emberes űrprogram. Ennek keretében Sencsou űrhajókkal végeztek emberes és emberek nélküli repüléseket. A Sencsou-programban indították az első kínai űrhajósokat a világűrbe, ezzel Kína lett a harmadik ország (*a Szovjetunió/Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok után*), amely önerőből juttatott embert a világűrbe. 1990-ben indult meg a *921-es Projekt*, amelynek célja tíz éven belül önerőből embert küldeni a világűrbe.

A **Sencsou-1** volt a kínai Sencsou-program és a Sencsou űrhajó első személyzet nélküli repülése. Az űrhajón nem volt életfenntartó rendszer vagy mentőrendszer. 1999. november 19-én indították, 14-szer megkerülte a Földet és leszállt Belső-Mongóliában.

Sencsou-2 a kínai Sencsou-program második, személyzet nélküli küldetése. Az űrhajót 2001. január 9-én indították. A visszatérő kabinban volt egy majom, egy kutya és egy nyúl, amelyekkel az életfenntartó rendszert tesztelték. A visszatérő kabin az indítás után egy héttel visszatért a Földre, leszállt Belső-Mongóliába, az orbitális kabin még 220 napot maradt a világűrben. A visszatérésről nincsenek képek, lehetséges, hogy sikertelen volt. Az orbitális kabin augusztus 24-én tért vissza.

A **Sencsou-3** a kínai Sencsou-program harmadik tesztrepülése volt. Ez volt az első Sencsou űrhajó, amellyel ember is utazhatott. A fedélzeten volt egy báb, amely az ember fiziológiai jeleit szimulálta - szívdobogás, pulzus, légzés, evés, anyagcsere, kiválasztás. Az indításra 2002. március 25-én került sor, több hónapos késés után.

Két pályamanőver volt, március 29-én és március 31-én. Mindkettőben megemelték a Sencsou-3 pályáját. 107 keringés után a visszatérő kapszula leszállt. Az orbitális modul 2003. november 12-én tért vissza.

A **Sencsou-4** volt a kínai Sencsou-program negyedik és utolsó, személyzet nélküli próbarepülése. Az űrhajó két bábót vitt magával az életfenntartó rendszer tesztelésére. 2002. december 29-én indították. A visszatérő kapszula 2003. január 5-én szállt le, az orbitális kabin még 2003. szeptember 9-én maradt pályán.

A **Sencsou-5**

Ez volt az első kínai emberes űrrepülés, a Sencsou-program keretében. Ezzel a repüléssel Kína lett a harmadik ország (az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió/Oroszország után), amely önerőből képes embert küldeni a világűrbe.

Az első emberes Sencsou űrhajót Hosszú Menetelés 2F hordozórakétával indították. Korábban még négy Sencsou végzett automatikus repülést. A Sencsou-5 fedélzetén **Jan L-vej** kapott helyet, így ő az első kínai, aki eljutott az űrbe.

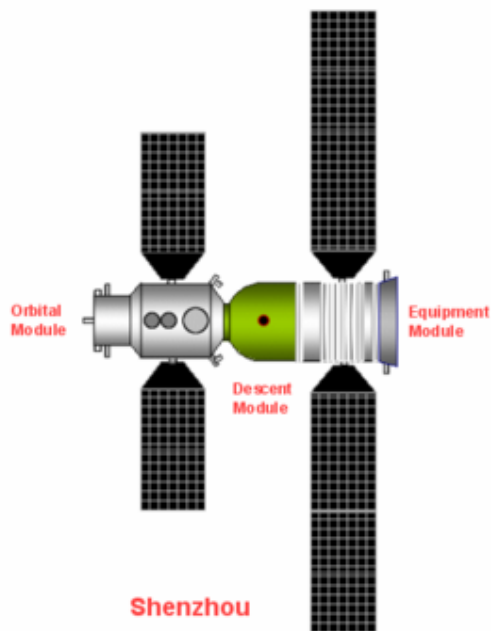
A Sencsou-5-öt Hosszú Menetelés 2F rakétával indították 2003. október 15-én a Jiuquan Űrközpontból. Az indulás után megkezdődhetett a berepülési program végrehajtása. Az űrhajó alappályája 200 x 350 km-es volt, ezt a műszaki egységen lévő hajtóművel délben 343 km magasságú körpályára módosították:

A repülés 21 órát tartott, amely alatt a Sencsou-5 14 keringést végzett a Föld körül. Az űrhajó visszatérő kapszulája 2003. október 16-án szállt le a kínai űrhajóssal Belső-Mongóliában. Az orbitális modul 2004. május 30-án tért vissza a légkörbe.

A **Sencsou-6** a Sencsou-program és Kína második emberes űrrepülése. A személyzetet **Fèi Jùnlóng** és **Niè Haishèng** alkotta.

A Sencsou-6-ot Hosszú Menetelés 2F rakétával indították a Jiuquan Űrközpontból 2005. október 12-én, majdnem két évvel a Sencsou-5 után. Az űrhajósok öt napot voltak a világűrben, többek között tudományos kísérleteket végeztek.

A visszatérő kapszula az űrhajósokkal 2005. október 16-án szállt le Belső-Mongóliában. Az orbitális kabin 2006. április 15-én fejezte be küldetését és még mindig Föld körüli pályán kering.

A Sencsou űrhajó képe

A Sencsou három egységből áll:

- *műszaki egység* a főhajtóművel
- *parancsnoki-visszatérő modul*, amely túlnyomásos és hővédelemmel van ellátva
- *orbitális fülke*, szintén hermetikus, de visszatérésre alkalmatlan. Az orbitális fülke végére szerelhető dokkolószerkezet vagy űrsétaajtó.

Adatok

Tömeg: 7.6 tonna;

Hossz: 7.7 méter;

Átmérő: 2.8 méter;

A műszaki egységen lévő napelemtáblák fesztávolsága: 19.4 méter;

A Xinhua állami hírügynökség a közelmúltban – hivatalos forrásokból származó nyilatkozatokra alapozva – arról számolt be, hogy **Kína öt éven belül szeretné útnak indítani első űrszondáját a Mars felé**, miközben egyre fokozódó erőfeszítésekkel kutatja a Föld kísérőjét. Ez azt jelenti, hogy megosztják figyelmüket a két égitest között, igaz, az eddigi tapasztalatokra alapozva valószínűleg könnyebb dolguk lesz.

A **Nagy Kínai Terv** nagyjából a következőképpen fest: jövőre útnak indítják a 175 millió dollárt felemésztő űrszondát a Hold felé, amelyet legkésőbb

2012-ben a felszínen is elboldoguló jármű, majd 2017-ig egy mintagyűjtő egység fellövése követ majd.

Ezen lépcsők jelentik a Hold-program kicsúcsosodását, amire egy esetleges **holdraszállás** teheti fel a koronát, mégpedig 2024 táján. Ez utóbbiról a program helyettes igazgatója beszélt még tavaly decemberben, amikor a küszöbön álló kísérletek esélyeit latolgatták.

Ami az általánosabb terveket illeti, itt is három fontos állomással számolnak. Az elsőt már teljesítették az első kínai asztronauták sikeres küldetésével, míg a második lépcsőfok 2009 és 2015 között teljeseedik majd ki, mégpedig **az első űrséta lebonyolításával**. Ezt követné a már említett mintagyűjtő egység, amely legkésőbb 2017-ig a Holdon begyűjtött kavicsokkal térne vissza a Földre.

Ez utóbbinak a meglehetősen ritkának számító hélium-3 izotóp bányászata ad különös jelentőséget – Kína nem szeretne lemaradni a kitermelés beindításáról, jóllehet jelenleg erre még nincs megfelelő módszer.

* * *

E körülményeket figyelembe véve egyértelműen várható volt, hogy Kína (*békés űrkutatósi programja mellett*) be kíván majd lépni **az űrfegyvereket birtokló** nagyhatalmak közé is. Ezért érthetetlen az, hogy a külföldi hírszerzőszolgálatok miért nem értesültek korábban (még a fejlesztés stádiumában) a fejlesztés ez irányú a kínai próbálkozásokról (?).

Ezért érte *hidegzuhanyként* a világot (főleg az USA hírszerző szolgálatát) az a 2007. január 11-i hír, miszerint **űrfegyvert tesztelt Kína, amikor rakétával lőtt ki egy régi műholdat**.

Az esetet követően az Egyesült Államok Ausztrália és Kanada is hevesen kritizálta Kínát. Az amerikaiak szerint a kínaiak egy ballisztikus rakétát lőttek fel, amellyel elpusztítottak egy kiöregedett meteorológiai műholdat. A teszt megtörténtéről először egy amerikai repüléstechnikai hetilap számolt be, de az amerikai nemzetbiztonsági tanács is megerősítette a tényt.

Az *American Aviation Week and Space Technology* című lap beszámolója szerint a kínaiak műholdelhárító rendszerrel támadtak meg egy 1999-ben általuk felbocsátott **Feng Jun 1C típusú** meteorológiai műholdat. A rakétát január 11-én lőtték fel a kínai űrközpontból vagy közeléből. A rakéta **865 km-es magasságban** találta el a műholdat. Az Egyesült Államok szerint Kína annak ellenére tesztelt űrfegyvereket, hogy mindketten békés együttműködésre törekednek a világűrben.

Az eset egyrészt aggasztó, mert Kína így **képesé vált akár az amerikai kéműholdak lelövésére is**, másrészt, **a most szétlőtt műhold törmeléke kereskedelmi és katonai műholdakat is károsíthat.**

A sikeres kísérletet követően Ausztrália, Kanada, Nagy-Britannia, Japán és az ENSZ is felszólalt az ügyben, magyarázatot követelve a kínaiaktól. Akik azonban először hallgatagok maradtak.

A sikeres rakétateszt miatt az amerikai katonai tervezők **AZONNAL LÁZAS MUNKÁBA KEZDTEK.** Mivel a kínai hadsereg képesé vált a kéműholdak lelövésére, nagy lépést tett annak kivédéséhez, hogy az Egyesült Államok hadserege beavatkozhasson **Tajvan védelmében**, ha Kína erőszakkal próbálná meghódítani a szakadár szigetországot.

A Timesnak nyilatkozó források szerint az egyik lehetőség, hogy az amerikaiak tartalékűholdakat gyártanak le, így azonnal pótolhatnák a kilőtt szatelliteket. A másik, hogy a műholdakat manőverezhetőbbé teszik, amik **így kitérhetnének a kínai rakéták útjából.**

Felhasznált irodalom:

1. Csabai György: A biztonság alapvető problémái az ezredfordulón
2. Kőszegvári Tibor: A jövő század hadviselése és a különleges erők; Hadtudomány, 1997/4. sz.
3. W. T. Johnsen: Force planning considerations for Army XXI. SSI; february 18, 1998.
4. Rüstungsexport und VN Waffenregister; Bonn, 1995.
5. Margaret Thatcher: Út egy békésebb világ felé; Reader' s Digest, 1996. dec.
6. Dr. Csabai György: A biztonságpolitikai rezdülésekről; UHSZ 1996/6. Az új nemzetközi rend lehetséges modelljei;
7. Hadtudomány, 1995. 3. szám. Eurohadsereg (Európa védelmezője a XXI. század elején); Akadémiai Közlemények, 1996. 209. sz.
8. National Military Strategy of USA; Washington, 1997.
9. Zbigniew Brzezinski: A Geostrategy for Euroasia; Foreign Affairs, Sept/Oct 1997.
10. Rostoványi Zsolt: Posztmodern világrend?; Külpolitika, 1996. 3 4. szám.
11. Wallerstein, Immanuel: A modern világgazdasági rendszer kialakulása; Gondolat, 1983.
12. Steven Metz: The Army and the Future of the International System Parameters, Summer, 1994.
13. Dr. Csabai György: Előterben az új USA koncepció: két regionális hadászati művelet egy időben; ZMNE Közlemények, 1997. évi I. évf. 3. szám.
14. Chien-jen Chen kormányzóvivő, a Kínai Köztársaság tájékoztatási osztályának főigazgatója Felszólalás a Védelmi Tanulmányok Királyi Egyesült Szolgálat Intézetében (RUSI) Egyesült Királyság 1998, június
15. A Kínai Köztársaság külkapcsolatai és nemzetvédelmi politikája
16. Wikipédia: Kína, Kína hadereje, Kína űrprogramja
17. Jetfly magazin: *Papírtigris*
18. Kínai erőfeszítések az Amerikával ápoltságok stabilizálásáért
19. *China's Search for Stability with America*
20. *By Wang Jisi*
21. *Foreign Affairs, September / October 2005*
22. Rácz Lajos A kínai stratégiai gondolkodás központi fogalma: az össznemzeti erő

A KÍNAI BIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TEVÉKENYSÉGÉNEK JOGI ÉS TÁRSADALMI HÁTTERE

Kínát – messzesége, méretei, különleges történelmi és nemzeti sajátosságai miatt – más mérce alapján ítéljük meg, mint egy „normális” államot. Nagyon keveset tudunk erről a távoli nagyhatalomról, és amit „tudunk”, annak nagy része hallomáson alapuló előítélet és torzítás. Sokan például – még „szakmabeliek” is – tudni vélik, hogy Kínában a nemzetbiztonsági (állambiztonsági) szolgálatok, azaz hatóságok (különösen az „elhárítás”) jogilag légtüres térben, tehát vonatkozó szabályozás nélkül, önkényesen, illetve pártutasítások alapján tevékenykednek. Ha mégis van valamilyen „gumijogszabály”, az érthetetlen és értelmezhetetlen, csak arra jó, hogy a politikai (demokratikus) ellenzék elnyomását igazolni lehessen vele.

Pekinget persze lehet – és esetenként kell is – bírálni, de a kritikának mindig tényeken kell alapulnia. Ilyen kétségbevonhatatlan tény, hogy Kína nemzetközi jelentősége gazdasági, politikai, katonai, műszaki, kulturális, turisztikai, emberjogi és más területeken egyre nő, ezért az említett területek megismerése és tárgyilagos értékelése a kapcsolatok megfelelő kezelésének szükséges velejárója. Ez a felismerés ösztönöz arra, hogy Kínával kapcsolatos ismereteimet és tapasztalataimat különböző fórumokon megosszam az érdeklődőkkel. Legutóbb a jelenleg szerkesztés alatt álló hadtudományi egyetemi (ZMNE) jegyzet, a „Külföldi hírszerző és biztonsági szolgálatok” c. tansegédlet elkészítéséhez járultam hozzá a kínai fejezet megírásával. Korábban a kínai hírszerzés szervezéséről és módszereiről jelentettem meg közleményt.¹ 2005-2006 folyamán több előadás keretében is volt alkalmam érintőlegesen foglalkozni e témával, pl. a Hadtudományi Társaság szekcióülésén, és a KBH egyes igazgatóságain is. Ennek ellenére a kínai hírszerző és biztonsági szolgálatok tevékenységének, módszereinek, szervezeti felépítésének, működési feltétel-rendszerének még jócskán maradt feltáratlan, közlésre érdemes aspektusa.

Előrebocsátva, hogy a felsorolt különféle közlemények közötti részleges átfedések elkerülhetetlenek, ebben a cikkben – a felderítés és az elhárítás szervezetét és munkamódszereit ismertnek feltételezve – elsősorban a kínai állambiztonsági és titokvédelmi törvénnyel, a Büntetőtörvénykönyv kémkedésre és

¹ Rác Lajos: A kínai katonai hírszerzésről. Felderítő Szemle, 2003 október; 47-57. old.

államellenes tevékenységre vonatkozó kitételeivel, más kapcsolódó jogszabályokkal és a mögöttük meghúzódó szemlélet értelmezésével, azaz általában a nemzetbiztonsági szolgálatok működésének jogi és társadalmi hátterével foglalkozom.

A gyors kínai gazdasági-társadalmi átalakulás kétséges vállalkozássá teszi, hogy egy tanulmány – vagy akár egy cikksorozat – átfogó politikai vagy szakmai értékelést adjon a kínai állambiztonság és a vele összefüggő emberi jogok helyzetéről. Ezért inkább a magyar nyelven eddig tudomásom szerint máshol meg nem jelent elsődleges forrás-dokumentumok bemutatásával és problémafelvetéssel kívánok lehetőséget biztosítani a kutatóknak ahhoz, hogy ezt ők maguk tárgyilagosan, az objektív tényekből kiindulva, más irányú megbízható ismereteikkel kiegészítve megtehessék.

Az alábbiakban először nyersfordításban ismertetem a Kínai Népköztársaság 1993 óta hatályban lévő állambiztonsági törvényét, az 1989. május 1-jén életbe lépett „titokvédelmi” törvényt és – néhány lábjegyzet erejéig – az új büntetőtörvény vonatkozó rendelkezéseit (a törvényszövegek az említett, előkészületben lévő ZMNE tansegédletbe is bekerültek), majd néhány gondolatébresztő, általános értékelő megjegyzést, kiegészítést fűzök hozzájuk.

Nézzük tehát először az „alaptörvényt”.

A Kínai Népköztársaság állambiztonsági törvénye

- I. fejezet: Általános előírások
- II. fejezet: Az állambiztonsági szervek feladatai és hatásköre
- III. fejezet: Az állampolgárok és az állambiztonság oltalmazásában érintett szervek kötelességei és jogai;
- IV. fejezet: Jogi felelősség
- V. fejezet: Kiegészítő rendelkezések

I. fejezet: Általános előírások

1. E törvény célja, hogy a KNK Alkotmányával összhangban védje az állambiztonságot, oltalmazza a népi demokratikus diktatúrán és a szocialista rendszeren alapuló államhatalmat, biztosítsa a reform, a nyitás, a szocialista modernizáció akadálymentes folytatását.

2. Az állambiztonság tekintetében a törvényben meghatározott állambiztonsági szervek rendelkeznek hatósági jogkörökkel.

Az állam- és közbiztonsági szervek az állam által előírt feladatmegosztásban és hatáskörökkel teljesítik kötelezettségeiket, és szorosan együttműködnek egymással.²

3. A polgároknak kötelességük az állam biztonságának, tekintélyének (becsületének) és érdekeinek védelme, és ezeket cselekedeteikkel nem veszélyeztethetik.

Minden állami szervezet, a fegyveres erők, a politikai pártok, a társadalmi szervezetek, vállalatok és intézmények kötelesek védeni az állam biztonságát.

Az állambiztonsági szervek munkájuk során az emberek támogatására alapozva mozgósítják őket és szervezik az állambiztonságot veszélyeztető cselekmények megelőzését és megakadályozását.³

4. Minden olyan személlyel és szervezettel szemben, aki (amely) veszélyezteti a KNK állambiztonságát, a törvény erejével fel kell lépni.⁴

„Az állambiztonság veszélyeztetése” alá tartoznak e törvény szerint a KNK területén kívüli intézmények, szervezetek, egyének vagy mások részéről folytatott, vagy az említettek felbujtására, támogatásával, illetve velük összefonódva (titkos együttműködésben)⁵ belföldi személyek, szervezetek, intézmények által folytatott alábbi tevékenységek:

- (1) a kormány megbuktatására, az állam feldarabolására, vagy a szocialista rendszer megdöntésére irányuló cselekedetek;
- (2) csatlakozás egy kémiszervezethez, vagy megbízás elfogadása ilyen szervezettől, illetve annak ügynökétől;
- (3) államtitok ellopása, titkos megszerzése (gyűjtése), megvásárlása vagy törvénytelen kiszolgáltatása;
- (4) állami tisztviselő áruháza bírása, csábítása vagy megvesztegetése;
- (5) bármilyen egyéb cselekedet, amely károsítja vagy veszélyezteti az állambiztonságot.

5. Az állam védelmet nyújt azoknak a szervezeteknek és egyéneknek, amelyek támogatják és segítik az állambiztonság oltalmazását; és megjutalmazza azokat, akik ehhez jelentős hozzájárulást teljesítettek.

² Ellentétben a kínaival, az 1995. évi magyar (CXXXV.) nemzetbiztonsági törvény részletesen tartalmazza a szolgálatok feladatait és hatásköreit, az együttműködés rendjét viszont nálunk is kormányhatározat szabja meg (amely nem nyilvános).

³ Az 1. sz. jegyzetben említett cikkben szóltam az ún. „népi” hírszerzésről és elhárításról. A törvénysszövegből is kitűnik, hogy a kínai szolgálatok minden állampolgárral, mint potenciális elhárítóval számolnak.

⁴ Vagyis nincs mérlegelési lehetőség. Ha valaki Kínában pl. egy „ügynök” nevét nyilvánosságra hozná, akkor függetlenül a politikai vagy erkölcsi célkitűzéstől, automatikusan eljárás indulna a kiszivárogtató ellen.

⁵ Kínaiul „xianggoujie”, az angol fordításokban „in collusion with”.

II. fejezet: Az állambiztonsági szervek feladatai és hatásköre

6. Az állambiztonsági munka során az állambiztonsági szervek ellátják mindazokat a feladatokat és gyakorolják mindazokat a hatásköröket, amelyeket a törvény biztosít számukra a vizsgálat, az ideiglenes őrizetbe vétel, az előzetes nyomozás és a letartóztatás tekintetében.⁶

7. Az állambiztonsági szervek bármely munkatársa, aki a törvénynek megfelelően állambiztonsági feladatot hajt végre és az erről szóló megfelelő igazolást felmutatja, jogosult bármely kínai állampolgár vagy a KNK területén tartózkodó külföldi személyazonosságának megállapítására, és vizsgálódás lefolytatására az (állambiztonságot) érintő ügyben az adott szervezetet vagy egyént illetően.

8. Az állambiztonsági szervek bármely munkatársa, aki a törvénynek megfelelően állambiztonsági feladatot hajt végre és az erről szóló megfelelő igazolást felmutatja, bármely, a vizsgálat által érintett létesítménybe beléphet, a megfelelő állami engedélyek birtokában a zárt zónákban és létesítményekben is tartózkodhat, a vonatkozó dokumentumokba betekinhet, a kapcsolódó anyagokat, tárgyakat megvizsgálhatja.

9. Az állambiztonsági szerv munkatársa, amennyiben a törvény szerinti halaszthatatlan (sürgős) feladatot hajt végre, a megfelelő igazolás felmutatásával tömegközlekedési eszközt vehet igénybe, illetve a közlekedésben elsőbbséget élvez.

Ha az állambiztonság érdekében szükséges, az állambiztonsági szerv a törvény előírásainak megfelelően bármely szervezet, vállalkozás, intézmény vagy egyén közlekedési és híradó eszközét elsőbbséggel használhatja, ugyanakkor azt időben köteles visszaszolgáltatni, a használati díjat kifizetni, az esetleg okozott kárt megtéríteni.

10. Ha azt az állambiztonságot veszélyeztető cselekmény felderítése megkívánja, az állambiztonsági szerv a megfelelő előírások és a vonatkozó szigorú engedélyezési eljárás betartásával műszaki felderítő (lehallgató) eszközöket használhat.

11. Az állambiztonság érdekében az állambiztonsági szerv átvizsgálhatja bármely szervezet vagy egyén elektronikus híradó berendezéseit, készülékeit és létesítményeit.

⁶ A kínai alkotmány szerint letartóztatást csak közbiztonsági szerv foganatosíthat. Mégisincs ellentmondás, mert e törvény szerint közbiztonsági szerv is eljárhat állambiztonsági hatáskörben (értelmezésem szerint erre pont akkor kerül sor, ha az ügy megoldásához – az állambiztonsági szerv értékelése szerint – letartóztatásra van szükség). Az állambiztonsági (nálunk: nemzetbiztonsági) szolgálatok a törvényben engedélyezett egyéb hatáskörökkel élhetnek.

12. Az állambiztonság érdekében az állambiztonsági szerv a vonatkozó előírások betartásával a Vámőrségnél, a Határőrségnél és más hasonló rendeltetésű szervezeteknél kezdeményezheti személyek, anyagok és berendezések átvizsgálás alóli mentesítését. A szóban forgó szervezetek kötelesek segítséget nyújtani (az állambiztonsági szervnek).

13. Az állambiztonsági szervek és munkatársaik az állambiztonsági munka során kötelesek szigorúan a törvények előírásai szerint cselekedni, hatáskörüket nem léphetik át, hatalmukkal nem élhetnek vissza, az (eljárásukkal) érintett szervezetek és egyének törvényes jogait és érdekeit nem csorbíthatják.

14. Az állambiztonsági szervek azon munkatársait, akik törvényes kötelességüket teljesítik, az állam jogi védelemben részesíti.

III. fejezet: Az állampolgárok és az állambiztonság oltalmazásában érintett szervek kötelességei és jogai

15. Az állami szervek, szervezetek és más intézmények gondoskodnak állományuk állambiztonsági oktatásáról, mozgósítják őket és szervezik tevékenységüket az állambiztonságot veszélyeztető cselekedetek megelőzésére és megakadályozására.

16. A polgárok és a szervezetek támogatják és segítik az állambiztonsági munkát.

17. A polgár, amennyiben az állambiztonságot fenyegető veszélyről szerez tudomást, köteles azt haladéktalanul jelenteni az állambiztonsági vagy közbiztonsági szerveknek, közvetlenül vagy a munkahelyén keresztül.

18. Ha az állambiztonsági szerv vizsgálatot folytat és bizonyítékokat gyűjt az állambiztonság veszélyeztetése ügyében, a polgárok és az érintett szervezetek kötelesek jóhiszeműen érdemi információkkal segíteni a munkát. Az információszolgáltatás nem tagadható meg.

19. Minden állampolgár és szervezet, akinek (amelynek) államtitok van a birtokában, vagy ilyenről szerez tudomást, köteles azt bizalmasan kezelni és megőrizni.

20. Egyetlen személy vagy szervezet sem tarthat törvénytelenül a birtokában államtitoknak minősülő dokumentumot, anyagot vagy tárgyat.

21. Egyetlen személy vagy szervezet sem birtokolhat törvénytelenül speciális kémfelszerelést, lehallgató eszközöket, rejtett (titkos) fényképező berendezéseket stb.⁷

⁷ A modern elektronikai újdonságok elterjedése ellenőrizhetetlenné és végrehajthatatlanná teszi ezt az előírást. Budapesten a körúti Conrad elektronikai boltban kínai gyártmányú

22. Bármely polgár vagy szervezet jogosult bejelentést tenni az állambiztonsági szerveknél vagy a felettes hatóságoknál, ha az állambiztonsági szervezet vagy annak munkatársa részéről a hatalommal való visszaélést vagy más törvénytelenséget tapasztal. Az érintett szervezet köteles a bejelentést késedelem nélkül kivizsgálni, és az ügyben érdemben intézkedni.

Egyetlen személy vagy szervezet sem részesülhet elnyomásban vagy megtorlásban azért, mert segítette az állambiztonsági szervek munkáját, vagy, mert törvényes bejelentést tett (ezek munkájával kapcsolatban).

IV. fejezet: Jogi felelősség

23. A KNK területén kívüli intézmények, szervezetek, egyének vagy mások részéről folytatott, vagy az említettek felbujtására, támogatásával, illetve velük összefonódva (titkos együttműködésben) belföldi személyek, szervezetek, intézmények által folytatott, az állambiztonságot veszélyeztető tevékenységek bűncselekménynek minősülnek, büntetőjogi felelősség alá tartoznak, és hivatalból üldözendők.

24. Aki a kémkedés büntetében vétkes, és önként feladja magát, vagy más érdemeket szerez, annak büntetése korlátlanul enyhíthető, vagy a büntetés alól mentesülhet; aki jelentős érdemeket szerzett, az jutalomban részesülhet.

25. Bárki, akit külföldön egy ellenséges szervezethez való csatlakozásra kényszerítettek vagy csábítottak, amennyiben időben, késlekedés nélkül vagy a KNK-ba történő hazatérése után őszinte, feltáró jellegű vallomást tesz közvetlenül az állambiztonsági szervnek vagy a munkahelyének, mentesül a büntetőjogi következmények alól.

26. Aki kémkedésről szerez tudomást és megtagadja, hogy az állambiztonsági szervnek annak vizsgálódása során erről információt adjon, azt a munkahelye vagy annak felettes hatósága fegyelmi büntetésben részesíti, vagy az állambiztonsági szerv 15 napot meg nem haladó időtartamra őrizetbe veheti.⁸ Ha a körülmények súlyosak, akkor a vétkest *mutatis mutandis*⁹ a büntető törvénykönyv 162. §-a szerint¹⁰ kell büntetésben részesíteni.

„spionkellékeket”, vizuális és akusztikai lehallgató eszközöket gyerekjátékként árulnak, német forgalmazó csomagolásában.

⁸ Az ideiglenes őrizetbe vétel lehetőségét biztosít az állambiztonsági szervnek arra, hogy a gyanúsított célszemélyt jobb belátásra bírja, illetve „beszervezze”.

⁹ a körülmények mérlegelésével

¹⁰ „Hamis tanúvallomás” esetén 2-10 év, „bizonyítékok rejtegetése” esetén 2 évig terjedő, vagy súlyos esetben 2-7 év szabadságvesztés

27. Aki erőszakkal vagy fenyegetéssel akadályozza az állambiztonsági szervet abban, hogy a törvény szerinti feladatait ellássa, azt a Büntetőtörvénykönyv 157. §-a szerint¹¹ kell megbüntetni.¹²

Aki erőszak vagy fenyegetés mellőzésével akadályozza az állambiztonsági szervet törvényes feladatai ellátásában, az – ha a következmények súlyosak – a Büntető Törvénykönyv 157. §-a szerint bűnhődik, vagy (enyhébb következmények esetén) 15 napi elzárással büntethető.

28. Aki szándékosan vagy gondatlanul államtitkokat hoz illetéktelenek tudomására, azt az állambiztonsági szerv 15 napra elzárhatja;¹³ amennyiben bűncselekmény valósult meg, akkor a vétkest a büntetőjog szabályai szerint kell felelősségre vonni.¹⁴

29. Az állambiztonsági szerv személyi motozásnak vetheti alá, ingóságait átvizsgálhatja és házkutatást tarthat minden olyan személynél, aki törvénytelenül birtokol államtitoknak minősülő dokumentumot, anyagot vagy tárgyat, illetve aki kémkedési céllal törvénytelenül tart magánál speciális felszerelést. Az ilyen dokumentumok, anyagok, tárgyak, eszközök és felszerelések elkobozhatók.¹⁵

30. Ha e törvény megszegői külföldi illetőségűek, akkor ők kiutasíthatók, illetve kitoloncolhatók a KNK területéről.¹⁶

31. Az őrizetbe vételi döntés kézhez kapását követően az érintett 15 napon belül fellebbezhet a döntéshozó szervnél vagy annak felettes hatóságánál, és ha a másodfokú határozattal is elégedetlen, akkor bíróság előtt kérheti a döntés felülvizsgálatát.

32. Az az állambiztonsági munkatárs, aki elhanyagolja a kötelességét, vagy saját előnyére használja ki beosztását, a Büntetőtörvénykönyv 187. és 188. §-a szerint¹⁷ büntetendő. Aki törvénytelenül fogatosít őrizetbe vételt, kínzással

¹¹ 3 évig terjedő szabadságvesztés, mellékbüntetésként vagyonek Kobzás, pénzbüntetés, politikai jogoktól megfosztás

¹² Ez meglepően enyhének tűnik. Valószínűleg nem a hatóságokkal való közvetlen szembe-szegülésről van szó, hanem – az előző ponthoz kapcsolódva – a mást hamis tanúzásra rábírás kísérletéről.

¹³ Lásd a 8.sz. jegyzetet.

¹⁴ Vagyis nincs „vádalku”.

¹⁵ E pontból úgy tűnik, mintha a kínai jogrend nem ismerné az „alapos gyanú” fogalmát, és az „ártatlanság véelme” helyett a „bűnösség véelme” lenne a mérvadó. Nem világos, hogy mi van akkor, ha a házkutatás vagy a nyomozás nem talál terhelő bizonyítékot. A jogalkotó látszólag nem is számol ezzel az eshetőséggel.

¹⁶ Ugyanazért a cselekményért a külföldi általában enyhébb büntetést kap, mint a kínai állampolgár. A „hazaárulás” Kínában (is) a legsúlyosabban megítélt bűncselekmények közé tartozik.

¹⁷ 5 évig terjedő szabadságvesztés, mellékbüntetések, minősített esetben (különösen súlyos következmények esetén) 5 év feletti szabadságvesztés is lehet.

kényszerít ki beismerő vallomást, amennyiben ezzel bűncselekményt követ el, a Büntetőtörvénykönyv 143. vagy 136. §-a szerint¹⁸ büntetendő.

V. fejezet: Kiegészítő rendelkezések

33. Minden közbiztonsági szervnek, amely e törvény 2. szakasza 2. bekezdése szerint állambiztonsági feladatot lát el, e törvény valamennyi rendelkezését be kell tartania.¹⁹

34. Ez a törvény a kihirdetése napján lép hatályba.

Miután az (új) állambiztonsági törvényt 1993. február 22-én a Nagy Népi Képviselőgyűlés (kínai parlament) elfogadta, életbe léptette és kihirdette, a Jogi Kiadó már az év júniusban a nagyközönség számára is nyomtatásban megjelentette a törvény teljes szövegét, kiegészítő magyarázatokkal és értelmezésekkel²⁰ (tehát ez esetben nem igaz az a gyakran hangoztatott vád, hogy Kínában a törvények – ha egyáltalán léteznek – a lakosság számára hozzáférhetetlenek és megismerhetetlenek). Egyébként, mint köztudott, a nemzetbiztonsági szolgálatok működését szabályozó modern törvényt Nagy-Britanniában 1994-ben, Magyarországon 1995-ben hozták meg. Kína tehát – ha csak az időpontokat nézzük – nincs lemaradva.

Ezek után nézzük a „titokvédelmi” törvényt.

A Kínai Népköztársaság Törvénye az Államtitkok Megóvásáról

Tartalom:

- I. Általános rendelkezések
- II. Az államtitok tartalma és minősítési kategóriái
- III. Biztonsági szabályok
- IV. Jogi felelősség
- V. Kiegészítő rendelkezések

I. Általános rendelkezések

1. E törvény célja az államtitkok megőrzése, az állambiztonság és a nemzeti érdekek védelmezése, a reform, a nyitás és a szocialista építés feltételeinek biztosítása.

¹⁸ 3 évig, súlyosabb esetben 10 évig terjedő szabadságvesztés; ha az elkövető halált okozott, a büntetés 7 évnél kevesebb nem lehet.

¹⁹ Vagyis ekkor nem a közbiztonsági, hanem az állambiztonsági törvény vonatkozik rá.

²⁰ 'Zhonghua Renmin Gongheguo Guojia Anquan Fa' xieyi (Publishing House of Law, Peking, 1993).

2. Államtitok az, ami az állambiztonságot és a nemzeti érdekeket lényegesen befolyásolja, és kezelését törvényes eljárás keretében korlátozott számú emberre bízzák egy meghatározott időtartamra.²¹

3. Az állami szervek, a fegyveres erők, a politikai pártok, a szervezetek, a vállalkozások, az intézmények és az állampolgárok egyaránt kötelesek megvédeni az államtitkokat.

4. Az államtitkok védelme érdekében aktívan meg kell akadályozni kiszivárogtatásukat, miközben a hangsúlyt a megőrzésük mellett a mindenoldalú hatékony hasznosításra kell fordítani.²²

5. Az Állami Titokvédelmi Főosztály²³ országos hatáskörrel felelős az államtitkok védelméért.

A járási és tartományi titokvédelmi osztályok saját feladat- és hatáskörükben felelősek az irányításuk alá tartozó terület titokvédelméért.

A központi állami szervek feladat- és hatáskörükön belül felelősek a titokvédelmi munka irányításáért a fennhatóságuk alá tartozó szakirányokban.

6. A megyei és a fölötti közigazgatási szinteken az állami szervek és más, titokkezelő szervezetek a helyi körülményekhez igazodva szakmai testületeket hoznak létre vagy személyeket jelölnek ki az államtitok-védelem napi ügyeinek intézésére a saját szervezetükön belül.²⁴

7. Azok a szervezetek vagy egyének, akik az államtitkok védelmében kiemelkedő érdemeket szereztek, és jelentős hozzájárulást tettek e munka technikai és módszertani megújításához, jutalomban részesítendőek.

II. Az államtitok tartalma és minősítési kategóriái

8. E törvény 2. szakaszával összhangban államtitoknak²⁵ minősülnek az alábbiak:

- (1) az államügyeket érintő politikai döntések titkosnak minősített elemei;
- (2) a nemzetvédelemmel és a fegyveres erőkkel összefüggő titkok;
- (3) a diplomáciai és külügyi tevékenységekkel, valamint a külföldi elkötelezettségekkel összefüggő titkok;
- (4) a nemzetgazdasági és társadalomfejlesztési titkok;

²¹ Nem rossz definíció.

²² Vagyis „mérlegelnünk kell annak előnyeit, hogy egy problémát az illetékesek tudomására hozunk, szembeállítva azzal a kockázattal, hogy illetéktelenek is tudomást szerezhettek róla.” (Sherman Kent: *The Need for an Intelligence Literature*. In: *Studies in Intelligence*, 1955. Fordította, az elő- és utószót írta Dr. Rác Lajos ezredes. *Felderítő Szemle*, 2006 március, 109-118. old.).

²³ Magyarország a Nemzeti Titokvédelmi Felügyelet.

²⁴ „titokvédelmi felelős”.

²⁵ a titokvédelmi körbe tartozó adatnak

- (5) tudományos és technológiai titkok;
- (6) az állambiztonság védelmével és a bűnüldözéssel kapcsolatos titkok;
- (7) mindazon egyéb ügyek, amelyeket az Állami Titokvédelmi Főosztály államtitoknak minősít.

Azok az ügyek, amelyek nem tartoznak e törvény 2. szakaszának hatálya alá, nem minősülnek államtitoknak.

A politikai pártok azon ügyei, amelyek e törvény 2. szakasza alá tartoznak, az államtitok fogalmába értendők.²⁶

9. Az államtitkoknak három (minősítési) kategóriája van: szigorúan titkos, titkos és bizalmas.

Szigorúan titkos az információ, amely létfontosságú államtitkot képez, vagyis amelynek feltárása (illetéktelenek tudomására jutása) súlyosan sérti az állam biztonságát és a nemzeti érdekeket; titkos az információ, ha fontos államtitoknak minősül, vagyis feltárása komolyan sérti az állam biztonságát és a nemzeti érdekeket; bizalmas minősítésű az információ, ha feltárása sérti az állam biztonságát és a nemzeti érdekeket.²⁷

10. Az államtitkok tartalmi és minősítési jellemzőit az Állami Titokvédelmi Főosztály a Külügyminisztériummal, a Közbiztonsági és az Állambiztonsági Minisztériummal, valamint a többi érintett központi állami szervvel együttműködésben határozza meg.

A nemzetvédelemmel kapcsolatos államtitkok körét és minősítését a Központi Katonai Bizottság határozza meg.

Az államtitok-kört és a minősítéseket meg kell ismertetni az érintettekkel.²⁸

11. A különböző szintű állami szervek és más szervezetek a náluk keletkezett, államtitkot képező információkat e törvény előírásai szerint a titokkörü hovatarozás és a súlyossági fokozat alapján minősítik.

Amennyiben nem egyértelmű, hogy az adott ügy államtitok-e, illetve, hogy milyen minősítést érdemel, a kérdést az Állami Titokvédelmi Főosztály vagy a területileg illetékes helyi (tartományi, területi vagy központi alárendeltségű) titokvédelmi osztály elé kell utalni. Az ilyen ügyet végleges döntésig arra a titkossági (minősítési) fokozatra vonatkozó szabályok szerint kell kezelni, amelyet az ügykezelő eredetileg javasolt.

²⁶ Vagyis hangfelvétel készítése egy politikai párt zárt ülésén, illetve e felvétel nyilvánosságra hozása Kínában államtitok-sértésnek (kémkedésnek) minősülne.

²⁷ Ismét egy logikus, „szép” definíció.

²⁸ Magyarországon minden állampolgár „érintett” abban az értelemben, hogy a „titokvédelmi” törvény mellékletében szereplő „titokkörü jegyzék”-et joga és lehetősége van megismerni. Az „egyszerű” kínai állampolgár viszont adott esetben „tanácstalan” lehet, mert az államtitok-kört csak az „érintettekkel” kötelező megismertetni.

12. Az e törvény 9., 10., 11. szakaszának értelmében meghatározott titokvédelmi minősítést az államtitoknak minősülő dokumentumon, illetve anyagon fel kell tüntetni. Ilyen jelzés nem minősített anyagon nem helyezhető el.

13. Ha kétséges, hogy egy anyag államtitok vagy nem, illetve, hogy mely titokkörbe tartozik, a kérdést az Állami Titokvédelmi Főosztály, vagy a helyi (tartományi, területi vagy központi alárendeltségű) titokvédelmi osztály dönti el.

14. Az állami szervek és szervezetek a minősítéssel egy időben annak érvényességi idejét is meghatározzák. A minősítési időtartam meghatározásához az Állami Titokvédelmi Főosztály bocsát ki irányelveket.

15. Az államtitkok körét és a minősítés érvényességi idejét a változó körülményekhez igazítva kell szükség szerint módosítani. A módosításra a minősítő szervezet vagy a magasabb szintű hatóság jogosult.

16. A titokvédelmi minősítés automatikusan megszűnik az érvényességi idő lejártával; amennyiben szükséges a minősítés fenntartása, úgy arról a minősítő szervezet vagy annak felettes hatósága dönt.

Ha az érvényességi idő lejárta előtt kiderül, hogy a minősítés fenntartása nem indokolt, úgy azt a minősítő szervezet vagy annak felettes hatósága haladéktalanul megszünteti.

III. Biztonsági szabályok

17. Az Állami Titokvédelmi Főosztály meghatározza az államtitoknak minősülő dokumentumok és anyagok készítésének, átvételének, szállításának, továbbításának, használatának, másolásának, kivonatolásának, megőrzésének és megsemmisítésének biztonsági szabályait.²⁹

Az Állami Titokvédelmi Főosztály az érintett központi szervekkel együtt kidolgozza az államtitkok elektronikus és más technikai eszközökön történő tárolásának, hozzáférésének, feldolgozásának és továbbításának szabályait.

18. A „szigorúan titkos” dokumentumokat és anyagokat a következő biztonsági intézkedésekkel kell védeni (illetéktelenek előtt):

- (1) A minősítő engedélyének hiányában tilos ezen anyagok másolása és kivonatolása;
- (2) Csak az arra kijelölt személyek szállíthatják, továbbíthatják, vehetik át és kezelhetik ezeket az anyagokat, a szükséges biztonsági intézkedések betartásával.
- (3) Megfelelően felszerelt páncélszekrényekben kell tárolni őket.

Ugyanilyen módon kell kezelni a szigorúan titkos dokumentumokból, anyagokból készült másolatokat és kivonatokat is.

²⁹ a „T” Ügyviteli Szabályzatot

19. Az Állami Titokvédelmi Főosztály a központi szervekkel együttműködésben kidolgozza az államtitoknak minősülő eszközök próbaüzemeltetésére, termelésére, szállítására, használatára, megőrzésére (tárolására), karbantartására és megsemmisítésére vonatkozó biztonsági szabályokat.

20. Az újságok, folyóiratok, könyvek, térképek, illusztrációk, audio- és videótermékek, TV és mozifilmek stb. forgalmazásakor a vonatkozó szabályokat be kell tartani,³⁰ államtitkokat nyilvánosságra hozni nem szabad.

21. Ha a nemzetközi kapcsolatok és együttműködés céljából államtitkokat szükséges feltárni, akkor ehhez előzetes engedély szükséges a fenti szabályokkal összhangban.

22. Az államtitkokat érintő megbeszélések és tevékenységek kapcsán a szervező kötelezettsége a szükséges biztonsági intézkedések megtétele, a résztvevők megfelelő tájékoztatása, a titokvédelem biztosítása, a követelmények meghatározása.

23. Azokat az államtitoknak minősülő zárt katonai körzeteket és létesítményeket, amelyeket kívülállók nem látogathatnak, biztonsági intézkedésekkel kell védeni; senki sem jogosult azokat a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tenni a megfelelő engedélyek hiányában, illetve az előírt szabályok betartása nélkül.

24. Személyes kapcsolatokban vagy levelezés során tilos államtitkokat feltárni.

Államtitoknak minősülő dokumentumok vagy anyagok hivatalos úton történő szállításakor a vonatkozó biztonsági előírásokat be kell tartani.

Nyilvános helyen államtitkokról beszélgetni tilos.

25. Államtitkok vezetékes vagy vezeték nélküli híradó eszközön történő továbbításakor a biztonsági előírásokat be kell tartani.

Államtitkot tilos egyszerű átkódolással vagy más olyan eljárással rejtjelezni, amelyet az illetékes központi hatóság nem vizsgált be és nem hagyott jóvá.

Államtitoknak minősülő dokumentumot, anyagot vagy tárgyat tilos a szokásos postai forgalomban továbbítani.

26. Az illetékes szervek jóváhagyása nélkül tilos államtitoknak minősülő dokumentumot, anyagot vagy tárgyat az országhatáron kívülre vinni, továbbítani, postázni vagy szállítani.³¹

³⁰ A „vonatkozó szabályok” a külföldi bírálókat szerint a szólásszabadság durva megsértésével érnek fel.

³¹ A hatóságok értelmezése szerint e szabály megsértésének minősül egy Kínát bíráló elektronikus levél (e-mail) elküldése is.

27. Az államtitokhoz, a körülményektől függően, csak korlátozott számú ember férhet hozzá. A legérzékenyebb államtitkokat csak azok ismerhetik meg, akiket erre külön, név szerint felhatalmaztak.

28. Az államtitokkal foglalkozó személyzetet az Állami Titokvédelmi Felügyelet és az érintett személyügyi szervek előírásai szerint biztonsági ellenőrzésnek és engedélyezésnek kell alávetni.

A titkos anyagok kezelésével megbízott személyek külföldre utazásához annak a szervnek az engedélye szükséges, amely őket erre felhatalmazta. Ha az Államtanács³² illetékes szervének véleménye szerint az adott személy kiutazása az ország területéről veszélyezteti az állambiztonságot, vagy súlyosan károsítja a nemzeti érdeket, a kiutazási engedélyt meg kell tagadni.

29. Az állami szervek kötelesek titokvédelmi oktatásban részesíteni személyzetüket, és rendszeresen ellenőrizték a titokvédelem helyzetét.

30. Az állami tisztségviselők és az állampolgárok, amennyiben folyamatban lévő titoksértésről vagy annak bekövetkeztéről utólag szereznek tudomást, kötelesek a cselekmény megakadályozására azonnali intézkedéseket tenni, és a történeteket jelenteni az illetékes szerveknek, amelyek haladéktalanul eljárnak az ügyben.

IV. Jogi felelősség

31. Azok, akik e törvényt megszegve szándékosan vagy gondatlanságból államtitkokat hoznak illetéktelenek tudomására, a következmények súlyosságától függően büntetőjogi felelősséget viselnek a Büntetőtörvénykönyv 186. §-a szerint.

Ha a következmények nem annyira súlyosak, hogy az büntető intézkedéseket tenne szükségessé, akkor fegyelmi felelősségre vonásról kell intézkedni az összes körülmény mérlegelésével.

32. Akik külföldi intézmények, szervezetek vagy személyek részére lopnak el, kémlelnek ki, vásárolnak vagy tesznek illegálisan hozzáférhetővé államtitkokat, azokat a törvény szerint büntetőjogi felelősségre vonásban kell részesíteni.

V. Kiegészítő rendelkezések

33. Az Állami Titokvédelmi Felügyelet, e törvény rendelkezéseivel összhangban, kidolgozza a végrehajtás rendszabályait, amelyeket az Államtanácsnak terjeszt fel jóváhagyásra.

³² a Kormány

34. A Központi Katonai Bizottság, e törvénnyel összhangban, kidolgozza a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg Titokvédelmi Szabályzatát.

35. Ez a törvény 1989. május 1.-én lép hatályba. Az 1951. júniusa óta érvényben lévő átmeneti titokvédelmi rendelkezések e naptól hatályukat veszítik.

A fenti két „alaptörvény”, és a rájuk hivatkozó igazságszolgáltatási gyakorlat nemzeti és nemzetközi, jogi, jogvédő és politikai szervezetek bírálatának keresztüzében áll. A kérdésnek Kínában, az angolszász országokban és az Interneten kiterjedt szakirodalma van. A többszemponúság jegyében az érdeklődőknek feltétlenül érdemes „felkeresniük” többek között a „Kínával foglalkozó amerikai Kongresszusi Végrehajtó Bizottság” (CECC) és a nemzetközi jogi, emberjogi és jogvédő szervezetek internetes honlapját, a brit és más európai parlamentek külügyi, jogi stb. bizottságainak idevágó témaköri jelentéseit stb.

Meglátásom szerint a fő kifogások négy kérdéskör köré csoportosíthatók:

1. Az idézett rendelkezések ellentétesek a polgári és politikai jogok nemzetközileg elfogadott normáival;
2. Ellentétesek magával a kínai Alkotmánnyal és más, Kínában is érvényesnek elismert jogszabályokkal;
3. A védett „államtitok” és a büntetni rendelt „kémkedés” fogalmát túl általánosan, a hatóságok önkényes értelmezését lehetővé téve határozzák meg, miközben az állampolgároknak nem adnak egyértelmű fogódzót a tekintetben, hogy mit tilos és mit szabad tenniük.
4. A kínai hatóságok a törvényekkel visszaélve, azokat önkényesen értelmezve és szándékosan kifacsarva erőszakosan elnyomják a demokratikus politikai ellenzékét, és korlátozzák a szólás-szabadságot.

Nézzük röviden e vádak szakmai megalapozottságát! Kínát természetesen nem tisztem se védeni, sem támadni, az alábbiakban inkább csak arra szeretnék rámutatni, hogy a jogi állásfoglalások sem lehetnek mentesek politikai és erkölcsi, szubjektív ráragódásoktól, valóságos és vélt érdekektől és értékektől.

Kezdjük az alapvető emberi jogok nemzetközileg elfogadott normáival! A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmányának (Nyilatkozatának) 19. §-a szerint (szabad fordításban)

1. Mindenkinek joga van véleményének külső befolyástól mentes megformálására;
2. Mindenkinek joga van a véleménykifejtésre, beleértve az információk és eszmék megismerését, átvételét és átadását az államhatárokon tekintet nélkül, szóban, írásban vagy nyomtatásban, műalkotásokban vagy bármilyen más formában (médián keresztül).

A következő, 3. pont viszont kimondja, hogy az előző szakaszban rögzített (véleménykifejtési és információcserét lehetővé tevő) joggal csak akkor lehet élni, ha a hozzá kapcsolódó különleges köteleességeket és felelősségeket is betartják. Ezért az említett jogosultságot bizonyos fokig korlátozni is lehet, de csak a szükséges mértékben, és csak jogszerűen, mégpedig:

- mások jogainak és becsületének megóvása érdekében; illetve
- a **nemzetbiztonság**, a közrend, a közegészségügy és az **erkölcs** védelmében.

Ami a kínai alkotmánnyal és más törvényekkel való összhangot illeti: a kínai alkotmány második fejezete valóban tartalmaz bizonyos alapvető emberi jogokat, köztük a vélemény-nyilvánítás szabadságát, a tájékozódás jogát, a személyes szabadság sérthetlenségének elvét. Idézve:

„A kínai emberek élhetnek a vélemény-nyilvánítás, a sajtó, a gyülekezés, az egyesülés, a felvonulás és a tüntetés szabadságával...

A kínai állampolgárok személyes szabadsága sérthetetlen. Senkit sem lehet letartóztatni ügyészi vagy bírósági engedély vagy határozat nélkül. Letartóztatást csak közbiztonsági szerv fogantatosíthat.³³ A személyes szabadság jogellenes korlátozása tiltott...

Az állampolgárok otthona sérthetetlen. A lakásba való jogellenes behatolás, a lakás jogellenes átkutatása tilos...

A levéltitok sérthetetlen, kivéve ha állambiztonsági vagy bűnüldözési érdekből a rendőrség vagy az ügyészség jogszerűen gyakorolja a cenzúrát...

Az állampolgároknak joguk van tudományos kutatást, irodalmi és művészi alkotó tevékenységet folytatni. Az állam segíti és bátorítja az olyan oktatási, tudományos, műszaki, irodalmi művészeti és más területeken folytatott alkotó tevékenységet, amely a polgárok érdekeit szolgálja...”

E jogok érvényesíthetősége azonban a kínai rendszerben sem feltétlen. A kínai alkotmány ugyanis nemcsak alapvető jogokat, hanem alapvető köteleességeket is számon kér állampolgáraitól, többek között:

„Az állampolgárok szabadságjogainak gyakorlása nem irányulhat az állam, a társadalom vagy a közösség érdekei ellen, és nem korlátozhatja más állampolgárok szabadságjogait...

Az állampolgárok kötelessége az ország egységének, valamint a nemzetiségek egységének oltalmazása...

Az állampolgárok kötelesek az alkotmányt és a törvényeket betartani, megőrizni az államtitkokat, védeni a köztulajdont, betartani a munkafegyelmet, a közrendet, és a társadalom etikai normáit...

Kötelesek oltalmazni a haza biztonságát, becsületét és érdekeit...” stb., stb.

Szakemberek számára bizonyosan érdekes a leírtak összevetése mondjuk a magyar Alkotmánnyal, vagy az ENSZ vonatkozó dokumentumaival. Ami ne-

³³ Lásd. a 6.sz. lábjegyzetet.

kem feltűnt, az az állampolgári kötelességek hangsúlyos megjelenése, és – a magyar Alkotmányhoz viszonyítva – szélesebb körű bevonása a dokumentumba. A mi alkotmányunk az „alapvető jogok és kötelességek” alfejezetben az utóbbiak közé „csak” a haza védelmét, a közteherviselést és a kiskorú gyermekek taníttatását sorolja. Ellentétben Kínával, nálunk nem szigorú értelemben vett (vagy legalábbis nem explicit) alkotmányos kötelesség az ország, valamint a nemzetségek „egységének” oltalmazása; az alkotmány és a törvények betartása; az államtitok megőrzése; a köztulajdon védelme; a munkafegyelem, a közrend és a társadalom etikai normáinak betartása; valamint a haza biztonságának, becsületének és érdekeinek oltalmazása. Ha jól tudom, ezeket az értékeket nálunk az Alkotmánynál „alacsonyabb” státusú jogszabályok védik, egyeseket pedig inkább csak külföldi államokkal és szervezetekkel szemben (az EU ebben az értelemben nem „külföld”).

Az alkotmányos kikötésekhez igazodást, a jogok és kötelességek összhangját tekintve a kínai állambiztonsági és titokvédelmi törvényeket aligha lehet önellentmondónak, megalapozatlannak bélyegezni. Az, hogy a jogok és a kötelességek jogszabályi szintek közötti megjelenítése milyen hierarchikus viszonyt (alá-fölé vagy mellérendeltséget) tükröz, társadalompolitikai és jogfilozófiai kérdés, amit – véleményem szerint – nem kívülről és nem kinyilatkoztatás útján kell minősíteni. Abban mindenestre Kína is követi a nemzetközi gyakorlatot, hogy a jogokat szerepelteti elől, és a kötelességek jelentik a jogérvényesíthetőség korlátját. Abban viszont kétségtelenül markánsan eltér többek között a magyar felfogástól, hogy nemcsak a jogokat, hanem az alapvető kötelességek túlnyomó többségét is alkotmányos (azaz magasabb szintű) jogszabályban (nem egyszerűen törvényben) rögzíti. Lehet, hogy a kínai alsóbb szintű jogszabályok önmagukban „igazságtalanabbak”, alkotmányos szempontból viszont megalapozottabbak, mint pl. a magyar büntető törvény szankció-rendszere (mert a mi alkotmányunkban nincs *explicite* – kimondottan hangsúlyosan – benne, hogy a törvényeket be kell tartani). Hogy még világosabban fogalmazzak: Kínában a kémkedés alkotmányellenes is, Magyarországon „csak” törvényellenes. A nemzetbiztonsági, kínai szóhasználatban „állambiztonsági” (a különbség jellegére még visszatérek) szervek tevékenysége ezek szerint Kínában jogilag erősebb háttér-támasztékkal rendelkezik, mint Magyarországon.

A következő kifogás, hogy a kémkedés tényállása és a titokvédelmi kör meghatározása túl általános, értelmezhetetlen, illetve nagy (visszaélési) szabadságot ad az állambiztonsági szerveknek. Ebben lehet valami. Úgy tűnik, e kérdésben a kínai jogszabályok a törvényeknél alacsonyabb szintre, azaz olyan rendeletekre és belső szabályozókra hagyatkoznak, amiket az egyszerű állampolgárnak nehezebb megismernie. Az államtitok definíciója és jogi kellékei lényegüket tekintve nem különböznek a mi fogalmainktól (általában olyan információ, aminek illetéktelen kezekbe kerülése súlyosan érintheti a nemzet vagy állam érdekeit; konkrétan pedig az, amit az illetékes szerv államtitoknak minő-

sít; ezt a tényt pedig az érintettek tudomására kell hozni, pl. a minősítés feltüntetésével). Ugyanakkor azt már Kínában is érzik, hogy a nyitás és a reform, az információrobbanás, a műholdas TV, az Internet és a „szabad” sajtó korában a fogalmak már nem annyira egyértelműek, hogy ne kellene őket pontosítani annyira, hogy az állami szervek és az állampolgárok is tudják „mihez tartani magukat”. Ezért ma már egy sor egyéb kiegészítő, kapcsolódó jogszabály, rendelet és értelmezés „segít” az eligazodásban. A CECC honlapjáról valók az alábbi – nyers, kivonatos fordításban közölt, a kínai jogszabályokból vett – idézetek:

„Az Állami Rádió, Film és Televízió Felügyelet jóváhagyásával külföldi műholdas adások vétele engedélyezett kijelölt helyeken, mint külföldiek által látogatott háromcsillagos és magasabb minősítésű szállodák, külföldiek munkahelyei és lakásai stb...

Csak olyan csatorna vétele engedélyezhető, amelynek műsorszolgáltatója Kínával baráti kapcsolatokat ápol...

Nem adható általános engedély külföldi műholdas szolgáltató belföldi műsorszolgáltatásához...” (A külföldi műholdas TV-csatornák vételéről, 2004.08.01.)

„Internetes hírszolgáltatás engedélyezéséhez az Államtanács Információs Hivatalának jóváhagyása szükséges...

Internetes szolgáltatóknak önkormányzati vagy magasabb szintű ajánlással kell rendelkezniük...” (Az Interneten és más információs hálózaton továbbított audiovizuális programokról, 2003.01.07.)

„Az internetes tartalmakat a közléstől számított 60 napon keresztül változtatás nélkül meg kell őrizni, és a kulturális vagy közbiztonsági szervek kérésére ki kell szolgáltatni...” (Az Internet-hozzáférést szolgáltatók, Internet-kávézók üzleti szabályairól 2002.09.29.)

„Az újság- és folyóirat-szerkesztőségek nem fogadhatnak el közlésre olyan kéziratot, amely a Párt irányvonalával ellentétes nézeteket képvisel. A tartalomszolgáltatók közlés előtt az országos politikával, a vallási kérdésekkel, a külkapcsolatokkal, az államtitkokkal kapcsolatos kérdésekben kötelesek kikérni az illetékes állami szervek állásfoglalását...

Tilos az újságokban bármilyen Internetről származó hír közlése a valóságtartalom (hitelesség) ellenőrzése nélkül.” (Az újságok és folyóiratok szerkesztésének felügyeletéről, 2002.02.25.)³⁴

„A kiadóknak a népet és a szocializmust kell szolgálniuk, követniük kell a Marxizmus-Leninizmus, a Mao Ce-tung-i gondolat és Teng Hsziao-ping elméletének irányvonalát, terjeszteniük az olyan tudományos technológiát és kulturális ismereteket, amelyek előmozdítják a gazdasági fejlődést és a társadalmi haladást...

Az Államtanács Kiadói Felügyelete az egész országra kiterjedően tervezi a kiadók tevékenységének összehangolt megvalósítását a kiadványok példányszámát illetően...” (A kiadói tevékenység felügyeletéről, 2002.12.25.)

³⁴ Ezt szerintem nálunk is bevezethetnék.

„Minden olyan könyvet, amely a jelenlegi vagy volt állami, párt, politikai, katonai és társadalmi vezetők életével foglalkozik, kiadás előtt jóvá kell hagyatni... Ilyen könyvet csak a kijelölt és arra felhatalmazott kiadók publikálhatnak...”
(Az állami és pártvezetők életéről szóló kiadványok felügyeletéről, 1997.01.24.)

Fentiek tükrében érthető, hogy miért tiltották meg a '90-es években a BBC hírcsatorna sugárzását még a kínai szállodákban is azt követően, hogy a társaság Mao elnök életéről, betegségéről és szerelmi kalandjairól sugárzott negatív hangvételű dokumentumfilmet, dacolva Peking diplomáciai tiltakozásával. Noha az idézett rendeletek minden kétséget kizáróan túl szigorúak, részben jogos érdekeket is védelmeznek. Hasonló (bár nem ennyire extrém) követelmények betartását a nyugati médiától általában az *önméréséklet* alapján várjuk el, és – naivan – feltételezzük, hogy inkább csak jelképes szankciók (jelentéktelen pénzbüntetés, néhány perces műsorszolgáltatási szünet) kilátásba helyezésével gátat lehet szabni a jó erkölcsbe ütköző – de extraprofitot ígérő – tartalmak közlésének. E szabályok megsértése nálunk a gazdasági versenyjog, Kínában viszont a büntetőjog hatálya alá esik. Még jó szándékú, gyanútlan újságírókkal is előfordulhat, hogy kémkedés vádjával kerülnek bíróság elé, csak azért, mert cikküket előzetesen nem egyeztették a párt- vagy állami hatóságokkal. Ilyen helyzetbe került néhány évvel ezelőtt pl. az az újságíró, aki előre leköszölte Jiang Zemin (Csiang Cö-min) akkori pártfőtitkár kongresszusi beszédét, noha a kiosztott (!) anyagon rajta volt, hogy a beszéd – elhangzásáig – NEM NYILVÁNOS. De kémkedés miatt fogták perbe azt az újságírót is, aki a pártvezetők közötti vitákról, utódlási elképzelésekről tudósított „pletyka-szinten”, vagyis „bennfentes”, bizalmas információkra hivatkozva³⁵. Ez magyar szemmel nézve rendkívül szigorú, már-már paranoid megközelítésnek látszik, noha a „tényállás” valóban felvethető úgy is, hogy az újságíró Kína kárára felhasználható, a rendszer érdekeit sértő, minősített információt hozott nyilvánosságra, vagyis illetéktelenek tudomására, tehát „kémkedett”.

A méretbeli különbségek, a történelmi és társadalmi háttér, a környezeti eltérések okán, e téren nemigen van helye a Magyarország és Kína közötti össze-hasonlításnak. Annyit talán megjegyezhetek, hogy a magam részéről az ellenkező végletet is helytelennek tartanám, vagyis a véleménynyilvánítás szabadságának, az információhoz és a tájékoztatáshoz való jognak (egyben a jól értesültség demonstrálásának) abszolutizálását mindenfajta titokvédelemmel szemben.

Közben valójában már át is csúsztunk a negyedik kérdés megtárgyalásába. A nyilvánosságra került, vitatott jogesetekből úgy tűnik, hogy a mai Kínában az állambiztonsági (elhárító) tevékenységek nem elsősorban a külföldre, kifelé, sokkal inkább a külföldről befelé irányuló információáramlás szűrését, esetenként megakadályozását célozzák. Vagyis az ideológiai és propagandaharc részét

³⁵ Ld.pl. a CECC (Congressional Executive Commission on China) éves jelentéseit vagy honlapját

képezik, és a belső társadalmi stabilitás fenntartását célozzák. Ha megnézzük, hogy mi az a fontos „államérdek”, amit a jog eszközeivel mindenek felett védeni szándékoznak, akkor nem kizárólag gazdasági vagy katonai, sőt nem is politikai vagy jogi kategóriákra gondolhatunk, hanem olyan erkölcsi és lélektani értékekre is, mint tekintély, méltóság, közmegebecsülés, tisztesség. Ennek fenntartása (vagy Kína külső kritikussai szerint legalább a látszatáé) a kínai vezetés legitimitásának, külső-belső elfogadottságának, hitelességének záloga.

Kína esetében a biztonság még komplexebb felfogásával állunk szemben, mint a nyugati társadalmaknál, ráadásul a hangsúlyok is különböznek. Az információs biztonságot pl. mi még mindig szűkebben értelmezzük, mint a kínaiak, akik az eszmei-ideológiai, erkölcsi behatásokat is nemzetbiztonsági kérdésként kezelik. A pornográfia – ha nem kiskorúakat érint – nálunk magánügy vagy a legális üzleti szféra része, Kínában a szervezett bűnözés elleni küzdelem tárgya, de akár állambiztonsági kérdés is lehet, mint bármi más ügy, ami közfelháborodást kelthet, ronthatja a lakosság közérzetét, közvetlenül vagy közvetve rombolhatja a vezetés tekintélyét. Mi nevetnivalónak tartjuk, hogy Kínában törvény védi Mao Ce-tung tekintélyét, és a demokratikus vélemény-nyilvánítás szabadsága jegyében elítéljük azt az előírást, hogy az állami és pártvezetőkéről csak jót lehet nyilvánosan mondani. Kínában viszont érthetetlennek, egyenesen elképzelhetetlennek tartják, hogy egy állami vezetőt büntetlenül sértegethessenek, vagy, hogy egy parlamenti párt (amiből a közhiedelemmel ellentétben Kínában is több van) képviselői kivonuljanak az országgyűlésből a miniszterelnök felszólalásakor.

Nem kell egyetérteni vele, de meg kell érteni, hogy a kínai alkotmányban szerepel a kommunista párt vezető szerepe, ezért a nyugati típusú többpárti demokrácia hirdetése alkotmányellenes cselekedettel ér fel. A probléma ott van, hogy a kínai törvények szellemében a hatóságok az ilyen – a rendszert potenciálisan gyengítő – véleményeket hangoztatókkal szemben akkor is erőszakkal és a törvény szigorával lépnek fel, ha a vélemény-nyilvánítás békés. Kínában az alkotmány szerint mindenkinek joga van a visszás jelenségek, megnyilvánulások bírálataira, a gyakorlatban viszont ha a kritika a rendszer „jószágát” vagy a vezetők jóhiszeműségét kérdőjelezi meg, akkor fenyegetésként értelmezik, és megtorlással válaszolnak. A kínai (konfuciánus) társadalmi-történelmi hagyományokkal ellentétben a szemtől-szembe nyílt bírálat, ami sértésnek, vagy ami még rosszabb és elítélendőbb, udvariatlanságnak számít. A társadalmi közfelfogás a kritikus szellem helyett a szerénységet és az önkritikát „díjazza”. Az udvariatlan sértés, a gúny, a bírálat a mai Kínában is félelmet kelt és agressziót szül.

Az én-központú kapitalista társadalomban az állam a jog eszközeivel biztosítja az egyén szabadságának (képességeinek) lehető legteljesebb kibontakoztatását. A jog ebben a felfogásban elsősorban jogosultság („szabadságjog”, emberi jog), nem pedig kötelesség. A társadalmi mozgalmak Európában mindig jogokért küzdöttek (kötelességek „kivívását” elég balga dolog lenne célul tűzni).

Ezzel szemben Ázsiában a jog elsősorban kötelesség. A faluközösségek rendszerére épülő ókori dinasztikus kínai állam (az 1911-es polgári forradalomig bezárólag) a jog eszközeivel a nép uralkodó iránti kötelességeinek betartását szavatolta, miközben az uralkodónak is szabott kötelezettségeket. A nagy parasztfelkelések nem azért törtek ki, mert a nép több jogot (azaz több kötelezettséget) akart, hanem azért, mert elégedetlen volt azzal, ahogyan az uralkodó a maga kötelezettségeit teljesíti. Míg az európai forradalmak mindig egy feltörekvő új osztály jogaiért, azaz „rendszerváltozásért” küzdöttek, a felkelő kínai parasztságot sohasem rendszerváltozást akartak, hanem új, igazságos uralkodót, a kötelezettségek összhangjának helyreállítását.

Az uralkodónak tehát lehet tanácsot adni, de nem lehet őt személyében bírálni, mert a nyílt bírálathoz a lázadás előszele.

A mai nyugati jogfilozófia és a hozzá szorosan kapcsolódó államelméletek központi kategóriája a jogállam, amelyben a két összetevő (jog és állam) azonos súlyú, sőt a liberalizmusban az állam háttérbe szorul, úgy, hogy a jog (a szabadság) a cél, az állam csak eszköz, „szükséges rossz”.

A világtörténelem és a jelenkor tele van bukott államokkal és rendszerekkel, letűnt és elfeledett országokkal, kultúrákkal, népekkel, nemzetekkel (és persze viszonylag újakkal is). Kína, mint nép, ország, állam és kultúra több ezer éve az, ami. Az állam egységének és folytonosságának fenntartása még ma is a kínai politikai gondolkodás központjában áll. Az állam a cél, a jog csak eszköz, ráadásul még az eszközök között sem feltétlenül elsődleges.

A kínai társadalom fejlődése során többnyire ellenségesen fogadta a hagyományos értékrendet felrúgó, a törvény előtti egyenlőséget hirdető jogrendszer-reformokat. Egy Han-kori (i.e.206-i.u.220) történetíró, Sima Tan ezt így magyarázta: „Nem választják szét egymástól a rokont és az idegent, nem tesznek különbséget nemes és közember között; hagyják, hogy mindenkit a törvények alapján ítéljenek meg, így a tisztelet és a jóindulat alapuló kapcsolatok mind megszűnnek”.³⁶

Ellentétben a kis országokkal, nemzetekkel, kultúrákkal és nyelvekkel, a kínai nemzet fennmaradását semmi sem fenyegetheti. A történelem során Kínát többször meghódították, de az idegen hódítók mindannyiszor beolvadtak a kínai nemzetbe. Csak az uralkodó dinasztia változott, illetve 1911 óta az államforma (császárságból köztársaság, köztársaságból népköztársaság). A „nemzetbiztonság” mint fogalom tehát Kínában nem vert gyökeret, **a kormányzás hatékonyságának és az állam biztonságának kérdései** viszont az ókor óta a politika középpontjában állnak. Ez a szemlélet csak most kezd lassan átalakulni, a környezetvédelmi, népesedési, egészségügyi, információs és más globális (tehát

³⁶ Gernet, Jacques: A kínai civilizáció története. Osiris Kiadó, 2001; 88.old.

nagyságrendjük miatt Kínát is létérdekeiben érintő) problémák előtérbe kerülésével.

A legnagyobb kínai gondolkodó, Konfuciusz erkölcs-prédikátor volt, akinek politikai nézetei ellentétesek voltak a legisták („törvénykezők”) realista abszolutizmust hirdető császár-eszményével. Az emberi jogok kínai helyzete csakis a konfucianizmus és a legizmus „yin-yang”-szerű viszonyának – szemben állásának és egymáshoz idomulásának – tükrében érthető meg.

Lehet, hogy a kínai állam nem eléggé jogszerű, a nyugati jogrendszer viszont nem eléggé erkölcsös. 2006. novemberében a Hősök Terén Magyarországiért tartott ima résztvevői elmondták, szükségesnek tartanak egy új, az „erkölcsiséget” is tartalmazó alkotmányt.³⁷ Talán – az éles vita, a megbélyegzés és a kioktatás helyett – kölcsönösen tanulhatnánk egymástól.

A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának 2006. októberi ülése határozatot hozott „néhány fontos kérdésben a harmonikus szocialista társadalom építése tárgyában”. Hu Jintao (Hu Csin-tao) államfő-pártfőtítokár felvezető beszéde szerint a fejlődés mércéje a humán és a társadalmi dimenzió (nem pedig a gazdasági össztermék abszolút számokban kifejezett növekedése, a jövedelmi különbségekre tekintet nélkül). A „jó kormányzás” legfőbb ismérve az emberi tényező előtérbe helyezése és a társadalmi béke („harmónia”) megteremtése. A párt az elmúlt időszak tapasztalatai alapján „önvizsgálatot” tart, és arra törekszik, hogy a fejlődés előnyeinek élvezetében minden ember osztozzon.

A program kilenc nagy társadalmi célkitűzés megvalósítását írja elő 2020-ig. Ezek közül az első helyen a demokrácia és a jogállamiság megerősítése áll.³⁸

A „keleti” és a „nyugati” társadalom-modellek sokkal kevésbé különböznek egymástól, mint azt egyesek gondolják. Biztonság egyfelől, demokrácia és emberi jogok másfelől: ezeknek a látszólag ellentmondó igényeknek a kibékítése a terrorizmus-ellenes globális háború kirobbantása óta Nyugaton is eleven probléma. Az egyik a gazdaságosság jegyében eszközölt összevonásokat (központosítást), a fenyegetettségre reagáló hatalom-koncentrációt, katonai erőnövelést és képességbővítést, hatékony hírszerző és elhárító szolgálatokat követel; a másik vállalkozói és alkotói szabadságot, önrendelkezést, nyitottságot, segítségnyújtást, társadalmi és egyéni szolidaritást, erkölcsiséget. A mindezeket összehangoló „harmonikus jogállam” alighanem utópia. Mindenesetre, ha a törekvések globálisak, akkor Kínát – már csak méretei, és még inkább az elmúlt évtizedekben mutatott fejlődésével demonstrált képességei miatt is – be kell vonni megvalósításukba. Az együttműködéshez bizalom kell, annak előfeltétele pedig a megértés. Remélem, hogy a jelen cikkkel – ha csak kis mértékben is – sikerült hozzájárulnom Kína jobb megismeréséhez.

³⁷ Népszabadság, 2006. november 6.

³⁸ Renmin Ribao, 2006.10.12.

AZ ANGOL-ÍR KÉRDÉS TÖRTÉNELMI HÁTTERE

Az angol-ír konfliktus gyökerei egészen a XII. század második felére nyúlnak vissza, amikor II. Henrik angol király katonái partra szálltak a „zöld szigeten” és hozzáláttak a gael- ír törzsek leigázásához. A normann hódítók megszerzett hídfőállásukból sikeres támadásokat vezettek, melyek következtében az ír sziget uralmuk alá került és II. Henrik 1171-ben Írország hűbérura lett. 1366-ban a Kilkenny Statútumban meghozták az első írek elleni törvényeket. Ebben megtiltották a vegyes házasságokat, az ír szokások követését, a népviseletet és a nyelv használatát. 1494-től az ír parlament London fennhatósága alá került. A XVI. században VIII. Henrik angol király megpróbálta az ír szigeten is keresztülvinni az anglikán reformációt, de a hitük mellett szilárdan kitartó írek heves ellenállásába ütközött. A gyarmatosítás és a vallási elnyomás felkeléseket váltott ki, amelyeket azonban sorra levertek. A katolikusokat sújtó kisajátítások, földelkobzások hatására az ír függetlenségi mozgalom egyre inkább összekapcsolódott a katolicizmussal. Az önállóságukért küzdő írek minden lehetőséget felhasználtak a lázadásra. Az egyik leghosszabb ideig (1594-1601) tartó fegyveres küzdelmük I. Erzsébet királynő uralkodása alatt robbant ki, melynek vezetői két római katolikus klán, az O’Neil és az O’Donnell vezérei voltak. A háború befejezése után királyhű, protestáns angol és skót bevándorlókat telepítettek le a keleti ír területeken. Később felkelés tört ki a telepések ellen, azonban Oliver Cromwell vérbe fojtotta a lázadást. Kiirtotta a katolikus lakosság mintegy 1/4-ét, elkobozta az ír tulajdonban lévő földek 3/4-ét és formálisan is megszüntette a sziget önállóságát. Ennek következtében a katolikus írek az ország nyugati, terméketlen vidékeire szorultak vissza, illetve a kontinens katolikus országaiba menekültek. A protestánsok hatalomátvétele – és a nevükhöz fűződő kulturális felemelkedés -, a trónról elűzött II. Jakab 1691-es boyne-i csatavesztésével vált befejezetté. Az írek számára a protestáns uralom kiteljesedése a földtulajdonlás, a közhivatal viselés, az iskola fenntartás, az ír zene játszása és a nyelv gyakorlásának tilalmát hozta. Sorsukban osztoztak a presbiteriánusok és a nonkonformisták is. Ekkor vált Dublin az angol nyelvű kultúra második központjává. A következő évszázadban a protestáns írek is az angol befolyás csökkentésére törekedtek, és a katolikusok is visszakapták alapvető emberi jogaik egy részét.

Azonban az ipari forradalom következményeként az önellátásra képtelen Írország a maradék szuverenitását is elvesztette. A francia forradalom hatására az írekben újból fellángolt a nemzeti érzület, és 1798-ban lázadás robbant ki,

melyet a britek levertek. William Pitt angol miniszterelnök már 1792-ben azon a véleményen volt, hogy az ír kérdés vallási jellegű, katolikus-protestáns ellentét, melynek egyetlen megoldása a két ország uniója. Az 1798-as események pedig arról győzték meg, hogy az egyesítés immár halaszthatatlanul szükséges. Az általa beterjesztett egyesítési törvény indítványát (Act of Union), az angol és a megvesztegetett ír parlament jóváhagyta. Ennek értelmében végleg megszüntették az ír parlamentet és Írországot 1801. január 1-jei hatállyal hivatalosan is az Egyesült Királyság integráns részévé tették. Pitt egyéb törvényjavaslatai – a katolikusok emancipációjáról és a katolikus, valamint nem anglikán protestáns papság állami javadalmazásáról – saját kormánya és főleg a király ellenállása miatt megbuktak. A gyarmattá tett Írországot hatalmas adókkal sújtották, amely nyomorral és a burgonyavész¹ miatti hatalmas éhínséggel párosult. Ennek hatására erős kivándorlás kezdődött el, melynek következtében majdnem megfeleződött az ír lakosság.² A függetlenségi mozgalmak politikai irányvonalát a XIX. században az Isaac Butt által kidolgozott Home Rule nevű program adta, mely a brit birodalmon belüli önkormányzatiságért harcolt. Az első ilyen törvényt 1886-ban, a másodikat 1893-ban fogadták el. A mozgalom a XX. század elejére kifulladásra jutott, mert időközben az Egyesült Ír Nemzeti Párt nevet felvett politikai tömörülés kiegyezett a britekkel.

Az angol-ír kérdés alakulása a XX. században

A fenti okok miatt az 1905-ben alakult Sinn Féin (Mi Magunk) lépett az Egyesült Ír Nemzeti Párt helyébe, mely független ír kormányt és közigazgatást ígérve meghatározó politikai erővé vált. 1914-ben a Herbert Asquith vezette liberális angol kormány elfogadta a korlátozott ír önkormányzatiság felállításáról szóló törvényt. A parlament azonban hiába hagyta ezt jóvá - a felsőház és a Konzervatív Párt kivételével - a brit kormány a világháborúra való tekintettel elhalasztotta annak életbeléptetését. Ezért a dublini lakosság fegyvert fogott és 1916 áprilisában („húsvéti felkelés”) kikiáltotta az Ír Köztársaságot. A lázadást azonban a királyság csapatai 7 nap alatt leverték. Miután. 1917-ben a Sinn Féin győzött a választásokon, de képviselői nem voltak hajlandók beülni a londoni parlamentbe, elkerülhetetlenné váltak a politikai kompromisszumok. Megalakították az ír parlamentet, a Dáil Éireann-t. 1919-ben megszervezték az Ír Köztársasági Hadsereget, az Irish Republican Army-t. Az angolok ennek ellensúlyozására létrehozták a leszerelt önkéntes angol katonákból álló Blacks and Tansot, melynek tagjai házkutatásokat, letartóztatásokat, stb. előzetes engedélyezés nélkül hajthattak végre, törvényi háttérrel.

¹ 1845 és 1849 között az írek alapvető táplálékául szolgáló burgonya gombafertőzés miatt igen gyenge termést hozott, melynek következtében 1.1 millió ember éhen halt vagy pusztult el más betegségben ennek következményeként, és több mint 1 millió ír vándorolt ki Észak-Amerikába és Nagy-Britanniába.

² 1841 és 1911 között a lakosság lélekszáma 8,2 millióról 3,1-re csökkent.

Az 1921-es angol-ír egyezmény felosztotta a szigetet: a hat északi grófság (megye) Ulster néven Nagy Britannia része maradt, míg a katolikus Dél huszonhat megyéje pedig Ír Szabad Állam néven domíniumi státuszt kapott.³ Természetesen nem véletlenül húzták meg így Észak-Írország határait.⁴ A Brit Birodalom fő célja az volt, hogy az általa birtokolni kívánt területeken 2/3-os többségben legyenek a protestánsok, így parlamenti eszközökkel tudja biztosítani uralmát, ezzel is csökkentve az állandó lázongás lehetőségét. Az Egyesült Királyság az északi országrészben, hogy kellőképpen izolálja a déltől, parlamentet, kormányt és legfelsőbb bíróságot hozott létre. Az ír nacionalisták azonban elutasították ezt az egyezményt. 1922-ben szakadás következett be a Sinn Féin belül az angol feltételeket elfogadó konzervatívok és a sziget egységesítéséért küzdő republikánusok között, mely polgárháborúba torkolt. Az egymással szembeni ellenségeskedést 1923-ban fejezték be. A Sinn Féin-ből 1926-ban kivált a Fianna Fáil nevű szervezet. 1937. december 29-én az Ír Szabad Állam kikiáltotta a köztársaságot, az ország új neve Eire lett. A brit katonaság 1938-ban kivonult ír támaszpontjairól. Az angolok iránti engesztelhetetlen gyűlölet miatt az írek a II. világháború idején semlegesnek nyilvánították magukat. 1945-ben Nagy-Britannia elismerte Írországot. 1949-ben Írország kilépett a Brit Nemzetközösségből. Ennek ellenére az angolok a később megalkotott „írországi törvény”-ben leszögezték, hogy továbbra is különleges kapcsolatok fűzik őket az Egyesült Királysághoz és állampolgárait nem tekintik külföldinek.

Észak-Írországban a protestánsok által irányított politikai és gazdasági élet -a parlamentáris rendszer játékszabályai révén⁵- az 1960-as évek második feléig viszonylagos nyugalmat élvezett. A helyi parlament, a Stormont kezdettől fogva diszkriminatív intézkedéseket vezetett be az írek ellen.⁶ A katolikus kisebbség mindenben (munkalehetőségek, munkabér, lakáskörülmények, választási feltételek, oktatás, nemzetiségi jelképek használata stb.) hátrányt szenvedett. A protestánsok uralmát az Ulsteri Királyi Rendőrség, Royal Ulster Constabulary (RUC) szavatolta. A katolikusok 1968-ban erőszakmentes akciókkal próbáltak társadalmi, politikai és gazdasági helyzetükön változtatni. Békés felvonulásukat azonban a hatóságok rendre szétoszlatták. A konfliktus akkor robbant ki végérvényesen, amikor a katolikusok Londonderryből Belfastba tartó menetét az ulsteri rendőrség brutálisan szétverte. 1969 nyarán újabb véres zavargások kezdődtek, amelyért mindkét felet felelősség terhelte. A protestáns szélsőséges

³ Lloyd George angol miniszterelnök ultimátumot intézett az ír delegációhoz, vagy elfogadják a brit előterjesztést vagy azonnali háborút intéznek ellenük.

⁴ Korábban 9 grófság tartozott hozzá.

⁵ Az önkormányzati választásokon való részvétel feltétele 1973-ig vagyoni alapú volt, azaz háztulajdonosnak kellett lennie a szavazónak. Ezért különösen vigyáztak a protestánsok arra, hogy a katolikusok számukra kedvezőtlen kerületben építkezzenek. Így fordulhatott elő, hogy a katolikusoknál 4-5 család tartozott egy háztulajdonoshoz, míg a protestánsoknál ez egy családot jelentett. A választási körzeteket úgy alakították, hogy még a döntően katolikus körzetekben is unionista többség legyen.

⁶ 1922. „Különleges Jogok Törvénye”

Orániai Rend ifjúsági szervezetének (Apprentice Boys) tagjai provokatív felvonulást tartottak, majd megtámadták Bogside-t, Londonderry katolikus negyedét. Az utcai harcokat követően káosz alakult ki. Ezért az észak-ír kormány a rend helyreállítása érdekében brit csapatokat hívott be. Ettől az időtől lépett fel az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA), mint a katolikus kisebbség védelmezője. Ez viszont szinte azonnal kiváltotta a protestáns hatóságok megtorló intézkedéseit (katolikusok bebörtönzése, tömeges internálása stb.). 1972. január 30-án, vasárnap, a brit katonák az internálás ellen tüntető tömegbe lőttek. Ez a 14 ember halálával járó esemény jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az IRA terrorista szervezetté váljon. Ezt követően kezdte meg bosszúhadjáratát a protestáns és brit célpontok ellen. Az erőszak megfékezése érdekében a brit kormány 1972. márciusában felfüggesztette az észak-ír parlamentet és átvette az ország rész irányítását. Sőt fontolóra vette az etnikai tisztogatás alkalmazását az északír konfliktus megoldására. Így merült fel a határok átrendezésének ötlete is. 200 ezer katolikusot telepítettek volna át az Ír Köztársaságba, helyükre pedig írországi protestánsokat hoztak volna. Erre végül a nemzetközi közvélemény negatív állásfoglalásától és az USA-ban élő írek nagy politikai befolyásától való félelem miatt nem került sor. 1975-ben az IRA-ból kiválik az Ír Nemzeti Felszabadító Hadsereg (INLA). A válságot tovább mélyítette, hogy a britek az internáltakkal nagyon brutálisan bántak. Ezért éhségstrájkot kezdtek, mely során prominens vezetőjük, Bobby Sands, aki mellesleg az észak-ír parlament tagja is volt 1981. május 5-én elhalálozott. Ezt az IRA véres és kegyetlen bosszúja követte, melynek során brit laktanyákat támadtak meg Londonban, illetve Brightonban a kabinet tagjai és az uralkodó elit ellen kíséreltek meg merényletet. 1982-ben újra megalakul az észak-ír parlament, de törvényhozói hatalom nélkül.

1985 novemberében Nagy-Britannia és az Ír Köztársaság egyezményt írt alá, melynek értelmében együttműködnek az észak-ír problémák békés megoldásában. Ezt azonban mind az IRA, mind a koronához hű protestáns szélsőségesek ellenezték. Az IRA annak ellenére folytatta terror-tevékenységét, hogy az ír katolikusok körében a Szociáldemokrata Munkáspárt 20 %-kal legyőzte a Sinn Féin-t, az IRA politikai szárnyát. A protestánsok addig akadályozták a békefolyamatot, amíg London felfüggesztette parlamentjüket és Észak-Írországot újból közvetlen irányítása alá vonta. A nagy áttörést mégis az hozta meg az 1990-es években, hogy Észak-Írország lakossága megelégedte a sok erőszakot. Ezért a folytonos ellenségeskedésbe belefáradt katolikusok és protestánsok elfordultak a szélsőséges szervezeteiktől. Ezzel pedig nem csak anyagi utánpótlásuk nehezedett meg, hanem humán erőforrásuk is beszűkült. A fegyverszünetért cserébe politikai beleszólást ígérő 1993. decemberében kibocsátott Downing Street-i megállapodás, mely a brit és az ír miniszterelnök közt kötött, hatására az IRA 1994. szeptemberében átmenetileg beszüntette a terrorakcióit, melyhez előbb az INLA, majd a protestáns milíciák is csatlakoztak. 1994. decemberében, a 100 napos fegyverszüneti tárgyalásokon, a brit kormány képviselői átértelmezve az egy évvel korábban kihirdetett megállapodást, azt

követelték az IRA képviselőitől, hogy kezdjék meg a fegyvereik leadását, ellenkező esetben a politikai szárnyukat képviselő Sinn Féinnek nincs semmi keresnivalója a békefolyamatban. Tették ezt annak dacára, hogy a protestáns milíciáktól és az Ulsteri Királyi Rendőrségtől ezt nem követelték meg. Ezért az IRA számára ilyen módon teljesíthetetlen követelés hosszú időre válságba sodorta a békefolyamatot. A nemzetközi felháborodás hatására a brit kormány végül egy teljesen váratlan húzással választásokat írt ki Észak-Írországból, hogy mely szervezetek vehessenek részt az 1996. júniusában kezdődő béketárgyalásokon. Erre válaszul az IRA bombát robbantott Londonban. Szerencsére azonban ez nem állította meg a békefolyamatot. A május végi választáson az arra jogosultak 70 %-a vett részt és a Sinn Féin 16 %-os eredményt ért el. A voksok 24 %-át és egyben a választásokat a mérsékelt irányvonalat követő Ulsteri Unionista Párt nyerte. A látványos ír katolikus előretörést látva John Major angol miniszterelnök beleegyezett a két és fél évvel korábban egyszer már elfogadott, de utána elodázott megegyezés érvényre juttatására. Miután az IRA újból aktivizálódott – tüzszünet hiányában – a Sinn Féin nem kapcsolódhatott be a béketárgyalásokba. Azonban a térségben két jelentős külső változás történt, mely kedvezően befolyásolta az eseményeket. Írországból a jobbközép Fianna Fáil került kormányra, míg Nagy-Britanniában nagy fölényrel a Munkáspárt nyerte a választásokat, melynek vezetője Tony Blair az északír béke elkötelezett híve volt. Az angol miniszterelnök olyan erős kormányzati többséggel rendelkezett belfasti protestánsok szavazatai nélkül is, hogy nyugodtan keresztülvihette akaratát a parlamentben.

Hosszú politikai csatározások után 1998 áprilisában született meg az északír rendezésről szóló megállapodás. Az utólag „nagy-pénteki megállapodás”-nak elnevezett rendezési terv magába foglalta egy – bizonyos területeken önállóságot élvező – északír nemzetgyűlés és egy kvázikormány létrehozását, garantálta a tartományban kisebbségben lévő katolikusok jogait, valamint különféle koordinációs intézmények létrehozását irányozta elő mind Írország és Észak-Írország, mind Nagy-Britannia, Írország és Észak-Írország kapcsolatában. Az egyezmény létrejötté érdekében minden félnek engedni kellett valamiből. A belfasti katolikusok „átmenetileg” lemondtak az ír sziget újraegyesítéséről, a protestánsok ígéretet tettek a katolikusokat diszkrimináló intézkedések felszámolására, Írország és Nagy-Britannia pedig úgy módosította országa alkotmányát, hogy Észak-Írország Írországhoz való csatlakozását mindketten egy szabad északír referendumhoz köthették.

A megállapodást jóváhagyó ír és északír referendumok után – 1998. június 25-én – nemzetgyűlési választásokat tartottak. Az egyezményt ellenző szélsőségesek – elsősorban a Demokratikus Unionista Párt – úgy tekintettek erre, mint utolsó alkalomra, amivel az egyezményt majd semmissé tehetik. A győzelmet ismét a mérsékelt erők (Ulsteri Protestáns Párt és a katolikus Szociáldemokrata és Munkáspárt) szerezték meg. A harmadik hely a Sinn Féin-nek

jutott. A béke-megállapodás teljesítése elleni tiltakozásaként az IRA szakadár szervezete a „Valódi IRA” kegyetlen terrortámadást hajtott végre. Az Ulsteri Protestáns Párt a kormányzatban való szerepvállalást úgy engedte volna meg a Sinn Féin-nek, ha az IRA megkezdte a fegyverei hatástalanítását. A kialakult patt helyzetet George Mitchell volt amerikai szenátor oldotta fel, akinek kompromisszumos javaslatának értelmében az Ulsteri Protestáns Párt már nem a fegyverek leadásához, hanem a leszereléssel foglalkozó nemzetközi bizottsággal való kapcsolatfelvételhez kötötte a Sinn Féin részvételét a kormányban. Ezt már az IRA is el tudta fogadni. Így három Ulsteri Protestáns Párthoz, három Szociáldemokrata Munkáspárthoz, kettő Demokratikus Unionista Párthoz és kettő Sinn Féin-hez tartozó miniszterrel kezdte meg működését az északír kvázi-kormány.

Ennek működését Peter Mandelson, az északír ügyekért felelős miniszter 2000 februárjában felfüggesztette, mert az IRA nem tartotta magát az általa is elfogadott lefegyverzési megállapodáshoz. A szervezet képtelen volt arra a szerinte megalázó lépésre, hogy önkéntesen leszerelje hadseregét. Május 6-án azonban az IRA áthidaló megoldásként bevállalta, hogy a fegyvereit „átmenetileg” használaton kívül helyezi, amely konkrétan azok leltárba vételét és érintetlenségét jelentette. Ezek után London visszaadta Észak-Írország önrendelkezési jogát.

2004 óta minden Észak-Írországban élő személy kérésére, automatikusan megkapja az ír állampolgárságot.

A demográfiai előrejelzések szerint pár évtized múlva- figyelembe véve a jelenlegi trendet (az ír családmódel 3 gyermeknél kezdődik, az abortusz szinte ismeretlen, a falusi és városi kisközösségek egyben maradnak) az ír katolikusok ismét többségbe kerülnek. Ekkor pedig elég lesz egy népszavazás és Észak-Írország egyesülhet az Ír Köztársasággal.

* * *

Az északír közösség az írséggel való azonossága és a brit nemzettől való idegensége főleg a katolikus valláson keresztül nyer bizonyítást. Az évszázadokig tartó elnyomás, a jogfosztottság, a diszkrimináció, az uralom bármi áron történő fenntartása szinte kibékíthetetlen ellentétet okozott a két nemzet között. Ezért is játszott ilyen sokáig nagyon nagy szerepet az erőszak az érintettek között. Gyakorlatilag két párhuzamos, megosztott társadalom alakult ki, mely között szinte semmi mobilitás nincs. Hiszen régóta gyűlölik kölcsönösen egymást. Szegregációjuk a XVIII. századra nyúlik vissza, amikor az ország legjobb földjeit elfoglalták az angol és skót telepesek. Életük azóta saját egyházban, iskolában, üzletben, szórakozóhelyben, orvosban, ügyvédben stb. öltött testet. Alapvetően felekezeti alapon szerveződtek. Az 1921-es diktátum szándékosan úgy húzta meg az Ulster-i (Észak-Írországi) határokat, hogy ott kétharmados

többséggel rendelkezzenek a protestánsok, azaz parlamenti, „demokratikus” eszközökkel biztosítsák hatalmukat a sziget katolikus többségétől. 1921 után az angol parlamentben tilos volt az ír kérdéstről beszélni. Az, hogy az északír országrészben látszatdemokrácia működik nem érdekelt igazán senkit 1964-ig. Nagy-Britanniában a demokrácia másként működött, míg Írország érdekérvényesítő képessége nem volt túl jelentős, az északír katolikusok pedig az erős elnyomás és a képzetlenségük következtében nem tudták érdekeiket megfelelő módon képviselni. Ezen a helyzeten változtatott az Ír Köztársaság belépése az Európai Gazdasági Közösségbe, melytől fogva sikeres európai identitást alakítottak ki. Másrészt pedig az, hogy 1947-től az Egyesült Királyságban, így Észak-Írországban is, mindenki számára elérhetővé tették az iskoláztatás különböző fokozatait. Ennek konkrét hatásai a '60-as évek közepétől észlelhetők. A katolikusok megelégedve a velük szemben alkalmazott diszkriminációt és szegénységet, olyan mozgalmakat hoztak létre, amelyek a helyzet tarthatatlanságára kívánták felhívni a brit politikusok figyelmét. A protestáns irányítás alatt lévő északír hatóságok viszont mereven elzárkóztak a párbeszéd elől. Ettől kezdve a katolikus lakosság zaklatása, támadása folyamatos volt. Ez csúcspontot ért el az 1969-es véres eseményekben, amely végső soron az egész katolikus közösség lázadását hozta magával az állam és a brit kormány ellen. 1972-re az angolok belátták, hogy a helyi protestáns kormányzat képtelen megbirkózni a kialakult helyzettel. Azonban értékelésük szerint a konfliktus csupán a két közösség problémája, ahol vallási fanatikusok küzdenek egymás ellen, ők semlegesek. Pedig a konfliktus a szuverenitás konfliktusa volt, ahol ugyanarra a területre (Észak-Írország) az Egyesült Királyság és Írország is magának követelte a szuverenitást. A változások másik fontos tényezője az Európai Unió filozófiája volt, amelyben helyet kapott a részleges, megosztott és közösen gyakorolt szuverenitás fogalma és fontossá váltak a funkcionális szuverenitások. Ezt tovább cizellálta a nacionalizmus tartalmának a fejlődése és megváltozása. A térség vezető politikusai rájöttek arra, hogy a republikanizmussal többet érnek el, mint katonai akciókkal. Ugyanakkor figyelembe kellett venniük azt is, hogy Észak-Írország lakosságának többsége már változásokat óhajtott – biztonságot, munkát, gazdasági fellendülést. Azt is látni kell azonban, hogy a katolikus közösség létszáma, iskolázottsága stb. tekintetében fellendülőben van. Ez pedig egyre tovább erősíti az északír katolikusok öntudatát. A protestánsok viszont elveszítve domináns pozíciójukat fenyegetve érzik magukat. A megállapodásban sokan az egységes Írország megteremtése felé tett lépéseket látják, ezért megnyilvánulásaik egyre erőszakosabbak.

Összességében megállapítható, hogy a régi, uniformizált nemzetállam koncepciója megfelelő intézményi rugalmassággal jól kezelhető. Egy ország pedig csak akkor demokratikus, bármely ilyen jellegű hagyománnyal rendelkezik, ha annak vívmányai minden állampolgárára megkülönböztetés nélkül vonatkoznak.

Felhasznált irodalom

1. Britannica Hungarica, főszerkesztő: Széky János, Magyar Világ Kiadó Bp. 6., 9., 10., 14., 18. kötet
2. Egedy Gergely: Nagy Britannia története 1945-1987, HVG Rt. Bp.1991.
3. Gedeon József: A brit oroszlán hétköznapjai, Kráter Műhely Egyesület Bp. 1999.
4. Szántó György Tibor: Anglia története, Maecenas Könyvek Bp. 1997.
5. <http://www.szabadgondolat.hu> Ertsey Attila, Terrorizmus és az írek, 2002. március
6. <http://www.es.hu> Petocz György, Részben az Európai Unió mutatta a megoldást, Élet és Irodalom 46. évf. 21. sz.
7. <http://www.origo.hu/tudomany/tarsadalom/> 20011106/ IRA és ETA: terrorizmus Európában
8. <http://konfliktus.index.hu/eszakirkr.html>
9. <http://konfliktus.index.hu/irbeke.html>

CSÁNYI CSABA

FEJEZETEK A TANÚVÉDELEM MAGYARORSZÁGI RENDSZERÉBŐL

A tanúvédelem problémájával a híradásokban nap mint nap egyre többször találkozhatunk, de egyértelműen kijelenthetjük, hogy a hétköznapi emberekben nem a valós kép alakul ki a mindennapi megvalósításáról, végrehajtásáról valamint ismeretlenek számukra azok a normák, melyek a háttérben működve szabályozzák ezt a tevékenységet.

Ezekre a kérdésekre próbáltam meg válaszolni tanulmányomban – röviden összefoglalva az ezzel kapcsolatos információkat, a teljesség igénye nélkül.

A tanút minden oldalról erőteljes presszió éri. Ezek közül kiemelhetjük a tanúzási kötelezettséget: nem teljesítése szankciót von maga után a hatóság részéről. Régebben a tanú érdeke az volt, hogy ezen törvényes hátrányokat elkerülje. Jelenleg az érdeke azt diktálja, hogy az őt, illetve hozzátartozóit célzó, a bűnelkövetők felől érkező élet, testi épség, személyi szabadság, vagyonbiztonság elleni támadást elhárítsa. Emellett eltörpülhet a nem megfelelő vallomás tételével járó büntetőjogi következmény. A tanú inkább vállalja a felelősségre vonást, mintsem hogy élete állandó veszélynek legyen kitéve.

A tanúk védelme iránti igény az 1990-es évektől vált világviszonylatban is igazán jelentős gondná. A tanúk megfélemlítése, befolyásolása persze nem új keletű jelenség, de ennek tömegessé, módszeressé és egyre durvábbá válása mégis a szervezett bűnözés növekvő térnyerésének köszönhető

A nyugatra nyitás, a nagyarányú tőkebeáramlás, a privatizáció és a társadalom egyfajta morális válsága szinte magában hordozta a bűnözés minőségi változását Magyarországon is.

A politikai, társadalmi és gazdasági változások a bűnözés súlypontját is átrendezték. Az elmúlt években a bűncselekmények struktúrájában, szerkezetében jól érzékelhető minőségi átalakulások zajlottak le.

Napjainkban a sorozatos vagyon elleni bűncselekmények tömegesen elkövetett, átlagos bűncselekményeknek számítanak, e deliktumok alkotják a hazai össz-bűnözés 75-80 %-át. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy a vagyon elleni bűnözés növekedése egy rendkívül erőteljes szervezettséggel párosul. Szintén jelentős mértékben növekedtek az egyre veszélyesebbé váló szervezett bűnözés – robbantások, leszámolások, fegyveres rablások stb. – mutatói.

A bűncselekmények számának ugrásszerű növekedése a '90-es évek végén tetőzött és azóta sem csökkent jelentősen. Nőtt az erőszakos deliktumok aránya, durvultak az elkövetés módszerei. Ebből következően egyenes arányban nőtt az elkövetők és azok hozzátartozóinak bosszújától való félelem. A tanúzási készség elapadt, így a bűnüldözők egyre inkább eredménytelen harcot vívnak a bűnelkövetőkkel szemben.

A '90-es évek elejétől már megjelentek a maffia-típusú ügyek, s kiderült, hogy az akkor hatályos büntető jogszabályok már nem adtak, adhattak hatékony megoldást az ilyen ügyekre. Világossá vált az, hogy a tanúvédelem kérdése megoldásra vár.

Új törvényi tényállásként került be a Büntetőtörvénykönyvbe a hatósági eljárás akadályozása büntetett, amely azt a személyt rendeli büntetni, aki a büntetőügyben résztvevő személyt a jogának gyakorlása, vagy kötelezettségének teljesítése végett kényszeríti. Így ezzel a tényállással szélesebb körben nyílt lehetőség arra, hogy a tanút kényszerítő személyek ellen eljárás induljon.

2002. április 1.-ével a Btk. 242. § Hamis tanúzásra felhívás tényállásának (1) bekezdése módosult és teljesen külön vált a büntető ügyben történő elkövetés, továbbá nőtt a bűncselekmény fenyegetettségének mértéke.

A tanúvédelem hazai kialakulásának első lépései

Az Országos Rendőr-főkapitányság 1991-92-ben tanúvédelmi koncepciót készített. E tanulmány tüzetesen feltárta a jogszabályi hiányosságokat. A koncepció a védő (akkor) szinte korlátlan jelenléti jogával kapcsolatos anomáliákat is górcső alá vette. Az ORFK ekkor fogalmazta meg először a tanúk védelmét szolgáló speciális iratkezelési és a tanú anonimitását szolgáló, azóta már hatályosult – 1999. márciusában – javaslatait. A koncepciót, jórészt a védői jogokat szűkítő részletei okán „etatistának” nyilvánította a büntetőjog-tudományt képviselők nem kis hányada.

A növekvő társadalmi igény valamint a nemzetközi jogi elkötelezettség – az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Védelméről szóló Európai Egyezményhez való csatlakozás – elindította a tanúvédelem jogi szabályozásának folyamatát.

1993-94-ben a Belügyminisztérium elkészítette a szervezett bűnözés elleni fellépést szolgáló, elsősorban a büntetőjogszabályokat érintő kodifikációs javaslatait. Ebben a műben is erőteljesen megjelentek a tanú jogi és fizikai védelmét szolgáló javaslatok, és elsősorban az angolszász, illetve a német megoldásokra voltak figyelemmel.

A 1033/1994. (V.6) Kormányhatározat 5. pontja kimondta, hogy a szervezett bűnözés elleni hatékonyabb fellépés érdekében korszerűbb büntetőtörvénykönyv és büntetőeljárás törvény kidolgozása szükséges. Meg kell vizsgálni a tanúk és a bűnüldöző szervekkel együttműködő más személyek védelmének lehetőségét. Ennek során figyelemmel kellett lenni az Európai Emberi Jogi Egyezménynek a 6. cikkében foglalt „tisztességes eljárásról” szóló jogi korlátokra.

Az Európai Tanács Bűnözési Problémákkal Foglalkozó Európai Bizottsága (CDPC) 1994. áprilisában konkrétan megnevezte azon bűncselekményeket, amelyek szükségessé teszik a tanúvédelmet. Ezek „a terrorizmussal, szervezett bűnözéssel, kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények, valamint a szűk csoporton, családon belüli bűncselekmények. Ezen bűncselekmények felderítése gyakran olyan tanúk vallomásain alapulnak, akik szoros kapcsolatban álltak a szervezettel, csoportokkal, családokkal ezért sebezhetőbbek, mint a többi” a szervezet, csoport által nem ismert tanúk. Ezek a tanúk (és családjuk) könnyen áldozattá válhatnak, hiszen a vallomásuk által veszélybe került szervezet mindent meg fog tenni, hogy a tanút elhallgatassa.

A bizottság megállapította, hogy a tanúvédelem az állam kötelessége, tehát állami feladat az ország adottságaihoz igazodó tanúvédelmi programok kialakítása.

1995 körül robbantásokkal, leszámolásokkal, igazi maffia-típusú ügyekkel szembesülhetett a társadalom, a rendőrség és a politika is. Már nem volt vitatható az erre választ adni hivatott jog alkalmatlansága, elégtelensége. A kormányfő ekkor utasította az Igazságügyi Minisztériumot arra, hogy a BM koncepciója alapján alkossa meg a szükséges büntetőjogi szabályokat.

A tanúvédelmi szabályok 1999-től rögzültek a büntetőeljárásról szóló törvényben. A büntetőeljárás-jogi és a közigazgatási jogi eddigi szabályozásunk egyébként összhangban áll az Európa Tanácsnak 1995. november 23-án közzétett, „a tanúk védelméről a nemzetközi szervezett bűnözés elleni küzdelemben” című állásfoglalásában foglaltakkal, és azonosul az ET tagországi Miniszteri Bizottságának „a tanúk megfélemlítéséről és a védelem jogáról” szóló ajánlásával.

A büntetőeljárás-jogban meghonosított jogi védelem normatívái végül is a speciális iratkezelési, illetve a tanú anonimitását biztosító szabályokat helyezte előtérbe.

A büntetőeljárásban részt vevő személyek fizikai védelme 1999. márciusától szabályozott a 34/1999. (II.26.) Kormányrendelettel. Az e kérdéseket konkrétan taglaló jogszabály a tanúvédelem szabályozásának első lépcsőfokának tekinthető.

Az áldozatok védelméről szóló 1074/1999 (VII.7.) Kormányhatározat 3. pontja arra kötelezi a kormányzatot, hogy dolgozza ki a büntetőeljárásban részt vevő személyek új személyazonosságon alapuló védelmének jogi szabályozását is. Ezen törekvések valójában a komplex védelmi program kidolgozásának alapjait irányozták elő.

A felsorolt szabályozásokkal a tanúvédelemhez vezető út első lépései lettek csak megtéve, mert e normák még nem teszik lehetővé a személyazonosság cseréjét, s nincs módja a védelmet ellátó szervezeteknek a büntetőeljárásban részt vevő, védelmet igénylő, a társadalomba új személyazonossággal integráló személy gazdasági, szociális, lelki és jogi támogatására sem. Az említett hiányosságok azonban a maffia-ellenes szabályozási folyamat utolsó szakaszában, 2001. évben teljes egészében megalkotást nyertek.

Ezen előzményeket követően született meg a Tanúvédelmi Program, melyhez kapcsolódóan számos jogszabály megalkotása vált szükségessé, illetve módosultak a már meglévő normák. Mára a tanúvédelmi intézkedések egy egységes rendszerré álltak össze.

A büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítőik védelmi programjáról szóló 2001. évi LXXXV. törvény (Tanúvédelmi Program) 2002.

áprilisi hatálybalépését követően a védett tanúk hierarchiájában 1999. márciusában kialakított két fokozat mellé belép egy harmadik:

- a személyi adatok zártan kezelésével védett tanúk
- a különösen védetté nyilvánított tanúk
- a védelmi program hatálya alatt álló személyek, akiket a törvény *érintettnek* nevez.

A tanúvédelem néhány nemzetközi megoldása

A magyar tanúvédelmi rendszer kialakulásához nagymértékben hozzájárult az Amerikai Egyesült Államok, Németország és Olaszország tanúvédelmi rendszerének tanulmányozása hazai szakemberek részéről.

1. Az USA, mint példakép

Az angolszász területek közül az Amerikai Egyesült Államok tanúvédelmét említeném meg, mert megoldásait és szemléletmódját más országok is követendő mintának tartják.

Az amerikai büntetőjogi szakértők a szankciók lehetőségeit vizsgálva felismerték, hogy a szervezett bűnözés részt vevőit nem lehet a büntetési tételek növelésével az újabb bűncselekmények elkövetésétől elriasztani. Felismerték azt is, hogy a bűnszervezetek leleplezése és tevékenységük bizonyítása csak olyan tanúk segítségével lehetséges, akik személyesen ismerik a szervezet tevékenységét, a vezetőket, az alá-fölérendeltségi viszonyokat, valamint az elkövetett bűncselekményeknek maguk is részesei voltak. A szervezet tagjai között akadnak olyanok, akik különféle nyomós érdekből szívesen felhagynának korábbi életmódjukkal, de múltjuk miatt félnek az igazságszolgáltatástól és rettegnek társaik bosszújától. Az ilyen személyek tanúkénti bevonását a büntetőeljárásokba és védelmüket hivatott biztosítani a szervezett bűnözés megfékezéséről szóló 1970. évi törvény alapján kidolgozott Tanúbiztonsági Program (Witness Security Program, WSP.), amelyet 1984-ben egészítettek ki az átfogó bűnellenőrzési törvénnyel. A törvény felhatalmazta az igazságügy minisztert, hogy elrendelhesse a megfelelő intézkedéseket, ha egy tanút vagy családját védeni kell. Az intézkedések arra vonatkoztak, hogy áttelepítsék, átköltöztessék a tanút és családját, új személyazonosságot kapjanak, és segítséget nyújtson ahhoz, hogy az új környezetükben gazdaságilag és szociálisan is beilleszkedjenek. Ezen intézkedések előfeltétele volt, hogy a tanú a bírósági eljárás során tanúskodjon a szervezett bűnözés ellen.

A tanúvédelmi program végrehajtója a közbiztonsági hivatal (Marshall Service), amely a Belügyminisztérium alatt tevékenykedik a személyi és anyagi juttatás felől döntő Pénzügyminisztérium egyetértésével. De a konkrét intézkedések véghezviteléért a Marshall Szolgálat a felelős.

Ha a szervezett bűnözés elleni eljárásban fennáll a tanú veszélyeztetettsége, a nyomozó államügyész indítványozza a tanú felvételét a tanúvédelmi programba. A védelem megilleti a tanún kívül a családot, és a tanúval szoros kapcsolatban álló személyt.

A speciálisan ezzel foglalkozó „Területi nyomozók a tanúk biztonságáért” nevű szervezet gondoskodik a tanúról és családjáról, míg a központi hatóságok eldöntik, hogyan is történjen tovább a védelem, és végül összehangolják az egyes intézkedéseket. Az illetékes helyi szervtől a „Field Inspector” nyomozó nyílt környezettanulmányt készít a tanúról és családjáról, hogy megállapítsa, alkalmasak-e a programba való felvételre, majd ideiglenes védelmet biztosítanak nekik.

A programba felvett személyeknek alá kell írniuk egy nyilatkozatot arról, hogy hajlandóak együttműködni az igazságszolgáltató szervekkel, és megértették a Marshall által végzett tevékenységet, valamint annak fontosságát. Ez azért nagyon lényeges, mert még olyan kényes kérdéseket is meghatároznak, hogy a védett személy milyen magatartásvonalat kövessen.

Mielőtt egy tanút felvonnék a programba, alá kell vetnie magát egy hazugságvizsgálatnak. Ezzel mindenképp először azt akarják megakadályozni, hogy egy bűnszervezet tagja bejusson a programba és felfedje a védett tanúk kilétét. Ezt követően a Marshall Szolgálat központjában leveszik az ujjnyomatukat, hogy esetleg egy későbbi bűncselekmény elkövetésénél azonosíthassák őket.

A tanúvédelmi program biztosítja a személyazonosság megváltoztatását, költöztetést, személyes tárgyak, bútorok szállíttatását, mindezek mellett meghatározott ideig „fizetést” biztosítanak, segítenek munkahelyet találni stb., hogy a tanú önellátó legyen.

A védett tanújelöltek és családtagjaik először a szolgálat egyik épületébe kerülnek, ahol a lehető legszigorúbb biztonsági körülmények között, szállodai jellegű elhelyezésben élnek. Itt kapnak új iratokat, készítik fel őket a megváltozott életükre. Innen szállítják a tanúkat szigorú biztonsági intézkedések között a bíróságra. Az ottani védelmük a szolgálat legnehezebb feladatai közé tartozik.

A szolgálat szervezi meg konspiratív módon a már ismeretlen helyen élő, új életet kezdő tanú levelezését, és egy semleges harmadik városban szervezik meg találkozását rokonaival.

A tanú védelmének azonban vannak feltételei:

- a) a tanú vallomása nélkülözhetetlen legyen a szervezett bűnözés, vagy egy nagyon súlyos bűncselekmény felderítésében

- b) a tanú élete egyértelműen veszélybe kerül vallomása miatt
- c) ne legyen más lehetőség a védelemre, mint a WSP.
- d) a tanú társadalomra veszélyessége kisebb legyen, mint vallomásának jelentősége, ezért egy pszichológusnak meg kell vizsgálnia a tanút. Ha a tanú nagyon veszélyes a társadalomra (pl.: súlyos drogfüggő, illetve elképzelhető, hogy átköltöztetése esetén új környezetére veszélyt jelentene) a WSP-be nem illeszthető be.

A védelem kiterjed a foglyokra is, elkülönítve őket azon börtöntársuktól, akik fenyegetést jelentenek (speciális őrzést kapnak, átszállíthatják biztonságos, mások által nem ismert helyre).

A védelmet kérők 95 %-a saját szervezete ellen tanúskodott. Nem elhanyagolható tény, hogy a védelemben részesültek 80 %-a nem vált ismételt bűnelkövetővé, tehát a program bűnmegelőzési funkciója is működik.

A védelem a tanút egész életére megilleti. Fizikai védelem mellett jogi védelmet is kapnak a tanúk, sértettek és informátorok. Azok, akik a tanúskodást próbálják megghiúsítani, szigorú büntetést kapnak.

Az eljárásjogban további védelmet jelentő technikai részlet, hogy a szexuális bűncselekmények gyermekkorú (18 év alatti) áldozatairól szóló 1990. évi USA törvény értelmében a bíróság elrendelheti a kihallgatás foganatosítását kétoldalú, zárt televíziós lánc segítségével, ha a szakértői vélemény alapján úgy véli, hogy a gyermek fejlődése szempontjából káros lenne a tárgyaláson való részvétel. Különösen a sértett lelki fejlődése vagy egészségi állapota miatt, illetve, ha a bíróság attól tart, hogy a sértett képtelen lesz vallomást tenni akár félelmében, akár mert a terhelt, vagy védője olyan magatartást tanúsít, amelyik megzavarná.

Ezekben az esetekben a sértett, az ügyész, a védő, egy kijelölt bírósági tisztviselő valamint a gyermek érdekében a bíróság által kijelölt személyek a bíróság épületében, de nem a tárgyalóteremben foglalnak helyet. A tárgyalóteremben lévők, valamint a külön teremben tartózkodók kölcsönösen látják és hallják egymást. A szabályozás részletesen kiterjed arra, hogy a televíziókészülékek mely termekben kit, vagy kiket közvetítsenek.

A terheltnek továbbá lehetőséget kell teremteni arra, hogy egyidejűleg telefonon vagy rádió segítségével kapcsolatban legyen a másik helységben lévő védőjével. Az ügyész, a sértett jogi tanácsadója, szülei, eseti gondozója kérelmezhetik a gyermek előzetes kihallgatását és annak videó felvételen történő rögzítését, valamint a felvétel letétbe helyezését. A bíróság helyt ad az ilyen

kérelmeknek, ha feltételezhető, hogy a sértett a tárgyaláson nem tud megjelenni, vagy ott nem tud vallomást tenni.¹

2. Németország

Németországban először 1984. tavaszán szerveztek meg és vittek végig rendőri tanúvédelmi programot. A programban részt vevő tanúk voltak az ún. Pokol Angyalai-per kirobbantói, amit a hamburgi tartományi bíróság tárgyal. Öt nagy büntetőeljárás során 320 tanú tett vallomást 20 vádlott ellen. A rendőrség a tanúk közül 80 tanút sorolt be, mint veszélyeztetett, 27 tanút mint kiemelten veszélyeztetettet.

Hogy a tanúkat hatékonyan megvédjék, a hamburgi rendőrség felállított egy tanúvédelmi egységet. Ebből jött létre 1986-ban a „Tanúvédelmi Hatóság”.

Az 1988-as év elején a tartományi rendőrség és a bűnügyi szolgálat benyújtotta az ún. „Tanúvédelmi-konceptiót”. Még ugyanebben az évben elfogadták a koncepciót! Két év elteltével a Belügyminisztérium is elfogadta a „Belügyminisztérium és belügyi szenátorok közös iránymutatása a veszélyeztetett tanúk védelméhez” című normát.

A koncepciót időközben az összes tartomány elfogadta és közzétette.

1988. óta az összes tartományi bűnügyi szolgálat minden tartományi székhelyen működtet egy tanúvédelmi egységet, sőt egyes kiemelt tartományokban a helyi rendőrkapitányságon külön tanúvédelmi szolgálatot is fenntartanak.

A német Büntető perrendtartás (Bp.) rendelkezése szerint, amennyiben fennáll annak a veszélye, hogy a lakhely megadása esetén a tanú vagy más személy veszélyeztetve lenne, akkor megengedhető, hogy a lakása helyett munkahelye címét vagy más kézbesítési címet adjon meg és a bírósági tárgyaláson se közölje laccímét. Ha ez nem elegendő, akkor engedélyezhető, hogy az ezekre vonatkozó kérdésekre a tárgyaláson ne válaszoljon és a személyi adatairól ne, vagy csak az előző személyi adatairól² tegyen nyilatkozatot.

A tanú személyi adatait tartalmazó iratok ebben az esetben az államügyészségen kerülnek megőrzésre és csak akkor adhatóak ki, ha a veszélyeztetettség már megszűnt.

¹ Kemény Gábor: A tanúvédelem, mint a szervezett bűnözés elleni harc egyik eszköze, tudományos pályázat anyaga, 1997.

² A törvénynek az előző személyi adatokra vonatkozó kitétele a titkos állományú nyomozókra vonatkozik, ők azok, akiknek a személyi adataik a feladataiktól függően változhatnak.

A Bp. lehetővé teszi, hogy a főhatóságok államérdekből egyes ügyiratokra és tanúkra zárlatot rendeljenek el. Erre már akkor is sor kerülhet, ha a titokban tartott tanú adatai után érdeklődés mutatkozik, vagy ha a tanú a tárgyaláson nem fog megjelenni. Ilyen esetben a tanú csak „vizsgálóbiztos” kiküldésével hallgatható ki. A kihallgatásról jegyzőkönyv készül, amely a tárgyaláson felolvasható és bizonyítékként felvehető.

A „tanú-zárlat” elrendelésére továbbá rendőrségi informátorok, vagy bűnöző szervezetekbe beépült titkosrendőrök esetében kerül sor. A bírósági gyakorlat szerint az informátor ismeretanyaga felhasználható a büntető perben. A rendőrségi álláspont ennek ellenére is az, hogy az informátorokat lehetőleg adatgyűjtésre és ne bizonyítékforrásként vegyék igénybe.

A Bp. szerint továbbá lehetőség van arra, hogy a vádlottat a bíróság eltávolítsa a tárgyalóteremből, ha attól kell tartani, hogy annak jelenlétében a tanú valótlan vallomást tenne. A német Btk. nem tartalmaz tanúvédelmi normákat.

A legtöbb tartományban külön rendőri egységet hoztak létre a tanúk védelmére.

Az eljárásjogi tanúvédelmi eszközök alkalmazása mellett ugyanis szükség van rendőri biztonsági intézkedések foganatosítására is. A védelem szükség esetén kiterjed nemcsak a tanúra, hanem családtagjaira, lakására, üzletére, gépkocsijára stb. is.

A tapasztalatok szerint a legtöbb esetben elegendő a tanú számára védőőrséget biztosítani a tárgyalás idejére, esetleg előtte, vagy utána néhány napig. Fontos lehet a tanú elkísérése a bíróságra, védelme a tárgyaló teremben és főleg a kijuttatása az épületből, majd hazaszállítása.

A szervezett bűnözés által célba vett személyek védelme azonban hosszú távú berendezkedést igényel. Egyes tartományok belügy- és igazságügy minisztériumai közös állásfoglalásban határozták meg az ügyészi szervek és a rendőrség feladatait a tanúk védelmével kapcsolatban. Ilyen például, hogy milyen tanácsokkal kell ellátni a tanúkat, egészen a tanú elköltöztetéséhez, munkahely változtatásához nyújtott pénzügyi és szervezeti segítségen át végső soron a tanú személyazonosságának megváltoztatásáig.

Németországban jelenleg 200 beosztott dolgozik a tanúvédelmi hatóságnál.

3. Az olasz modell

Európában először itt sikerült az amerikaihoz hasonló, szervezett bűnözés elleni, és egyben tanúvédelmi programot kidolgozni. 1991-ben Giovanni Falcone vizsgálóbíró kezdeményezésére megszületett az a „maffiatörvény”, amely alapján az ún. pentitokat (a maffia bűnbánó tagjait) kedvezményekben részesítették.

A program keretében felállítottak egy Központi Bizottságnak nevezett speciális szervezetet, amely a védelem alkalmazásáról dönt, és a program időtartamát, valamint összetételét állapítja meg. A testület vezetője egy államtitkár, tagjai pedig két bíró (vagy államügyész), és öt tisztviselő, akik mind különleges tapasztalatokkal rendelkeznek a szervezett bűnözéssel kapcsolatos ügyek terén.

A gyakorlatban bizonyos problémák jelentkeznek a védelem jogait illetően, főleg akkor, ha a tanúvédelmi program végrehajtásáért felelős rendőri szerv részt vesz a nyomozásban is. E két tevékenységnek tisztán el kell különülnie, és különböző szervezeteknek kell gyakorolniuk, mint az Egyesült Államokban.

Az olasz tanúvédelmi programba csak olyan személy vehető fel, aki hasznos információkkal képes szolgálni valamelyik szervezett bűnbanda tevékenységéről. A vallomásért cserébe saját büntetésük jelentős enyhítésére számíthatnak, illetve az információért díjazást is kaphatnak a hatóságokkal együttműködő személyek.³

A Maffiaellenes Nyomozó Hatóság tavalyi jelentése szerint az elmúlt évig 5292-en részesültek hatósági védelemben, közülük 1099-en maguk is büntetőeljárás alatt álltak valamelyik maffiaszervezet tagjaként. A tanúvédelmi program azonban akadozik, az eljárás hosszadalmas, és amíg le nem zárul, a volt maffiatag nem vállalhat munkát. Ennek az az oka, hogy az olasz védelmi rendszer izolál, és döntően konspirációs megfontolásokból inkább a Program állja a tanú létfenntartását.

A Cosa Nostra újabban tanúvédelmi ellenprogramot indított: ahelyett, hogy fenyegetéssel, bosszúval riasztaná vissza a bűnbánókat, ahogyan eddig tette, inkább családjuk bőkezű támogatásával igyekszik rávenni őket, hogy vonják vissza vallomásukat. Ez a módszer olyannyira bevált, hogy hosszú távon alááshatja az eddig sikeres maffiaellenes stratégiát, és az egész olasz tanúvédelmi rendszer összeomlásával fenyeget.⁴

³ v.ö.: Kemény Gábor: A tanúvédelem, mint a szervezett bűnözés elleni harc egyik eszköze, ÜL 1997/ 6. sz. 15-20. o.

⁴ Forrás: HVG (2002.06.08.) Tanúvédelem az olasz maffiánál – alvilági licit, 2002/23. sz. 42-45. o.

Sok tanulságot leszűrhetünk mind az USA, mind az európai tanúvédelmi megoldásokból.

Míg az USA tanúvédelme nagysága, fejlettsége, hatékonysága folytán érdekes, addig kontinensünk államainak tanúvédelme is figyelmet érdemel, hiszen földrajzi, gazdasági, társadalmi és jogi környezete is közelebb áll hozzánk, így jobban adoptálható a magyar jogrendbe.

A magas fokú szervezettséget mutató maffia típusú bünszervezetek azért, hogy elérjék céljukat, az olyan országokat veszik „birtokukba” és ott telepednek meg, ahol a lehető legkisebb a lelepleződés veszélye. Ezt felismerve az európai országok többségében már létezik valamilyen szintű tanúvédelem, amely az adott ország bűnözéséhez és bűnüldözési feltételrendszeréhez igazodik.

Az olasz jogalkotók azt is felismerték, hogy az ottani kriminális szervezetekkel szemben csak a legkeményebb törvényi szabályozásokkal lehet fellépni, így Európában ott a legszélesebb a tanúvédelmi intézkedések köre. Ezek közül is a külföldre telepítés lehetőségét emelném ki.

A németországi szervezett bűnözés szintén elég nagy ahhoz, hogy az állam keményen lépjen fel.

A német tanúvédelmet azért is szemléltettem részletesebben, mert a hazai szabályozás a német tanúvédelmet tekinti mintának.

Azokban az országokban – és itt az észak-európai, illetve skandináv államokra gondolok –, ahol a szervezett bűnözés térhódítása későbbi, vagy egyáltalán nem jelentős, ott a tanúvédelmi szabályozások sem olyan liberálisak. Olaszországgal szemben a többi európai államban sokkal több és hangosabb vita árán érték el a tanúvédelem szabályozását, és jelenleg is rengeteg vitáról, ellenérvről hallunk az alkalmazott tanúvédelmi szabályok jogszerűségét illetően. Sőt jó néhány országban visszalépés jelentkezett a tanúk védelmét tekintve, főleg az anonim tanúk alkalmazhatóságával kapcsolatban.⁵

Véleményem szerint elképzelhető, hogy magyar bíróságok a közeljövőben kerülhetnek olyan helyzetbe, amikor meg kell változtatniuk ítéletüket, mert a gyanúsított vagy a védője a számukra kedvezőtlen ítélet következtében az Európai Emberi Jogi Bírósághoz fordul, hivatkozva nemzetközi jogi, vagy belső jogi formai alapelv megsértésére.

⁵ Megemlíthetem a Cseh Köztársaság, Hollandia és Dánia esetét, ahol ellentétesnek találták a tanúvédelem ezen szakaszait az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkelyében foglalt legjobb védelemhez való joggal és a fair eljáráshoz való joggal.

Eszközrendszer

A kialakuláshoz vezető történeti rész rövid ismertetését követően tekintjük át, hogy milyen eszközök, lehetőségek állnak a tanú védelmére egy eljárás során.

A tanú megfélemlítésének pönalizálására két út kínálkozik a jogalkotó számára, ami vagy a már meglévő különös részi tényállások keretei közötti szabályozást, vagy pedig sui generis bűncselekménykénti megfogalmazást jelenthet. A magyar büntetőjogi szabályok között mindkét megoldásra találhatunk példát. A vallomás megváltoztatására irányuló cselekmények önálló, sui generis tényállásként való szabályozása mellett ugyanakkor fontos büntetőpolitikai és jogdogmatikai érvek szólnak: egyrészt jobban kifejeződne fokozott társadalomra veszélyességük, másrészt ezek a cselekmények nemcsak, illetve nem elsősorban az élet vagy a testi épség, hanem az igazságszolgáltatás ellen irányulnak. Jogi és elkövetési tárgyuknak ez a kettőssége indokolhatja kiemelésüket az élet és testi épség, illetve a kényszerítés esetében a szabadság és emberi méltóság elleni bűncselekmények köréből.⁶

1. A tanúvédelmi alapnorma [1998. évi XIX. tv. 95.§]

Az 1998. évi XIX. törvény végül hatályba lépett változata jórészt átvette az 1998. évi LXXXVIII. tv. által behozott tanúvédelmi intézkedéseket, némely esetben azonban új rendelkezéseket is tartalmaz, illetve esetenként attól eltérő megfogalmazást használ

A tanúvédelem kettős célt szolgál: egyrészt azt, hogy a tanú vallomástételi kötelezettségének megfélemlítés nélküli környezetben tegyen eleget, másrészt pedig azt, ha erre már nincs mód, úgy a tanú életének és testi épségének, vagy személyes szabadságának a védelmét biztosítsa.

Ebből következően maga a tanúvédelem olyan jogi alapokon nyugvó gyakorlati intézkedések sorozata, amelyek lehetlenné teszik, de legalább is megnehezítik a tanú *erőszakos* befolyásolását a vallomás megtételében. Nem tartozhat ebbe a körbe tehát az az eset, ha más módon, például rábeszéléssel, ígéretéssel stb. igyekeznek a tanút a vallomástételben befolyásolni. Az erőszakos befolyásolás azonban megvalósulhat közvetett magatartással is.

A tanúvédelem szempontjából közömbös, hogy az élet, testi épség, illetve a személyi szabadság a büntetőeljárás során melyik oldalról, vagy melyik érdekeltségi kör részéről kerül, vagy kerülhet veszélybe. A feltétel csupán az, hogy ez a veszélyhelyzet a tanúzási kötelezettséggel, illetve annak teljesítésével legyen okozati összefüggésben, és azt ne más körülmény motiválja.

Összességében tehát azt lehet mondani, hogy a tanúvédelem indokoltságát nem a tanú szubjektív veszély vagy biztonságérzete, hanem az objektív tények-

⁶ Kertész Imre: A tanú védelemre szorul, MJ 1993/ 4. sz. 197. o.

ből levonható következtetések határozzák meg. Ennek során azonban feltétlenül úgy kell eljárni, hogy a hatóság intézkedése és a tanú személyes szubjektív érzete valamilyen ponton közös nevezőre jusson.

2. A Btk. által - az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények körében - szabályozott, ide vonatkozó tényállások:

- Hamis tanúzásra felhívás /242.§/
- *Hatósági eljárás akadályozása* /242/A.§/

A fenti tényállások összhangban vannak az ENSZ keretében létrejött, a határon átnyúló szervezett bűnözés elleni, 2000. december 14-én, Palermóban aláírt Egyezmény 23. cikkével, amely az igazságszolgáltatás akadályozásának bűncselekményé nyilvánítását írta elő.⁷

A maffiatevékenység büntethetősége érdekében valamennyi aláíró ország kötelezte magát, hogy büntényként büntető törvénykönyvébe iktatja a szervezett bűnszövetkezethez tartozást.⁸ Ennek tett eleget a 2001. évi CXXI. törvény, amely a bűnszervezetben résztvétel önmagában is büntetni rendeli anélkül, hogy más bűncselekmény megvalósulna. (Btk. 263/C.§)

Az Egyezmény alapján a hatóságokkal együttműködő, „bűnbánó” maffiózók (pentitók) enyhítésre, illetve teljes mentességre számíthatnak. Erre példa a 263/C.§ (2) bekezdése, amelynek értelmében bűnszervezetben való részvétel miatt nem büntethető, aki a cselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja.

1999. március 1-jét megelőzően a közvetlen tanúvédelmi intézkedések közül mindössze a tanú személyi adatainak zártan kezelésére adott lehetőséget a törvény. Álláspontom szerint azonban már ebben a jogszabályban is megtalálhatóak voltak olyan rendelkezések, amelyek a tanú védelmét szolgálták illetve jellegüknél fogva alkalmasak voltak arra, hogy ezt szolgálhassák.

Így pl.: a Be. 92.§ (1) bekezdés b) pontja alapján szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt a terhelt előzetes letartóztatásának lehetett helye, ha alaposan feltehető, hogy szabadlábon hagyása esetén az eljárást megghiúsítaná vagy megnehezítené, illetve veszélyeztetné. A Be. 201.§ (2) bekezdése szerint a tanú vallomástételének idejére a tanács elnöke azt a vádlottat, akinek a jelenléte a tanút vallomásában zavarná a tárgyalásról eltávolíthatja.

3; A tanú érdekében eljáró ügyvéd [80.§]

A tanú érdekében eljáró ügyvéd egy olyan régóta várt jogintézmény, amelynek szükségességét, indokoltságát valójában senki sem tagadja. A büntető-eljárás részt vevőit ugyanis nem csupán a terheltektől és támogatóiktól kell védeni, hanem a hatóságoktól is. A tanúzási hajlandóság rendkívül alacsony

⁷ Forrás: a 2002: CXXI. törvény indokolása

⁸ HVG (2001.01.13.) Maffiaellenes ENSZ-egyezmény, 2001/ 2. sz. 41. o.

fokának egyik meghatározó oka a hatóságok tanúkkal szemben tanúsított nem minden esetben kifogástalan magatartása.

4. A védő jelenléte a nyomozási cselekményeknél

Bár nem közvetlenül, de annál hatékonyabban szolgálhatja a tanúvédelmet a hatályos Be. 184.§ (1) és (2) bekezdése, mely szerint a védő csak az általa illetve az általa védett gyanúsított által indítványozott tanú kihallgatásán lehet jelen.

A korábbi szinte példa nélkül álló liberális szabályozás megváltoztatása egyes szerzők szerint a tanúvédelem egyik legalapvetőbb eszközévé válhat.⁹ Ugyanakkor nem jelenti a védelem jogának korlátozását az esetleges szűkítés, hiszen legkésőbb a nyomozás végi iratismertetésen megismerik a védelem alanyai a tanúk vallomásait, még teljes körű korlátozás mellett is.¹⁰

A gyanúsított, a védő és a sértett jelen lehet a szakértő meghallgatásánál, a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és a felismerésre bemutatásnál, indítványt terjeszthet elő és észrevételt tehet, a szakértőhöz kérdéseket intézhet. [Be. 185. § (1)] A bizonyítás kiegészítése esetén, ha az a tanú zártan kezelt adatainak nyilvánosságra kerülését eredményezné a vádlott, védő és a sértett értesítése mellőzhető. [Be. 304. § (5)] Azonban az értesítést kötelezően mellőzni kell, ha ezáltal válnának ismertté a tanú zártan kezelt adatai.

Komolyabb érdek fűződik ugyanis a tanúvédelem érvényesüléséhez, mint ahhoz, hogy az érintett tudomással bírjon arról a nyomozási cselekményről, melyen jelenléte csupán lehetőség.

A nyomozási bíró által tartott ülésen, bizonyítási cselekmény elvégzésekor csak a törvényben meghatározott személyek – így pl. a tanú érdekében eljáró ügyvéd lehet jelen. [Be. 213. § (1) (2)]

5. A tanú személyi adatainak illetve nevének zárt kezelése [96.§ (1)-(3)]

A tanú az eljárás bármely szakaszában kérheti adatainak titkosítását, erre természetesen még a személyi adatok felvételét megelőzően ki kell oktatnia a hatóságnak. A kérelem teljesítése nem tagadható meg, ugyanakkor a bíróság (vagy más hatóság) hivatalból is elrendelheti azt.

6. Az írásbeli vallomástétel lehetősége [85.§ (5)-(6)]

A tanúvallomás olyan speciális módjáról van szó, amely vagy a szóbeli kihallgatást követi, vagy önállóan, szóbeli kihallgatás nélkül válik bizonyítási eszközzé. Ez nem zárja ki, hogy a tanú kérje a személyi adatainak és/vagy nevének zártan kezelését. Mind a nyomozati, mind a tárgyalási szakban, sőt az ügyész előtt is sor kerülhet rá.

⁹ v.ö.: Gera Antal: Az idő nem minden törvénymódosítást igazolt, BSZ 1996/ 3.sz. 75-76.o.

¹⁰ v.ö.: Fenyvesi Csaba: Védő és tanú, ÜL 2001/ 1. sz. 46-47. o.

Ez a lehetőség ugyan nem szerepel a nevesített tanúvédelmi eszközök sorában, önmagában ez a tény még nem zárja ki, hogy ilyen célokat is szolgáljon. Nincs ugyanis törvényi akadálya annak, hogy a tanú védelme vagy inkább kímélete érdekében indokolt esetben a bíróság engedélyezze a félő, vagy megfélemlített tanú részére, hogy személyes megjelenés helyett írásban tegyen tanúvallomást.

Tanúvédelmi rendelkezések a bizonyítási eljárásban

1. A szembesítés mellőzése [124.§(2)]

Ha a hatóság megítélése szerint a tanú védelmében szükséges, úgy formalitás nélkül mellőzhető a szembesítés, különösen akkor, ha a terhelt még nem ismeri személyesen a terhelő vallomást tevő tanút és esetleg szabadlábban védekezhet. A szembesítés ugyanis súlyos pszichés megterhelést jelenthet a tanú számára, éppen ezért, ha a tanú félelemérzete folytán nem vállalja a szembesítést, az nem tekinthető az ítélet megalapozottságára kiható eljárási szabálysértésnek. /BH 1999. 544. / A szembesítés mellőzése független a tanú különösen védetté nyilvánításától és a személyi adatok zártan kezelésétől. Különösen védett tanúnál a szembesítés kizárt, de lehet, hogy a zárt adatokkal rendelkező tanú nem igényli a szembesítés mellőzését. A 124.§ (3) bekezdése előírja azt is, hogy a tizennegyedik életévét be nem töltött személyt akkor lehet szembesíteni, ha ez benne nem kelt félelmet.

2. A felismerésre bemutatás [122.§ (5)]

Ha a tanú védelme szükségessé teszi, a felismerésre bemutatást úgy kell elvégezni, hogy a felismerésre bemutatott személy a tanút ne ismerhesse fel, illetőleg ne észlelhesse. Ez technikailag többféleképpen is megvalósítható. A leggyakoribb az ún. detektívtükör alkalmazása. Előfordulhat azonban az is, hogy a nyomozó hatóság olyan szituációt teremt, amely során a gyanúsított nem is szerez tudomást arról, hogy felismerésre bemutatáson vesz részt. Végül a jogszabály lehetőséget biztosít a fényképtabló alkalmazására is.

3. A terhelt előzetes letartóztatásának elrendelése [129.§ (2) c)]

A Be. 129.§ (2) bekezdésének c) pontja szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt folytatott eljárásban lehetővé teszi a terhelt előzetes letartóztatásának elrendelését, ha megalapozottan feltehető, hogy szabadlábban hagyása esetén, különösen tanúk befolyásolásával vagy megfélemlítésével stb. megghiúsítaná, megnehezítené vagy veszélyeztetné a bizonyítást. Ez közvetlenül a tanú védelmét szolgálja.

4. A védő kizárása a tanúk befolyásolása, megfélemlítése esetén [135.§ (4)]

Ez a rendelkezés lehetőséget biztosít arra, hogy a bíró – a vádirat benyújtásáig az ügyész indítványára – az előzetes letartóztatásban lévő terhelt védőjét az eljárásból kizárja, ha bizonyítható, hogy a terhelt a védőjével történő kapcsolattartás felhasználásával tanúk befolyásolásával vagy megfélemlítésével az eljárás megghiúsítására törekszik.

A bírósági eljárás során alkalmazható tanúvédelmi normák

1. A vádlott eltávolítása a tárgyalóteremből [292.§ (2)]

Amennyiben a vádlott jelenléte a tanút a vallomás megtételében olymértékben zavarná, hogy az a bizonyítási eljárás eredményességét veszélyeztetné, a bíróság akár hivatalból, akár az ügyész, a vádlott vagy a védő indítványára a vádlottat a tárgyalóteremből ideiglenesen eltávolíttatja. Ilyen körülmények között kétségtelenül csorbát szenved a vádlott kérdezési joga, viszont a védője mindvégig jelen lehet a tanú kihallgatásánál, kérdéseket intézhet a tanúhoz, majd a tanú kihallgatását követően, annak eltávozása után a bíróság a vádlott jelenlétében ismerteti a tanú vallomásáról készült jegyzőkönyvet, amelyre a vádlott is észrevételeket tehet.

2. Zárt tárgyalás elrendelése

A bíróság hivatalból vagy az ügyész, a vádlott, a védő, a sértett, illetőleg a tanú indítványára a nyilvánosságot az egész tárgyalásról vagy annak egy részéről indokolt határozattal kizárhatja (zárt tárgyalás) az eljárásban részt vevő személyek (V. Fejezet) vagy a tanú védelme érdekében [237. § (3) bek, c. pont]

Ez összhangban van az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. Cikkével. A tárgyalás nyilvánosságának elve sérül, magasabb érdekek védelme céljából.

3, Tárgyalás tartása zártcélú távközlő hálózat útján [244/A-D.§]

A jogalkotó a bírósági eljárás általános szabályai között helyezte el a zártcélú távközlő hálózat útján történő tárgyalásra vonatkozó rendelkezéseket. Ennek lényege, hogy a bírósági tárgyalás lebonyolítására egy zártláncú, az igazságszolgáltatási igények kielégítését szolgáló, az összeköttetés közvetlenségét a mozgóképet és a hangot egyidejűleg továbbító rendszer felhasználásával kerül sor. Az így megtartott tárgyaláson a kihallgatandó személyek fizikailag nincsenek jelen a tárgyalóteremben, más helyszínen vannak, és a bírósággal az összeköttetést az audiovizuális rendszer biztosítja. Ez biztosítja a tanú védelmét.

4. A vezénylés és áthelyezés a katonai büntetőeljárársban [478. §]

Speciális jogintézmény, mind a szerződéses, mind a hivatásos állomány esetében alkalmazható.

A katonai életviszonyok sajátos volta (zárttság, alá-fölérendeltség) szükségessé teszi a fokozott védelmet. Az ideiglenes hatályú vezénylés, illetve a végleges áthelyezés kizárólag a tanú kifejezett kérelmére történhet és azt a fegyveres erő illetékes személyügyi szerve 72 órán belül végre kell hajtsa.

5. A nyomozási bíró szerepe és eljárása a tanúvédelem körében

Büntetőeljárás jogunkban teljesen új jogintézmény a nyomozási bíró. Az eljárási cselekményeknél a nyomozási bíró a tanúvédelem kapcsán kiemelt jelentőséghez jut:

A különösen védett tanú kihallgatása során a nyomozási bírónak kell feltárnia, és szükség esetén a nyomozó hatóság közreműködésével vagy más módon ellenőriznie a tanú szavahihetőségét, tudomásának megbízható voltát, és azokat a körülményeket, amelyek vallomása hitelt érdemlőségét befolyásolhatják. Az így szerzett adatokat a kihallgatásról készült jegyzőkönyvben fel kell tüntetni. A jegyzőkönyvről kivonatot kell készíteni, amely a jelenlévők közül csak a nyomozási bíró és az ügyész nevét, a tanú különösen védetté nyilvánításának tényét és a különösen védetté nyilvánított tanú vallomását tartalmazza.

A nyomozási bíró gondoskodik arról, hogy a különösen védett tanú személyére és tartózkodási helyére a vallomásáról készült jegyzőkönyvi kivonat alapján ne lehessen következtetni. A jegyzőkönyvi kivonatot az ügyész részére át kell adni. A jegyzőkönyvi kivonatnak a vádirat benyújtásáig történő elkülönített, zárt kezeléséről az ügyész gondoskodik. A jegyzőkönyvi kivonatot a vádirat benyújtásáig az ügyészen kívül a nyomozó hatóság ismerheti meg. [Be. 213.§ (2) bek.]¹¹

A nyomozáshoz kapcsolódó egyéb feladata, hogy dönt a tanú különösen védetté nyilvánításáról [Be. 97.§]

A nyomozási bíró minden esetben csak az arra jogosultak indítványa alapján járhat el. A nyomozási bíró hallgatja ki a különösen védetté nyilvánított tanút [Be. 213.§] a nyomozati és a bírósági szakaszban egyaránt.

A nyomozási bíró ismételten kihallgatja a különösen védett tanút, ha ezt a tárgyalás előkészítése vagy a tárgyalás során a bíróság elrendeli [268.§ (2) bek., 305.§ (3) bek.]

A tanú kihallgatásának indítványozását a tanú és az érdekében eljáró ügyvéd az ügyésznél kezdeményezheti [Be. 207.§ (3)]

A nyomozási bíró eljárása során lehetőség adódik ún. videokonferenciás kihallgatás lefolytatására.

Erre az eljárásra a Be. 207.§ (5) bek.-ben írtak mellett a Be. 244/A-244/D.§ rendelkezései irányadók. A nyomozási bíró – indítványra – elrendelheti

¹¹ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény indokolása.

a tanú kihallgatásának kép- vagy hangfelvevővel, illetve egyéb berendezéssel történő rögzítését. A felvétel a jegyzőkönyvet nem pótolja.

A tanúvédelem érvényesülése a tárgyalás előkészítésekor

A tanács elnöke a vádirat kézbesítésével egyidejűleg közli a vádlottal és a védővel, ha az ügyész különösen védett tanú vallomását kívánja bizonyítási eszközként felhasználni [Be. 263.§ (3)], hiszen a különösen védett tanú a tárgyalásra nem idézhető meg [Be. 280.§ (2)] és nem hallgatható ki [Be. 294.§].

A vádlott és védő a vádirat kézbesítésekor értesül először arról, hogy az ügyben különösen védett tanú is szerepel, ezért figyelmeztetni kell őket arra, hogy tanú vallomását tartalmazó jegyzőkönyvi kivonatot megtekinthetik és a tanúhoz írásban kérdés feltevését, továbbá a tanú különösen védetté nyilvánításának megszüntetését indítványozhatják.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R 97 (13.) sz. ajánlásával összefüggésben szükséges annak biztosítása, hogy a vádlott és védő lehetőséget kapjon ne csak arra, hogy a különösen védett tanúhoz kérdések feltevését indítványozzák, de arra is, hogy a különösen védett tanút azonosíthassák.

Ennek megfelelően rendelkezik a törvény úgy, hogy a vádirat kézbesítésével egyidejűleg a tanács elnöke arról is tájékoztatja a vádlottat és a védőt, hogy a tanú különösen védetté nyilvánításának megszüntetését is indítványozhatják. A különösen védett tanúhoz feltett kérdések közvetlenül nem irányulhatnak a különösen védett tanú személyének és tartózkodási helyének felfedésére. [Be. 263.§ (3)]

A tanács elnökének feladata, hogy döntsön abban a kérdésben, melyek azok a megalapozott kérdések, amelyek a tanú anonimitását nem veszélyeztetik és a nyomozási bírónak továbbítva a tanú részéről megválaszolhatók.¹²

Tanúvédelem az előkészítő ülésen

Az előkészítő ülés többek között akkor is kötelező, ha a bíróság a vádlott vagy a védője a tanú különösen védetté nyilvánításának megszüntetését indítványozta. [Be. 272.§ (2)]

Ha a vádlott vagy a védő a különösen védetté nyilvánított tanút megnevezi, vagy a személyét más, kétséget kizáró módon azonosítja, a bíróság a tanú különösen védetté nyilvánítását megszünteti. Ebben az esetben a tanú idézésére és kihallgatására az általános szabályok irányadóak. A tanács elnöke szükség esetén hivatalból vagy indítványra a tanú védelmének más formáját kezdeményezi. Ez vonatkozik arra az esetre is, ha a tárgyaláson történik a különösen védett tanú megnevezése vagy azonosítása. [Be. 272.§ (7)]

¹² A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény indokolása.

A büntetőeljárás során alkalmazható egyéb tanúvédelmi intézkedés

A sértett-tanú életének, testi épségének megóvása érdekében a sértett rendőr igénybevételével helyettesíthető. (A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. Tv. (Rendőrségi tv.) 64.§. (1) g. pontja a sértetti szerepkör eljátszása.)

A büntetőeljárásban részt vevők személyi védelme

Különösen indokolt esetben az eljárást folytató bíróság tanácsának elnöke, ügyész illetőleg nyomozó hatóság kezdeményezheti, hogy a hatóság tagjai, a terhelt, a védő, a sértett, az egyéb érdekelt, a sértett és az egyéb érdekelt képviselője, továbbá a tanú, a szakértő, a szaktanácsadó, a tolmács, a hatósági tanú, illetve a felsoroltak valamelyikére tekintettel más személy illetőleg a külön jogszabályban meghatározott védelemben részesüljön. [Be. 98.§ (3)]

Utaló norma, amely a büntetőeljárásban részt vevők személyi védelméről szóló 34/1999. (II.26.) kormányrendelet alapján történik.

A személyvédelemről szóló kormányrendelet

A tanú személyét illetően a büntetőeljárás törvényünk fentebb idézett rendelkezéseinek hatályosulásával jelentősen szélesedett a tanú védelmét szolgáló normarendszer, lévén, hogy a speciális iratkezelési, illetve – kivételesen – a különösen védett tanú személyének anonimitását is lehetővé tevő, az egyes eljárásjogi cselekményekhez kapcsolódó jogi védelem mellett a tanú (vagy hozzá közelálló) személyi, fizikai védelme is lehetővé vált. Így a veszélyhelyzetben lévő tanú nem csupán a büntetőeljárás aktusokon élvezheti az általa segített, a büntetőjogi igényét érvényesítő állam oltalmát, hanem e különleges védelem – nyilván a büntetőeljárásbeli szerepvállalásával összefüggő veszélyeztetettsége folytán, e veszély mértékéhez igazodva – a magánéletében is megilleti.¹³

A büntetőeljárásban részt vevők, valamint az eljárást folytató hatóság tagjai személyi védelme elrendelésének feltételeiről és végrehajtásának szabályairól szóló 34/1999. (II. 26.) Kormányrendelet 2000. január 1-jén lépett hatályba.

A büntetőeljárásban részt vevő személyek védelmét szolgáló jogintézmény részben az érintett (illetve hozzá közel álló egyén) személyes biztonságához, részben pedig az államnak a büntetőigénye hatékonyabb érvényesüléséhez fűződő jog- és kriminálpolitikai érdekekeit szolgálja.

¹³ Előterjesztés a Kormány részére a büntetőeljárásban részt vevők személyi védelme elrendelésének feltételeiről és végrehajtásának szabályairól. Belügyminisztérium, Jogi Főosztály, 1999. február.

A Be. felhatalmazása alapján megnyílt annak lehetőséget, hogy speciális normák megfogalmazásával ne pusztán a büntetőeljárásban aktív szerepet betöltők (a tanú, a sértett, a szakértő, a tolmács, a terhelt és védője stb.) személyi védelméről gondoskodjon, hanem e személyekre tekintettel mindazon személyeket is a védelem hatálya alá sorolja, akik a büntetőeljárásban részt vevőkre tekintettel veszélyhelyzetbe kerülnek, atrocitások áldozataivá válnak.

A Be. 98.§ (1) bekezdése taxatív felsorolja azt a kört, amelyik védelemben részesíthető. Eszerint védelemben részesíthető a terhelt, a védő, a sértett, az egyéb érdekelt, a sértett és az egyéb érdekelt képviselői, továbbá a tanú, a szakértő, a szaktanácsadó, a tolmács, a hatósági tanú, illetve a felsoroltak valamelyikére tekintettel más személy, aki adott esetben lehet hozzátartozó, de lehet munkatársi, függőségi, baráti, bizalmi kapcsolatban lévő személy is. A Be 98.§ (3) bekezdésének sugallata szerint azonban nem csupán a fent említett személyi kör, hanem az eljárást folytató hatóság tagjainak, jelesül a bíróság, ügyészség, nyomozóhatóság és büntetés-végrehajtási intézet állományába tartozó személyek személyi védelme is elrendelhető, sőt reájuk tekintettel más személy védelme is.

A kormányrendelet számára a hatóság tagjainak, illetve reájuk tekintettel más személyek védelmét megteremtő normák megfogalmazására konkrétan a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. tv. 100.§ i) pontja ad felhatalmazást.

Vagyis mindazon személyek védelméről is lehet szó, akik az igazságszolgáltatás letéteményesei vagy éppen azzal összefüggésben sodródhatnak veszélybe. A hatóság tagjainak személyi védelme különösen akkor rendelhető el, ha a büntetőeljárásban gyakorolt hivatali tevékenységük miatt, vagy a hivatali tevékenységük jogszerű gyakorlásának akadályozása, illetve megghiúsítása végett ellenük személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt követtek el, vagy valószínűsíthető, hogy ellenük ilyen bűncselekményt követnek el.¹⁴

A védelemben részesítésre csak különösen indokolt esetben kerülhet sor, ezért a kormányrendelet részletezi a veszélyhelyzetben lévő egyén, illetve a hozzá közel álló személyi védelmét megalapozó feltételrendszert.

A Kormányrendelet 7.§ (1) bekezdése szerint a fenyegetett helyzetben lévő személy személyi védelme a büntetőeljárás tartama alatt különösen akkor rendelhető el, ha a büntetőeljárásban való részvétel miatt, illetve a büntetőeljárási jogai érvényesítésének, kötelezettségei teljesítésének akadályozása, illetve megghiúsítása végett ellene személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt követtek el vagy valószínűsíthető, hogy ellene ilyen bűncselekményt követnek el.

A büntetőeljárásban részt vevő személyes biztonságához fűződő alanyi jog olyannak tekinthető, amelynek az ügyek típusára, súlyára tekintet nélkül érvényesülniük kell akkor, ha az érintett fenyegetettsége, tehát az egyént fenyegető veszélyhelyzet kétségkívül fennáll.

¹⁴ Be. indokolása a büntetőeljárásban részt vevők személyi védelméről

A védelem nem csak a büntetőeljárás idejére korlátozódik, hanem mindaddig alkalmazható, amíg annak szükségessége fennáll, vagyis amíg a büntetőeljárással összefüggésben az érintettet veszély fenyegeti.

Különleges szabály, hogy a Tanúvédelmi Szolgálat vezetője kezdeményezheti az olyan érintett személyi védelmét, akivel szemben a Védelmi Program hatálya megszűnik, de a személyi védelem feltételei még fennállnak.

A kormányrendelet értelmében a személyi védelem elrendeléséhez a fenyegetett helyzetben lévő személy hozzájárulása szükséges. A személyi védelem az érintett önkéntes alávetésére, együttműködésére épül, ennek hiányában a rendeletben szabályozott védelmi intézkedések megtételére nincs mód.

Amíg a személyi védelem kezdeményezése büntetőeljárás-jogi aktusnak tekinthető, addig a védelem elrendelése, megszüntetése már államigazgatási jogviszony keretében történik

Mindemellett a védelem mértékét az arányosság követelménye hatja át, valamint védelmi rendszernek mindenkor a valószínűsíthető, illetve a tényleges veszélyhelyzet mértékéhez kell igazodnia.

A védelem módját és időtartamát a veszélyeztetettség mibenléte és fennállásának ideje determinálja, amely néhány héttől az eljárás, a titkos információgyűjtés befejezéséig (sőt esetenként ezen túl is) terjedő időszakot ölelheti fel.

A személyi védelem ellátása az érintett élete, testi épsége, személyes szabadsága elleni jogellenes cselekmény elhárítása érdekében a magánlakásnak, vagy egyéb tartózkodási helyének védelmére, közlekedési útvonalának, illetve a büntetőeljárási és más hatósági cselekményeken való biztonságos részvételének biztosítására terjed ki.

A személyi védelem különösen:

- a) rendszeres járőrszolgálattal,
- b) technikai eszközzel,
- c) folyamatos hírösszeköttetés megteremtésével,
- d) védőruházat biztosításával,
- e) őrszeméllyel, illetve
- f) – ha a személyi védelem más módja eredményre nem vezet – őrszeméllyel biztosított, a személyi védelem elrendelésére vagy ellátására jogosult rendvédelmi szerv kezelésében lévő helyen látható el.

A személyi védelmet ellátó határozza meg a személyi védelem módját, - de mint azt már említettem - figyelembe véve természetesen a veszélyeztetett személy, illetve a védelmet kezdeményező szerv véleményét, javaslatát. A védelem módjai közül egyidejűleg több is alkalmazható.

Az érintett biztonságát közvetlenül fenyegető és másként el nem hárítható veszély esetét kivéve nem alkalmazható a személyi védelem olyan módja, amely ellen az érintett tiltakozik. Az érintett javaslatot tehet a védelem módjára.¹⁵

A kormányrendelet részletezi a személyi védelmet ellátó és a védett személyek jogait és kötelezettségeit. Tekintve, hogy e sajátos jogviszony az érintett alanyok számára szoros együttműködésére épül, a személyi védelmet érintő kérdésekben valamennyi fél számára a kölcsönös tájékoztatás kötelezettségét írja elő. Mindemellett különös jelentőséget tulajdonít az érintettek számára ajánlott magatartási szabályoknak, e szabályok teljesítésének vagy az attól való, az érintett önhibájából fakadó önkényes eltérés tényének.

A kormányrendelet – amint arra már történt utalás – egy többlépcsős tanúvédelmi szabályozási folyamat első (!) fokának tekinthető, s jószerint a személyi védelem legalapvetőbb problémáinak megoldásához nyújt segítséget.

A büntetőeljárásban részt vevők avagy reájuk tekintettel a hozzájuk közel álló személyek fizikai védelmét szolgáló jogszabály csupán a korlátozott, jobbra a személyi őrizetre koncentráló (fizikai) védelem lehetőségeit teremti meg.

Az oltalomra szoruló számára ugyanakkor ez a jogszabály nem biztosítja azokat a különleges eszközöket, jogintézményeket, amelyek a teljes körű, részint az új identitáson alapuló, a szociális, gazdasági, egészségügyi (lelki) segítségnyújtás lehetőségeit is latba vető, programszerű védelmet biztosítanak!

A Magyarországon kialakításra került „védelmi programnak” éppen e hiányokat kellett orvosolni.

A személyvédelemről szóló kormányrendelet 2000. január 1-jei hatálybalépését megelőzően a Rendőrség már évekkel korábban szinte saját hatáskörben, de külön utasítás alapján eljárva bizonyos formában ellátta a büntető ügyekben tanúként közreműködő személyek személyi védelmét. A személyvédelem ellátásának jogi alapja a Rendőrségi törvényben megfogalmazott azon rendelkezés volt, miszerint a rendőrség feladata elsődlegesen a bűnmegelőzés. Azonban kizárólag azokban a néhány nagyobb súlyú, maffia típusú ügyekben szereplő ún. koronatanúk védelméről volt akkor szó, amely bűncselekmények a közvélemény előtt is ismertté váltak a médián keresztül és nagy közfelháborodást keltenek.

A tanúk személyi védelmét az Országos Rendőr-főkapitányság Rendőrség Különleges Szolgálatának (ORFK RKSZ) egységei közvetlen személybiztosítás módszerével végezték.

¹⁵ 34/1999. Kormányrendelet

A különösen védett tanú

A tanú különösen védetté nyilvánításának feltételei:

- a) a tanú vallomása kiemelkedő súlyú ügy lényeges körülményeire vonatkozik,*
 - b) a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható,*
 - c) személye, tartózkodási helye, valamint az, hogy az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tanúként kívánja kihallgatni, a terhelt és a védő előtt ismeretlen,*
 - d) személyének felfedése esetén a tanú vagy hozzátartozója élete, testi épsége vagy személyes szabadsága súlyos fenyegetésnek lenne kitéve.*
- [Be. 97.§]

a) Tehát itt lép be igazán a tanúvédelem rendszerének következő szintje, amely további speciális intézkedések alapjául szolgál.

Amennyiben a tanút különösen védetté nyilvánítják, úgy a tanú speciális eljárásjogi helyzetbe kerül. A különösen védetté nyilvánítás következménye ugyanis, hogy a tanú a büntetőeljárás során személyében fizikai valójában is mindvégig anonim marad, a tárgyalásra nem idézhető, a tárgyaláson nem hallgatható ki, hozzá kérdés közvetlenül nem intézhető és nem szembesíthető. Mivel ez a különleges eljárásjogi státusz a terhelt alapvető jogait is érinti, a törvény igen szigorú, konjunktív feltételekhez köti a tanú különösen védetté nyilvánítását.

A kiemelkedő súlyú ügy önmagában nem feltétlenül az adott bűncselekmény súlyosabb minősítését vagy magasabb büntetési tételét jelenti, hanem a bűncselekmény körülményeire, indítékára, motivációjára, elkövetőjének és egyéb szereplőinek személyére utal. E körben különös gonddal kell vizsgálni az elkövetés módját, jellegét és a bűncselekmény elkövetési és jogi tárgyát.

Általában megállapítható a kiemelkedő súlyosság, ha a bűncselekmény elkövetésére nemzetközi bűnözéssel összefüggésben kerül sor, vagy felismerhetőek a szervezett bűnözés ismérvei, és az elkövetett cselekmények tárgya a terrorizmussal, zsarolással, prostitúcióval, pedofíliával, pornográfiával, pénzmosással, kábítószer- vagy fegyverkereskedelemmel, illetve az ezekkel összefüggésben elkövetett élet és testi épség elleni bűncselekményekkel kapcsolatos.

Az ügy lényeges körülményeit anyagi és eljárásjogi szempontból egyaránt vizsgálni kell. Ilyennek tekinthető mindaz, ami a cselekmény jogi megítélésével, a büntetőjogi felelősséggel, illetve a bűnösséggel kapcsolatban releváns, továbbá mindaz a tény vagy körülmény, amely a bűncselekmény és az elkövető személyének bizonyításához nélkülözhetetlen. A valószínűség szintjét elérő, megalapozott feltételezés is elegendő a lényegre tartozás megítélésénél.

b) A törvény félreérthetően fogalmaz akkor, amikor azt mondja, hogy a tanú vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható. A tanú vallomása ugyanis bizonyítási eszköz, míg a bizonyíték a vallomásból származó, illetve nyerhető adat, tény, körülmény. Ebből következően nem a bizonyíték pótlásáról van szó, hanem a vallomás olyan bizonyítási eszközzel való helyettesítéséről, amelyből ugyanolyan bizonyíték beszerezhető.

A másik probléma abban rejlik, hogy a tanú kihallgatása előtt csupán feltételezni lehet, hogy a vallomásától, mint a bizonyítás eszköztől milyen bizonyíték várható. Abban az esetben, ha a tanú vallomásában szereplő bizonyíték tárgyi vagy okirati bizonyítási eszközzel, szakvéleménnyel pótolható, úgy a tanú kihallgatása, így védetté nyilvánítása mellőzhető. Pótolhatóság esetén tehát a hatóság nem a tanú különösen védetté nyilvánítását, hanem a tanúkenti kihallgatását mellőzi.

A pótolhatóság szempontjából más tanú vallomásáról nem lehet szó, hiszen ebben az esetben, bár mellőzhető az egyik tanú különösen védetté nyilvánítása, a másik tanút ez okból kellene védetté minősíteni.

Nem zárható ki azonban olyan eset sem, amikor ugyanazon tényre, adatra vagy körülményre két vagy több tanú is rendelkezésre áll, ám az egyik esetben a különösen védetté nyilvánítás feltételei nem állnak fenn, mert személye, tartózkodási helye, tanúi minősége a gyanúsított és a védő előtt már ismert. Ilyenkor a célszerűségi szempontok azt diktálják, hogy a hatóság ez utóbbi tanút hallgassa meg tanúként és védelméről más módon, gondoskodjon, ugyanis ismertsége miatt egyébként is fenyegetésnek, vagy megfélemlítésnek lenne kitéve.

A Be. a terhelt beismerése esetére is kötelezően előírja az egyéb bizonyítékok beszerzését. Abban az esetben viszont, amennyiben az egyéb beszerzendő bizonyíték kizárólag olyan tanútól származna, akit egyébként különösen védetté kellene minősíteni, mellőzhető a tanú bevonása az eljárásba azon az alapon, hogy a tanú vallomásától származó bizonyíték mással, a terhelt beismerésével pótolható. A terhelt beismerése ugyanis önmagában nem zárja ki az ügyben szereplő tanú megfenyegetésének vagy megfélemlítésének lehetőségét.

c) A tanú személye, tartózkodási helye, valamint az a tény, hogy az ügyész (nyomozó hatóság) tanúként kívánja kihallgatni, a terhelt és a védő előtt ismeretlen. A 2002. évi I. törvény a korábbi megtévesztő és vitára okot adó szóhasználatot¹⁶ kiküszöbölte és egyértelművé tette, hogy itt valójában konjunktív feltételekről van szó. Ellenkező esetben ugyanis a tanú különösen védetté nyilvánítása értelmét vesztené, hiszen a cél az, hogy a kihallgatandó tanú beazonosíthatatlan és megközelíthetetlen legyen.

A Be. 207.§ (2) bekezdés d) pontja szerint a tanú különösen védetté nyilvánításáról az ügyész indítványára a nyomozási bíró dönt. A döntéshez nincs

¹⁶ Az eredeti szöveg: 64./A.§ c) személye, tartózkodási helye vagy az a tény, hogy a nyomozó hatóság tanúként kívánja kihallgatni, a gyanúsított és a védő előtt ismeretlen

szükség arra, hogy a nyomozási bíró ülést tartson, tehát a tanú különösen védetté nyilvánítása tárgyában hozandó döntés meghozható pusztán az iratok alapján is, ugyanakkor a Be. 210.§ (4) bekezdése lehetővé teszi a kérdésben ülés tartását is.

A Be. 97.§-a tételesen felsorolja a tanú különösen védetté nyilvánításának feltételeit. A különösen védetté nyilvánított tanúi státusz megszűnésének eseteit azonban már nem tartalmazza ilyen részletességgel. A státusz megszűnésének egyetlen konkrét esete az, ha a vádlott vagy a védő a különösen védetté nyilvánított tanút megnevezi vagy személyét más, kétséget kizáró módon azonosítja.

Ebben az esetben a bíróság a tanú különösen védetté nyilvánítását megszünteti. A megszűnés egyetlen szabályozott esete tehát a Be. 97.§ c) pontjában írt feltétel megszűnésének esetére vonatkozik. Álláspontom szerint a perbíróságnak a különösen védetté nyilvánítás valamennyi feltételének fennállását az eljárás valamennyi szakaszában vizsgálnia kellene. Ennek nyilvánvalóan legjelentősebb gátja, hogy az eljáró bíró a különösen védett tanú személyét nem ismeri.

Ennek ellenére – mivel a különösen védett tanú vallomásáról készült jegyzőkönyvi kivonatot előtte is ismert - lehetősége van a Be. 97.§ b) pontjában írt azon feltétel vizsgálatára, miszerint a tanú vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható. A tárgyaláson felvett bizonyítás során ilyen helyzet könnyen kialakulhat ezért, célszerű lenne annak biztosítása, hogy a különösen védett tanú vallomása ebben az esetben se kerüljön be feleslegesen az ítéleti tényállás alapjául szolgáló bizonyítékok körébe.

A Tanúvédelmi Program

A 2001. évi LXXXV. törvény a büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítők Védelmi Programjáról 2002. áprilisában lépett hatályba.

A titkos nyomozás keretében alkalmazott, többnyire a bűnöző szervezetekbe beépített fedett nyomozók, informátorok, bizalmi, illetve a rendőrséggel titkon együttműködő más személyek nem pusztán az egyes bűncselekményekről, de a bűnöző szervezet struktúrájáról, hierarchiájáról, belső életéről is hiteles felvilágosítást képesek adni a bűnüldöző és az igazságszolgáltatás szervei számára.

Hasonló információkkal szolgálhatnak ugyanakkor az elkövetők környezetében élő, dolgozó személyek (tanúk), avagy a bűnöző szervezetekben vagy e szervezetek periferiáján ténykedő, s az igazságszolgáltatással a büntetőeljárásokban együttműködni kész bűnelkövetők is. Az ilyen együttműködő személyeket az olasz maffia ellenes törvények alapján már az egész világon **pentitóknak** nevezik. A pentitók olyan „bűnbánók”, akik ismereteiket megosztják a bűnüldöző hatóságokkal és maguk is a szervezet tagjai, de valamilyen oknál fogva ki szeretnének abból lépni.¹⁷

¹⁷ Dr. Kertész Imre: A még különösebben védett tanú, Belügyi Szemle 2001. 11. szám

Az igazságszolgáltatással együttműködni kész tanúk, illetve a bűnüket utóbb megbánó bűnelkövetők ugyanakkor kétségbe vonják a jelenlegi védelmi rendszer alkalmasságát, hatékonyságát, arra utalva, hogy a büntetőeljárásokban résztvevők (fizikai) védelmét szolgáló jelenlegi, a rendeletben biztosított eszközök végül is személyes biztonságuk garantálására elégtelenek.

A törvény a büntetőeljárásban résztvevők, valamint az eljárást folytató hatóság tagjai személyi védelme elrendelésének feltételeiről és végrehajtásának szabályairól szóló 34/1999. (II. 26.) Kormányrendelet szabályrendszerét érintetlenül hagyja, s kizárólag a büntetőeljárásban részt vevő, komoly veszélyben lévő tanúk, sértettek, az igazságszolgáltatással együttműködő, tettüket megbánó bűnelkövetők programszerű védelmére koncentrál.

A két védelmi formára vonatkozó, egymás mellett érvényesülő szabályozás egyébként – a védelem kezdeményezésére, elrendelésére, a döntés meghozatalára, a védelem módjára, a védelmet ellátó és az érintett jogaira, kötelezettségeire, valamint a védelem megszűnésére vonatkozó, részben azonos, részben pedig hasonló rendelkezésekre tekintettel – igen szoros összefüggést mutat.

A programszerű védelmet megalapozó megállapodás megkötésének „előfeltételei” között – igaz, implicite, a magánjogi megállapodás megkötésére jogosult rendőrséget orientálva – az érintettnek az igazságszolgáltatással való aktív együttműködése iránti készsége is szerepel; arról nem is beszélve, hogy ilyen védelemben kizárólag az a személy részesülhet, aki az előzetes pszichológiai és a biztonsági kockázatot felmérő vizsgálat alapján a védelemre egyáltalán alkalmas.

A törvény célja az, hogy a jelenlegi lehetőségeken messze túllépő, új jogintézményeket felsorakoztató szabályozás révén az igazságszolgáltatást segíteni kész tanúkat (sértetteket), illetve a bűnelkövetőket bátorítsa az igazságszolgáltatással való aktív együttműködésre.

A komplex védelmi rendszer legmagasabb szintjét megtestesítő, az arra hivatott hatóság, illetve a kiemelt súlyú ügyekben perdöntő bizonyítékkal szolgáló, s jórészt emiatt komoly veszélybe került személyek között megkötött magánjogi megállapodáson alapuló Program, illetve a korábbiakban már hivatkozott 34/1999. (II. 26.) Korm. rendelet alapján biztosítható, az érintett fizikai őrizetére koncentráló védelem végül is – fő szabály szerint – „mellérendelt” viszonyban áll egymással.

Nyilvánvaló persze, hogy a Program sem nélkülözi a „fizikai” őrizet, őrzés, védelem lehetőségét akkor, ha a programszerű, egyébként – a rendőri demonstrációt nélkülöző – gondoskodás valami oknál fogva dekonspirálódna, s az

érintett védelme pusztán a rendőri erők beavatkozásával, az érintett fizikai védelmét szolgáló, klasszikus rendvédelmi eszközöket latba vetve biztosítható.

A Védelmi Program hatálya, a megállapodás kezdeményezése, megkötése, feltételei

A Programba vonás jogi előfeltételei jobbra azonosak a magyar jogi szabályozásban már meghonosodott feltételekkel.

A tanúvédelem második szintjén érvényesülő Védelmi Program kiegészíti a jelenleg is igénybe vehető, elsősorban a fizikai, tehát technikai és élőerős őrizetre koncentráló kormányrendelet és annak végrehajtását szolgáló normák szerint folytatható védelmet.

A Program a konkrét büntetőeljárásokkal párhuzamosan, vagy azt követően – a védelem második lépcsőfokaként – kezdődik. Feltéve, ha a „hagyományos” védelmi formák már kilátástalannak mutatkoznak és a fenyegetett helyzetben lévő személy számára az áttelepítés, illetve a személyes biztonságát szolgáló, az érintett személyes adatainak kezelését, kivételesen pedig az identitását is érintő különleges intézkedés válna szükségessé, továbbá az érintettet – éppen reintegrációja érdekében – szociális, gazdasági, egészségügyi, illetve humán támogatásban célszerű részesíteni, számára jogi támogatást indokolt nyújtani.

A Védelmi Programba való belépésnek további konjunktív feltételei vannak.

Megállapodás a büntetőeljárársban részt vevő, a hatósággal együttműködő tanúval, sértettel vagy terhelttel köthető, feltéve, ha:

a) olyan vallomást tett vagy kíván tenni, amely kiemelkedő súlyú bűncselekmény lényeges körülményeire, bűnszervezet összetételére, tevékenységére, bűnszervezettel fenntartott kapcsolatára, bűnszervezet által tervezett vagy elkövetett bűncselekményekre vonatkozik;

b) a vallomása a tényállás felderítését, bizonyítását, az elkövető kilétének megállapítását és felelősségre vonását jelentősen segítette vagy segítheti, és ha megalapozottan feltehető, hogy más módon a bizonyíték beszerzése kilátástalan vagy aránytalanul nagy nehézséggel járna, és a megállapodás megkötésével a bizonyíték beszerzése valószínűsíthető;

c) a büntetőeljárársban való részvétele miatt, illetve a büntetőeljárársi jogai érvényesítésének, kötelezettségei teljesítésének akadályozása, illetve megghiúsítása végett ellene személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt követtek el vagy valószínűsíthető, hogy ellene ilyen bűncselekményt követnek el, és

d) a fenyegetett helyzetben lévő személy, illetve az érintett védelme a személyi védelem keretében nem biztosítható, ezért különleges óvintézkedések alkalmazása szükséges.

A Program személyi hatálya a büntetőeljárásban részt vevő tanúkra, sértettekre és az igazságszolgáltatással együttműködő bűnelkövetőkre terjed ki. A Programba egyben az érintettek tekintettel más személyek, elsősorban a közeli hozzátartozók is bebocsátást nyerhetnek.

A támadások irányát, célpontját jószerint az határozza meg, hogy az érintett hozzátartozói elleni támadás – az elkövető „javát” szolgálva – miként befolyásolhatja az eljárást, avagy a hozzátartozóval szembeni jogellenes fellépés mennyiben jelenthet valódi megtorlást, elégtételt a támadó számára.

Konkrét esetek igazolták, hogy a kriminális támadások nem pusztán a közeli hozzátartozók ellen irányultak, s a hozzátartozók elleni jogellenes cselekmények bármelyike alkalmas az eljárás nemkívánatos befolyásolására, s persze a tanúvallomást követő megtorlásra, a hozzátartozók teljes körének megjelenítése indokolt. Különösképpen azért, mert e problémakörben nem a rokonság jogilag is definiált fokának, hanem a tanú, illetőleg a hozzátartozója közötti perszonális kapcsolat tartalmának, milyenségének lehet jelentősége.

Ugyanakkor nem csupán a hozzátartozó kerülhet veszélyhelyzetbe, hanem mindaz a személy, aki ilyen minőséget ugyan nem élvez, ámde végül is közel áll a tanúhoz, s ugyanazt a sorsot viseli akár a jogi értelemben vett hozzátartozó. Kétségtelen, hogy a tanúvédelem szempontjából aligha tehető érdemi különbség a két személykategória között. Tudniillik a „tanú” személyére, vallomására, vallomásának tartalmára tekintettel az atrocitás áldozatává a tanú barátnője, barátja, üzlettársa éppúgy válhat, akár a jogi értelemben vett hozzátartozó. Az érintettre tekintettel más, elsősorban a hozzá közel álló személyek megjelenítését e körülmények indokolnák.

A törvény természetesen – igaz, implicite – azon személyek részére is védelmet kínál, akik előzetes letartóztatottakként vagy éppen elítéltekként valamely büntetés-végrehajtási intézetben tartózkodnak, s éppen e státusuk alatt vesznek részt a kiemelt súlyú bűncselekményeket vizsgáló büntetőeljárásokban, avagy utóbb, az előzetes letartóztatás, illetve a büntetés-végrehajtás tartama alatt az ilyen eljárásokban való korábbi részvételük okán kerülnek komoly veszélyhelyzetbe.

A Védelmi Program az érintett, illetve a hatóság között megszületett, atipikus magánjogi megállapodással jön létre. A megállapodás megkötését a fenyegetett helyzetben lévő személy kérheti, illetve az hivatalból is kezdeményezhető.

A megállapodás megkötését a Tanúvédelmi Szolgálatnál kell kezdeményezni. A Szolgálat – többek között – az előzetes pszichológiai és biztonsági vizsgálat eredményének ismeretében mérlegeli, hogy a „bebocsátandó” személy mentálisan, illetve más, jobbra biztonsági szempontból, egyáltalán alkalmas-e a programszerű védelemre, képes-e a Programmal való tevékeny és konspirált együttműködésre, rejlik-e az érintett körülményeiben vagy kapcsolataiban olyan veszélyforrás, amely folytán a védelem sikeressége eleve megkérdőjelezhető, vagy amely a Szolgálat munkatársaira a szükségesnél nagyobb veszélyt jelenthet.

Ezen az alapon a védelmet – a megállapodás megkötését mellőzve – akár meg is tagadhatja a Rendőrség. Ha az előzetes mérlegelés alapján a Szolgálat a védelmet megoldhatónak ítéli, a megállapodás megkötésére irányuló javaslatát a döntésre jogosult országos rendőrfőkapitányhoz terjeszti fel. Az országos rendőrfőkapitány három napon belül foglal állást.

A megállapodás megkötése előtt azonban – a védelem zavartalan ellátása érdekében, azt elősegítendő, illetve arra tekintettel, hogy a Szolgálat a védelemre végül is megfelelő megoldási javaslatokat dolgozhasson ki – az érintettnek a törvény 1. számú mellékletében meghatározott nyilatkozatot kell megtennie a személyes adataira, vagyoni helyzetére, fennálló jogaira és kötelezettségeire, illetve egyéb, a Program során alkalmazható intézkedések szempontjából jelentős adatokra vonatkozóan.

Ezen adatokat ugyanakkor – éppen a védelem hatékonysága, sikeressége érdekében – a Szolgálat maga is jogosult vizsgálni; az eredményes védelem szempontjából meghatározó jelentőséggel bírhat, ha a Szolgálat olyan körülményeket tár fel, amelyekről az érintett hallgatott, vagy amelyekről - rajta kívül álló okokból - ismeretekkel nem rendelkezett.

A védelemmel kapcsolatos jogok és kötelezettségek kizárólag a törvényből és e magánjogi természetű megállapodásból fakadnak, abból származtathatók.

A felek megállapodásának részét képezik azok a kötelező tartalmi elemek, amelyeket a törvény 2. számú melléklete rögzít; de természetesen a felek által megkötendő szerződés nem hagyhatja figyelmen kívül a törvény azon rendelkezéseit sem, amelyek a felek megállapodásának szabnak határt, arra kötelező erővel bírnak.

A védelmet ellátó szerv

A Program megvalósítása a Tanúvédelmi Szolgálat feladata. Tanúvédelmi Szolgálat működésének részletes szabályozására a belügyminiszter a Tanúvé-

delmi törvény felhatalmazása alapján kiadta a 13/2002 (III.29.) BM utasítást. Az utasítás 30 évre szigorúan titkos minősítés alá került, annyit azonban lehet tudni, hogy a Tanúvédelmi Szolgálat az ORFK Bűnügyi Főigazgatóság Bűnügyi Ellátó Igazgatóság (ORFK BEI) szervezetében főosztály jogállású országos hatáskörű szervként működik és viszonylag elkülönített költségvetési kerettel (Rendőrség speciális működési előirányzata) rendelkezik

Valamennyi büntetőeljárást folytató hatóság ilyen irányú igényét a rendőrség e különleges részlege érvényesíti. A büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott érintett esetében a Programot a büntetés-végrehajtási szervezettel együttműködve hajtja végre.

A Szolgálat jobbára önállóan dönt a Program keretében igénybe veendő, vehető különleges intézkedések alkalmazása kérdésében. A rendőrségnek ugyanakkor nincs önálló döntési kompetenciája a védett személy identitását érintő kérdésben.

A Szolgálat alapvető feladata az érintett megóvása, segítése, sorsának figyelemmel kísérése; és minden lehetséges intézkedést meg kell tennie a szerződésben vállaltak teljesítése érdekében. E Szolgálat maga végzi az áttelepítéseket, szervezi meg, avagy érvényesíti a védett személy szociális, gazdasági, egészségügyi, jogi, illetve humán támogatását, megsegítését szolgáló, mellőzhetetlennek tekinthető intézkedéseket. Gondoskodik a Programban közreműködő állami és társadalmi szervezetekkel való kapcsolattartásról, intézi az adatszár-lattal, a névcserével, illetve a személyazonosság-cserével járó feladatokat; de – a személyi védelmet ellátó szervezet segítségével – biztosítja a védett személy közreműködését, megjelenését a büntető- vagy más hatósági eljárásokban, s intézkedik (indokolt esetben) az érintettek kényszerű továbbtelepítéséről, személyi védelmének biztosításáról etc.

A Szolgálat döntően szervezési teendőket lát el. Az egyéb, jobbára a védett személy szociális, gazdasági, egészségügyi, jogi, illetve humán támogatását, megsegítését szolgáló intézkedés megtétele érdekében jobbára más, az adott kérdésben szakértelemmel, kompetenciával, erőforrással bíró szervek, személyek közreműködését veszi igénybe.

A harmadik személyekkel szembeni jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályok, az ügyvivő

A törvény „legkritikusabb” részeként az érintettet a harmadik személyekkel szemben megillető jogaira és a velük szemben fennálló kötelezettségeire vonatkozó szabályok tekinthetők.

A Program által alkalmazható intézkedési formák – különösen az adatszár-lat, névcseré, s legfőbbképpen pedig a személyazonosság megváltoztatása –

kihatással lehet az érintett, illetve harmadik személyek jogaira és kötelezettségeire. A Programba felvett és addigi életvitelében a különleges óvintézkedések eredményeként cselekvési lehetőségeiben alaposan korlátozott személy a védelem elrendelése előtt fennálló jogviszonyokból (különösen a nyugdíjbiztosítás vagy a társadalombiztosítás jogviszonyairól tehetünk itt említést) fakadó járulék, illetve egyéb fizetési vagy más kötelezettségeinek a védelem alatt nem, vagy nem feltétlen tud eleget tenni.

A Programban alkalmazott intézkedések eredményeként ugyanakkor az érintett jogai nem csorbulhatnak (pl. a szolgálati idő számítása szempontjából), de a harmadik személy cselekvési, igényérvényesítési lehetőségeit is meg kell teremteni.

A védelem alatt álló személynek harmadik személlyel szemben fennálló, illetve harmadik személynek az érintettel szemben fennálló igényeit e törvény rendelkezései nem érintik. A Programba való felvétel, különösen a személyazonosság megváltoztatása esetén ezért törekedni kellene arra, hogy az érintett a harmadik személlyel szemben fennálló, illetve harmadik személy az érintettel szemben fennálló igényét még az intézkedés megkezdése előtt érvényesíthesse.

A jogosultságok, kötelezettségek megnyugtató rendezése – főszabályként – a Programba kerülés feltétele. Ha azonban az érintett Programba való felvételéhez kiemelkedő bűnüldözési vagy igazságszolgáltatási érdek fűződik és az érintett a kötelezettségeit önhibáján kívül nem tudja teljesíteni, a Szolgálat az e célra rendelt költségvetési előirányzat felhasználásával gondoskodik a követelés teljesítéséről.

Mindezek érdekében az érintettnek nyilatkoznia kell a Programba való felvételkor fennálló, illetve a Program tartama alatt keletkezett, harmadik személlyel szemben érvényesíthető, illetve harmadik személynek vele szemben fennálló igényéről, illetve kötelezettségéről.

Az érintett a program hatályán kívül eső polgári jogi, intézkedést kívánó ügyeinek rendezése érdekében a Szolgálat által is elfogadott ügyvivőt hatalmazhat meg. (Ilyen ügyvivő kézbesíti – többek között – az érintett eredeti címre érkező postai küldeményeket, megkereséseket, netán képviselheti az érintettet a személyes közreműködést nem igénylő jogviszonyokban stb.)

Az ügyvivő kizárólag a Szolgálat által kijelölt munkatársával tarthatja a kapcsolatot és a kézbesítéseket, átutalásokat a Szolgálat által megadott címre, számlaszámra stb. teljesíti. Az érintett új tartózkodási helyét természetesen nem ismerheti meg. A törvény ugyanakkor különleges adóigazgatási rendelkezéseket fogalmaz meg az érintett részére a Program keretében nyújtandó, nyújtható szociális, illetve gazdasági támogatás jövedelmet pótló összegét illetően. Igen

fontos védelmi szabályként fogalmazódik meg: az igények érvényesítése kizárólag a Szolgálat útján, közreműködése révén történik.

A sürgősségi intézkedések

A halasztást nem tűrő esetekben, ha a késedelem veszéllyel jár, a Szolgálat – „sürgősségi intézkedés” keretében – a fenyegetett helyzetben lévő érintettet, hozzátartozóját, illetve az érintettre tekintettel éppúgy veszélybe sodródott más személyt időlegesen ismeretlen helyre (pl. ismerőse lakásába, egy távol eső nyaralóba, bérleménybe, hotelba vagy éppen a rendőrség kezelésében lévő titkos objektumba) költöztetheti mindaddig, amíg a megállapodás megkötéséről vagy annak elutasításáról utóbb döntés nem születik.

Természetesen eme átmeneti intézkedéseket a megállapodás megkötése után is éppúgy alkalmazni lehet mindaddig, amíg a Szolgálat az érintett és családja részére tartós lakhatást biztosító, biztonságos helyet nem talál. A Szolgálat vezetője egyébiránt – ha ez indokolt, úgyszintén a „sürgősségi intézkedés” keretében – akár azt is elrendelheti, hogy az érintett fizikai (technikai vagy élőerős) védelméről az ilyen tevékenységre predesztinált különleges egységek gondoskodjanak.

A sürgősségi intézkedés kezdeményezésével egyidejűleg a megállapodás megkötését is kezdeményezni kell.

Különleges óvintézkedések

A védelmi program az érintett biztonságát közvetlenül szolgáló „különleges óvintézkedéseket”, valamint a Program hatálya alá került személy társadalmi reintegrációjához elengedhetetlenül szükséges, a gazdasági, a szociális, az egészségügyi (mentálhigiénés), a humánpolitikai, s a jogi segítségnyújtás, támogatás eszköztárát egyaránt latba vető különleges rendszer.

A törvény értelmében az érintett személyek életének, testi épségének, továbbá személyes szabadságuk elleni jogellenes cselekmények megelőzésének érdekében a következő különleges óvintézkedések alkalmazhatók:

- lakóhely, tartózkodási hely megváltoztatásával az érintett biztonságos helyen való elhelyezése (elköltöztetése), illetve a programba bevont fogvatartottnak az elhelyezéséről szolgáló büntetés-végrehajtási intézetből másik intézetbe történő átszállítása,
- személyi védelem igénybevétele,
- nyilvántartásokban adatzárlat elrendelése, illetve a nyilvántartott adatokkal kapcsolatos megkeresések jelzésének előírása,
- névcseré elrendelése,

- a személyazonosság megváltoztatása,
- a nemzetközi együttműködésben való részvétel.

Az alkalmazandó intézkedés természetesen az adott esethez, a veszélyhelyzet tényleges fokához igazodik.

Szolgálat a veszélyhelyzet fokát mérlegelve – a védelem kezdeményezésére jogosult véleményét is figyelembe véve – az érintettel kötött megállapodás során határozza meg a védelem konkrét módját. A védelem módjai közül egyidejűleg több is alkalmazható.

Ugyanakkor a megállapodás magánjogi jellegéből fakadóan az érintett biztonságát közvetlenül fenyegető és másként el nem hárítható veszély esetét kivéve nem alkalmazható a védelem olyan módja, amelyet az érintett a megállapodásban kizár vagy az ellen egyébként tiltakozik.¹⁸

Adatzárlat, a nyilvántartott adatokkal kapcsolatos megkeresések jelzése

Az adatzárlatot a különféle nyilvántartásokban – így különösen a személyi adat- és laccím-, a személyi igazolvány, az anyakönyvi-, útiokmány, bűnügyi, idegenrendészeti, a gépjárművezetői engedély és gépjármű-, az ingatlan-, a cég-, társadalombiztosítási, adó-, szociális és egészségügyi, katonai nyilvántartások – az érintettre vonatkozó eredeti adatokra rendelhetné el a Szolgálat. Az adatkezelő számára időlegesen megtiltja az érintettre vonatkozó adatok kezelését.

Egyébként az „adatzárlat” – a személyazonosság-csere alkalmazása nélkül – önállóan is elrendelhető. Kétségtelen azonban, hogy az érintett óvintézkedés leginkább a személyazonosság megváltoztatásával párhuzamosan kerül alkalmazásra.

Az adatzárlat célja valójában kettős: részint a Szolgálatnak az adatkezelő szervek részére meghatározott, az adatszolgáltatást részben vagy egészben megtiltó rendelkezése, részint pedig a személyazonosságában ugyan nem érintett, ámde ismeretlen helyre költöztetett vagy a személyazonosságában megváltoztatott személyre vonatkozó adatok kiszolgáltatása iránti kérelmekről, s azok okairól a Szolgálat mihamarabb tudomást szerezzen. Elsősorban annak érdekében, hogy a harmadik személyek igényeinek érvényesítésében az általa ismert helyre telepített, illetve az új identitással ellátott személy irányában egyáltalán közreműködhessen a Szolgálat.

¹⁸ Ilyen intézkedésekre először az Egyesült Államok büntető törvénykönyve teremtett lehetőséget. Az utóbbi években több európai ország kényszerült hasonló jellegű törvényt alkotni (pl.: Németország, Olaszország, Szlovákia, Észtország, Lettország, Litvánia stb.).

Az adatszárlat idején az érintettre vonatkozó adatváltozásokat csak az adatszárlat megszűnését követően lehet átvezetni, ám ha a védelem érdekei azt megengedik, a Szolgálat engedélyezheti a változások átvezetését a zárlat időtartama alatt is.

Névváltoztatás

A Szolgálat a védett személy számára javaslatot tehet névváltoztatásra, annak kezdeményezésére. Ha a védett személy a neve megváltoztatásához hozzájárul, a névváltoztatás iránti kérelmet a Szolgálat útján terjesztheti elő a belügyminiszterhez.

A névváltoztatás esetében a védett tanút új okmányokkal látja el a Szolgálat; ilyen esetekben a tanúnak utóbb már megváltoztatott név (!) alatt kell a személyazonosságát igazolnia, illetve a legkülönbözőbb jogügyletekben részt vennie vagy egyes kötelezettségeinek eleget tennie.

Ha a tanú személyesen jelenik meg az adott büntetőeljárásban, az eredeti adatait, az eredeti, a valódi nevét és címét kénytelen közölni, használni. Ilyenkor persze a hangsúlyt arra kell helyezni, hogy a tanúra veszélyt jelentő egyén a védett személy új kilétét reprezentáló adatokat, illetve a tanú tartózkodási helyét semmilyen körülmények között se ismerhesse meg.

A személyazonosság megváltoztatása

A Program nem feltétlen jár együtt a személyazonosság-cserével. A Védelmi Program a névváltoztatást éppúgy felölelő, de az érintett egyéb személyazonosító adataira is kiterjedő személyazonosság-csere különleges, igen bonyolult műveletekkel együtt járó technikájához akkor folyamodik, ha az előző intézkedések (tehát az elköltöztetés, az adatszárlat, a névcseré) elégtelennek mutatkoznak és a fokozott veszélyhelyzet elhárításához ezen intézkedés alkalmazása mellőzhetetlennek tűnik.

Ezen intézkedés folytán az érintett új személyazonosságot kap, és további életében már az új személyazonosító adataival vesz részt. De lehetőség van arra is, hogy a személyazonosságát csupán ideiglenesen változtassák meg. Az eddigi gyakorlat szerint ez utóbbi a mérvadó.

A törvény szerint a Szolgálat a személyazonosság megváltoztatását az országos rendőrfőkapitány engedélyével kezdeményezheti a legfőbb ügyész által kijelölt ügyésznél. Ha az ügyész e kezdeményezést előzetesen jóváhagyja, a személyazonosság-cserét a Szolgálat önállóan rendelheti el. Az új okiratban olyan adatok állíthatók ki, amelyek nem azonosak más természetes személy adataival. Nem állítható vissza az érintett személyazonossága, ha életkörülmé-

nyeiben utóbb bekövetkezett változás más természetes személy személyi állapotát érinti (pl.: gyermek születése)

A törvény az identitásukban megváltoztatott személyek korára, cselekvőképességére – avagy annak korlátozottságára, netán hiányára –, illetve közjogi státusára tekintettel komoly korlátozásokat is megfogalmaz.

Az igazságszolgáltatással tevékenyen együttműködő, utóbb új identitásba kényszerült személy – ezen intézkedés okán – hátrányosabb helyzetbe nem kerülhet a védelmet megelőző állapotokhoz képest. Esetenként, bizonyos ügykörökben – példázzák ezt a nemzetközi tapasztalatok is – nélkülözhetetlenné válhat az eredeti személyazonosság időleges, az ügy elintézéséig terjedő „felélesztése”!

A törvény explicite szabályozza azokat az esetköröket, amidőn az érintett az eredeti személyazonosító adatait az új identitás tartama alatt is felhasználhatja. Itt elsősorban azokra a hatósági eljárásokra gondolhatunk, amelyek során az érintett jogainak és kötelezettségeinek érvényesítésére – az eredeti személyazonosító adatok felhasználása nélkül – aligha kerülhetne sor. Ezekben az esetekben az érintett a Szolgálat engedélyével, külön jogszabályban meghatározott biztonsági előírások betartásával vehet részt az eljárásokban.

A törvény ugyanakkor azt a különös esetet is szabályozza, amikor az eredeti adatok igénybevétele, felhasználása eleve kötelező. Az eredeti személyazonosság felélesztésére, visszaállítására akkor kényszerül a hatóság, ha az érintett új identitása tartama alatt bűncselekményt követne el, netán – a Program érdekeit veszélyeztetve vagy a hatékony védelmet kilátástalanná téve – a magatartási szabályokat súlyosan megsértené; ennek folytán pedig a Programból kizárnák. Továbbá, ha az érintett által az óvintézkedés elrendelése előtt elkövetett bűncselekmény elkövetése miatt büntetőeljárás indul ellene.

Külön kiemelendő a törvény azon rendelkezése, miszerint: az adatkezelő szerv az általa kezelt új adatokkal kapcsolatos megkeresésről a Szolgálatot haladéktalanul értesíteni köteles.

Ha a megváltoztatott személyazonosságú érintett a büntetőeljárásban tanúként vagy sértettként az eredeti személyazonosító adataival vesz részt, úgy a hatóság a Be. hatályos tanúvédelmi rendelkezéseit is alkalmazhatja.

Nemzetközi együttműködés

A nemzetközi együttműködés intézményének kiemelkedő jelentőséget kell tulajdonítanunk a tanúvédelem körében. Ezen belül is különös hangsúly helyezendő a tanúk külföldre költöztetését lehetővé tevő speciális intézkedésre. Az érintett külföldre telepítésére egyébként akkor kerülhet sor, ha a Szolgálat a

fenyegetett helyzetben lévő személyt Magyarország területén már nem képes megvédeni.

A külföldi hatóság megkeresésére, – külön törvényben meghatározott eljárási jogsegély végrehajtása során – a Szolgálat ellátja annak az érintettnek a védelmét, aki Magyarországon folyó büntető- vagy más hatósági eljárásban vesz részt és a védelmét a megkeresett állam igényelte.

A törvény a nemzetközi együttműködés viszonylag egyszerűbb, a kölcsönös segítségnyújtás korlátozottabb lehetőségét biztosító megoldását rögzíti. Viszonosság alapján ugyanis – sürgősségi intézkedés keretében, a külföldi hatóság megkeresésére – a Szolgálat biztosítja az érintett Magyarország területén való ideiglenes elhelyezését; ugyanakkor a Szolgálat az érintett külföldön való ideiglenes elhelyezését is kezdeményezheti. Feltéve mindkét esetben, ha a megkereső állam annak költségeit biztosítja.

A magyar fél a törvénynek a sürgősségi intézkedésekre vonatkozó rendelkezéseit alkalmazza. Ezen sürgősségi intézkedések a hazánkban ideiglenesen elhelyezett személy személyi védelmére, illetve az érintett biztonságos helyre költöztetésére irányulnak.

Az érintett támogatása

A Szolgálat gondoskodik az érintett társadalmi beilleszkedése érdekében mentális, szociális, gazdasági, humán támogatásáról és a jogi segítségnyújtás biztosításáról. Az „érintett támogatása” természetesen nemcsak a személyazonosság-csere esetében alkalmazandó intézkedésként tekinthető.

Ha az érintett az egyes, más jogszabályokban rögzített támogatások nyújtásához szükséges jogszabályi feltételeknek egyébként is megfelel, úgy az ezekből fakadó igények érvényesítését a Szolgálat kezdeményezi, de legalábbis segíti az érintettet az érvényesítésben. Ha azonban az érintett a szociális, gazdasági támogatás alapjául szolgáló általános jogszabályi követelményeknek nem felel meg, ám nyilvánvalóan támogatásra szorul, úgy a támogatást az erre külön elkülönített forrásból maga a Szolgálat nyújtja.

Alapvető követelmény azonban, hogy a Programba való bekerülés nem szolgálhatja az érintett vagyoni gyarapodását; természetesen a korábbi, esetenként luxusszintű életkörülményeket sem kell számára biztosítani. A Program keretében nyújtott támogatás kizárólag csak az érintett létfenntartásához, társadalmi beilleszkedéséhez elengedhetetlenül szükséges mértékig terjedhet. A Védelmi Program igénybevétele, ekként pedig a védett személy részére juttatott szolgáltatások jellege, s azok mértéke végül is a hatóság és az érintett személy közötti „alku” eredménye lenne.

A törvény szerint hozzátartozót támogatás csak akkor illet meg, ha a Program őt magát is védelemben részesíti. Ez alól pusztán a bíróság vagy a más hatóság jogerős határozata alapján már támogatásra jogosult személyek jelenthetnek kivételt. E szigorú rendelkezést két tényező is indokolja: egyrészt e szabály – a német és olasz példákon okulva – kiszűri annak lehetőségét, hogy valamely személy kizárólag a juttatás reményében létesítsen „kapcsolatot” az érintettel.

A törvény szerint a Szolgálat – karitatív és egyéb szervezetekkel együttműködve – gondoskodik a védelem alatt álló személyről; mégpedig különböző címen történő támogatások érvényesítésével.

Továbbá együttműködési megállapodások alapján az egészségügyi, gazdasági, szociális és családügyi, oktatási intézményekkel, az érintett gazdálkodó szervezetek érdekképviseleti szerveivel, esetenként magukkal a „kiválasztott” gazdálkodó szervezetekkel, az áldozatvédelem szervezetrendszerének intézményeivel, s persze az egyes rendvédelmi szervek közreműködését is folyamatosan igénybe venné.

A Tanúvédelmi Programba felvett érintett támogatására vonatkozólag és a támogatások formáit illetően a 28/2002. (II.27.) Kormányrendelet tartalmaz részletes szabályokat.

A Szolgálat a rendeletben meghatározott támogatásokat az érintettel megkötött magánjogi megállapodás alapján, a jelen rendelet és az egyéb jogszabályok keretei között biztosítja. Ha az érintettet bíróság vagy más hatóság jogerős határozata más tartására, gondozására kötelezi, azonban az érintett e kötelezettsége teljesítésében a Programban való felvétele folytán akadályoztatva van és azt a jogosult méltányolható magánérdeke is indokolja, a Program tartalma alatt az e rendeletben meghatározott külön szabályok szerint részesíthető támogatásban.

A program megszűnése

A védelem megszüntetésének jogi feltételei némiképp rokoníthatók a már hivatkozott 34/1999. (II. 26.) Kormányrendeletben szabályozott személyi védelem megszüntetésének jogi előfeltételeivel.

Ugyanakkor a Szolgálat diszkrecionális jogkörébe tartozó megszüntetési okként jelenik meg az is, ha az érintett indokolatlanul megtagadja a részére biztosított munkavégzésre irányuló jogviszonyban való részvételt, illetve más jövedelemszerző tevékenység folytatását; vagy az érintett védelmét a megkereső állam megszünteti, és erről a védelmet Magyarországon ellátó Szolgálatot értesíti; illetve, ha az érintett a harmadik személlyel, vagy harmadik személy az

érintettel szemben fennálló kötelezettségeinek, követeléseinek, igényeinek nem tesz eleget.

Titok- és adatvédelemi rendelkezések

A Szolgálat a védelemmel kapcsolatos valamennyi iratot másolat nélkül, egy példányban készíti el. A Tanúvédelmi tv. 37.§-a rendelkezik arról, hogy a Szolgálat minősített adatokra vonatkozó szabályok betartásával kezeli a Program elrendelése, valamint végrehajtása során keletkezett, államtitoknak vagy szolgálati titoknak nem minősülő adatokat, továbbá az adathordozókat is.

A 38.§ (1) bekezdés szerint a Szolgálat az érintett védelmének biztosítása céljából a Program elrendelése esetén a Programba felvett személy személyazonosító adatairól, valamint a tartózkodási helyére, a személyazonosság megváltoztatásának tényére vonatkozó, továbbá az e törvényben foglalt rendelkezések végrehajtása során keletkezett adatokról, illetve az 1.sz. melléklet szerint adattartalommal nyilvántartást vezet. A (2) bekezdésben rendelkezik a tv. arról, hogy a bíróság, az ügyészség, Határőrség, a Vám- és Pénzügyőrség, a büntetés-végrehajtási szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok a konkrét cél megjelölésével – a rájuk vonatkozó törvényben meghatározott feladatuk ellátására, az ott meghatározott körben – a Szolgálattól adatok igénylésére jogosultak.

Vizsgáljuk meg, hogy mindez a gyakorlatban hogyan valósul meg:

- Az országos rendőrfőkapitány ellenjegyzését követően, a Szolgálat megvizsgálja a végrehajtás gyakorlati kérdéseit. Kidolgozza a tanúvédelmi koncepciót a konkrét esetre.
- A végrehajtó egység a feladat minden mozzanatát utólag is ellenőrizhetővé tevő dokumentációt (ügyiratot, aktát) készít, melyet a védelmi feladatok teljes ideje alatt folyamatosan vezet az ügyért felelős munkatárs.
- Az ügyirat minősítve készül, melynek indító okmánya az eredeti előterjesztés. Ezt követően részletes végrehajtási tervet kell készíteni. Ugyancsak az ügyirat része minden feljegyzés, jelentés és elszámolási okmány, mely a feladat végrehajtása során keletkezett. Az ügyirat része minden olyan nyilatkozat is, melyet a tanú a védelemmel összefüggő intézkedésekkel kapcsolatban tesz. (Titoktartási nyilatkozattól a különböző meghatalmazásokig.) A tanúvédelmi műveletek befejezése után, vagy annak megszakításakor az ügyről szóló zárójelentés és értékelő jelentés az ügyirat utolsó anyaga.
- A tanúvédelem megszervezésére kijelölt munkatárs munkamegbeszélést folytat az előterjesztő szervvel.
- A Szolgálat megbízottja elbeszélget a fenyegetett helyzetben levő személlyel. Tisztázza a fenyegetettséget, tisztázza a tanúzási szándék fenntartását és felvilágosítja a Védelmi Programmal kapcsolatban a titoktartásra.

- A védelem alá vont személlyel (személyekkel) lefolytatja az interjút. Ennek keretében megadja az alap eligazítást a magatartási szabályok és más fontos intézkedések tekintetében. Az összes szükséges nyilatkozatot átveszi a védelmi programba vont személytől (1. sz. melléklet: Az érintett nyilatkozata a Védelmi Programba való felvétel elrendeléséhez).

- Az érintett a megállapodásban deklarálja, hogy a lakóhely megváltoztatásával egyetért, mivel az a biztonsága érdekében történik és annak megszervezését, kijelölését a rendőrségre bízta.

- A tanú nyilatkozatban ismeri el, hogy a költözködés tárgyai tekintetében egyedüli tulajdonos, illetve tulajdonos társának beleegyezésével történik a vagyontárgyak elszállítása. Ugyancsak nyilatkozik arra is, hogy fontos személyi iratok, ékszerek, készpénz, műtárgyak, gyűjtemények stb. nem képezik a háztartás közvetlen részét, és azt nem viheti magával.

- A hátrahagyott értéktárgyak biztonságba helyezéséről és megőrzéséről a Szolgálat köteles gondoskodni, amennyiben az érintett azok elhelyezéséről másképp nem rendelkezik. A gyakorlati megoldások során ez azt jelenti, hogy minden jelentősebb vagyontárgyat, így pl. a gépkocsit, ingatlant hátra kell hagyni vagy értékesíteni szükséges.

- A védelmi tiszt meghatározza a védett tanú számára a kapcsolattartó személyét és a kapcsolattartás módját. (feljegyzésben rögzíti, és az ügyiratba csatolja)

- Megteszi a védelem bevezetéséhez szükséges intézkedéseket (személyvédelem elrendelés, technikai biztosítás, személyvédelem, személyi irati háttér rendezése, telefon, gépjármű átjelentések stb.).

- Elkészíti a dekonspiráció esetén, illetve rendkívüli esemény bekövetkezésekor követendő cselekvési programot. (Nem felejtve, hogy a védett tanút támadás is érheti.)

- Elkészíti a védett tanú aktuális hivatalos megjelenéseinek biztosítását rögzítő tervet. (A tárgyaláson történő megjelenéstől az orvosi vizsgálatig minden elképzelhető esetre kiterjedően.)

- Megtervezi a tanú elleni a fenyegetés elhárítására irányuló műveleteket és szükség szerint részt vesz a végrehajtásban.

Fontos, hogy a Szolgálat által készített különböző előterjesztések valamennyi lényeges információt és adatot tartalmazzák, megjelölve a pontos törvényi hivatkozásokat is.

A titokvédelmi rendelkezések általános szabályai itt is érvényesül, miszerint bárki, aki az ügyel kapcsolatba kerül, csak a részére szükséges és elégséges adatokat ismerheti meg.

Különösen védett tanú kontra védelmi program

Megállapítható, hogy az érintett személyek védelmi program hatálya alá vonásának és a tanú különösen védetté nyilvánításának a feltételei között sok a hasonlóság. Van azonban egy lényeges különbség is: az előbbinél nem követelmény hogy a gyanúsított és a védő előtt ismeretlen legyen akár a személyük, akár az a tény, hogy a nyomozó hatóság tanúként kívánja őket kihallgatni.

Az érintett személy életének és testi épségének megóvását nem az eljárás alatti anonimitás biztosítja. Erre személyi védelme és később nevének, esetleg személyazonosságának megváltoztatása, vagy elköltöztetése szolgál. Ebből következik, hogy az érintett személy – a különösen védett tanútól eltérően – a tárgyalásra megidézhető és – megfelelő biztonsági intézkedések mellett – a tárgyaláson kihallgatható. Ez logikus következménye az érintett személy jogállásának, és igen lényeges körülmény a vallomásának értékelése szempontjából.

A nemzetközi irányzatok

A büntetőeljárásnak két alapvető felfogása alakult ki az idők folyamán: a hagyományosnak tekinthető „*Due Process*” és az ún. „*Crime Control*” modell. Az utóbbi főként az angolszász területeken terjedt el, és gyakorlati megfontolások hívták életre. A Crime Control hívei úgy gondolják, hogy meghatározott bűncselekmények tekintetében, mint például a szervezett bűnözés és a terrorcselekmények, a hatékony nyomozáshoz fűződő társadalmi érdek erőteljesebb, mint a gyanúsított alkotmányos jogainak védelméhez és a fair eljárás megvalósításához fűződő érdek, melyet az *Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke* fogalmaz meg.

A tanúvédelem kevésbé alkotmányos eszközeinek alkalmazhatóságát pártoló gyakorlati szakemberek a crime control szükségszerűsége és ezáltal létjogosultsága alapján érvelnek. A probléma az, hogy a nemzetközi emberi jogi egyezmények csak igen szűk körben adnak lehetőséget a fair eljáráshoz fűződő alapvető emberi jog tagállami korlátozására. Ilyen például a „közveszély” (*public emergency*) esete, amelynek azonban olyan fokát kívánja meg a Strasbourgi Bíróság, amely alkalmas arra, hogy a nemzet létét veszélyeztesse.¹⁹

A bűnözés problémáival foglalkozó Európai Bizottság (CDPC) 1997-ben összehasonlító tanulmányt készített „annak megelőzésére, hogy a tanúk ne váljanak áldozatokká”. A tanulmány célja, hogy útmutatást nyújtson az Európa Tanács tagállamainak akár tanúvédelmi program elindításához, akár egy közös modell kialakításához.

¹⁹ v.ö.:Gorza Edina: Tanúvédelem és szervezett bűnözés, ÜL 1997/ 3. sz. 24. o.

A tanulmány többek között elemzi a tanúvédelmi program szükségességét és hatékonyságát, a jogi alapokat, a programba történő felvétel alapvető kritériumait, a programban részt vevő tanúk típusait és a bűncselekmény-típusokat, amelyeknél a tanúvédelmet alkalmazzák. Tájékoztatást kapunk továbbá a személyazonosság megváltoztatásának lehetőségéről, a tanúvédelem pénzügyi vonatkozásairól, végül pedig a nemzetközi együttműködés fontosságáról.

Ezek alapján született meg az R (97) 13. számú ajánlás²⁰ az Európa Tanács részéről a Tanúvédelemről.

Vizsgáljuk meg, hogy mennyiben érvényesülnek az ajánlás megfogalmazásai a magyar normákban a személyi-, bűncselekményi körre, alapelvek megvalósulására és a védelem módjára tekintettel.

A tanú fogalmával kapcsolatos értelmezésbeli eltérések egyik forrása a jogrendszerek különbözősége, így a tanú fogalmának meghatározása sem egyszerű.

A számtalan egymásnak ellentmondó megközelítési lehetőség miatt az Európa Tanács Bizottsága a következő megoldást választotta: a Strasbourg-i Bíróság autonóm fogalmából kiindulva tanúnak tekint minden olyan személyt, akinek a büntető igazságszolgáltatás számára releváns tényekről tudomása van, vagy egyébként helyzete folytán a büntetőeljárás keretében segíti a rendszer működését. Ilyennek minősül különösen a szemtanú, a sértett, az elkövető társ, a koronatanú, a bűnöző szervezet együttműködő tagja (pentito), továbbá a laikus bírúk, a rendőri- és vádhatóságok, valamint az álcázott (rendőr) ügynökök.

A magyar szabályozás jóval szűkebben határozza meg a tanúvédelem személyi hatályát, és főszabály szerint csak a klasszikus értelemben vett tanút védi.

Az Európa Tanács szerint különös figyelmet érdemel az olyan helyzet, amelyet az elkövetőnek a tanúval szembeni erő- és hatalmi fölénye jellemez; ilyenek különösen

1. a szervezett bűnözés különféle formái (a maffiabűnözés, a terrorista csoportok bűnözése, a gazdasági és vállalati bűnözés);
2. a családon belül elkövetett erőszakos bűncselekmények;
3. az etnikai kisebbségi csoportok által elkövetett bűncselekmények (ez utóbbi kizárólag a magyar írásos anyagban szerepelt).

A tanúvédelem tárgyi hatálya Magyarországon szélesebb körű, mint ami az Európa Tanács ajánlásában szerepel.

²⁰ Forrás: Emberi jogi füzetek -a Bírósági Határozatok melléklete- 1999/ 4. sz. 30-51. o.

A hazai szabályozás ugyanis nem korlátozódik egyes bűncselekményi csoportokra, hanem elvileg bármilyen bűncselekmény miatti eljárásban megilleti a tanút. Egyes vélemények szerint a szervezett bűnözés elleni harc ürügyén és annak palástja alatt egy olyan általános, sokszor szükségtelen és indokolatlan szigorítás érhető tetten a magyar jogalkotásban, amely átvitte a szervezett bűnözés elleni eszközöket és módszereket az „átlagbűnözés” elleni harcra.²¹ Mások úgy gondolják, hogy azon bűncselekmények taxatív felsorolása, amelyek felderítése alkalmával lehetőség nyílik tanúvédelmi intézkedések alkalmazására, mind a tanú, mind a terhelt számára megfelelő jogi garanciát nyújtana az önkényes hatósági döntés elkerülésére.²²

A tanúvédelem lehetséges módjai közül garanciális szempontból a különösen védett (anonim) tanú szabályozását érdemes közelebbről megvizsgálni. Az R (97) 13. számú Ajánlásban az anonim tanúra vonatkozó kívánalmak között szerepel, hogy csak kivételes intézkedésként engedélyezhető, szükséges egy igazoló eljárás („*verification procedure*”) az egyensúly fenntartása érdekében, továbbá biztosítani kell a védelemnek a névtelenség szükségességének vitatását, tanú hiteltérdeklőségét, tudomásának eredetét. A Be. 213.§. (2) bekezdése, mely szerint a különösen védett tanú kihallgatása során a nyomozási bírónak fel kell tárnia, és szükség esetén a nyomozó hatóság közreműködésével, vagy más módon ellenőriznie kell a tanú szavahihetőségét, tudomásának megbízható voltát és azokat a körülményeket, amelyek a tanúvallomás hitelt érdemlőségét befolyásolják, megfelel ennek a kritériumnak. De a vonatkozó rendelkezések szerint a védelem sem a különösen védett tanú kihallgatása előtt, sem utána nem kap alkalmat arra – egészen a vádirat közléséig – hogy a tanú különösen védetté nyilvánításának szükségességét megkérdőjelezze. Ez nyilvánvalóan ellentétes az ajánlással.

Végül törvényünk a védelemnek a különösen védett tanúval kapcsolatban csak annyi jogot ad, hogy a vád közlése után az ilyen tanú vallomásáról készített jegyzőkönyvet megtekintheti és írásban kérdések feltevését indítványozhatja, valamint a tárgyaláson a vallomás felolvasása után észrevételeket tehet, és további kérdéseket indítványozhat valamint a vádirat közlése után indítványozhatja a tanú különösen védetté nyilvánításának megszüntetését. A szabályozásban nyoma sincs semmiféle igazoló eljárásnak, holott az Ajánlás 10. pontja értelmében lényeges követelmény lenne.

Továbbá anonimitás csak akkor engedélyezhető, ha „- az érintett személy életét vagy szabadságát komoly veszély fenyegeti, vagy – fedett nyomozó esetén – annak jövőbeli munkáját komoly veszély fenyegeti; és
- a vallomás lényegesnek ígérkezik, az érintett személy pedig hitelt érdemlőnek tűnik.”

²¹ Bánáti János: A tanúvédelem néhány kérdése, Kriminológiai Közlemények 2001. 121. o.

²² Gorza Edina: Tanúvédelem és szervezett bűnözés, ÜL 1997/ 3. sz. 25. o.

Fontos, hogy *„a bűnösség megállapítása nem alapozható kizárólag vagy döntő mértékben olyan személyek vallomására, akik névtelenséget élveztek.”*

Véleményem szerint ez a bizonyítékok szabad értékelésének elvével ellentétes lenne.

A hatályos jogi szabályozásban az ajánlásban megfogalmazott alapelvek – *úgy mint szabad és megfélemlítéstől mentes vallomástételhez fűződő jog, az állam tanúvédelmi kötelezettsége, a megfélemlítés büntetendővé nyilvánítása, a megfélemlítés eljárásjogi következményei, feljelentési és tanúvallomás tételi kötelezettség, a tanúvallomás tételének egyéb eszköze* – megjelennek és alkalmazandók.

Véleményem szerint a *„felelős személyek speciális képzése”* alapelv megvalósítása némi csorbát szenved a gyakorlatban. Ajánlatos lenne a kihallgatások során specialistákat, úgy mint pszichológusokat, vagy speciálisan képzett személyeket alkalmazni.

Ez ugyanakkor gyakorta lehetetlen, ezért az igazságszolgáltatási dolgozók számára biztosítani kell a rendszeres képzéseken való részvételt. A képzésnek a tanúk különböző kategóriáihoz (gyermekek, házastársak stb.) és a különböző bűncselekmény típusokhoz (szexuális bűncselekmények stb.) kell igazodnia.

Konklúzió

Végeredményben – a korábbi felsorolásból kitűnően – megállapítható, hogy a tanúvédelem eszköztárának széles választéka áll a hatóság rendelkezésére.

Az, hogy mikor melyik kerül alkalmazásra, mindig a konkrét ügy, az eljárásban részt vevő szakemberek felkészültsége, szakmai hozzáértése, elhivatottsága és nem utolsósorban hozzáállása határozza meg. Mert egyértelműen kijelenthetjük, hogy rendelkezhetünk a legjobb törvényi háttérrel is akár, az csak annyiban érvényesül, amennyiben az a gyakorlatban realizálódik.

LACZÓ PÉTER

A HATÁRŐRSÉG FELADATRENDSZERE ÉS TEVÉKENYSÉGE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A BŰNÜGYI ÉS FELDERÍTŐ MUNKA SAJÁTOSÁGAIRA

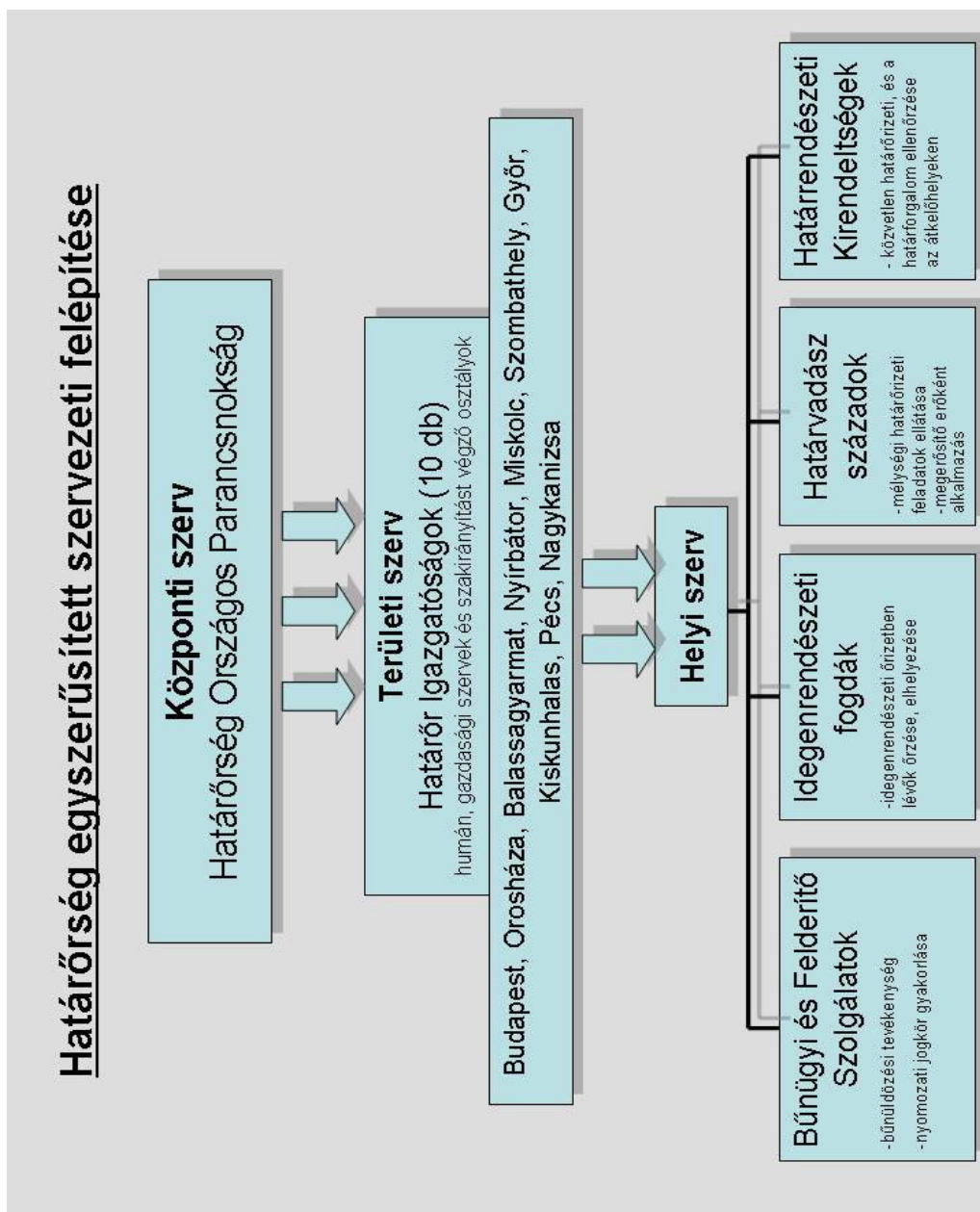
Magyar Köztársaság Határőrsége, (továbbiakban **Határőrség**) Európában majdhogynem egyedülálló szervezet, mivel a határőrizet és határellenőrzést Európa legtöbb államában a rendőrség vagy a csendőrség végzi. Magyarországon azonban, a Határőrség látja el az államhatárral kapcsolatos rendészeti, védelmi és bűnüldözési feladatköröket. 2006-ig a Belügyminisztérium alá tartozott, 2006-tól a Rendőrséggel (és alá tartozó fél-önálló szervezetekkel, pl. Rendészeti Biztonsági Szolgálat, Nemzeti Nyomozóiroda, Köztársasági őrezred) és a Büntetés-végrehajtási Szervezettel együtt az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumnak van alárendelve.

Fő feladata a határok ellenőrzése, illetve határátlépéssel kapcsolatos bűncselekmények felderítése. Az utóbbi években erősítették a Határőrség rendészeti jellegét és az ún. mélységi ellenőrző rendszernek köszönhetően a Határőrség nemcsak a határterületeken van aktívan jelen, de a városokban, a falvakban is. Főként olyan csomópontokon, mint pl. a pályaudvarok, ahol fennáll az illegális bevándorlók megjelenésének veszélye. Emellett - gyakran a rendőrökkel együtt - általános rendészeti és objektumvédelmi feladatokat (járőrözés, intézkedés) is ellátnak, a sötétkék egyenruhát és baseballsapkát vagy opcionálisan zöld barettsapkát viselő határőrök.

Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása után és az állam közigazgatási reformjának részeként felmerült, hogy már nincs szükség önálló Határőrségre, ezért előkészítették a Rendőrség és a Határőrség összevonásának tervzetét. Ennek egyik nyilvánosságra került változata szerint az uniós határterületeken a határőrök egyszerűen beolvadnának a rendőrségbe, a keleti határterületeken pedig ugyan megmaradna a szervezet önállósága, de a Rendőrségen belül, Határvédelmi Igazgatóság néven. Azonban a megfelelő törvények módosításához az Országgyűlés kétharmados többsége kell. Jelen pillanatig sem az

országgyűlés előtt, sem a parlamenti szinten nem született semmiféle eredményként definiálható döntés.

A Határőrség szervezeti felépítése

Szolgálati tevékenységek:

- államhatár-védelmi feladatok, amelyek ellátása biztosítja – más erőkkel együtt – az országot ért fegyveres támadás, valamint külső fegyveres csoport váratlan betörése esetén – az ország védelmi tervében meghatározottaknak megfelelően – a Magyar Köztársaság függetlenségének, területi sérthetetlenségének, a lakosságnak és az anyagi javainak a megvédését. A Kormány intézkedésének

megfelelően a teljesség igénye nélkül a Határőrség az említett feladatok végrehajtása érdekében megerősített szolgálatot vezethet be, erők átcsoportosítását hajthatja végre a veszélyeztetett területekre vonatkozóan. Veszélyhelyzet valamint közveszély esetén közreműködik az államhatáron átmenekülő „migránsok” teljes körű elhelyezésének, ellátásának a biztosításában,

- határrendészeti szolgálati feladatok ellátása, amely biztosítja a Magyar Köztársaság államhatárának őrizetét, az államhatár rendjének fenntartását, az államhatár jogellenes átlépésének megelőzését, felderítését és megszakítását, az államhatáron áthaladó személy- és járműforgalom, a szállítmányok ellenőrzését, az államhatár átlépésének feltételeivel nem rendelkező személyek beutazásának és kiutazásának megakadályozását;

- idegenrendészeti és szabálysértési szolgálati ág, amely biztosítja az idegenrendészeti, szabálysértési és menedékjogi jogszabályok által a Határőrség hatáskörébe utalt feladatok végrehajtását;

- bűnügyi felderítő szolgálati ág, amely biztosítja a büntetőeljárásról szóló törvény szerint a Határőrség hatáskörébe tartozó bűncselekmények elkövetésének megelőzését, felderítését, megakadályozását, illetőleg megszakítását és a nyomozások lefolytatását.

A Határőrség rendészeti tevékenysége, bűnüldözési feladatai

A Határőrség rendészeti feladatkörében elsősorban őrzi a Magyar Köztársaság államhatárának a „sérthetetlenségét”. Ezalatt az összefoglaló meghatározás alatt a Határőrség mindennapi feladatait meghatározó tevékenységi köröket kell érteni. A taxatív felsorolástól tartózkodva, ide sorolható az államhatáron jelentkező teljes határforgalom ellenőrzése, a szakhatósági tevékenység, a nagy energiát felemésztő menekültügyi és idegenrendészeti feladatok, a törvényekben meghatározott jogkörök gyakorlása, valamint mindezek eredményes végrehajtásához, teljesítéséhez szükséges információk gyűjtése és értékelése.

Külön kell szót ejteni a Határőrség bűnüldözési tevékenységéről, amely szervesen kapcsolódik a fentiekben említett egyes rendészeti feladatkörhöz. A jogszabályok alapján a Határőrség látja el a hatáskörébe utalt bűnüldözési feladatokat, nyomozási cselekményeket, valamint gyakorolja a nyomozó hatósági jogkörét a külön törvényben hatáskörébe utalt bűncselekményekben.

A Határőrség bűnüldözési szakterülete

A Határőrség, mint nyomozó hatóság központi és területi nyomozó hatóságokra, a nyomozó hatóságok – szakmai feladataiknak megfelelően – nyomozó szervekre tagozódnak. A Határőrség központi nyomozó hatósága a Határőrség Országos Parancsnoksága, területi nyomozó hatóságai a Határőr Igazgatóságok.

A központi nyomozó hatóság nyomozó szerve a Határőrség Országos Parancsnoksága Bűnügyi és Felderítő Főosztályának Központi Nyomozó Osztálya (KNyO). A területi nyomozó hatóság nyomozó szervei a Határőr Igazgatóságok Bűnügyi és Felderítő Osztályai illetve az ezek szakirányítása alatt tevékenykedő Bűnügyi és Felderítő Szolgálatok.

A Határőrség nyomozó hatóságai folytatják le a nyomozást

- Beutazási és tartózkodási tilalom megsértése (Btk. 214.§. szakasz),
- Jogellenes belföldi tartózkodás elősegítése (Btk. 214/A.§. szakasz),
- Embercsempészség (Btk. 218.§. szakasz),
- Határjelrongálás (Btk. 220.§. szakasz),
- Úti okmány, továbbá az országba beutazásra, az országon átutazásra, vagy az országból kiutazásra jogosító más okirat tekintetében elkövetett közokirat-hamisítás (Btk. 274.§. szakasz),
- Személyi szabadság megsértése (Btk. 175.§. szakasz),
- Emberkereskedelem (Btk. 175/B.§. szakasz),
- Visszaélés okirattal (Btk. 277.§. szakasz),
- Fegyvercsempészet (Btk. 263/B.§. szakasz),
- valamint, a felsorolt bűncselekményekkel kapcsolatos bűnszervezetben való részvétel (Btk. 263/C.§. szakasz) bűncselekményének az elkövetése esetén,

Amennyiben a felsoroltak közül valamely bűncselekményt a Határőrség a határrendészettel kapcsolatos tevékenysége során észleli, vagy a bűncselekmények miatti feljelentést a Határőrségnél teszik meg.

A Határőrség, mint nyomozóhatóság az általa észlelt, de nem a hatáskörébe tartozó bűncselekmények esetén is jogosult halaszthatatlan nyomozási cselekményt, például házkutatást, motozást, lefoglalást vagy akár őrizetbe vételt is foganatosítani. Ezekben az esetekben a nyomozási cselekmények foganatosítását követően a Határőrség nyomozó hatóságai az ügyet haladéktalanul átteszik a bűncselekmény nyomozására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatósághoz (pl.: Jövedéki Orgazdaság bűncselekmény felfedése esetén a Vám-, és Pénzügyőrség illetékes nyomozó hivatalához).

A bűnügyi és felderítő szakterületen tevékenykedő szervezeti egységek olyan egyéb sajátos feladatokat is ellátnak, mint

- nyílt- és titkos információgyűjtés,
- határkörözés elrendelése (igazgató rendelheti el),
- konfliktus helyzetben adódó operatív feladatok,
- titkos ügyiratkezelés, adatkezelés,
- bűnjelkezelés,

- nyilvántartások vezetése,
- bűnügyi elemző-értékelő tevékenység.

A Határőrség nyílt és titkos információgyűjtő tevékenységéből adódó sajátosságok:

A Határőrség hatáskörbe utalt bűncselekmény elkövetésének megelőzésére, felderítésére, megszakítására, az elkövető kilétének megállapítására, elfogására, körözött személy felkutatására, tartózkodási helyének megállapítására, bizonyítékok megszerzésére, valamint a büntetőeljárásban részt vevők és az eljárást folytató hatóság tagjainak, az igazságszolgáltatással együttműködő személyek védelme érdekében – törvény keretei között – titokban információt gyűjthet. A felsorolt célok elérése érdekében a Határőrség nyíltan és titokban folytathat információgyűjtő tevékenységet. A titokban végzett felderítő munka során alkalmazhat mind külső engedély beszerzéséhez nem kötött, mind külső engedély (bíró, ügyész) beszerzéséhez kötött titkos-információgyűjtő eszközöket.

A Határőrség által a meghatározott bűnüldözési feladatainak a teljesítése érdekében alkalmazható, külső engedély beszerzéséhez nem kötött tevékenységek:

- informátort, bizalmi személyt vagy a Határőrséggel titkosan együttműködő más személyt vehet igénybe;
- az eljárás céljának leplezésével (puhatolás) vagy a kilétét leplező fedett nyomozó igénybevételével információt gyűjthet, adatot ellenőrizhet;
- saját személyi állománya, valamint a vele együttműködő személy és rendőri jelleg leplezésére, védelmére fedőokiratot állíthat ki, használhat fel, fedőintézményt hozhat létre, és tarthat fenn;
- a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható és vele kapcsolatban lévő személyt, valamint a bűncselekménnyel kapcsolatba hozható helyiséget, épületet és más objektumot, terep- és útvonalszakaszt, járművet, eseményt megfigyelhet, arról információt gyűjthet, az észlelteket hang, kép, egyéb jel vagy nyom rögzítésére szolgáló technikai eszközzel rögzítheti;
- a bűncselekmény elkövetőjének leleplezésére vagy a bizonyítás érdekében – sérülést vagy egészségkárosodást nem okozó – csapdát alkalmazhat;
- mintavásárlás végzése érdekében informátort, bizalmi személyt, a Rendőrséggel titkosan együttműködő más személyt alkalmazhat,
- ha a bűncselekmény megelőzésére, felderítésére, az elkövető elfogására, kilétének megállapítására nincs más lehetőség, a sértettet szerep-

körében – életének, testi épségének megóvása érdekében – határőr igénybevételeivel helyettesítheti.

Ezen feladatok teljesítésére a határőrség a természetes személyekkel, a jogi személyekkel vagy a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetekkel titkos együttműködési megállapodást köthet.

A Határőrség az informátor, a bizalmi személy, a Határőrséggel titkosan együttműködő más személy, a fedett nyomozó, valamint a fedőokirat és a fedőintézmény védelme érdekében a közigazgatási nyilvántartásokban, így különösen a személyadat- és lakcímnnyilvántartásban, a személyi igazolvány nyilvántartásban, az anyakönyvi nyilvántartásban, az úti okmánynyilvántartásban, a gépjárművezetői engedély és gépjármű nyilvántartásban, az ingatlan-nyilvántartásban, a cégnyilvántartásban – meghatározott engedéllyel és formában – fedőadatokat helyezhet el.

Titkos információ-gyűjtő tevékenység eredményességének elérése érdekében a Határőrség külső engedélyek beszerzéséhez kötött eszközöket alkalmazhat, illetve tevékenységeket folytathat:

Ügyész engedélyével mintavásárlás végzése érdekében informátort, bizalmi személyt, a kérvényező szervvel titkosan együttműködő más személyt vagy fedett nyomozót, továbbá álvásárlás, bizalmi vásárlás, bünszervezetbe való beépülés, illetve a nemzetközi jogszabályokat szem előtt tartva ellenőrzött szállítás folytatása érdekében fedett nyomozót alkalmazhat.

Ezen felül a Határőrség titkos információgyűjtésre felhatalmazott szerveinek vezetői az ügyész jóváhagyásával a kétévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő, szándékos bűncselekmény felderítése érdekében az üggyel összefüggő adatok szolgáltatását igényelheti

- az adóhatóságtól,
- a szolgáltatást nyújtó postai szolgáltatótól,
- elektronikus hírközlési szolgáltatótól;
- az egészségügyi és a hozzá kapcsolódó adatot kezelő szervtől;
- banktitoknak, értékpapírtitoknak, pénztártitoknak és egyéb üzleti titoknak minősülő adatot kezelő szervtől.

Bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtő tevékenységek, amelyeket a Határőrség titkos információgyűjtésre felhatalmazott szervei alkalmazhatnak feladataik ellátása érdekében:

- magánlakást titokban átkutathat (titkos kutatás), az észlelteket technikai eszközzel rögzítheti;

- magánlakásban a történeteket technikai eszköz segítségével megfigyelheti és rögzítheti;
- levelet, egyéb postai küldeményt, valamint a telefonvezetéken vagy azt helyettesítő távközlési rendszerek útján továbbított közlés tartalmát megismerheti, azt technikai eszközzel rögzítheti;
- közcélú telefonvezetéken vagy azt helyettesítő távközlési szolgáltatás útján továbbított közleményt továbbá az Interneten vagy más számítástechnikai úton történő levelezés (E-mail) során keletkezett adatokat és információkat megismerheti és felhasználhatja

Már a bevezetésben is említett európai tendenciák hatására nálunk is egyértelműen aktuálissá vált a rendvédelmi szervek, így a bűnüldözési szervek közigazgatási szempontból történő összevonása, egyszerűsítése. A végrehajtott fúzió csökkentené a jelenlegi megosztott finanszírozási és gazdálkodási problémákat, valamint a Schengeni egyezményhez való csatlakozásunk által az országgal szemben állított európai követelmények, feladatok teljesítése is egy kézben kerülne koordinálásra, átfogásra.

A rendvédelmi „csúcsszervek” integrációja valóban indokolt és szükséges, viszont egyértelmű, hogy a Határőrség speciális bűnüldözési feladatrendszerének autonómiáját továbbra is meg kellene őrizni. Ezt a relatív függetlenséget természetesen az eddig nyilvánosságra került elképzeléseknek megfelelően a Rendőrség kötelékében képzelhető el.

Ennek feltétlen szükségessége azzal támasztható alá, hogy a Határőrség bűnüldöző tevékenysége, olyan jogellenes cselekmények felderítését is magába foglalja (pl.: embercsempészet, emberkereskedelem, fegyvercsempészet), amelyekre európai szintéren főszerepet betöltő államok is nagy hangsúlyt fektetnek. Ezért nem engedhető meg, hogy ezeket a problémás, nyilvánvalóan „szemmel tartott” cselekményeket a lehetőségekhez mérten sikeresen kezelő Határőrség bűnüldözési szakterülete elveszzen. Hiszen schengeni csatlakozásunkkal, „ha úgy tetszik” Európa a Magyar Köztársaság – mint a schengeni tagállamok külső határa – rendvédelmi szerveire, közigazgatására kívánja bízni, ezen fajsúlyos kérdések jövőbeni elsődleges kezelését, de legfőképpen a megoldását.

KONZULTÁCIÓ

VILNER PÉTER

A TELJESÍTMÉNYÉRTÉKELÉS EREDMÉNYEI, TOVÁBBFEJLESZTÉS ÚTJAI

A manapság zajló folyamatok jellemzője a közszolgálattal és köz szolgáltatással kapcsolatban leginkább megfogalmazott kritika előtérbe helyezése: a „közszolgák” teljesítmény nélküliségének felemlítése, ebből fakadóan a teljesítmény elvőség megjelentetési szükségességének megfogalmazása. A sokszor meggondolatlanul elhangzó és túlzott mértékű kritikák ellenére tényként kell elismerni, hogy az elkényelmesedett állami apparátus nem szokott hozzá a mérhetőnek ítélt teljesítmény-követelmények alkalmazásához, ahhoz meg főleg nem, hogy még ez a mérés a pénztárcáján is meglátszik majd. Hogy jó lesz-e a rendszer, vagy sem azt még nem tudjuk, de a honvédség teljesítményértékelési rendszerének eddigi tapasztalatai azt mutatják, hogy *nem csodaszerről van szó* (bár sokan azt várták és várnak tőle), magától a teljesítményértékeléstől egyből a teljesítmények nem fognak megváltozni, a következmény már viszont inspiráló hatású lehet, hisz az ösztönzés- vagy teljesítménymenedzsment a szervezet emberi erőforrásaival való gazdálkodásának egyik fontos területe. Fő célja egy olyan ösztönzési rendszer kidolgozása és alkalmazása, amely elősegíti a szervezet céljainak elérését a megfelelő szakemberek megszerzése, megtartása és motiválása révén.

E fő célok mellett a teljesítménymenedzsment további feladata a munkavállalók ösztönözése a munkaidő tökéletes kihasználására, a hatékonyságra, a szaktudás és képességek fejlesztésére, a szervezet eredményeihez való minél nagyobb hozzájárulásra, továbbá az előmenetelre való törekvésre.

A vezető számára a teljesítménymenedzselés eszköz, a beosztott számára pedig lehetőség helyzete feltárására és tisztázására. A szervezet szempontjából a teljesítményértékelés célja a munkavállalók menedzselése az adott munkakörben, aminek a háttérét a munkaköri követelményprofil (jegyzék) adja. A munkakört meghatározza a szervezet struktúrája, amit pedig a Szervezeti és Működési Szabályzat rögzít.

A teljesítményértékelés a vezetés eszköze az egyik legjelentősebb erőforrás, az emberi erőforrás menedzseléséhez. Kapcsolódik szinte valamennyi humán erőforrás menedzselési tevékenységéhez, egyúttal a vezető legfontosabb lehetősége annak biztosítására, hogy az általa irányított szervezeti egység célkitűzései a munkavállalók összehangolt tevékenységén keresztül megvalósuljanak.

A teljesítményértékelés úgy definiálható tehát, mint egy hivatalos, strukturált interakció a beosztott és a vezető között, ami leginkább egy időszakos (általában éves, féléves) beszélgetés formájában zajlik.

Ha megfelelően alkalmazzák, akkor segíti a tervezést, az eredmények elérését, a fejlesztést, valamint annak biztosítását, hogy a szervezetnél most és a jövőben is a rendelkezésre álljanak azok az emberek, akik révén a szervezeti stratégia és a célkitűzések megvalósíthatóak. A szervezet kizárólag abban az esetben érheti el céljait, ha munkavállalói kellőképpen motiváltak és pontosan tudják, hogy mit tartogat a jövő számukra.

A teljesítményértékelés rendszere egy olyan objektív tervezési és értékelési folyamat, amely:

- egyfelől támogatja az egyéni fejlődést,
- másfelől a teljesítmény egzakt megítélése révén a különböző juttatások kialakításához és odaítéléséhez biztosít információt.

A teljesítményértékelés világossá teszi azt, hogy a munkatársaknak mit kell tenniük azért, hogy céljaik elérésével személyes sikert könyvelhessenek el, és hozzájáruljanak a szervezet eredményeihez. A teljesítményértékelés célja a szervezeti célokhoz való egyéni hozzájárulás objektív mérése és a szükséges fejlesztési tevékenységek tervezése az egyéni teljesítmény alapján.

A sikeres értékelésnek számos kulcs-kimenetet (output) kell adnia, mégpedig:

- az egyénre szabott célok rendszerét, valamint a viselkedési/magatartási követelményeket és azok mérését, majd
- a teljesítmény mérését, s az eredmények rögzítését, illetve
- a képzési és fejlesztési szükségletek/tevékenységek összegzését.

Mind a célokat, mind pedig a magatartási/viselkedési követelményeket, majd azok értékelésének eredményeit s a fejlesztési igényeket ebben a dokumentumban kell rögzíteni. Az értékelő személynek a megbeszélésre való felkészülésekor, majd az értékelő-beszélgetés során szükséges használnia a kitöltött teljesítményértékelési dokumentumot az anyagban jelzett teljesítmény-mérőszámok felhasználásával. Minden értékelés alkalmával fontos egyetértésre jutnia munkatársával az általa nyújtott teljesítménye értékelése tekintetében.

A teljesítményértékelési folyamat

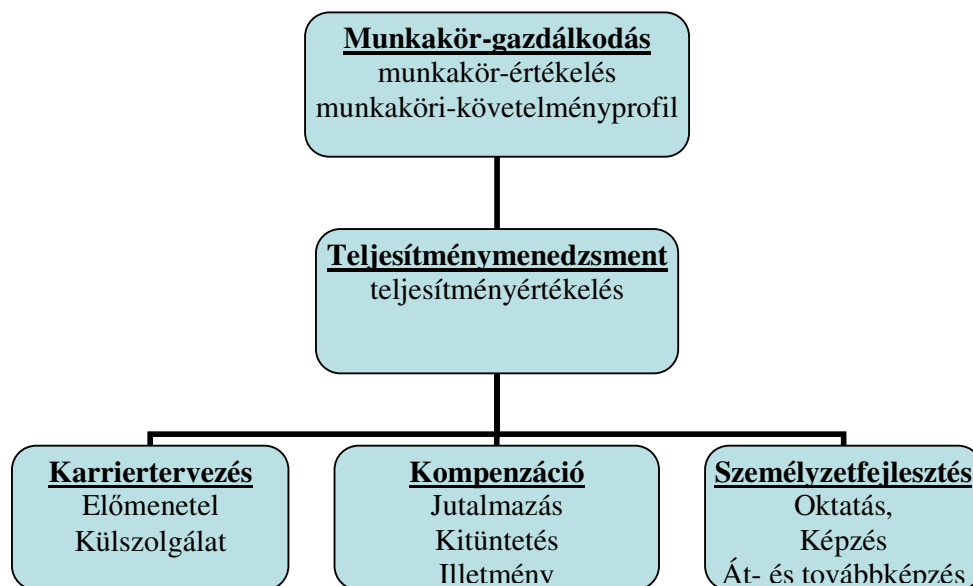
A teljesítményértékelés folyamata alapvetően három, egymástól időben jól elválasztható részre bontható:

- a szervezet céljai alapján az egyéni célok kialakítása;
- az egyéni teljesítmények számbavétele és értékelése;
- az egyéni teljesítmény értékekhez igazodó jutalmazások/elismerések odaítélése.

A teljesítményértékelés kapcsolódási pontjai

A teljesítményértékelés akkor működhet hatékony humán erőforrás menedzsment területként, ha kapcsolódik más személyügyi folyamatokhoz. Így kapcsolódhat az alábbi területekhez és részükre információt szolgáltat :

- karriertervezéshez (előmenetel, külszolgálat),
- személyzetfejlesztéshez, képzéshez,
- a kompenzációhoz (ösztönzéshez, javadalmazáshoz),
- a szervezeti elvárások közvetítéséhez,
- a munkakör-gazdálkodás (munkakör-értékelés, munkaköri követelményprofil, munkaköri leírások).

A honvédség katonai teljesítményértékelési rendszerének megjelenése

A '90-es évek vége felé hosszas előkészítő munkát követően, az előzőekben megfogalmazott általános elvek alapján a Honvédelmi Minisztérium Kollégiuma döntött a tisztek és tiszthelyettesek éves teljesítményértékelési rendszeréről.

rének bevezetéséről. A teljesítményértékelés céljaként a következőket határozták meg: „évenkénti gyakorisággal azonos kritériumok alapján információkat szolgáltatasson az előjáróknak a szervezetben dolgozók teljesítményéről, a beosztást betöltők felkészültségéről, gyakorlati munkájukban való megfelelésükről. Alapozza meg a foglalkoztatással összefüggő előjárói döntéseket (előmenetel, továbbképzés, kiválasztás stb.), továbbá járuljon hozzá a beosztást betöltőknek saját fejlődésük áttekintéséhez.”

A bevezetéssel kapcsolatos döntés meghozatalát követően kezdődött el a több éves előkészítő munka, melynek eredményként kimunkálásra kerültek a szükséges szabályzók, a teljesítményértékelés rendszere. Az első szinte teljes körű alkalmazása 2002-ben volt, azonban ennek eredménye alapján még előmenetelhez kapcsolódó kinevezésekre nem került sor. A bevezetés tapasztalatait úgy lehet összefoglalni, hogy:

- a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonái jogállásáról szóló XCV. törvény, (továbbiakban: Hjt) valamint annak végrehajtását elősegítő 10/2002. (III. 5.) rendelet (továbbiakban: Rendelet) által meghatározott új előmeneteli rendszer, és az ehhez kapcsolódó teljesítmény-, és vezetői értékelés, minősítés elemei szakítottak a Magyar Honvédség egészénél eluralkodott több évtizedes előmeneteli hagyományokkal, teljesen új alapokra helyezték az egyéni értékelés, a szolgálati feladatoknak való megfelelés, az ehhez kapcsolódó valós teljesítmény és az előmenetel kapcsolatát;
- az értékelési rendszer képezte és képezi az előmeneteli rendszer alapját, amelynek egyik kiemelt fontosságú eleme a teljesítményértékelés;
- a új teljesítményértékelés bevezetése egy korszakváltás kezdetét jelentette, meghatározó szerepet biztosítva és megértetve az értékelés egészének kiemelt szerepét a katonai előmenetelben; ki kell emelni, hogy akár egy éves tevékenység értékelése is alapvető hatással lehet az értékelt katonai pályafutására, ezért nem az egyént körülvevő környezet, a munkatársak tevékenységéhez viszonyított értékelésről van szó, hanem az egyéni munkavégzés, az egyéni alkalmasság megítélése a meghatározó;
- az előmenetel megváltozott, és szigorúbb rendszere teljesen más gondolkodásmódot, más kultúrát követelt meg elsősorban az értékelést végrehajtóktól; a teljesítményértékelések egésze azt mutatta, hogy a Magyar Honvédség tiszti és tiszthelyettesi állománya, elsősorban mentálisan nem volt elég felkészült az ilyen típusú személyi értékelés végrehajtására, nem bíztak, és sajnos továbbra sem bíznak a rendszer egyéni előmenetelre kifejtett kedvező hatásában;
- az elmúlt évek egyik legnagyobb problémája az volt, hogy az értékelők egy része nem tekintette komoly, felelősségteljes feladatnak az értékelés vég-

rehajtását, a személyre szóló következtetések levonását, a fejlődést elősegítő feladatok meghatározását; célok nélkül pedig nincs elvárható teljesítmény;

- a teljesítmény-értékelések végrehajtását, annak kedvezőbb fogadtatását kedvezőtlenül befolyásolta a Magyar Honvédség történelmileg örökölt és kialakult létszám és rendfokozati viszonyai is, személyi állományának immobilitása, az állandó és folyamatos szervezeti változások (létszámcsökkenések) sora;

- a teljesítmény-értékelések belső tartalmi összetevői több esetben felületességet, a túlzott szubjektívizmus megjelenését tükrözték;

- általános tapasztalat, hogy a számszerű értékelések nem fedték a szöveges értékelésben meghatározottakat, több esetben szöges ellentétben álltak egymással;

- az előmeneteli bizottságok összetevékenységét az előmeneteli rendszer, és saját tevékenységük iránt érzett nagyfokú felelősségérzet, körültekintő munkavégzés jellemezte, azonban tevékenységük alapvetően csak bürokratikus, így munkájuk valós hatása nem érződött/éreződik, tevékenységük súlytalan;

- az előmeneteli és az értékelési rendszer iránti bizalom növelése az új szellemű honvédség kialakításának egyik alappillére;

- *egy új kultúra és gondolkodásmód elterjedése a Magyar Honvédségen belül nem megy máról holnapra, ehhez türelemre, a folyamatok mélyreható és folyamatos elemzésére van szükség;*

- a Magyar Honvédség teljes körű átalakításának, a NATO integráció hatékonyabb végrehajtásának fontos eleme volt a törvényi rendelkezésekben megfogalmazott előmeneteli rendszer működtetése;

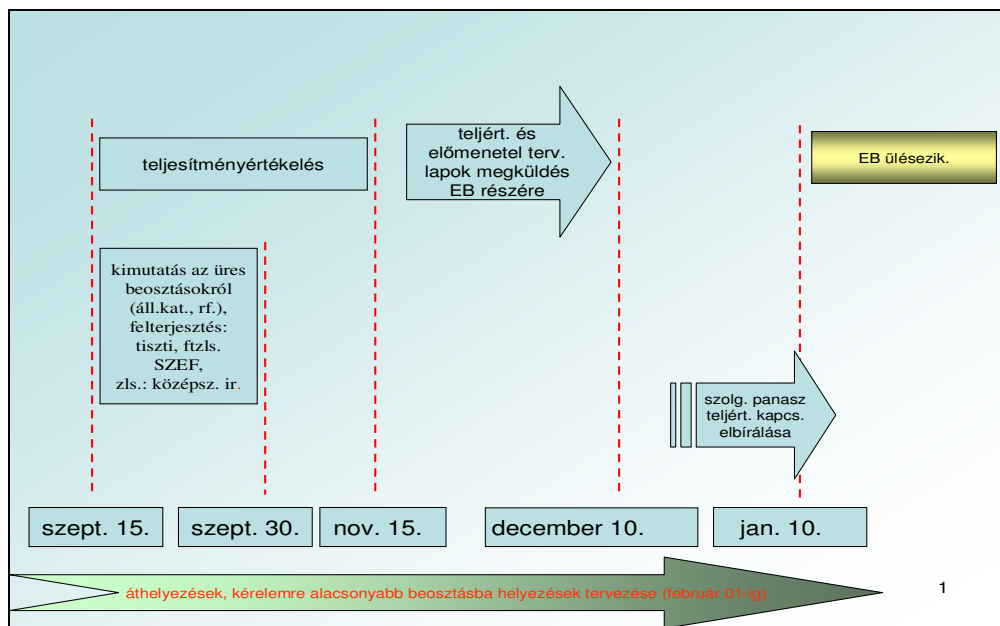
- *a fizikai felmérések végrehajtása nem kérés, hanem törvényi kötelezettség. Ennek a szervezet részéről történő elmaradása, a végrehajtás megszervezésének elhanyagolása, a folyamatos fizikai felkészítés biztosításának elmaradása nem támogatja az előmeneteli rendszer egészét. E területen az elmúlt években lényegi változás nem történt;*

- az előmeneteli rendszer iránti bizalom növelésének kiemelten fontos feltétele, hogy az értékeléseket és az előmeneteli bizottsági tevékenységeket követően, az előmenetelhez kapcsolódó parancsnoki és személyügyi munka – a jogszabályi előírásoknak megfelelően – következetesen érvényesülni tudjon;

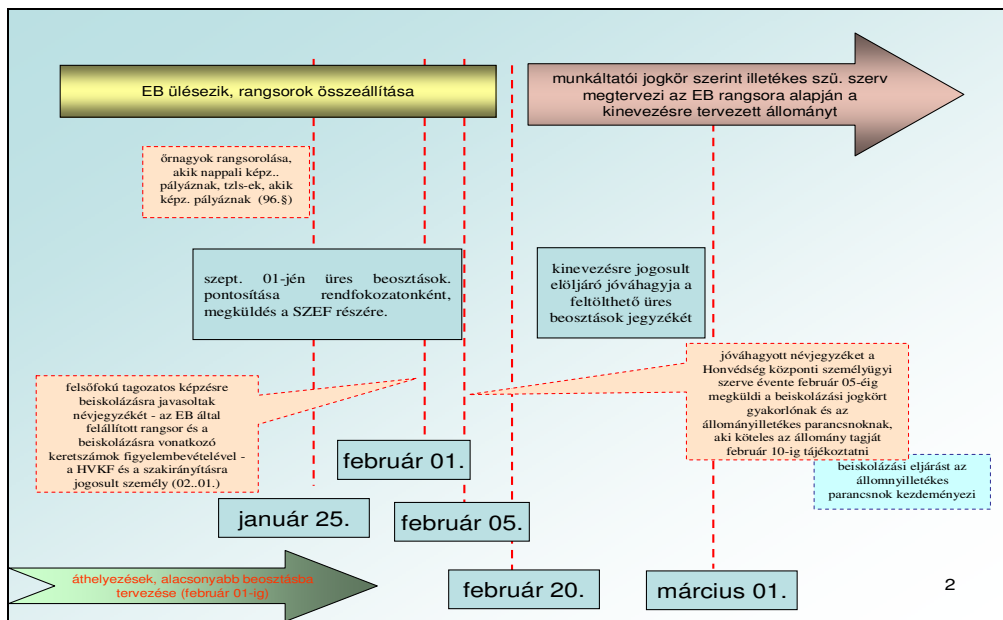
- az előmeneteli rendszer működésének segítése érdekében feltétlenül szükséges egy karrier menedzseri informatikai alrendszer kiépítése.

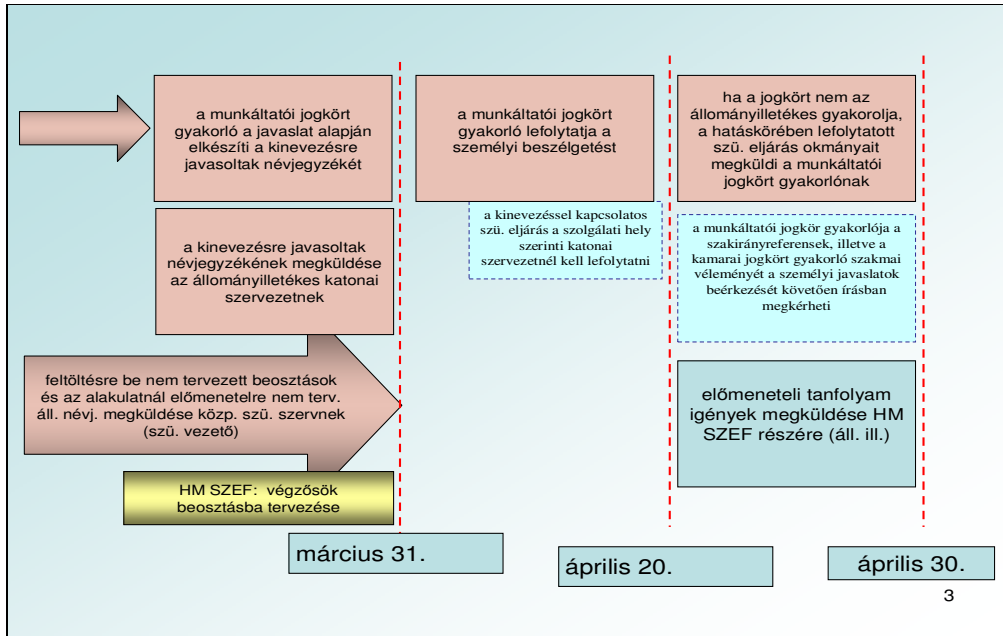
A valójában 2003 óta működő teljesítményértékelés rendszerének jelentőségét, és korát megelőző korszakos voltát a napjainkban zajló folyamatok, a konvergencia programból, a kormányzati reform törekvésekből fakadó szándékok erősítik fel. A katonai teljesítményértékelés rendszere kialakult, a katonai-szakmai, személyügyi folyamatok – bár az elmúlt években többször változtak – a parancsnoki, katonai tevékenység szerves részévé váltak, és az alábbi időszakokra bonthatók:

a) a teljesítményértékelés végrehajtási időszaka:

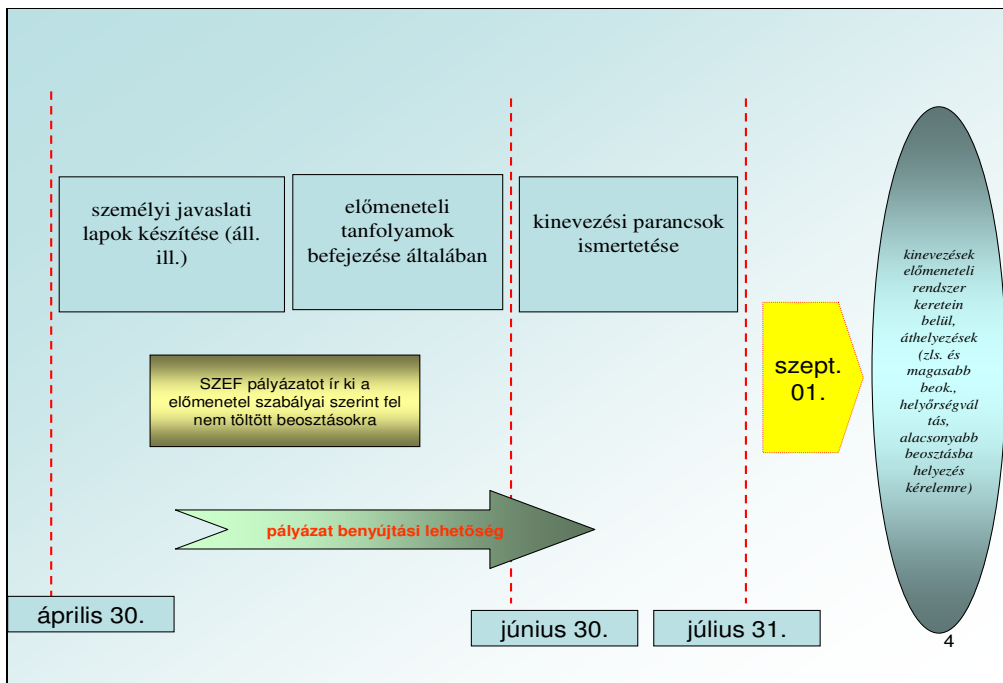

b) az előmeneteli bizottságok tevékenysége, rangsorolás, a személyi mozgatás közvetlen előkészítése, képzések megszervezése:

c) a beosztásba helyezések végrehajtása:

A folyamatok végrehajtása szervezettségének kialakulása és stabilizálódása természetesen nem jelenti, hogy a teljesítmény alapú előmenetel teljes egészében jellemző lenne a honvédség egészére. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem által nemrég végrehajtott, a honvédség személyi állományának állapotáról szóló kutatása alátámasztja azt a régóta köztudott megállapítást, hogy a hivatásos és szerződéses állomány nem bízik saját előmeneteli lehetőségében.

Az eredményeket áttekintve a beosztás és a rendfokozat előmenetelében a többség egyre kevesebb esélyt lát maga előtt, és – a vélemények nagy része szerint – a Magyar Honvédségben az előrelépést sok esetben nem (vagy nem csupán) a személyes kvalitások, és az elért teljesítmény határozza meg. A 2006. év végén a HM tervezési és koordinációs főosztályvezető által kezdeményezett és végrehajtott kutatás adatai szerint az állomány 54,8 %-a az előmeneteli rendszer által kínált lehetőségekkel, míg 50 %-a a teljesítményértékelés rendszerével egyáltalán nem, illetve inkább nem elégedett. Ezek is jelzik a változtatás, a korszerűsítés szükségességét, amelyet csak felerősített a közszolgálat teljesítményértékelési rendszerének új alapokra helyezése.

A honvédségi (katonai) teljesítményértékelés korszerűsítésének lehetséges útjai

Még mielőtt megpróbálnánk felvázolni a korszerűsítés lehetséges útjait, tömören, de a realitások talaján maradva meg kell állapítanunk az elmúlt évek teljesítményértékelési rendszerének összegzett működési anomáliáit a közszolgálati értékelési rendszer tükrében:

- a honvédségi teljesítményértékelési rendszer tartalmát és módszertanát tekintve részben kompetencia alapú, a végrehajtás szempontjából lényegesen egyszerűbb, mint a jelenlegi ktv. rendszer; az értékelési rendszer bevezetése óta elemzések, témavizsgálatok alapján több ízben változtatásra, finomításra került;
- tekintettel arra, hogy közben a honvédség folyamatosan jelentős átalakításra került nem érvényesülhetett az előmenetelt támogató cél (több esetben informális központi vezetői döntés is azt erősítette, hogy átszervezés közben ne legyen alkalmazva);
- az előbbiből következően – bár az értékelések a törvényi kényszer miatt többségében megtörténtek és az állomány is „megbarátkozott” az értékelésekkel – nem vált a vezetői kultúra részévé a teljesítmény elv ilyen mérése;
- elismeréseknél (mivel ez nem volt a konkrétan kiadott célok között, bár semmi nem tiltotta) nem került alkalmazásra, sok esetben ellentétes döntések is születtek;

A fentiek alapján megfogalmazható, hogy a rendszer – bár szakmai megítélése külső szakemberek szerint is kedvező – *nem érte el a kitűzött célokat sem, nem bír döntő erővel az előmenetelben, és nem alkalmazzák általánosan a motivációs rendszer segítőjeként.*

A Hjt.-ben és a Rendeletben megfogalmazott célokkal összhangban a katonai teljesítményértékelésnek döntően az előmenetelt kellett volna szolgálnia, és a gyakorlatban nem került kiterjesztésre egyéb elismerési formákra (jutalmazások, kitüntetések, fizetési eltérések stb.). Ezzel szemben a köztisztviselők esetében néhány éve bevezetett (de nem igazán működő) rendszer a fizetések eltérítésére helyezte a hangsúlyt. A jelenlegi, a köztisztviselői teljesítményértékelés és jutalmazás szabályairól szóló 301/2006. (XII. 23.) Kormány rendeletben megfogalmazott törekvések pedig a teljesítményértékelést egyértelműen a jutalmazási-ösztönzési rendszerhez kapcsolja. Az előzőekből látszik tehát az alapvető különbség a katonai teljesítményértékelés és az új közszolgálati értékelés között, Az ellentmondást – mely bizonyos mértékű feszültséget is teremt – fel kell oldani.

Biztosak vagyunk azonban abban, hogy a korszerűsítés nem csak a feszültségek feloldása miatt szükséges, hisz *ha az értékelés az ösztönzés egyéb eszközeihez is hozzákapcsolódik, a rendszer végrehajtása, eredménye, egyszóval tekintélye is megalapozottabbá válik.* Az értékelés különböző szempontú végrehajtásának általános problémája az objektivitás hiányának hangsúlyozása, folyamatos hátráltató tényezőként történő emlegetése. Ennek megoldására egyetlen tudományos alapokon nyugvó értékelési rendszer sem tudott választ adni (még a sokszor példaként emlegetett ún. *360 fokos visszajelzés technikája* sem, tudván, hogy ez az értékelési forma elsősorban a vezetők értékelésére szolgál), hisz *amíg ember értékeli embert, addig szubjektivizmus nem zárható ki. A katonai értékelés végrehajtását jellemző túlzott szubjektivizmus nem teszi lehetővé, hogy az előmeneteli rangsorban szereplés helyett a sorrendiség legyen döntő a kinevezéseknél.*

A közigazgatás átalakításából (korszerűsítéséből) fakadó kormányzati szempontú értékelés alapján elfogadott katonai teljesítményértékelés rendszerének korszerűsítése a következő súlyponti kérdéseken kell, hogy nyugodjon:

A) Az értékelés jelenlegi rendszerének alapelemeihez nem kell hozzányúlni (egyébként sem járható út, hogy egy már bejáratott, végrehajtási szempontból elfogadott rendszert szinte minden évben alapjaiban megváltoztattunk),

B) A 2008. januárját követő, a közel két évtizede tartó reformoknak álcázott létszámcsökkentések ígért befejezése után az teljesítményértékelésnek határozottabban érvényesülnie kell az előmenetelnél (magasabb beosztásba történő kinevezés), és alkalmazni kell az egyéb személyi mozgatások (át helyezések), beiskolázások (át- és továbbképzések, idegen nyelvi tanfolyamok) során is,

C) Fokozatosan hozzá kell kapcsolni az értékelés eredményét a jutalmazási, ösztönzési rendszerhez (2008-tól), végül elérve a teljesítményelvű bérezés általánossá tételét (2010/11-re),

D) Be kell vezetni a minősítést felváltó „összesített teljesítményértékelést”, ezzel megalapozva a korábbi évek értékeléseinek nagyobb súlyát (2008/09),

E) Fokozatosan be kell vezetni az önértékelés intézményét (2008/09),

F) A teljesítményértékelés, vezetői értékelés, minősítés adattartalmának egységesítése, azonos követelményrendszer kialakítása (2009),

G) Az értékelési rendszer mérőszámainak „köbe vésése” az összevethetőség megteremtéséhez (2010);

Mindezen változtatásoknak legfontosabb alapelvei a következők: *fokozatosság, egyszerűség, érthetőség, és az, hogy mind az értékeltek, mind pedig az értékelők a legkisebb bürokratikus teher mellett lássák az értékelések szükségességét, értelmét, és érezzék annak eredményét.*

A fentiekben megfogalmazottak megvalósítási lehetőségei a következők:

A B. pontban megfogalmazottakhoz a jelenleg is érvényes szabályok betartása szükséges, kiegészítve [akár jogszabályi (rendeleti) módosítás révén] azzal, hogy minden egyes személyi mozgatás alapját a teljesítményértékelés eredménye alapozza meg. A célkitűzés realizálásához feltétlenül szükséges, hogy az Előmeneteli Bizottságok tevékenysége határozottabbá, karizmatikusabbá váljon, uram bocs'á meghatározó módon közvetlen döntés előkészítő szerepet is kapjanak (ennek megvalósítása 2009-től lehetséges).

A C. pontban meghatározott célkitűzés/feladat kettős tartalmat takar, mely elsősorban bevezethetőség időpontjában és – persze – belső tartalmi összetevőiben, foglalkoztatáspolitikai célkitűzéseiben tér el jelentősen egymástól. A teljesítmény elvű bérezés bevezetését 2010-11 környékén lehetne megvalósítani, így ennek alappontjairól, a kialakítás módszertanáról még korai beszélni, de bevezetése csak akkor lesz valóság (persze dönteni mindenről lehet), ha az értékelés rendszerében az objektív/szubjektív tényezők aránya az objektivitás irányába gyökeresen átalakul, melyet megalapoz az értékelők értékeléssel szembeni kultúra-váltása is. E pontban megfogalmazott másik célkitűzés, az értékelés egyéb ösztönzési rendszerhez kapcsolása egyre sürgetőbb, bizonyos megvalósítási módokat esetén törvényi változtatást nem igényel, *2008. január 01-el bevezethető döntés.* Ez lehetővé tenné a közszolgálat jelenlegi teljesítményértékelésének és a katonáinak a közeledését, különösen a honvédelmi minisztériumban és háttérintézményeiben dolgozó köztisztviselők és katonák közötti indokolatlan különbségtétel feloldását.

A bevezetésnek nem elsősorban foglalkoztatáspolitikai, hanem költségvetési korlátai lehetnek.

A Hjt. 108.§ (3) bekezdése eddig is lehetővé tette, hogy „az állomány-illetékes parancsnok a rendelkezésére álló illetménykereten belül az állomány tagját mérlegelése alapján a 107.§ (5) bekezdése alapján megállapított beosztási illetmény összegénél 30 %-ig terjedően magasabb összegben is besorolhatja”, azonban e pontnak alkalmazását a költségvetési lehetőségek, valamint az alkalmazás bizonyos mértékű hallgatólagos tiltása nem tette lehetővé. Szintén korlátozta a plusz juttatások biztosítását a jutalmazási keretek szerény volta, az adhatóság időponti – érthetetlen – (ön)korlátozása, a céljuttatási rendszer szerény alkalmazása. A jutalmazás/ösztönzés és a teljesítményértékelés kapcsolatát a következők szerint lehetne megvalósítani:

- a) a 30 %-os eltéréshez a költségvetési fedezet biztosítása,
- b) a jutalmazási korlátok feloldása, jutalmazási keretek érzékelhető felemelése,
- c) a teljesítményértékelés előmenetelt támogató rendszerének összekapcsolása az ösztönzési rendszerrel (az átalakítás nem befolyásolja a rendszer alapvető elemeit, a értékelés végrehajtását, az előmeneteli bizottságok munkáját, a beosztásba helyezéseket) az alábbiak szerint:
 - a tisztii és tiszthelyettesi értékelés elemei maradnak, az értékelés eredménye és ponthatárai változatlanok¹:

előmenetelre tervezhető	101-127 pont
beosztásában alkalmas	41-100 pont
minősítése soron kívül szükséges	20-40 pont

- a teljesítményértékelésre kapott pontok sávozottan kiegészülnek az ösztönzési rendszer ponthatáiraival:

Teljesítményértékelés eredménye		Teljesítmény-ösztönzés ponthatárai	
előmenetelre tervezhető	101-127 pont	kivételes teljesítmény	120-127 pont
		magas szintű teljesítmény	101-119 pont
beosztásában alkalmas	41-100 pont	elvárt jó teljesítmény	80-100 pont
		fejlesztés szükséges	41-79 pont
minősítése soron kívül szükséges	20-40 pont	alkalmatlan	0-40 pont

¹ 10/2002. (III. 5.) HM rendelet 3. sz. melléklete alapján.

- a normál rendben végrehajtott teljesítményértékelés eredménye, valamint a sávozott ösztönzési rendszer kiegészül az illetményeltérítés Hjt. 108.§ (3) bekezdésében megfogalmazott – sávozott – lehetőségével:

Teljesítményértékelés eredménye		Teljesítmény-ösztönzés ponthatárai		Ill. eltérítés mértéke
előmenetelre tervezhető	101-127 pont	kivételes teljesítmény	120-127 pont	30 %
		magas szintű teljesítmény	101-119 pont	20 %
beosztásában alkalmas	41-100 pont	elvárt jó teljesítmény	80-100 pont	10 %
		fejlesztés szükséges	41-79 pont	0 %
minősítése soron kívül szükséges	20-40 pont	alkalmatlan	20-40 pont	0 %

- az ösztönzési elven elosztott illetményeltérítés mellett a sávozott értékeléshez hozzákapcsolható az éves jutalmazás maximális összege is, amelynek kifizetése nincs egy időponthoz kötve, szabadon felhasználható akár céljuttatás formájában is. *Az illetményeltérítés mértéke, valamint az éves maximált jutalom lehetősége nem feltételezi és nem zárja ki egymást, tehát aki kap eltérítést az kaphat is meg nem is jutalmat, és fordítva, a döntés az állományilletékes parancsnok illetve az értékelt kezében („munkájában”) van:*

Teljesítményértékelés eredménye		Teljesítmény-ösztönzés ponthatárai		Ill. eltérítés mértéke	Éves jutalmazási maximum
előmenetelre tervezhető	101-127 pont	kivételes teljesítmény	120-127 pont	30 %	6 havi
		magas szintű teljesítmény	101-119 pont	20 %	4 havi
beosztásában alkalmas	41-100 pont	elvárt jó teljesítmény	80-100 pont	10 %	2 havi
		fejlesztés szükséges	41-79 pont	0 %	1 havi
minősítése soron kívül szükséges	20-40 pont	alkalmatlan	20-40 pont	0 %	0 havi

- a valós teljesítmények valós elismerése érdekében szükséges meghatározni, hogy a szervezetek vezetői, parancsnokai milyen mértékben alkalmazhatják az eltérítés és jutalmazás rendszerét, vagyis – hasonlóan a köztisztviselőkre vonatkozó elgondoláshoz – a ren-

delkezésre álló kereteken belül a személyi állomány hány százalékát ismerhetik el, akár az illetményeltérítéssel, akár a jutalmazás lehetőségével. *Meg kell tehát határozni, hogy az adott sávba kerültek hány százalékának a teljesítményét lehet valamilyen formában egy éven belül elismerni, a költségvetés által biztosított kereteken belül:*

Teljesítmény-értékelés eredménye		Teljesítmény-ösztönzés ponthatárai		III. eltérítés mértéke	Éves jutalmazási maximum	Elismerési lehetőség (a pontszámot kapottak %-a)
előmenetelre tervezhető	101-127 pont	kivételes teljesítmény	120-127 pont	30 %	6 havi	90-100 %
		magas szintű teljesítmény	101-119 pont	20 %	4 havi	70-80 %
beosztásában alkalmas	41-100 pont	elvárt jó teljesítmény	80-100 pont	10 %	2 havi	50-70 %
		fejlesztés szükséges	41-79 pont	0 %	1 havi	10 %
minősítése soron kívül szükséges	20-40 pont	alkalmatlan	20-40 pont	0 %	0 havi	0 %

Ennek megfelelően, ha a teljesítményértékelést végző vezető bárkit a kivételes teljesítmény kategóriába sorol, úgy minden esetben kötelező a hozzárendelt többletjuttatások kifizetése, azaz a költségvetési fedezet biztosítása.

A százalékos arány, valamint a rendelkezésre álló költségvetési forrás azonban visszahat a teljesítményértékelésre, hisz a jelenleg tapasztalható túlzott mértékű és irreálisan magas pontszámú értékelések meg gondolására ösztönzik az értékelőket (nem vet jó fényt az értékelőre, ha a túl sok magas pont-számú értékelt miatt egyéb helyre nem jut forrás), valamint a költségvetési fedezet nem is fogja lehetővé tenni a megalapozatlan értékelések eddigi gyakorlatát.

Összegezve a fenti, most először ismertetett, *szakmai egyeztetésen még nem értékelt javaslat* lehetőséget biztosít arra, hogy a jelenleg érvényes teljesítményértékelés rendszerének lényegi módosítása nélkül megjelenjen a teljesítmény-ösztönzés, mint alrendszer, és így a katonai teljesítményértékelés rendszerre néhány elemében, de elsősorban szellemiségében közelítsen a közszolgálat egészére jellemző teljesítmény követelményekhez. Az értékelés és ösztönzés alrendszerei kölcsönhatással vannak egymásra, hisz annak végrehajtása – a költségvetési korlátok, a remélhetőleg megváltozó vezetői, parancsnoki akarat miatt – *növeli* teljesítményértékelések tekintélyét, súlyát, befolyását a szolgálattelje-

sítés minőségére, és – nem utolsó sorban – az objektivitást, *az értékelők felelősségét.*

A *D.* pontban megfogalmazott jelenlegi minősítést kiválthatja egy ún. *összesített teljesítményértékelés* melyre alapvetően a beosztásban történő előmenetelkor kerülne sor. *Az összegzett teljesítményértékelés a viselt rendfokozatban évente készült teljesítményértékelések összesített adatait tartalmazza az átlag pontok alapján, mely a jelenleg érvényes teljesítmény-értékelő lap felhasználásával készülne.* A rendfokozati váltásra épülő beosztási csoportokba történő kerülés alapfeltételének szükséges majd tekinteni a beosztásban hosszabb ideje végzett teljesítményt (például hadnagy-főhadnagyi beosztásból történő továbblépés feltétele az összesített teljesítmény-értékelés „előmenetelre tervezhető” értékelése). Bevezetése törvényi változtatást igényel, ezért első alkalmazására legkorábban a 2008. vagy a 2009. évi értékelésnél kerülhet sor.

Az *E.* pontban meghatározottak szerint tervezzük, hogy a teljesítmény-értékelés rendszerében általánosan jelenjen meg az *önértékelés.* Ennek bevezetése növeli a jelenlegi, vezetői dominancián alapuló értékelés objektivitását. A vezető által készített értékelés, valamint az önértékelés összehasonlítása a formális ismertetésről a párbeszédre, megbeszélésre helyezi a hangsúlyt. Az önértékelés értékelési rendszerbe történő integrálása csökkenti a vezetői szubjektivitás lehetőségét, ugyanakkor növeli a sokszor bírált objektivitást. A bevezetés hátránya, hogy növelheti az értékelések bürokratizmusát és időtartamát, ezért alkalmazása legkorábban a 2009. évi értékelés végrehajtásakor, jogszabályi (rendeleti) módosítást követően fokozatosan történhet meg.

Az *F.* és *G.* pontok olyan, tulajdonképpen könnyen végrehajtható változtatásokat tartalmaznak, melyek csökkentik a bürokratizmust, növelik az értékelések végrehajtásának hatékonyságát. A javaslatok lényegi változtatása az, hogy a vezetői értékelés eddig sem kedvelt elemei az általános értékelésben jelenjenek meg (például az önértékelés), másrészt a végre már „társadalmilag” elfogadott értékelési rendszeren változtatást csak lényegi, új események, történések következtében lehessen végrehajtani.

A tervezett változtatások kidolgozása olyan céllal készül, hogy a legkisebb mértékű jogszabályi módosítást igényelje, de növelje a hatékonyságot, a célszerűséget, az értékelések elfogadottságát, és az *ösztönzési rendszer révén megérje kiválóan és jól teljesíteni.*

Felhasznált irodalom:

1. 2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról
2. 1992. évi XXIII. törvény a köztisztviselők jogállásáról
3. 301/2006. (XII. 23.) Kormány rendelet a köztisztviselői teljesítményértékelés és jutalmazás szabályairól
4. 10/2002. (III. 5.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonai szolgálat létesítéséről, módosításáról, megszüntetéséről, tartalmáról, valamint az integrált személyügyi igazgatás és egységes nyilvántartás rendjéről
5. Bakacsi Gyula, Bokor Attila, Császár Csaba, Gelei András, Kovács Klaudia, Takács Sándor: Stratégiai emberi erőforrás menedzsment (Kjk-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004)
6. Evaluation Reporting System (DA PAM 623-3)
7. Kása Maximné dr.: A fejlesztési célú, kompetenciaalapú teljesítményértékelés bevezetésének dilemmái a Magyar Honvédségben, különös tekintettel az átalakult feladatrendszerre (tanulmány, 2004.)
8. Előterjesztés: a katonákra vonatkozó teljesítményértékelési rendszer korrekciójáról (HM Humánpolitikai Főosztály, Erőforrástervező és Kontrolling Osztály kollektívája, 2006.)

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

BERACZKAI ANTAL

A RADIKÁLIS ISZLÁM HÍDFŐÁLLÁSA EURÓPÁBAN?

**„Az arab segélyeknek nagy áruk van a balkánon,
mégpedig az egyre növekvő és erősebbé váló
szélsőséges Iszlám.”**

Történelmi tény, hogy a délszláv háborúban majd azt követően a Muzulmán testvériség szellemében, a muzulmán vallás védelme érdekében Mudzsahedinek harcoltak Bosznia Hercegovinában, és Koszovóban. Sokan közülük érdemeik elismeréseként állampolgárságot kaptak, és jelenleg is a balkánon élnek. Főként a volt mudzsahedin vezetők a vallási tanok köntösébe burkolva a globális Jihad terjesztésében vesznek részt. A konfliktusok óta több száz, zömében fiatalokból álló követőt sikerült hatásuk, befolyásuk alá vonni.

Sokan és terjedelmes írásokban már beszámoltak, vagy jelezték a címben foglaltakat, különböző fórumokon. Az én nézőpontom azért foglalkozik a radikális iszlám terjedésével, mert több olyan hadműveleti területen van jelen a Magyar Köztársaság békefenntartó fegyveres erőivel, amelyeket adott szituációban veszélyeztethet a radikális iszlám szolgálatában lévő terror. Ha a terror ellen harcoló nemzetközi szövetség tagjaként lépünk fel természetes, hogy a megelőzés a terrorcselekmények elhárítása érdekében szükséges ismernünk azokat a felületeket, amelyek konkrét vagy potenciális veszélyt jelentenek számunkra.

Nyilván az sem elhanyagolható szempont, ha a vallási radikalizálódás mint az erőszakos-terrorista cselekmények előszobája, a Magyar Köztársaság területéhez viszonylag közel jelent fenyegetést, megy végbe. Ebben az írásban, röviden összefoglalva arra teszek kísérletet, hogy dióhéjban foglaljam össze azokat az ismereteket amelyek magyarázatot adhatnak a balkán potenciális iszlamista radikalizálódására.

Történelmi háttér

A balkán muzulmán közössége az évszázadok alatt folyamatos változásokon ment keresztül. A 15 századtól 1878-ig Bosznia az Ottomán adminisztráció része volt, ami a szunnita iszlám vallást terjesztette el az országban. Boszniára ma is a moderált hanafi iskola szunnita vallása a jellemző. A bosnyák muzulmánok büszkék is erre a toleráns vallási kulturális jellemzőikre. A kommunista Jugoszlávia fennállásának idején a vallás az azzal kapcsolatos tevékenységek erős ellenőrzés és befolyásolás alatt álltak. Ennek ellenére főként a rendszer, illetve az államközösség egyensúlyának a megbillenésekor már érezhetően megjelentek a fundamentalista wahabbita és szalafita ág – vallási irányzat képviselői, hogy befolyásukat növeljék, követőeket, szimpatizánsokat szerezzenek. Az alapvetően muzulmán közegben természetes, hogy befolyásukat folyamatosan érvényesítették. Már 1980-tól egészen az 1992-1995-ös háborúig az országra, a vallásra jellemzővé vált az erős vallási identifikálódás. Ez alatt a periódus alatt a muzulmán vallás nem ortodox módon való gyakorlása és világnézete továbbra is moderált utat követett. A minaretek látogatása, valamint nagyobb vallási családi események muzulmán módon való megünneplése volt a jellemző. A bigott vallás ezen időszak alatt nem igazán nyert teret, bár kisebb számú követők azért akadtak, akik merevebben ragaszkodtak az Iszlám tanításához, és más formában és tartalommal képzelték el a vallás útmutatását és gyakorlását.

A wahabbizmus azon bosnyák fiatalok által jelent meg Boszniában, akik, szaúdi egyetemeken tanultak, és sajátították el a vallás ezen irányzatát. Igazából az iszlám vallás ezen ága nem nyert teret egészen 1990-ig, amikortól közelkeleti mudzsahedin misszionáriusok, támogatók és vallásoktatók érkeztek az országba természetesen jelentős mértékű anyagi támogatást is magukkal hozva.

A bosnyák iszlám közösség

A hivatalos vallási élet a bosnyák iszlám közösségen belül szerveződik, amit a fő mufti vezet. Ezen vallási közösségbe tartozónak tudják a horvát és a szlovén muzulmán szervezeteket is. A bosnyák iszlám közösség honlapja szerint a közösség növekszik és terjeszti befolyását, a központi szervezet irányítói koordinátori feladatokat lát el a külföldön megalakult vallási közösségek felé. Ilyen közösségek alakultak Ausztriában, Ausztráliában, Dániában, Németországban, Svájcban és az Egyesült Államokban. A háború alatt ugyanis több ezer menekült jelent meg nyugati országokban és kapott menekült státuszt. Ezen túl sok fiatal utazott és utazik különböző tanulmányok elvégzésére nyugatra, akik vallási „szolgálatát” segítségét vállalta és szervezi a vallási közösség. Ezen túl egyes szervezetek is az olyan vallásos fiatalok támogatását tűzték ki maguk elé, akik nyugati országokban élnek tanulnak tartózkodnak hosszabb rövidebb

időn keresztül. Ilyen szervezet az Aktív Iszlám Fiatalok Szervezete Aktivna Islamska Omladina (AIO).

Az iszlámoktatás Boszniában

Az oktatás helyi szerveződésben folyik, állami intézményei nincsenek. Az állam az oktatást általános szinten az iskolákban heti két órában határozta meg, az öt fő lokális adminisztrációban (Tuzla, Zenica, Doboj, Bosansko Podrinje és Szarajevó).

Természetesen számos magasabb szintű iszlám iskola is működik, ezek támogatásból és adományokból tartják fenn magukat. A legjelentősebb hat főiskola a Gazi-Husrev Beg – Szarajevóban, a Behram Beg – Tuzlában, az Oszmán Redzovic – Viszokóban, az Elci Ibrahim Pasa – Travnikban, a Karadzož Beg – Mosztarban, a Dzamaluddin Causevic – Bihácshoz közel.

Sok bosnyák fiatal érdeklődik a magasabb iszlámoktatás iránt, amit külföldön tudnak folytatni, mint például Egyiptomban és Szaúd-Arábiában. A modern világban ezeket a vallással összefüggő dolgokat már az érdeklődők az interneten is elérik. A vallási iskolák előszeretettel élnek is ezekkel a lehetőségekkel.

Muzulmán államok befolyása a bosnyák fejlődésre- a vallási életre

Legfőképpen iráni és szaúdi befolyásról beszélhetünk, ami természetesen a háború időszakában fegyveresek küldésében is megmutatkozott, de az újjáépítésben, valamint a vallásban manifesztálódik napjainkban. Erre néhány markáns példát is lehet hozni, mint például a King Fahd mecset és kulturális központ Szarajevóban, ami jellegéjeként a „Nyitott Balkán”-t választotta. A szaudi pénzekből épített vallási központban modern arab könyvtár, vallásoktatási kabinetek, valamint az arab nyelvet tanító oktatási intézmény is működik.

Az iráni kulturális és politikai kötődés is erős melyet híven szimbolizál az iráni elnök Khatami 2005-ös boszniai látogatása. Ezt megelőzően is érezhető volt a befolyás, hiszen Irán 1996-ban közvetlenül a háborút követően kulturális központot nyitott, melynek a fő célja az iszlám népszerűsítése volt. Természetesen ezen túl sok szervezett főként magánjellelű alakult mint például az Ibn Sina ami Irán kultúráját ismertette.¹ Csak pár szó a kulturális oktatásról, aminek az értékelését a tisztelt olvasóra bízom. Szemináriumok szervezése, vallási konferaszta, kirándulások gyakorlati oktatások. A kapcsolatok a kötődéseket jellemzi, hogy a bosnyák nemzetgyűlés vezetői 2006-ban látogatást tettek Iránban, ahol megállapodtak a további „minden területre” kiterjedő együttműködésről. A találkozót megelőzően Ahmadinejad, iráni elnök a Szaúd-Arábiában

¹ <http://www.ibn-sina.net/> 2007.02.05.

szervezett iszlám konferencián emlékeztette a résztvevőket arra, hogy az iszlám milyen áldozatkész munkát végzett az „európai humanitárius” segítségnyújtásban.

Mudzsahedinek bosnyák állampolgársággal

Az 1992-1995-ös háborúban, Boszniában a muzulmán fundamentalisták Zenicában megalakították a 7. mudzsahedin brigádot. A brigád személyi állománya teljes mértékben csak muzulmán harcosokból állt, akik muzulmán vallású országokból érkeztek döntően Libanonból, Palesztinából, Iránból, Szaúd-Arábiából, de több tucat radikális muzulmán érkezett nyugat-európai országokból is. A brigád közvetlenül Izetbegovics elnöknek volt alárendelve, mint stratégiai tartalék.

A háborút követően Bosznia mudzsahedin harcosoknak érdemeik elismeréseként Izetbegovics elnök állampolgárságot adott.² A számról eltérők az információk amelyek nagyon széles skálán mozognak a 400-tól a 10.000 főig. A volt harcosok az ortodox iszlám vallást vallották, vallják, melyhez folyamatosan próbálnak követőket találni. Zömében vallási központok környezetében telepedtek le. A radikálisabb tanokat képviselő vallási oktatókkal tartják a kapcsolatot.

Az Iszlám forradalom két útja

Az Iszlám forradalom két utat ismer: az ún. *felső* és az ún. *alsó* utat. A felső, radikális módszerekkel a fennálló rendszert kívánja megdönteni-megváltoztatni és hithű muzulmánna alakítani. Ezt az utat járja az Al-Kaida, aki a célhoz párosuló módszereket alkalmaz. Az alsó utas módszer az oktatással, az infrastruktúra erősítésével, családok támogatásával úgy igyekszik lassan növelni befolyását, hogy közben a vallás leple alatt követők százait állítja a radikális iszlám soraiba. A szélsőséges iszlamista utat és ideológiát terjesztő imámok, „tanítók”, a mecsetekben nyíltan, vagy burkoltabban szólnak. Az őket követőkkel a mecseteken kívül is rendszeresen találkoznak, ahol lényegében folyik az ideológiai meggyőzés, az ortodox iszlámra való ráhangolás.

Az aktív iszlám fiatalok szervezete

A szélsőséges iszlám a balkánon Boszniában, Koszovóban és Makedóniában a vallási tanokon keresztül terjeszkedik. A muzulmán diaszpóra kitűnő táptalaj a zömében reményvesztett munkanélküli fiatalok körében való működéshez. A fiatalok az egyik célpontjai a radikális iszlámnak, hiszen a kialakulatlan személyiség erős határozott ideológiával, segélyek biztosításával alternatíva nélküli befolyásoló erő. Különösen ott, ahol a családi háttér is muzulmán vallású. Talán nem véletlen az, hogy a balkánon, de már Európa muzulmán sejtjeiben is

² Nezavisne Novine, 17.6 February 2006.

jelen van az aktív iszlám fiatalok szervezete.³ Az AIO Zenicában alakult 1996-ban, folyamatosan fejlődött központjai létesültek Szarajevóban, Tuzlában, Travnikban, Mostarban, Zavidoviciben, Gorni Vakufban és Sanski Mostban.⁴ Az AIO-ra jellemző, hogy olyan személyek alapították, akik az 1992-1995-ös háborúban tagjai voltak az elhíresült El-Mujahid brigádnak. Egyike volt az AIO alapítóinak Muris Cupic aki korábban harcolt az El-Mujahid brigádban. Egy korábbi nyilatkozatában kijelentette, hogy a militáns iszlám nincs jelen Boszniában. Ezzel ellentétesek azok a szintén volt mudzsahedin harcosokból vallási oktatókká váló személyek nyilatkozatai, miszerint Boszniában az afgán modell alapján iszlám államot kell létrehozni. A radikálisabbak nyíltan szóltak a hitetlenek elleni harcról is.

A 2001-es terrortámadást követően az AIO-ra terelődött a nemzetközi bűnüldöző szervezetek figyelme, mivel a szervezettel kapcsolatban állt a Szaúdi Al-Haramain Alapítvány, amelyről később kiderült, hogy terroristákat szponzorált.

Az AIO 2002-ben került ismét reflektorfénybe, amikor egy fiatal muzulmán fanatikus megölt három horvát visszatelepülőt. A gyilkosság után hangsúlyozta, hogy ő az AIO tagja. Az AIO röviddel az esetet és a nyilatkozatot követően tagadta, hogy követői sorába tartozott volna az elkövető.

Szarajevóban 2005-ben a biztonsági szolgálatok őrizetbe vettek egy öngyilkos terrortámadásra felkészült sejtet. A fiatal muzulmánok fegyverekkel és robbanóanyagokkal feltehetően közvetlen merénylet elkövetése előtt kerültek őrizetbe vételre. Bizonyította a fanatikus elszántságukat az is, hogy videó szalagon a mártíromság testamentumát üzenetként tüntették fel, ami komoly bizonyítékként szerepelt az ellenük induló büntetőeljáráásban. A cselekmény az elkövetők, valamint az előzőekben már említett szervezet között a megjelent kommunikációk nem jeleztek semmilyen kapcsolatot.

Mit is lehetne zárszóként mondani, egy olyan írásban amiben a szerző nagymértékben számít az olvasó értékelésére további gondolatok összefűzésére. Talán azt mondhatnánk, hogy nem a párszáz radikális személy kontrollja jelentheti a fő feladatot a jövőben, hanem a már több tízezerre tehető fiatal követők problematikája.

³ Actív Islamic Youth Organisation (AIO)

⁴ <http://www.aio.ba>

**PhD PROGRAM –IV.
AZ ÍRÁSKÉP-FÖLDRAJZ ELMÉLETI KÉRDÉSEI**

**Az etnikai, szubkulturális, természeti és földrajzi
diszpozíciók befolyásoló hatása a magyar népesség
szemészeti állapotára.
(GrafOphtalmology[®]-ai (ÍráSzemészet[®]-i)
módszerrel támogatott kutatás)**

Ez a cím volt és jelenleg is meglévő címe doktori témámnak. Az eddigiek során bemutatott publikációim mindegyike valamilyen meditáció, útkeresés szüleménye volt. Jelen írásomban szeretnék egy kicsit kitekinteni és bemutatni néhány érdekességet, illetve mintegy „paradigmaváltásként” új megvilágítást adok doktori hipotézisemnek.

Emlékeztetek, hogy témám újszerű, ez idáig még senki sem vette a bátorságot, hogy a grafológiai elméletet és annak gyakorlatát „új alapokra” helyezze. Nagyon sok elméleti megközelítés található nem csak Magyarországon, hanem szerte a világban. Alapvetően a pszichológiai megközelítés működik dominánsan, viszont olyan „elképesztőnek” tartott elméletek is vannak, mint a mitológiai típus, vagy az asztrográfologia. Ezek is lehetnek tudományos alapúak, amit a gyakorló grafológus talán használ is, de a „laikus” társadalom a jóslás kategóriába sorol.

Az én teóriám szerint az írás és annak „képe” függhet a földrajzi környezettől, az adott etnikumtól, annak szubkulturájától és akár az érintett földrajzi térségben található tájszólástól, népviselettől. Ez teória... Kutatása, tudományos magyarázata és bizonyítása még a jövő feladata.

Kapcsolódva korábbi tanulmányomhoz a következőkben szeretnék néhány olyan írásformát bemutatni, amelyek gondolkodtatásra készítetik az embert, például hogyan keletkezhetnek, milyen hatások mentén fejlődhetnek, milyen tényezők befolyásolhatták, befolyásolhatják jelenbeli állapotukat.

Nyugati íráscsalád

KOPT. A görög ábécét használja kissé módosított betűformákkal és néhány kiegészítő betűvel. Az Egyiptomban ma is élő kopt keresztények vallási nyelvét írják vele.

SZÍR. Az arabra hasonlító, jobbról balra haladó írás, amellyel a szír nyelvet, a Közel-Keleten és Délkelet-Indiában élő ortodox keresztények liturgikus nyelvét írják; a nyelv sokak anyanyelve is. Példa:

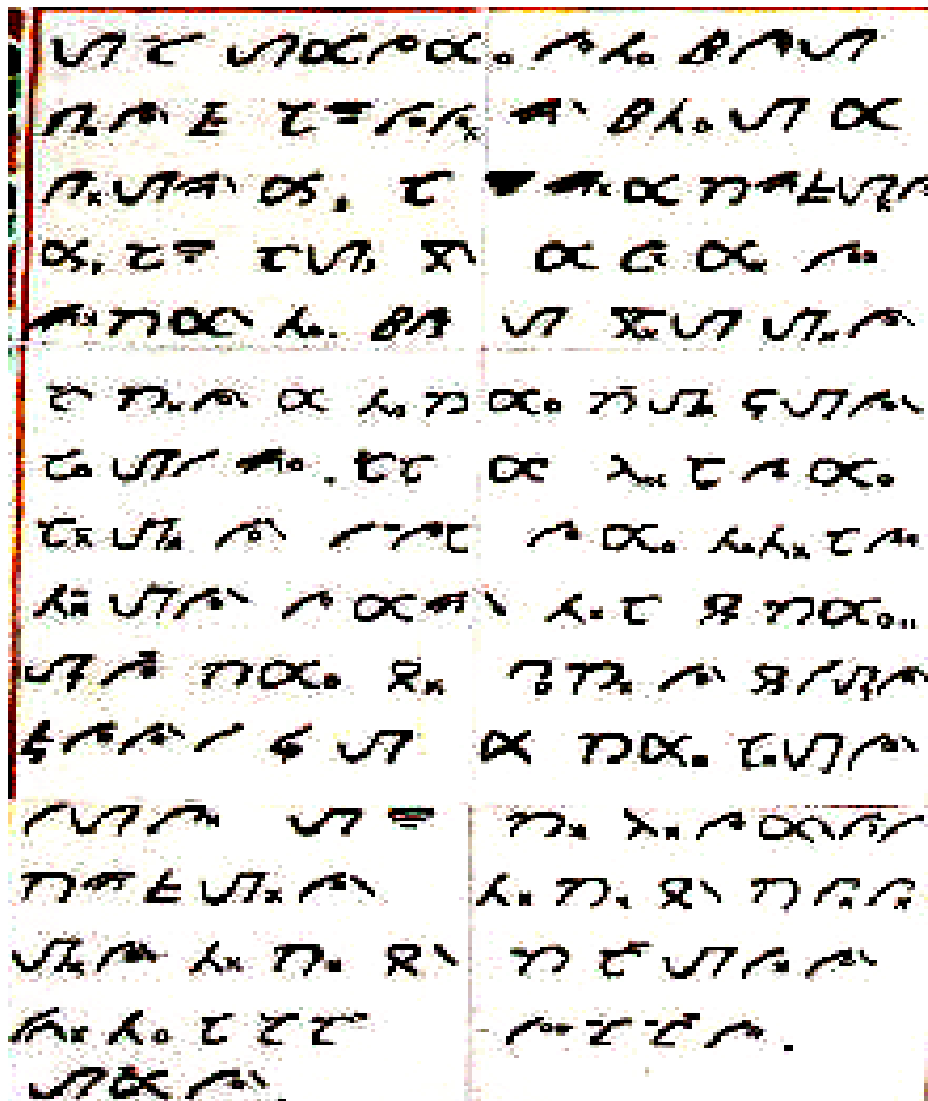
9 ميسر. * نه هججج نلصن. انا. : نج د كصنن;
10 فيد صصص دد. * انم ضلصص. هه. هه
11 دنهه: داجب د كصنن. هه دذذ. * هه ك كصنن
12 دهه نلصن. هه هه. * هه هه. هه هه: داجب
13 هه انم هه هه. * هه هه هه. هه
لهه دذذ: هه هه. هه هه. هه هه
ضلصص: هه هه: لهه نلصن:

THAANA. A Maldív-szigetek nyelvének, a divehinek írása. Az arab írás kissé átalakított változata.

Bráhmhi íráscsalád

BALINÉZ. A Bali szigetén beszélt balinéz nyelv írása, a keleti bráhmhi csoportba tartozik.

BATAK. A Szumátra szigetén beszélt batak dairi nyelv hagyományos írása; ma már inkább latin betűt használnak. A keleti bráhmí írások közé tartozik. Példa:

BUGINÉZ. A Celebesz szigetén beszélt buginéz és makaszar nyelv írása, a keleti bráhmí írások közé tartozik.

BURMAI. A burmai nyelvet és Burma számos kisebbségi nyelvet írják vele, a délkeleti bráhmii csoportba tartozik. Példa:

၉ တို့ မတောင်းမှီ သင်တို့ အဘ သိတော် မူ၏။- ထို
ကြောင့် သင်တို့ ဆု တောင်း ရမည် မှာ ကောင်း
ကင်တုံ၌ရှိတော်မူသော အကျွန်ုပ်တို့အဘ၊ ကိုယ်
တော်၏နာမတော်အားရိသေလေးမြတ်ခြင်းရှိပါ
၁၀ စေသော။- နိုင်ငံတော်တည်ထောင်ပါစေသော။
အလို တော်သည် ကောင်းကင် တုံ၌ ပြည့်စုံသကဲ့
၁၁ သို့ မြေကြီးပေါ်မှာ ပြည့်စုံပါစေသော။- အသက်
မွေးလောက်သော အစာကိုအကျွန်ုပ်တို့အားယ
၁၂ နေ့ ပေးသနားတော် မူပါ။- သူ တပါး သည် အ
ကျွန်ုပ်တို့ကိုပြစ်မှားသောအပြစ်များကိုအကျွန်ုပ်
တို့သည်လွှတ်သကဲ့သို့ အကျွန်ုပ်တို့၏အပြစ်များ
၁၃ ကို လွှတ်တော်မူပါ။- အပြစ်သွေးဆောင် ရာသို့
မလိုက် မပါ စေဘဲ၊ မကောင်းသော အမှုအရာမှ
လည်း ကယ် နှုတ်တော် မူပါ။ အစိုး ပိုင်သော အ
ခွင့်နှင့် ဘုန်းတန်ခိုး အာနုဘော်သည် ကမ္ဘာ အ
ဆက်ဆက် ကိုယ် တော်၌ ရှိပါ၏။ အာမင်ဟု ဆု

JÁVAI. A Jáva szigeten beszélt jávai nyelv írása, a keleti bráhmii csoportba tartozik.

SZINGALÉZ. A Srí Lankán beszélt szingaléz nyelv írása, amely a déli bráhmī csoportba tartozik. Példa:

- 9 වහන් පස ලා, ඇදුම් දෙකක් නොහැර
යන ලෙස ඔවුන්ට අනුකූලයේක.
- 10 තවද උත්වහන්සේ ඔවුන්ට කිහිප
සේක්: සුඛලා යම් තැනකදී ගෙදරකට
ඇතුළුවූ කල, එහිත් පිටත්ව යන
11 තෙක් එහිම සිටපල්ලා. යම් තැනකදී
ඔවුන් සුඛලා පිළිගත්තේවත් සුඛ
ලාගේ වචන අසන්නේවත් නැත්නම්,
එතැනින් පිටත්ව යන කල ඔවුන්ට
සාක්ෂියක් පිණිස සුඛලාගේ පාද යට
ත්බෙහා බුලි ගසාදමාපල්ලායයි කී
12 සේක. ඔව්හු පිටත්ව ගොස්: පසු
තැපිලිවෙයල්ලායයි දේශනාකලෝය.
- 13 ඔව්හු බොහෝ යක්ෂයන්ද දුරුකොට,
බොහෝ ලෙඩුන් තෙලින් ආලේපකො
ට, සුවකලෝය.

TIBETI. A Tibetben beszélt tibeti nyelv írása, amely az északi bráhmii csoportba tartozik. Példa:

འབྲིད་གྱིས་སྒྲོན་ལམ་འདི་ལྟར་ལྷུས་ཤིག། །ནམ་མཁའ་
བཞུགས་པའི་དེད་གྱི་ཡབ། །འབྲིད་མཚན་དམ་པར་སྐྱུང་
བར་ཤོག། ༡༠ །འབྲིད་གྱི་རྒྱལ་སྲིད་འོང་བར་ཤོག།
འབྲིད་གྱི་དགོངས་པ་ནམ་མཁའ་ལ། །སྐྱབ་ལྟར་ས་ལའང་
སྐྱབ་པར་ཤོག། ༡༡ །དེད་གྱི་ཉི་མ་རེའི་ཁ་ཟས། །དེ་
རིང་ཡང་ཉི་གནང་བར་མཛོད། ༡༢ །དེད་གྱིས་གཞན་
ཉིས་སེལ་བ་ལྟར། །དེད་གྱི་སྲིག་པ་སེལ་བར་མཛོད།
༡༣ །ཉམས་སད་ནང་དུ་མ་འབྲིད་པར། །ངན་པ་ལས་
དེད་ཐར་པར་མཛོད། །རྒྱལ་སྲིད་དབང་དང་གཟེ་བུ་དེ་ནི།
འཇུག་ནས་འཇུག་དུ་འབྲིད་གྱི་འོ།
ཨ་མེན། ༡༤ །འབྲིད་གྱིས་གཞན་ལ་བཟོད་པ་བྱེད་ན།

Íráscsaládba nem tartozó írások

CSEROKI. Európai hatásra kialakult szótagírás a cseroki és más indián nyelvek számára. Betűformái sokban emlékeztetnek a latin betűkre, de azokat nem eredeti jelentésük szerint használja. Dene nyelvű példa:

ለገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ
 ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ
 ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ
 ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ
 ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ
 ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ
 ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ ገባዎቹ

ETIÓP. Etiópia hivatalos nyelvének, az amharának írása, amelyet számos más nyelv is használ. Szótagírás, amelyben a mássalhangzókat jelölő alapbetűk logikus rendszer szerint változtatják alakjukat a csatolt magánhangzók szerint. amhara nyelvű példa:

- 9 ሰላሳ ሰላሳ ሰላሳ ሰላሳ ሰላሳ
- 10 መንግሥት ትምህርት ልብ ወለድ ሰላሳ
- 11 የዕለት እንጅራችንን ዛሬም ስጠን።
- 12 የበደሉንን ይቅር እንደምንልብ በደላችንን ሁሉ ይቅር በለን።
- 13 ወደ ፊትናም አታግባን። ከክፉ ሁሉ ጠብቀን እንጂ። መንግሥትና ኃይል፣ ክብርም ለዘላለም የአንተ ነውና፤ አሜን።

II. A Kína délnyugati részén és a szomszéd országokban beszélt ji, más néven lolo vagy noszu nyelv írása. Szótagírás, amely földrajzi elhelyezkedése dacára semmilyen kapcsolatban nem áll a kínaival, nem is hasonlít rá. Nyolctízezer jelet használ. Az alábbi ábra a szótagjelek táblázatából mutat részletet.

𐄎	𐄏	𐄐	𐄑	𐄒	𐄓	𐄔	𐄕	𐄖	𐄗	𐄘	𐄙
𐄚	𐄛	𐄜	𐄝	𐄞	𐄟	𐄠	𐄡	𐄢	𐄣	𐄤	𐄥
𐄦	𐄧	𐄨	𐄩	𐄪	𐄫	𐄬	𐄭	𐄮	𐄯	𐄰	𐄱
𐄲	𐄳	𐄴	𐄵	𐄶	𐄷	𐄸	𐄹	𐄺	𐄻	𐄼	𐄽
𐄾	𐄿	𐅀	𐅁	𐅂	𐅃	𐅄	𐅅	𐅆	𐅇	𐅈	𐅉
𐅊	𐅋	𐅌	𐅍	𐅎	𐅏	𐅐	𐅑	𐅒	𐅓	𐅔	𐅕
𐅖	𐅗	𐅘	𐅙	𐅚	𐅛	𐅜	𐅝	𐅞	𐅟	𐅠	𐅡
𐅢	𐅣	𐅤	𐅥	𐅦	𐅧	𐅨	𐅩	𐅪	𐅫	𐅬	𐅭
𐅮	𐅯	𐅰	𐅱	𐅲	𐅳	𐅴	𐅵	𐅶	𐅷	𐅸	𐅹
𐅺	𐅻	𐅼	𐅽	𐅾	𐅿	𐆀	𐆁	𐆂	𐆃	𐆄	𐆅
𐆆	𐆇	𐆈	𐆉	𐆊	𐆋	𐆌	𐆍	𐆎	𐆏	𐆐	𐆑

KANADAI SZÓTAGÍRÁS. Régebbi nevén krí írás: a krí nyelv számára hozták létre, de később átvette a csipeva, az odzsibve, az inuit, a szoltó és más nyelvek is. Szótagírás, a különböző magánhangzókat az alapbetű elforgatott és kiegészített változatai jelzik. A krí nyelvhez használt változat jeleit a felső ábra mutatja, az alsó inuit nyelvű példát közöl.

KEY TO THE CREE SYLLABIC SYSTEM.
VOWELS.

as in hate, ā	as i in pin, e	as in no, o	as in pan, u	as in pan, a	Final Con- sonants.
▽	△	▷	◁	◊	
W wā ▽	we △	wo ▷	wu ◁	wa ◊	
P pā ∇	pe ^	po >	pu <	pa <	·
T tā U	te ∩	to)	tu (ta (·
K kā 9	ke P	ko d	ku b	ka b	·
Ch chā 7	che 7	cho J	chu L	cha i	·
M mā 7	me 7	mo J	mu L	ma i	·
N nā 0	ne σ	no 0	nu a	na a	·
S sā 7	se 7	so 7	su 7	sa i	·
Y yā 4	ye 7	yo 4	yu 7	ya i	·

Final oo . . . ·
 „ i . . . ·
 Aspirated final k *

Extra signs— X = Christ, 3 = r, 4 = l, : = wi,
 " = h before a vowel.
 " = a soft guttural h when before a consonant.

hangzók alakot változtatnak a hozzájuk csatolt magánhangzóktól függően. Kalmük nyelvű példa:

حتمحنص كها يس حسز - عش نكه نيفة ملى مضمون
 وهنمحنص وهنص - عش حتمحنص مضم ملى مضم
 وهنص - عش ملى مضم مضم حتمحنص لى وهنص ملى -
 كهنس كند عى مضمحنص وهنص وهنص - يس مضم هنس
 وهنص مضمحنص مضم وهنص لى مضم مضم عى مضم مضمحنص -
 وهنص مضمحنص مضم مضم مضم مضم مضمحنص - وهنص عى
 مضمحنص وهنص مضمحنص مضم مضمحنص مضمحنص مضمحنص مضمحنص -
 وهنص مضمحنص لى وهنص مضم مضم مضم مضم مضمحنص
 مضمحنص - عى وهنص مضم مضم مضم مضم مضم مضم
 مضم مضم وهنص مضمحنص مضمحنص وهنص مضم مضم مضم
 مضم مضمحنص مضم مضمحنص مضمحنص مضمحنص مضمحنص
 وهنص :

Kihalt írások csak névsorolvasás szintjén: a germán rúnaírás (futhark), a kelta ogham rovásírás, az ómagyar rovásírás, a breton írás, az asszír ékírás, a krétai lineáris-A (mindmáig megfejtetlen) és lineáris-B írás, az egyiptomi hieroglifikus és démotikus írás, a fülöp-szigeteki tagalog írás (keleti bráhmí), a mikmak indián fogalomírás, a maja írás, a Húsvét-sziget rongó-rongó írása...

Gondoljuk el, hogy a felsorolt írásképeket, jeleket milyen íróeszközök használatával lehetne rögzíteni. Ezekből sorolok fel néhányat:

Jelkészítés

Bizonyára volt egy pillanat a történelem korai időszakában, amikor az egyik barlanglakó először valamiféle jelet hagyott maga mögött egy sziklán vagy a barlang falán. Elképzelhető, hogy ezek az első jelek csupán csak úgy keletkeztek, hogy valaki a hamutól, faszéntől vagy sártól beszenyeződött kezét beletörölte egy világosabb színű sziklába. Ezek a legelső jelek véletlenül is létrejöttek, de amikor ténylegesen rájöttek, hogy jeleket lehet hátrahagyni – céltudatosan, s aztán újra meg újra megismételve. Valamikor ebben az időben született meg a jel- és üzenetküldés, ami egyszer s mindenkorra megváltoztatta a világot. Nagyon sok idő telhetett el az első jelek és a részletes és színes

barlangrajzok készítése között. Barlangrajzokról nagyon sok könyvben találhatunk másolatokat. Egyszerű rajzoknak tűnnek, de valójában igen nehezen lehet őket lemásolni, s nagyon ügyesnek kell lenni hozzá.

Íróeszközök, melyek használat közben kopnak

Az ősemberekhez hasonló jeleket mi is készíthetünk szénrel papíron vagy krétával a táblán, illetve a járdán. A szén tulajdonképpen elégett fadarab, a kréta pedig egyfajta kőzet. Használat közben észrevehetjük, hogy a kréta elkopik, miközben egy része ott marad a táblán.

Tollak, melyek a tintát a papírra juttatják = ofszet

Korai iskoláséveink egyik tevékenysége volt a különböző formák és minták papírra nyomtatása olyan szivaccsal vagy krumplival, amelynek a felszínébe valamit belefartunk. A különféle minták papírra juttatását nevezzük nyomtatásnak vagy „ofszetnek”.

Tollak, amelyek a növényekhez hasonlóan működnek = hajszálcsovesség

A növényeknek vízre van szükségük ahhoz, hogy éljenek. A vizet a talajból szívják fel, s egészen a leveleikig juttatják azt. Nagyon vékony szalmaszálakhoz hasonlatos apró csövecskék futnak minden növényben. Amikor víz kerül ezekbe a csövecskékbe – akkor igen meglepő módon – az a legtermészetesebb módon halad fölfelé bennük. A teljesen kifejlett fák igen természetes növények, mindazonáltal, nekik is el kell juttatniuk a vizet a földből a legmagasabb levelekig. Nyáron a nagy fák több mint 180 liter vizet szívnek fel a talajból naponta a törzsükön keresztül egészen a leveleikig. A víz mozgását vékony csöveken keresztül „hajszálcsovességnek” nevezzük. Nagyon sok toll működik ezen az elven: a tinta a „hajszálcsovesség” elvét kihasználva jut el a betétből attól a pontig, ahol a tényleges írás megtörténik.

A rostvégű tollak esetében a rostok láthatók is a toll hegyén. A rostok között található kicsiny rések olyanok, mint apró kis csatornák, amelyekben a tinta úgy áramlik, mint a víz a növény szárán. A porózus rostvégű tollak, a golyóstollak és a töltőtollak működnek a hajszálcsovesség elvén.

A legújabb „gél tinta technológia”

A gél tinták a legújabb fejlesztések közé tartoznak az íróeszközök tekintetében. A tinta szilárd állapotban található a toll belsejében, s a golyó mozgása teszi folyékonyá. Az ilyen tollak tintaadagolását a gravitáció segíti.

Korlátozott képességek

A legtöbb íróeszköznek megvan a sajátos előnye. Mindazonáltal, kevesük kínálja azt a rugalmasságot, amelyet egy töltőtoll képes nyújtani, amely igazán vissza tudja adni természetes karakterét és stílusát a kézírásnál.

Rugalmasság

Mondhatjuk, hogy a töltőtoll összeállítása olyan, mintha egy gépet szerelnénk össze, amely egy precízen ellenőrzött szivárgást szabályoz. A tintát a megfelelő mennyiségben és a megfelelő sebességgel kell a tintatárolóból áramoltatni különböző papírfelületekre. Ez a toll képes erre, s ez teszi oly különlegessé.

A tinta

A tollakat és a tintát egymástól függetlenül külön-külön fejlesztik, finomítják és kombinálják annak érdekében, hogy Önöknek a tökéletes kommunikáció lehetőségét kínálhassuk fel. Az írás folyamatában szinte csak a tollra írónyítjuk figyelmünket, habár tinta nélkül nem is létezhetne az írás. A szokványos töltőtollak tintáját színezní kell festék- vagy pigmentanyagokkal, mivel ezek folyamatosan jó vizuális kontraszthatást keltenek, amikor papírra kerülnek. A tintának igencsak hathatósna kell lennie, amikor különösen rostos, nagy nedvszívó képességgel rendelkező papíron alkalmazzuk, valamint azon papírok esetében, amelyeket a hintőporhoz hasonló felszíni „hézagpótló” anyagokkal látnak el annak érdekében, hogy nagyfokú egyenletességet érjenek el. A tintának gyorsan meg kell száradnia, lehetőleg a papíron és nem a tollban. Ezen kívül a tintának tisztán kell tartania a toll belsejét, s nem szabad olyan üledékanyagokat létrehoznia, amelyek eltömíthetik a kicsiny tintacsatornákat. A tintát úgy készítik el, hogy egyenletesen folyják a toll fém és műanyag felületein. Úgy tervezik őket, hogy nehozy rozsdásodást vagy kárt okozzanak a fényes és gyakran értékes fém részeknél.

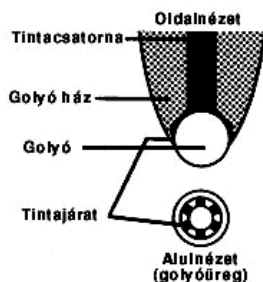
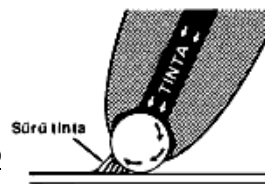
Íróeszközök

Ha a mai ember számára rendelkezésre álló összes íróeszközt vizsgáljuk, akkor igencsak meglepődhetünk a széles választékon. Sokak szerint a töltőtoll az „íróeszközök királya”. De milyen egyéb módok vannak ahhoz, hogy jeleket

készítsünk? Hogyan működik a töltőtoll? És miért olyan különleges? Olvassa el a következő részt, s megtudja a választ...

Golyóstollak

A golyóstollat a mai működési formájában Bíró László találta ki, tökéletesítette és szabadalmaztatta.

A golyóstollak a sűrű olajbázisú tintájukat a golyó segítségével juttatják a papírra, amint a golyó az írófelszínen gördül. A golyóstollak robosztusak és a kíméletlen munkakörülményeknek is ellenállnak. A húzott vonal vastagságát a golyónak az a része határozza meg, amely a papírral érintkezik.

Talán meglepő lehet, hogy a golyóstollakban levő golyó tulajdonképpen a papíron történő tova-gördülése révén viszi fel a tintát a papírra. A golyóstollaknál használt tinta rendkívül sűrű. Még a melasznál vagy a szirupnál is sűrűbb, és különböző olajokból valamint festékanyagokból készül. A golyóstollakat nagyon sokáig lehet használni. Ha egy Parker golyóstoll betéttel egy folyamatos egyenes vonalat húznánk, akkor az több, mint öt kilométer hosszúságot is elérhetne. Míg meghúznánk ezt a vonalat, a betétben levő kis golyó több mint hárommilliószor fordulna körbe. A gravitáció segítségével jut a tinta az üregében elhelyezkedő golyóra. Amint a tollat mozgatjuk a papíron, a golyó forog, s ez által tinta kerül a papírra. A golyó sokszor kevesebb, mint fél milliméter átmérőjű. Mit gondol, hányszor fordul meg a golyó, miközben egy egyméteres vonalat húzunk? Körülbelül 636-szor.

Minden évben több mint 45 millió golyóstoll betétet gyártanak a Parkernél. Ha egy egyenes vonalat alkotnánk ezekből a betétekből, akkor az hosszabb lenne, mint az Egyesült Államoknak New Yorktól Los Angelesig terjedő távolsága. Ha húznánk egy vonalat mindazon tintával, amelyet egy év alatt gyártunk, akkor egy folytonos vonalat kapnánk, amely a Naptól kiindulva, a Merkúron, a Vénuszon és a Földön keresztül egészen a Marsig nyúlna.

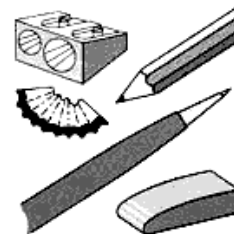
Ceruzák

A ceruzák azért fognak, mert a ceruzabél kopásával nyomot hagy a papíron írás közben. Azért népszerűek, mert a vonalak kiradírozhatóak. A hagyományos faburkolatú ceruzákat ki kell hegyezni. A modern, finomított ceruza-

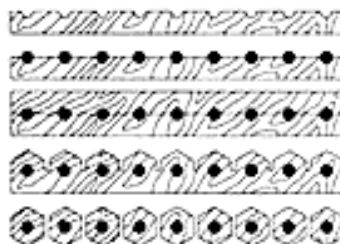
béllel ellátott ceruzákkal állandó vastagságú egyenletes vonalakat lehet húzni anélkül, hogy faragni kellene őket.

Hagyományos ceruzák

A hagyományos ceruzákat faburkolattal és annak a közepén keresztülfutó ceruzabéllel készítették. Ezek már rövid idejű használat után is eltompultak, s ki kellett őket faragni, hogy hegyes legyen a végük. A fő oka annak, hogy miért szereti sok ember a grafitceruzát az, hogy ki lehet radírozni azt, amit vele írunk. A faburkolatot általában cédrusból készítik, vagy valami ehhez hasonló

fából, amit könnyű faragni. A ceruzabetét pedig egy olyan keverék, amely grafitból (szén) – a feketeség miatt – és kaolinból (ez az az anyag, amiből bögréket, alátéteket és tányérokat készítenek) – a keménysége miatt – áll. A ceruzabetétet kiégetik, hogy kemény legyen, majd pedig két réteg fa közé ragasztják (általában 9 adagnyi ceruzabetét kerül egy „szendvicsbe”). Ezután a „szendvicsbet” kilenc külön ceruzára vágják szét, amelyeket ki kell még hegyezni. A ceruzák keménységének meghatározásához még ma is jeleket használunk, mint például a HB, ami azt jelenti, hogy Kemény Fekete (Hard Black).

Modern ceruzák

A ceruzabél készítésének mai módja a nyomógombos- és a töltőceruzáknál az, hogy grafitot használnak a feketeség eléréséhez és polimer gyantát az egyenletes felülethez és az erőteljességhez. Ezen anyagok segítségével a ceruzabetét olyan finommá lehet tenni, hogy nem lesz szükség a faragására, és oly egyenletessé, hogy sokkal kellemesebb lesz a vele való írás.

Roller írón

A roller írón, amely vízbázisú folyékony tintával és a toll végén elhelyezkedő golyóval van ellátva, a rostvégű tollakhoz hasonlóan működik. A tinta a hajszálcsoveken keresztül a golyóra folyik a tintatárolóból. A golyó egy egyenletesen gördülő mechanikai kenőszerkezetként működik.

A töltőtoll

Most pedig tekintsük át a töltőtoll részeit, valamint azon szerepüket, amelyet a tintának a tintatárolóból a papírra juttatásánál betöltenek.

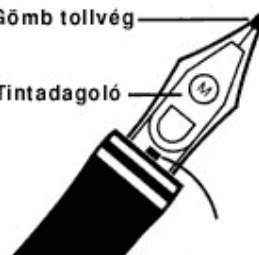
A tintatároló

A töltőtollnál a tintatároló vagy egy előre megtöltött patron, vagy egy olyan konverter, amelynek segítségével tintatároló üvegből is újra lehet tölteni a tollat. Bármelyik módszert is használjuk, annak mindenképpen tökéletesen kell szigetelnie. A tintatárolóba levegőt kell juttatni, amely a tárolóból kilépő tinta helyébe fog lépni.

A tintaadagoló

Ahogy a tinta elhagyja a tintatárolót, egy keskeny résen keresztül a tintaadagolóba jut. A tintaadagolót általában speciális, rendkívül jó minőségű műanyagból készítik. *A tintaadagoló számos szerepet tölt be:*

1. A tintát a tollhegyhez kell juttatnia a tintacsatornán át.
2. A tintát egyenletesen kell az írófelszínre juttatnia, s nem szabad, hogy az apró cseppekké álljon össze.
3. A szerkezetükbe be kell építeni egy „expanziós kamrát”, amely megtartja a tintát, amit a levegő tágulásával kiszorít a tintatárolóból. Ez megakadályozza a toll folyását. Csupán azáltal, hogy kezünkben tartjuk a tollat, a tinta-tárolóban levő levegő elkezd melegedni, ezáltal pedig tágulni, ez pedig tintát fog juttatni az expanziós kamrába. Az expanziós kamrát általában nem lehet látni. A toll belsejében helyezkedik el, ott, ahol ujjaink megfogják a tollszárat írás közben.
4. A tintaadagolónak lehetővé kell tennie, hogy levegő juthasson be a tintatárolóba, ami a használat közben távozó tinta helyére fog kerülni.
5. Végül pedig, a tintaadagolónak kell ellátnia a tollhegyet tintával.

A levegőcsatorna lehetővé teszi, hogy a levegő a tinta helyére kerüljön

A tollhegy

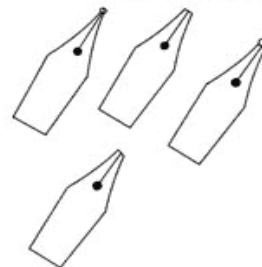
A tollhegy a tollnak az a része, amely megkülönbözteti a töltőtollat az összes többi íróeszköztől. Speciálisan vágott rész ez, amelyet úgy alakítottak ki, hogy a jellegzetes tollszemet meg lehessen formálni rajta. A tollhegyet úgy kell elhelyezni a tintaadagolón, hogy a hajszálvékony tintacsatorna a tintaadagolóban

közvetlenül a tollhegy nyílása alatt legyen. Ha ez a két rész nincs egyvonalban, akkor a toll nem működik.

A tollhegy nyílása

Az írás tényleges folyamata számos mozdulatból áll:

A vastag és vékony vonalak „erősségét és árnyalatát” azáltal kapjuk meg, hogy a tollhegy villája kinyílik, amikor lefele ható nyomás éri az író egyéni írástílusá szerinti. Ez a tulajdonság sokkal jobban érvényesül, ha jó minőségű töltőtollat használunk.

Mivel a tollszem folyamatosan „súrlódó mozgással” mozog a papíron, ezért nagyon keménynek kell lennie. Ahhoz, hogy megadjuk a tollhegynek a kellő tartósságát, egy kicsiny gömböcskét helyezünk el a tollszemen, amely általában nagyon kemény fémből készül, például irídiumból vagy ruténiumból. Ennek a gömböcskének szintén hasítottak kell lennie, akárcsak a tollhegy többi részének.

Csak remélni tudom, hogy a felsorolt példák sokunkban okozott csodálatot és örömet...

PhD dolgozatom egyik újabb állomását jelenti, hogy Magyarországon maradván szeretném azt kimutatni, hogy a különböző tájszólások és népviseleti jelenlétek befolyásolják az adott térség írásképét, vagy akár az írástanulás mechanizmusát.

Az alábbiakban bemutatok néhány népviseletet:

Nemzeti-, vagy csárdásviselet

Együttesnek volt az első viselete, amelyik a nemzeti színeket, a piros-fehér-zöldet mutatja. A nők, piros mellényben, fehér szoknyában, zöld kötényben, piros csizmában és fejükön piros pártában mutatkoznak be. A férfiak barna mellényben, fehér ingben, fekete nadrágban és fekete csizmában jelennek meg.

Kalocsai népviselet

Kalocsa és környéke, vagy ahogyan nevezik a Kalocsa-vidéki népviselet, népi díszítőművészet, a századfordulón kezd a ma ismert ragyogó színekben kibontakozni. A nők nyáron viselt inge, pruszlikja, főkötője, köténye gazdagon hímzett. A gazdagon hímzett ruhadarabok színeinek összeállítása korhoz kötött. A legények fekete nadrágot, a kétszeles bő ujjú vászoninget viselnek fekete mellényel és fekete keményszárú csizmával.

Sárközi népviselet

A Dunántúl legdíszesebb viseletét a Duna melléki Sárközben találjuk. A női viselet gazdag hagyományai anyagukban és formájukban feltétlenül felhasználhatók a korszerű öltözködésben. Az öltözet együttesnek finom színharmóniája, az elegáns, változatos technikájú egy- és többszínű hímzések kifejezetten modern hatásúak. A bemutatott modern öltözet a hagyományos lelki világ alapján készült, fehér női blúzokat és a brokátszoknyák-, pruszlik köténnyel. A férfi viselet alig különbözik a környezőktől. Fehér ing, fekete mellény, fekete nadrág és keményszárú csizma a jelelemző.

Két nő és egy férfi táncos saját kezdeményezéséből mutatkoznak meg a Mezőségi, Széki és Kalotaszegi viseletben.

A férfiak kék mellényt, fehér inget, fehér nadrágot, szalmakalapot és fekete csizmát viselnek.

Mezőségi viselet

A női viselet egy hosszú szoknyából áll, amelyik a mell alatt tallérozott. A pamutanyag egyszínű, néha piros vagy fekete és kis virágmintával díszítve. Felette egy kötény, amelyet az egyik oldalán felkötnek.

Széki viselet

A székely öltözet lényesen egyszerűbb, mint a kalotaszegi, sokkal kevesebb díszítés van rajta, és az egyes öltözetdarabok színei is sokkal visszafogottabbak. A nők egy bíborpiros mellényt, fekete hosszú szoknyát, amelyik piroszöld virágokkal van díszítve és színes fejkendőt is hordanak.

Kalotaszegi viselet

A kalotaszegi viselet minden formában, minden színhatásban egyike a legszebbnek. A kalotaszegi női viselet a maga pompájával legdíszesebb öltözeink közé tartozik. A lányok a fehérgyöngyös párta viseletét ezen a tájon őrizték meg legtovább. Hajukat választékkal egyágú fonatba fonták össze. A női ingek többfélék, ezeknek gallérját, kezelőjét és vállfőjét keresztszemmel egyaránt gazdagon kivarrták. A vászonból vagy gyolcsból szabott pendelyt a szoknyához hasonlóan ráncolták és ebből ünnepnap többet is felvették. Erre húzták a kalotaszegiek jellegzetes szoknyáját, a muszujt (bagazia).

Dolgozatomban az Interneten található alábbi honlapokat használtam fel:

<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/konyvtar/tortenet/iras/html/iras4.htm#3>

<http://innovex.veszprem.hu/eastman/watermanoldal/tollhasznalat/tollhasznalat.html>

Az érdeklődőket várom a 06 /30/ 9941962 telefonszámon és a grafonet@t-online.hu e-mail címen.

TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL

SZABÓ ERVIN ANTAL

VÁZLATOK AZ OROSZ HÍRSZERZÉS TÖRTÉNETÉBŐL

Grigorij Szirojozskin*

A hír Grigorij Szirojozskinnak a köztársasági Spanyolországban a fasizmus elleni harcban szerzett kiemelkedő szolgálataért Lenin-renddel való kitüntetéséről Moszkva központjában lévő egyik szálloda kényelmes szobájában érte őt. Késő este hívta őt fel régi elvtársa a VCSK Külföldi Osztályáról és „bizalmasan” közölte, hogy aláírásra és „akit illet” kihirdetésre került a SZU Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének zárt határozata, melyben Grigorij neve a legmagasabb szovjet kitüntetéssel elismertek között szerepel.

Grigorij örömeiben gyorsan lement az ügyeletes esti büfébe és az álmos pincértől vásárolt egy üveg kitűnő grúz konyakot. „Megisszuk azzal, aki elsőként jön gratulálni...”- határozta el Szirojozskin. Grigorij visszatért saját emeletére és ajtajánál három ismeretlen személyt látott meg.

- Szirojozskin, Grigorij Szergejevics? – hangzott el.
- Igen, én vagyok, - válaszolt Grigorij tele szájjal mosolyogva. – Egy pillanat, mindjárt...

Kitárta az ajtót az ismeretlenek előtt. Az előtérben egyikük átnyújtott Grigorijnak egy négyrét hajtott papírlapot és valamerre félrenézve komoran közölte:

- Ez egy parancs az ön letartóztatására és a helyiség átkutatására, polgártárs... Olvassa el és írja alá!

Mintha hatalmas ütés érte volna, Grigorij gépiesen megfordította a papírt, és elhomályosuló szeméhez tartotta. Hihetetlen erőfeszítéssel, betűnként olvasta a kegyetlen szót „l-e-t-a-r-t-ó-z-t-a-t-n-i”...

* Forrás: Ocserki isztorii rosszijszkoj vnyesnyej razvédki II. kötet.

Grigorij Szirojozskin 1900-ban született a Szaratovi kormányzóságban. Kora gyermekkorától katonai környezetben nevelkedett. A szegényparaszti családból származó apja századraktárt kezelő altisztként szolgált a Tifliszi helyőrségben, és a kis Grísa gyermekként eldöntötte, hogy katona lesz. Szerette nézni az alaki foglalkozásokat; lelkesen kapaszkodott a felnyergelt lovon, melyre a lovas-katonák ültették fel; órákat töltött a helyi fegyverműhelyben. Amikor a fiú elérte a tizennegyedik életévét, amikor egy új kedvtelés kerítette birtokába – a cirkusz. A hihetetlen egészséggel rendelkező, erős és ügyes Grigorij a híres birkózók – a két Ivanov – Poddubnij és Zaikin – tanítványa lett, akik abban az időben, Grúziában vendégszerepeltek. Szirojozskin még nem volt tizenhat éves, amikor először öltötte magára a birkózó trikót és megkezdte fellépéseit a manézsban, összemérve erejét a nézőkkel. A cirkuszban kitanulta a bűvész, a dzsiggit-lovas művészetét és más kacifántosságokat, amelyek igen jól jöttek neki az életben. Ám az egyik küzdelemben az ellenfél eltörte jobb karját. Ez a sérülés egész életében megmaradt, a keze rövidebb lett és ezért a cirkuszi karriertől el kellett búcsúznia.

Az 1917. évi forradalom után apja családjával visszatért a szülőfaluba „földet osztani”. De Grigorij nem lett földműves. Nem tudott megmaradni a szülői házban és az első lehetséges alkalommal belépett a Vörös Hadseregbe.

Egyik alkalommal a vöröskatonák egy csoportjával Grigorijt a szomszéd járásba küldték utánpótlásért. A dokumentumokat nem helyesen töltötték ki és a küldötteket, mint fosztogatókat elfogták, lefegyverezték és a munkás-paraszt törvényszék elé állították. Szigorú büntetés várt rájuk. Ugyanakkor, a forradalmi törvényesség őreinek becsületére, azok mindent kivizsgáltak és a foglyokat békében elbocsátották. Grigorijnak kétszeresen is szerencséje volt: a törvényszéknek szüksége volt képzett írnokra és felkérték erre a helyre. Szirojozskin itt kapta meg a jogi ismeretek alapjait.

A törvényszékről Grigorij a vizsgálatához került, majd Moszkvába operatív csekista munkára. Kivezényelték első szolgálati kiküldetésére – Tambovba, az antonovi felkelés elfojtására. Ott, csekista osztagot vezetve, Szirojozskin megismerkedett és közös, sikeres műveleteket folytatott azzal a hadtesttel, melynek parancsnoka az eljövendő marsall Georgij Zsukov volt.

Ugyanakkor Grigorij sorsában meghatározó szerepet játszottak jóval eredetibb emberekkel való találkozásai. Az élet összehozta egy bizonyos Sztzselkovszkijjal, aki abban az időben a törvényszéknél dolgozott, és „az ellenforradalmi szabotázs elleni” ügyeket vitte. Sztzselkovszkij nem ismert könyörületet az elítéltekkel szemben. Csak egyetlen büntetési formát ismert mind az ártatlanok mind a bűnösök tekintetében – agyonlövés. És amikor Grigorij már hírszerző volt, ez a férfi ádáz sötét árnyként keresztezte életútját. Ez így történt. Szirojozskin feladatot kapott Menzsinszkijtől és Artuzovtól:

Szerebrjakov név alatt átkelni a lengyel határon, kapcsolatba lépni a lengyel hírszerzéssel és a csekisták által legendázott, a hatalommal szembenálló „Liberál demokrata” szervezet nevében átadni a Poszpolita Recs speciális szolgálatának egy sor dokumentumot, melyek alátámasztják Szovjet Oroszországban a politikai összeesküvők befolyásos csoportjának létezését, akik készek az első adandó alkalommal és külföldi támogatás esetén megdönteni a szovjet kormányt és megragadni a hatalmat. Szirojzskin különösebb nehézség nélkül átkelt egy megbízható ponton keresztül a határon és sikeresen eljutott Vilnóba.

Ugyanakkor ott, a város központjában a forgalmas utcán odasietett hozzá egy férfi.

- Grísa, barátom! – kiáltott és át akarta ölelni Szirojzskint.

Grigorij nagy nehezen felismerte: Sztrzelkovszkij, ugyan az, aki 1919-ben jogtalan ítéleteket hozott a forradalmi törvényszéken, ahol ő és Grigorij dolgoztak. Ám akkor Sztrzelkovszkij nyalka lovassági kinézetű volt, most pedig Grigorij előtt egy öregember állt – idős, hajlott, elgyötört arcú, kopott, zsíros lógóvállú kabátban.

- Grísa, - Sztrzelkovszkij elsírta magát. – Te is itt vagy! A teljes régi gárda külföldre ment, minden barátunk!

Szirojzskin soha nem tartotta magát Sztrzelkovszkij barátjának, most meg különösen. Grigorijnak lázasan forgott az agya: „Taszítsam el, tegyek úgy, mintha nem ismerném és Sztrzelkovszkij tévedne? Nem megy, túlságosan is rám akaszkodott. Fussak el? De ez az egész jól átgondolt műveletet megbuktatja”.

Sztrzelkovszkij egyébként egy bár felé cipelte és kérte vendégeljék meg régi barátját, akinek ma, szerencsétlenségére, egyáltalán nincs pénze. Menni kellett. Sztrzelkovszkij elmesélte, hogy a polgárháború után, kihasználva lengyel származását, áttelepült Lengyelországba, ám itt sincs jó élete: mindenhol elhajtják, munka nincs. Grigorij a maga részéről előadta neki a hirtelen kigondolt történetet arról, hogy csalódott a Szovjet hatalomban, szakított vele, elhatározta, megy „amerre a szeme lát”.

Úgy tűnt, normálisan váltak el, sőt újabb találkozóban is megegyeztek, de Szirojzskin valahogy érezte, ez a rendkívüli esemény csak úgy egyszerűen nem végződhet.

Valóban, Grigorijt hamarosan letartóztatták és előállították a rendőrségre. Sztrzelkovszkij már ott volt. Grigorij várta ezt és kialakította magatartási vonalát. A „megsértett ártatlant” játszotta, kiabálni kezdett, hogy Sztrzelkovszkij –

részes és kokainista, közölte, hogy összeverekedtek a Vörös Hadseregben teljesített szolgálatuk alatt, amiért Sztrovszkij most törleszteni akar.

Ismerve Sztrovszkij a legrosszabb oldaláról, a rendőrök hittek Szirojzskinak, elengedték és még bocsánatot is kértek tőle. Természetesen, annak is jelentősége volt, hogy ő egy szolid „földalatti” szervezetet képviselt a Szovjetunióban, amely „értékes hírszerzési információkkal” látta el az úri Lengyelországot. Szirojzskin-Szerebrjákov találkozója a lengyel hírszerzés kapitányával, Szekundával, sikeresen megtörtént. Szekunda elégedettségét fejezte ki az információkat illetően (azt Szirojzskin megérkezésekor azonnal átadásra kerültek neki) és a lengyel hatóságok nevében elnézést kért a „rendőrségi tévedésért”.

Moszkvába visszatérve, Szirojzskin részletes jelentést tett a történetekről. Természetesen, tájékoztatója nyugtalanságot váltott ki a Külföldi Osztálynál, de nem volt más kiút – folytatni kellett a műveletet.

Hamarosan Szirojzskin-Szerebrjákovot ismét Lengyelországba küldték. A csekisták kockáztattak azzal, hogy másodszor is elküldték: hiszen a lengyel kémelhárítás látókörébe kerülhetett, és az életét kockáztatta. De, másrésről, ez kiváló ellenőrzési lehetőség is volt – amennyiben minden rendben megy, azt jelenti a lengyelek hittek Szirojzskinak.

Ezen alkalommal Szirojzskin-Szerebrjákov két csomagot vitt át a határon. Az egyikben levél volt található Pavlovskij ezredestől Borisz Szavinkovnak Oroszországba való meghívással (erről korábban a „Nehéz út Szavinkov „gyónásáig” c. történetben már említést tettünk), a másikban a hadügyi és tengerészeti népbiztos titkos parancsának fotómásolata a hadgyakorlatok végrehajtásáról a lengyel határ közelében. Ez a „parancs” az OGPU vezetésének kérésére kizárólag egyetlen példányban készült a hadügyi-tengerészeti Népbiztosságon és azon minden szolgálati jelzés és szám feltüntetésre került, amiknek egy valódi dokumentumon lenniük kell. Ám, Vlnóban Grigorijt kellemetlen meglepetés várta. Szekunda kapitány helyett egy másik tiszt várta, Mayer kapitány. Külsőleg flegmatikus és kevészavú, ám célratörő és szörszálhasogató hírszerző volt. Ugyanolyan előzékenyen fogadta, mint Szekunda kapitány, lehet még egy kicsit hivatalosabban. Szirojzskin átadta neki a magával hozott anyagokat. Amikor Mayer áttanulmányozta a parancsot, szemei örömtől ragyogtak. Ő azonnal értékelte a hozott dokumentumok jelentőségét. Ezért, amikor Grigorij említést tett a kapott információkért történő fizetéséről, a kapitány, habozás nélkül letett elé egy vastag köteg bankjegyet.

- Csak írja alá, kérem, itt Szirojzskin úr, – mondta Mayer, sokatmondóan mosolyogva.

„Honnan tudja a valódi nevemet? – rezzent össze belül Grigorij, – hiszen én az ő számára Szerebrjákov vagyok!” Aztán azonnal rájött: „Sztrzelkovszij műve! De semmi baj, hiszen nem titkoltam el előlük, hogy valamikor a törvényszéken dolgoztam, és azután illegalitásba vonultam. Provokál vagy csak egyszerűen a tájékozottságát fitogtatja? Amennyiben az első neki mindjárt vége – lelövöm és elmenekülök”. Grigorij elköhintette magát és jobb kezével a zsebébe nyúlt, mintha csak zsebkendőért, és megtapogatta a pisztolyát.

- Én már el is felejtettem azt az időt, amikor Szirojzskin voltam, – mondta nyugodtan Grigorij. – És így hívni engem – nagy vétek, kapitány úr, én már régen megtagadtam azt az életet.
- Én csak nem gondoltam erre, Szerebrjákov úr, Bocsásson meg. Nálunk ezt így írták és én...
- Ön sérteget, kapitány úr, - sóhajtott fel Grigorij, - hol kell itt aláírni?

És akkurátusan aláírta: „Szerebrjákov”.

Mayer nem ellenkezett és készségesen beleegyezett továbbítani Borisz Szavinkovnak a csomagot Pavlovszkij levelével.

Még ugyanazon a napon Grigorij hazaindult. Moszkvában Szirojzskin beszámolt utazásának eredményéről Artuzovnak, majd Menzsinszkijnek is. Ennek eredményeként keletkezett az OGPU vezetésének szolgálati jelentése, melyben többek között elhangzik: „Szirojzskin Grigorij Szergejevics elvtárs... életét több alkalommal kockáztatva aktívan vett részt a terrorista Borisz Szavinkovnak, a Szovjet hatalom ellensége ügyének feldolgozásában. Az OGPU hivatalos munkatársa, nem egyszer került átküldésre Lengyelországba. Utazásai alkalmával rendkívüli találékonyságot és bátorságot tanúsított. Csak ennek köszönhetően sikerült elkerülnie a csaknem törvénytörő letartóztatást, amely kivégzést és a feldolgozás bukását vonta volna maga után. Javaslatot teszünk Grigorij Szirojzskinnak a Vörös Csillag érdemrenddel történő kitüntetésére”.

A következő tíz év Grigorij számára különösen nyugtalan és veszélyes volt. 1925-ben az Észak-Kaukázusi OGPU kirendeltség állományába kerül. Ebben a régióban annak idején széles körben terjedt a banditizmus. Gyakori fegyveres rajtaütésektől szenvedett Gróznij környéke, az olajlétesítmények és a vonatok, számos gyilkosságot követtek el tanácsi dolgozók, tanárok, nők sérelmére. A nép belefáradt a banditákba, akik kezében hatalmas mennyiségű fegyver gyűlt össze. Ugyanakkor a banditizmus ebben a körzetben különösen életképes volt. Kizárólag csak fegyveres erővel nehéz volt elbánni vele. Más intézkedésekre volt szükség.

Szirojozskint operatív-felderítő osztagba küldték, melynek feladata volt az egész vidéket terrorizáló bűnözők és azok aktív bűnsegedei legnagyobb alakulatainak felderítése és likvidálása.

A helyi lakóság körében sokan voltak olyanok, akik törzsi, vallási és vagyoni elvek alapján, esetenként közvetlen fenyegetés és megfélemlítés eredményeként működtek együtt a banditákkal. De voltak olyanok is, akik szenvedtek tőlük és gyűlölettel és megvetéssel viszonyultak hozzájuk, különösen a hegyi aulok (kicsiny falvak – ford.megj.) szegény lakosai.

Okosan támaszkodva a helyi lakosok segítségére, a csekisták osztaga, melynek állományába tartozott Szirojozskin is, sikeresen hajtotta végre egy sor banda lefegyverzésének műveletét.

Még egy felelősségteljes feladatot hajtott végre Szirojozskin Jakutföldön, ahol 1928-ban a fehérgárdistákból toborzott japán ügynökök fegyveres felkelést készítettek elő egy bábkormány létrehozásának és Jakutföld Oroszországtól való elszakításának céljával. Az összeesküvők neve ismert volt, de azok megerősített és jól őrzött kereskedelmi telepen éltek. Saját, de egyébként nem nagy létszámú osztagát Szirojozskinnak több csoportra kellett osztania. Ő maga egyik segítőjével, egy jakut vezetőjével a telepre vette az irányt, ahol az összeesküvés feje, egy volt vezérkari százados, Schmidt tartózkodott. A Kereskedelmi szövetség revizoraként bemutatkozva és felmutatva a megfelelő dokumentumokat Grigorij megismerkedett a telep ügyeivel, esténként pedig a házigazdával ivott és szórakozott. A harmadik napon, megkérve Schmidtet, hogy kísérje el a külső gyűrűig, Szirojozskin egyetlen lövés nélkül letartóztatta a veszélyes összeesküvőt.

Ez ügyben letartóztatottnál nagy mennyiségű fegyvert, lőszert foglaltak le, előkészített felhívásokat és felszólításokat az amerikai vezetéshez Jakutföld függetlenségének elismeréséről, valamint sok aranyat és szőrmét.

Ma nehéz megmondani, rendelkeztek-e az összeesküvők valójában komoly politikai célokkal. Valószínűleg, csak egyszerűen meg akartak gazdagodni, majd Amerikába menekülni és ott jólétben élni.

Jakutföld után Szirojozskinnak Mongóliába kellett látogatnia és ott a kínai csapatok hátszágában kóborolni a KVZSD konfliktus idején. Ezt követően gyakran utazott szolgálati kiküldetésekre Norvégiába, Németországba, Finnországba és Svédországba ügynöki találkozókra. Finnországban, például, konspiratív találkozót bonyolított le Sztjepan Petricsenkovval, a Kronstadti lázadás egyik volt vezetőjével, aki részletesen informálta az operatív tisztet a katonai készülődésekről a szovjet-finn határon.

Spanyolországban, 1936-ban fasiszta lázadás tört ki. A világ minden részéből önkéntesek siettek a Spanyol Köztársaság segítségére. Közöttük voltak szovjet megbízottak is, akik közül többen a későbbiekben a Nagy Honvédő Háború kiemelkedő hadvezérei lettek, mások pedig – híres partizánparancsnokok, köztük a Szovjetunió Hősei Sz.Vaupsaszov, K. Orlovskij, Ny. Prokopjuk, A. Rabcevic.

Azokban a napokban Szirojzskin három kérelmet írt, mielőtt megkapta az „áldást”.

A spanyolok örömmel fogadták az orosz elvtársakat, bár a köztársaságiak soraiban a helyzet nem volt egyszerű és nem mindenki értett egyet a „bolsevik kommisszároknak” az országba történt hívásával. Zászlaik alatt nem csak kommunisták voltak, de szocialisták, anarchisták is, sőt trockisták, nem beszélve a különböző kispolgári pártok nagyszámú képviselőjéről.

A szovjet hírszerzők hatalmas polgárháborús tapasztalatokkal a hátuk mögött elvitték Spanyolországba a partizán katonai műveletek módszereit. Grigorij Szirojzskin ott egyike volt a partizánharc szervezőinek. Kezdeményezésére partizán csoportok, zászlóaljok, brigádok alakultak, amelyek sikeresen tevékenykedtek a fasiszta csapatok hátában, miközben bázisaik a köztársasági területeken voltak.

A köztársasági hadsereg parancsnoksága 1937. őszén elhatározta, hogy minden erőt összevon az ellenség háttérjében való közös tevékenységre. Így született a híres 14. speciális hadtest, amely harci műveleteket hajtott végre valamennyi fronton egészen a háború legvégéig, Andalúziában, Kasztíliában és Katalóniában pedig – a köztársaság bukása után. G. Sz. Szirojzskin Domingó Ungria hadtestparancsnok katonai főtanácsadója lett.

Grigorij Szirojzskinnak sikerült, többek között, a harcos kis csoportjával megakadályoznia a harci pozícióból való megfutamodását egy egész anarchista hadosztálynak. Ez a bátor és kockázatos hadművelet nagy jelentőséggel bírt: ez akadályozta meg a fasiszták előretörését a Madridi front központi szakaszán.

Úgy mondják kicsi a világ. Szirojzskin Spanyolországban találkozott Borisz Szavinkov fiával. Lev Szavinkov Oroszország határain kívül nőtt fel. A harmincas évek elején Franciaországban dolgozott benzinszállító sofőrjeként, majd gazdag francia vállalkozókat szállított.

A spanyolországi polgárháború kezdetével Lev Szavinkov önkéntesként utazott oda és bátran küzdött a fasisztákkal a Nemzetközi Brigád soraiban.

Érdemeinek megfelelően értékelve Szavinkov fiának személyes tulajdon-ságait Szirojzskin elősegítette Lev Szavinkov előmenetelét. Lev 1938-ban a köztársasági hadsereg kapitánya lett. Nem sokkal a spanyol polgárháború befejezése előtt 1938. őszén Szirojzskin Spanyolországból Franciaországba küldte Lev Szavinkovot. Franciaországnak a hitleristák általi megszállását követően Lev Szavinkov belépett az Ellenállás osztagaiba és hősiiesen harcolt a fasisztákkal Párizs felszabadításáért. 1944. augusztusban Lev Szavinkov a z „Orosz hazafiak szövetsége” osztag – mely az Ellenállás harci szervezetéhez tartozott - egyik csoportjának tagjaként, Párizsban a Grenel utcában lévő szovjet követ-ségre kitűzte a vörös zászlót.

Így váltak el apák és fiúk életútjai, az első és utolsó hulláma az orosz emigrációnak, melynek több száz képviselője tűnt ki ez alkalommal az antifasiszta küzdelemben.

Szirojzskint Spanyolországban Grigorij Grande-nak nevezték – Nagy Grigorijnak. Mindenki kedvence volt: értékelték bátorságáért, becsületességéért, mesteri szakértelméért, emberek iránti jóságáért, emberségességéért. Ő mindig fel tudta lelkesíteni, vidámítani a harcosokat, ötletgazdag volt, szeretett bűvész-mutatványokat bemutatni, hiszen maga is valamikor fellépett a cirkuszban...

Grigorij Szirojzskint 1938. nyarán visszahívták Moszkvába. Bár koráb-ban ő többször elkerülte a lebukást az idegen területeken, itt nem kerülhette el a törvénytelen letartóztatást. Lengyelország számára végzett kémkedéssel vádol-ták. A letartóztatás indokaként Szirojzskinnak az esete szolgált, amikor Sztarzelkovszkij feljelentése alapján Vilnóban rendőrség őrizetbe vette.

- Olyan nincs, hogy önt csak úgy kiengedték a lengyel börtönből! – állította a vizsgáló a Lubljankáról. – És az anyagok, amiket ön átadott a lengyeleknek, államtitkot képeztek.
- De hiszen a vezetésem speciálisan küldött Lengyelországba ezen értesüléseknek, a lengyeleknek történő eljuttatására, – ellenkezett G. Sz. Szirojzskin.
- Az ön parancsnokai szintén lengyel kémeknek bizonyultak! – volt a válasz.

A német haditengerészet rejtjelfejtő szolgálatáról*

1. rész

Széles körű ismertséget kapott a II. világháború éveiben az angolok által végrehajtott, a német „ENIGMA” rejtjelző berendezés megfejtésére irányuló művelet, amely az „ULTRA” elnevezést kapta. A Blatchle Park rejtjelelemzőinek egyik legnagyobb sikere az „ENIGMA” haditengerészeti modifikációjának feltörése volt. Az információ, melyet az „ULTRA” vonalról kaptak, komolyan elősegítette a szövetséges haditengerészet sikerét az Atlanti csatában (ezt a megnevezést kapta az USA-ból Angliába tartó konvojok kísérésének művelete). Ugyanakkor kevesek előtt ismertek a szembenálló fél – Németország haditengerészete rejtjelelemzőinek – sikerei idején. A németeknek nem volt egységes nemzeti desifrázó szolgálata: minden hivatal, amely érdekelt volt a rejtjelelemzők segítségével történő információszerzésben, létrehozta a sajátját. Bizonyos együttműködés ezek között a szolgálatok között, ám alapvetően ezek önállóan és egymástól függetlenül dolgoztak.

Először nézzük a rejtjelelemzés általános helyzetét Németországban a II. világháború nemzeti rejtjelfejtő szolgálata: minden hivatal, amely érdekelt volt a rejtjelfejtés segítségével történő információ megszerzésben, létrehozta a sajátját. Bizonyos együttműködés e szolgálatok között történt, ám alapvetően önállóan és egymástól függetlenül dolgoztak.

Németország Külügyminisztériumában 1919. elején létre hozták a „Z” osztályt. Ennek munkatársai kezdtek foglalkozni a külföldi országok diplomáciai levelezésének rejtjel-elemzésével. A „Z” osztály rejtjel-elemzőinek a II. világháború előestéjére több mint 30 állam rejtjelét és kódját sikerült feltörni, melyek között mind Németország ellenségei (USA, Anglia, Franciaország), mind a szövetségesei (Japán, Olaszország) is megtalálhatók voltak. Az információkat, melyeket a diplomáciai levelezés megfejtése útján szereztek, Németország külügyminiszterének Riebbentropnak és személyesen Hitlernek jelentették.

A német csapatoknál minden fegyvernemben volt rejtjelfejtő szolgálat: Wehrmachtban (szárazföldi csapatok), Luftwaffe (légierő) és a haditengerészetnél (Kriegsmarine). Volt központi rejtjelfejtő szerv, amely biztosította az információkat a főparancsnokságnak és csapat, amely közvetlenül az első vonal parancsnokai érdekeinek megfelelően dolgozott a helyszíneken. Például, a híres Rommell tábornok Afrika hadtesténél volt egy speciális rádiófelderítő század,

* Forrás: www.agentura.ru

amely az angol hadműveleti egységek forgalmazásainak lehallgatásával és megfejtésével foglalkozott.

A század szakemberei értékes információkkal látták el Rommelt az ellenség első vonalairól. És íme, miként értékelte a német rádió-felderítés tevékenységét a Keleti fronton a német fegyveres erők legfelsőbb parancsoksága vezérkari főnöke A. Jodl vezérezredes 1945. június 15.-i kihallgatásán tett vallomásában: „A háború menetére vonatkozó hírszerzési adatok alapvető részét – 90 % – a rádió-felderítés anyagai és a hadifoglyok kihallgatása képezte. A rádiófelderítés – mind az aktív lehallgatás, mind a rejtjelfejtés – meghatározó szerepet játszott a háború kezdetén, de az utolsó percig sem veszítette el jelentőségét. Igaz, nekünk nem sikerült lehallgatnunk és megfejtőnk az önök (a szovjet hadsereg – szerk.) frontjai és hadseregei törzseinek rádióüzeneteit. A rádiófelderítés, ugyan úgy, mint a felderítés többi formája, csak a hadműveleti zónára korlátozódott”. A Wehrmacht rejtjelelemzőinek a nyugati szövetségesek elleni munkájában a sikerek jóval jelentősebbek voltak. Pl.: doktor Ottó Leiberich, a német speciális szolgálat, a BSI (Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik – az információs technológiák szövetségi biztonsági szolgálata) volt vezetője egyik felszólalásában megjegyezte, hogy a német rejtjelelemzők feltörték az egyik legelterjedtebb amerikai rejtjelző gépet az „M-209”-t (a rejtjelző gép amerikai megnevezése „C-36”, a svájci „Hagelin” cég gyártmánya, melyet az ismert svéd rejtjelző Boris Hagelin dolgozott ki). Az amerikai fegyveres erők megvásároltak és a II. világháború idején kb. 140 ezer darab ilyen

rejtjelző gépet használtak. Nemrégiben a német újságíróknak sikerült felkutatniuk a Wehrmacht rejtjelfejtő szolgálatának veteránját Rainold Bebert, aki a háború éveiben, Párizsban az FNAST-5 rejtjelfejtő alegységénél dolgozott. Visszaemlékezéséből ismertté vált, hogy a németek nem csak feltörték az „M-209” rejtjelző gépet kézi módszerrel, de megkonstruáltak a gép prototípusát is, a rejtjelfejtés legmunkaigényesebb stádiumainak automatizálására is. Sőt ez 1943-1944. években történt, – ugyanakkor, amikor az angolok megalkották a saját Colossusukat, amely a „modern komputerek nagyapjának” számít. Ezt a készüléket a német sifírozó gép a „Lorenz SZ 40/42” automatikus desifírozására hozták létre. Ugyanakkor a Dehomag vállalat, amely 1944-ben igyekezett megrendelést elérni az „M-209”-et desifírozó készülék tömeges gyártására, a sorozatgyártás megkezdéséhez szükséges időt kettő évben jelölte meg. Ez túlzottan hosszú volt, a Harmadik birodalom hátralévő ideje a lejáráthoz közeledett. Ennek következtében a működőképes prototípusnál a dolog nem jutott tovább. Meg kell jegyezni, hogy a sifírozó gépet a németek jól ismerték, mivel bizonyos mennyiségű „C-36”-ot vásárolt Svájcban és alkalmazták a német diplomáciai összeköttetésben.

A Luftwaffe érdekében rejtjel-fejtéssel a Németország Repülési Minisztériuma Kutatási Osztályán foglalkoztak. Ez a szervezet a „Nagy fül” nem hivatalos elnevezést viselte. Ezt 1933. áprilisában hozták létre és a telefonbeszélgetések lehallgatásával, levéllenőrzéssel és rejtjel-elemzéssel foglalkozott. Érdekes megemlíteni, hogy a Kutatási Osztály rejtjel-elemzői nem csak katonai információkkal dolgoztak, de megfejtették a diplomáciai üzeneteket, figyelték Németország állampolgárait, segítséget nyújtottak az RSHA-nak (Birodalmi Biztonsági Főhivatal). Egyébként, még ennél a szolgálatnál is volt egy kisebb desifrázó alegység, ugyanakkor annak lehetőségei korlátozottak voltak és segítségért más hivatalokhoz kellett fordulnia.

Különálló desifrázó szervezet volt a katonai elhárításnál (Abwehr). Rejtjelelemző szolgálat tartozott a Postaügyi Minisztérium szervezetébe is. A haditengerészetnél a desifrázó szolgálat a „figyelő szolgálat” elnevezést kapta, és 1920-as évek elején került létrehozásra. A haditengerészet rejtjelelemzői első nagy sikerüket az 1930-as évek közepén érték el. Harmincöt októberében Olaszország megtámadta Abesszíniát (jelenlegi Etiópiát). Az 1935. október és 1936. június közötti időszakban a brit királyi haditengerészet néhány hadihajója, melyek Ádenben állomásoztak, a Vörös- és Földközi-tengeren őrzőjáratokat figyelemmel kísérték az olaszok behatolását, – a hadművelet megkezdése után – a csapatszállításokat. Tekintettel arra, hogy ezek a hadihajók, lényegében harc-készültségben voltak, a rádióforgalmazás a haditengerészet háborús időszakra szolgáló rejtjelei és kódjai felhasználásával folyt. A járőrözés körzete nem volt nagy, a hajók jól láthatóak voltak a partról, ezért megismerni azok elnevezését nagyon egyszerű volt (annál is inkább mivel a londoni sajtók tudósításaiban is szerepeltek). Megfejtani a hívóneveket és a jelzéseket nem volt nehéz, mivel az angolok híreiben sok volt a standard megfogalmazás, az alapvető szavak és kifejezések pedig rendszeresen ismétlődtek. A művelet befejezése után az angolok nem jelentősen változtatták meg a kódokat és rejtjeleket. Ez megkönnyítette a német rejtjelelemzők későbbi munkáját. A németek 1938-ra már feltörték azon kódok jelentős részét, amelyet az angol haditengerészet még 1934-től kezdve használt az adminisztratív (nem pedig hadműveleti) összeköttetésre.

A hadműveleti összeköttetés rejtjelei abban az időben még nem kerültek feltörésre. Ugyanakkor a rádióforgalmazás nagy részét, amely a hadihajók és konvojok tevékenységét érintette, a német figyelőszolgálat olvasta. A megszerzett adatokat a német haditengerészeti felderítés elemezte és gyűjtötte, majd átadták a tengeralattjárók, a felszíni csapásmérők és a távolsági repülőerők harc-tevékenységének hadműveleti tervezésével foglalkozó szerveknek.

A háború legelejétől a német haditengerészet rejtjelfejtői megkezdtek az angol Admirális rejtjeleinek megfejtésére irányuló munkát. Hamarosan jelentős sikereket értek el. A háború első heteiben a német rejtjelelemzők lehetőséget kaptak az angol rejtjelzett rádiótávíratok elolvasására, melyek a hadi- és teher-

hajóknak az Északi-tengeren és a Skagerrak-szorosban való mozgását érintették. A németek megismerték az angolok által szigorúan őrzött titkot a Loch-You öbölnek a Metropol Flotta (az angol haditengerészet legerősebb csoportosítása, amely közvetlenül a Brit-szigeteken állomásozik) bázisaként való hasznosítását. A figyelőszolgálat szakemberei közölték az információkat az 1939. novemberben az Atlanti-óceánra kifutó nagy német felszíni hadihajók kapitányaival. A deszifrózók munkájának eredménye lett, többek között, a „Sharnhorst” cirkáló és a „Rawalpindi” angol csatahajó elsüllyesztése. Az angol haditengerészet parancsnoksága intézkedéseket hozott a német rajtaütések megelőzésére, de azok ismertté váltak a Kriegsmarine parancsnoksága előtt a megfejtett angol rádiótávíratokból. A Kriegsmarine rejtjelelemzőinek sikeres munkája 1940-ben is folytatódott. Tavasszal a Norvégiában zajló hadműveletek idején és később Franciaországban a német rejtjelfejtő szolgálat biztosította a lehetőséget időben beszerezni az angol haditengerészeti erők tevékenységéről szóló információkat. Ebben az időszakban a németeknek sikerült elolvasni a királyi hadi-tengerészet rádióforgalmazásának 30-50 %-át. Ezen kívül, a német hadvezetés nagyon pontos információkkal rendelkezett a Metropol Flotta hajóinak helyzetéről. Csak az 1940. év három hónapjában, felhasználván a Kriegsmarine figyelőszolgálatának információit, sikerült elsüllyeszteni hat angol tengeralattjárót.

A németek norvégiai behatolásának idején a szakemberek információkat kaptak az angolok azon szándékáról, hogy megtámadják a német deszantokat. Válaszul a Kriegsmarine elterelő csapást mért. Az angol flottát átdobták ennek elhárítására, és a német szállítóhajók sikeresen elérték Norvégia partjait.

A Brit-szigetek megtámadásának előkészületekor („Tengeri oroszlán” hadművelet 1940 nyarán) a figyelőszolgálat fontos felderítő információkkal látta el a német haditengerészet parancsnokságát. Valószínűleg, az Admirálisban felmerült a gyanú a német rejtjelelemzők sikereit illetően, és augusztus 20-án az angolok megváltoztatták a rejtjeleket. Ez bizonyos szünetet és nyilvánvaló nehézséget jelentett a német rejtjelfejtő szolgálat számára, azonban az új angol tengerészeti rejtjelek is hamarosan feltörésre kerültek a figyelőszolgálat részéről.

A Kriegsmarine gyakorlatában voltak példák az angol rejtjelek erőszakos megszerzésére is. A német portyázó hadihajó az „Atlantis” megtámadta és elfoglalta az „Otomedon” angol gőzhajót, amely szigorúan titkos dokumentumokat szállított, többek között az érvényben lévő kódkönyvet. Ezek az anyagok egy speciális zsákba voltak csomagolva, hozzáerősítve a teherhez, hogy elfogás veszélye esetén azonnal elsüllyesszék. Az angoloknak nem volt szerencsájük, a hadihajó első sortüzével megölték azt a tisztet, aki ezekért a dokumentumokért felelt. Így a németek birtokába jutottak a brit katonai-politikai vezetés hadműveleti terveinek a Japánnal való háború esetére. A megfejtett dokumentumokat sürgősen megküldték Tokióba. Hirohito császár szamuráj karddal tüntette ki az „Atlantis” parancsnokát. Ilyen kitüntetést a németek közül csak a Luftwaffe fő-

parancsnoka Göring és Rommell tábornagy kapott. Egy másik portyázó hadihajó – „Thor” – 1942-ben elfoglalta az Indiai-óceánon a „Nankin” ausztrál utas szállító hajót. A kapitánynak sikerült áthajítania a hajó-korláton az összes kódot és a hajó titkos dokumentumait, de 120, a diplomáciai postát tartalmazó zsák, melyekben a brit hadvezetés hadműveleti dokumentumai is megtalálhatók voltak, az ellenség kezébe került. Ezek között ott voltak a jelentések arról, hogy a szövetségesek feltörték a japánok rejtjeleit. Azonnali válasz-reakció következett: a német rejtjelelemzők segítségével a japán kódolási rendszert sürgősen átdolgozták. Szeptemberben az Atlanti-óceán sekély vizein a németek elsüllyesztették a „Szikh” angol torpedórombolót, melyről sikerült felhozniuk a kódkönyvet. 1941. januárban a brit haditengerészet hírszerző igazgatósága 10. osztályának (az angol flotta összeköttetés biztonságáért felelős szervezete) javaslata alapján bizonyos változtatásokat vezettek be a rejtett összeköttetés módszereiben és rendjében. Egyébként, ez csak időleges nehézségeket jelentett a németeknek.

A német rejtjelelemzők 1941. tavaszán fel törték a №3 angol haditengerészeti kódot. A megfejtett angol üzenetekből származó információk gyakran tették lehetővé a német hadihajóknak és tengeralattjáróknak, hogy elkerüljék az összecsapásokat a túlerőben lévő angol flottával. Kaptak más értékes értesítéseket is. Így, 1941-ben a német rejtjelelemzők továbbították tengeralattjáróik kapitányainak az angol flotta főparancsnokának utasítását az Angliába tartó konvojok kapitányainak, hogyan kerüljék el a veszélyes zónákat a hazai partok megközelítésekor. Érthető, hogy az ilyen információ rendkívül hasznos volt mivel lehetővé tette a német tengeralattjárók „farkas farkáinak” hatékony csapdák állítását. Sajnos, az angolok későbbi változtatásai, amelyek 1941. szeptemberében következtek be és céljuk még jobban megnehezíteni a német desiffráló szolgálat munkáját, valójában megkönnyítették azt. A figyelőszolgálat szakemberei 1942. kezdetére ismét értékes információkat szállítottak a Kriegsmarine vezetésének, melyek –a háború után lefoglalt, német archívumok alapján – havi több mint 2000 rádiótávírat elolvasásán alapultak.

A németek meglehetősen részletes adatokat kaptak az atlanti konvojoknak Nagy-Britannia part menti vizeire érkezésének idejéről, adatokat az érkező hajók kikötők szerinti elosztásáról, a konvojok megközelítési körzeteiről, illetve a magányosan közlekedő hajókról, azok számáról, a meteorológiai viszonyokról. Információkat kaptak a kísérő erők sikereiről, a német tengeralattjárók támadásairól és az azoknak okozott veszteségekről.

1941. októberében az Atlanti-óceánon keresztüli konvojok vezetésében aktív szerepet kezdett játszani az USA. Ennek eredményeként jelentősen növekedett a rádióforgalmazás mennyisége, és a németek ezt hamarosan érzékelték. A konvojok rádióforgalmazása különbözött a többi, jellemzően hívóneves adástól, valamint, hogy az szinte kizárólag a konvojokat őrző erők között zajlott.

A németek 1942. februárra jelentős eredményeket értek el a „konvoj rejtjelek” megfejtésében és a nagy részét elolvasták az ennek segítségével rejtjelzett rádiótáviratoknak, amelyek nem csak az észak-atlanti konvojokra vonatkoztak, de a földközi-tengeri és a világ más körzetei hadműveleteire is. Hamarosan a figyelőszolgálatnak sikerült feltörnie a szövetségesek még egy rejtjelét, amelyet az atlanti konvojok használtak. A német rejtjelfejtők 1942. októberre a szövetségesek konvojaival történt rádióforgalmazást olyan gyorsan olvasták, hogy a német tengeralattjáró flotta főparancsnoka Karl Dönitz tengernagy néha információt kapott a hajók várható mozgásáról tíz-húsz órával a ténylegesen végrehajtott ilyen vagy olyan manőverük előtt. Ez az információ kiegészült azzal, amit a németek nehézségek nélkül nyertek az angol haditengerészet parancsnokai közötti napi rádióforgalmazás olvasásából a Brit-szigetek nyugati megközelítési útvonalain és Halifax (város Kanadában, ahol a konvojok hadműveleti törzse települt) között. Ezen üzenetek alapján a németek, többek között, megismerkedtek a konvoj parancsnokoknak Anglia partjainál a veszélyes zónák elkerülésére vonatkozó utasításaival.

Megközelítőleg ebben az időben sikerült a figyelőszolgálatnak feltörni a kereskedelmi hajók régi kódját. Jóval korszerűbb kódokat nem vezették be időben takarékosági megfontolásból. Ezt a szándékot erősítette meg az angol kormányban, 1920-30-as években uralkodó vált meggyőződés, hogy „többé nem lesz háború”. Ennek eredményeként Britannia hatalmas kereskedelmi flottája úgy lépett be a háborúba a német tengeralattjáró erőkkel, hogy nem rendelkezett megbízható rejtett összeköttetéssel.

A figyelőszolgálat szakemberei nem csak az angol haditengerészeti rejtjeleket fejtették meg. Az angolok 1942. júniusáig nem rendelkeztek semmiféle speciális rejtjellel a különböző fegyvernemek közötti összeköttetésre. A kiterjedt hadműveletekben, olyanokban, mint a hadműveletek Norvégiában, vagy a Depp és San-Nazer-re történt rajtaütés, a speciális helyett egy nem igazán állóképes rejtjelrendszer működött, melyet a fegyveres erőknek a külügyminisztérium osztályaival való összeköttetésre használtak a domíniumokban és a gyarmatokon. Ezt a rejtjelet alkalmazták a konzulátusok a semleges kikötőkben a hajók mozgásáról szóló jelentésekre, ami kiegészítő információforrásként szolgálta a németek számára. A Kriegsmarine rejtjelfejtői gyorsan feltörték ezt a rendszert, és könnyedén tudomást szereztek a hajók útvonalairól és az angol haditengerészet intézkedéseiről, melyeket a fegyveres német rajtaütések elleni harcra hoztak. Az angolok szerencséjére 1941. novemberben a haditengerészet parti hatóságai számára új, jóval ellenállóbb rejtjelrendszer került bevezetésre.

A régi kódok alkalmazása több száz teherrel megrakott hajó elvesztéséhez és kb. 30 ezer angol tengerész halálához vezetett. A háború kezdetétől 1943. nyaráig csak az Atlanti óceán északi részén az elsüllyesztett hajók összes vízkiszorítása 11,5 millió tonna volt, nem is beszélve a veszteségekről, melyeket

az angoloknak okoztak a Norvégia elleni támadás során 1940-ben és más körzetekben.

Hogy a németek miként használták fel a rádiólehallgatásból és a rejtjel-fejtésből kapott információkat és mennyire értékesek voltak a tengeralattjárók parancsnokai számára, jól látható a HX. 229 és SC. 122 konvojok példáján. Az 1943. március 16-tól március 19-ig terjedő periódusban e konvojok hajóinak hosszú harcot kellett vívniuk a német tengeralattjárók egy nagy csoportjával. A németek támadását megelőzte a figyelőszolgálat általi tizenhat rádiótávirat megfejtése, melyekben részletes információ volt mindkét konvoj mozgásáról. Ezek közül különösen fontosak voltak azok a rádiótáviratok, melyeket március 4-én 22.10-kor és március 13-án 19.32-kor küldtek el.

Az elsőben közölték az útvonal részleteit a HX. 229 konvoj és az attól lemaradt magányos hajók részére, a másodikban pedig mindkét konvoj részére parancsot adtak az útvonaltól való eltérésre a német tengeralattjárók helyzetéről szóló adatokra hivatkozással, melyeket az Admirális hadműveleti-információs központjától kaptak. A német tengeralattjárók jól informált törzse e konvojok elleni támadásra 40 tengeralattjárót vont össze és ez a szövetségesek számára huszonegy hajó, összesített vízkiszorítás 140 ezer tonna, elvesztésével végződött, addig, amíg a németek vesztesége egy tengeralattjáró volt. A hivatalos angol haditengerészeti történelem ezt a hadműveletet „a szövetségesek ügyét illető komoly szerencsétlenség”-nek nevezte.

A németek 1942 őszére feltörték az alapvető angol tengerészeti rejtjeleket, újakat pedig a brit haditengerészet hajórádiósai csak 1943. júniusában kaptak. Június 10-én végre megváltoztatták a №3 kódot, az új pedig lényegesen megbízhatóbbnak bizonyult. Ezzel együtt, az angol kereskedelmi flottánál a régi rejtjeleket még hat hónapig használták.

1943. márciusban nagyrészt a figyelőszolgálat sikereinek köszönhetően a német tengeralattjáróknak sikerült csaknem teljesen elvágni a tengeri összeköttetést az USA és Nagy-Britannia között. Az angol tengerészeti törzs levonta a következtetést: „A németek soha nem voltak olyan közel az Ó- és Újvilág közötti kommunikáció teljes megsemmisítéséhez, mint ez sikerült nekik 1943 márciusának első tíz napjában”. Csak a szövetséges tengerészek és pilóták ezreinek hősiességének tette lehetővé az összeköttetés helyreállítását. Egyébként ebben nem kevés segítséget nyújtottak nekik az angol rejtjel-fejtők a Blatchley-Park-ból.

Ám a németek sikerei jóval jelentősebbek voltak. Egy német hadifogoly rejtjelelemző kijelentése szerint, csak azért nem olvastak el minden angol levelezést, mert nem volt elég komoly nyelvi gyakorlattal rendelkező tolmács. A németek folytatták a brit tengeri konvojok lehallgatását, 2000 közlemény/hó,

figyelemmel kísérték a hajók mozgását. A beszerzett adatok lehetővé tették operatíván rájuk vezetni az Atlanti-óceánon tartózkodó német tengeralattjárók csoportjait.

Az egyik angol haditengerészeti rejtjelet a németek igen eredeti módon fejtették meg. Lényegében, ez egy rejtjel skála volt, melynek alapkulcs egy speciális rejtjelkönyv volt. A főszerepet megfejtésekor az játszotta, hogy a német rejtjelelemzők figyelmüket a küldemények címzettjeire összpontosították, melyeket ugyan azzal a rejtjellel kódoltak, de mindig a rejtjeltávirat elején voltak. A nagy mennyiségű elfogott közlemény alapján a németek visszaállították a könyv részleteit, majd az egész kódkönyvet.

Dönitz tengernagy nagy jelentőséget tulajdonított a figyelőszolgálat munkájának, annál is inkább, hogy a német légierő nem tudta teljes mértékben biztosítani a légifelderítést a bázisoktól való nagy távolság miatt. Dönitz írta visszaemlékezéseiben:” Már néhányszor megemlékeztem a német rejtjelfejtő szolgálat kiváló munkájáról, mellyel nemegyszer sikerült feltörni az ellenség rejtjeleit. Ennek következtében a tengeralattjáró erők parancsnoksága nem csak az angolok rádiótáviratait és a konvojoknak az útvonalra vonatkozó utasításait olvasta, de az admirális hadijelentését is a német tengeralattjárók helyzetéről (1943. januárban és februárban), melyet naponta közöltek rádión keresztül a konvojok parancsnokaival, és amelyben megjelölték a különböző körzetekben a német tengeralattjárók angol felderítés előtt ismert és feltételezett tartózkodási helyeit”.

Ezekben a hadijelentésekben található adatok, – emelte ki Dönitz, – igen értékesnek bizonyultak. Lehetővé tették annak felfedését, hogy pontosan mi ismert az angolok előtt a német tengeralattjárók helyzetéről és milyen pontossági szinttel határozták meg azok helyét és tevékenységi körzetét. Továbbá megteremtették az ellenség lehetőségei és azok hatékonysága értékelését a német tengeralattjárók felderítését és megsemmisítését illetően.

Azt követően, hogy az angolok 1943-. ban megváltoztatták rejtjeleiket, a figyelőszolgálatnál komoly nehézségek kezdődtek. A szövetségesek rejtjelzett levelezésének olvasása szinte teljesen abbamaradt. Ugyanakkor a háború utolsó szakaszaiban a Kriegsmarine rejtjelelemzői újra el tudták olvasni az ellenség bizonyos taktikai kódjait és rejtjeleit. Kedvező tényező volt, hogy a szövetségesek felszíni hajóinak és légierőjének harctevékenysége az Atlanti-óceánért vívott küzdelemben, arra az időre, jelentősen aktivizálódtak. Nagy mennyiségű közleményt sugároztak az éterbe, és ez megkönnyítette a németeknek a desifrározás folyamatát. A németeknek ebben a szakaszban sikerült 1500 rádiótáviratot elolvasni havonta. Ugyanakkor 1944. nyarán a szövetségesek új, jóval megbízhatóbb rejtjelet vezettek be a konvojok hajóival való összeköttetésre. A németek minden próbálkozása, hogy feltörjék, nem jártak sikerrel.

(Folytatása következik)

TUDOMÁNYOS ÉLET – KÉPZÉS

SZABÓ SZILVIA

VEZETŐI KOMPETENCIA ALAPÚ KÉPZÉSEK A MAGYAR RENDVÉDELEM (RENDŐRSÉG, HATÁRŐRSÉG) KÖZÉP- ÉS FELSŐVEZETŐI HIVATÁSOS ÁLLOMÁNYA KÖRÉBEN

*„Nagyrészt a vezetők rátermettsége az, ami meghatározza,
mennyi hasznot hajt az emberi tőke vagy az emberi
erőforrások a különböző szervezeteknek...
(a szervezeteknek) rátermett vezetőkre van szükségük ahhoz,
hogy céljaikat eredményesen és hatékonyan tudják elérni.”*

/Boyatzis: A rátermett vezető (1982)/

*A rátermett vezető, mint kompetens vezető jelenik meg a rendvédelmi
szervek működésében is, ennek értelmében releváns a kérdés, hogy a
rendvédelmi vezetők felkészítése milyen módon, és milyen minőségben
történik napjainkban. Tanulmányomban a kompetenciák fogalmköréből
kiindulva tisztázom a vezetői kompetenciák megjelenését a rendészeti
képzésben, majd bemutatom a hazai vezetői kompetencia-fejlesztés alapú
képzési rendszert a Rendészeti és Büntetőügyi Intézetben.*

Bevezető gondolatok

Jelen tanulmány megírásának előzményeihez tartozik, hogy 2006. márciusában *„Kompetenciák, modularitás, módszerek – a belügyi képzési rendszer időszerű kérdései, nemzetközi kitekintéssel”* címmel az akkori Belügyminisztérium Oktatási Főigazgatósága (most Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Oktatási Főigazgatóság) karöltve a Német Szövetségi Köztársaság Közigazgatási Akadémiájának szakembereivel, valamint a Magyar Rendészettudományi Társaság Humán Tagozat Oktatási Szekciójának szakembereivel konferenciát szerveztek.⁵ A konferencia egyes szekciói három olyan fontos területre kon-

⁵ 2006. március 7–8., Siófok, BM Aranypart Hotel, „Kompetenciák, modularitás, módszerek – a belügyi képzési rendszer időszerű kérdései, nemzetközi kitekintéssel”

centráltak, mint a kompetencia alapú, moduláris felépítésű, gyakorlat orientált, hatékony képzési formák kialakítására, az új normákhoz igazodó, új tanári szerepek, tanítási és tanulási stratégiák kialakítására, és a jövő valószínűsíthető új oktatási módszerére ez e-learning alkalmazására. A konferencia kétnapos együtt gondolkodást eredményezett, melynek részeként a belügyi (rendészeti) oktatási, képzési struktúra áttekintésére és ezzel együtt a fejlesztési, átalakítási javaslatok irányvonalainak meghatározására vállalkoztak a részt vevők.

A szakmai program egyik időszerű témája volt, hogy napjainkban alapvetően meghatározó kérdés, hogy a Magyar Rendvédelem felső- és középvezetői részére, milyen céllal, tartalommal és módszerekkel szükséges a vezetőképzés terén a minőségi, magas színvonalú képzést, illetve továbbképzést biztosítani?⁶ Közismert, hogy a rendőrség funkciója és feladatai napról-napra egyre komplexebbé és sokoldalúbbá válnak. A követelmények nem csupán a Kormány szintjén fogalmazódnak meg, mert egyre inkább a társadalom, de különösen a civil szféra és annak különböző szervezetei támasztanak olyan új igényeket, melyeket ki kell elégíteni. Ezzel egyidőben napirenden vannak az Európai Unióhoz való csatlakozással kapcsolatos tennivalók is.

Társadalmi fejlődésünk minden területén alapvető fejlesztési cél az európaiság jellegének erősítése. Továbbá ezzel együtt változások vannak és folyamatosan várhatóak a rendvédelmi szervezetek életében. Mindez felveti a kérdést, hogy a vezetők felkészítése hogyan és milyen módszerekkel történjen napjainkban és a jövőben. A változásokat minden szinten a vezetőknek kell irányítaniuk, akiket viszont fel kell készíteni, alkalmassá tenni arra, hogy szervezetüket a megfelelő irányba legyenek képesek navigálni. A képzési és továbbképzési rendszer minőségi működése és továbbfejlesztése ennek értelmében gyakorlatilag a szükségszerűség szintjén jelentkező kényszer.

A kompetencia definíciója és fontossága

A kompetenciák egy személy alapvető, meghatározó jellemzői, melyek okozati kapcsolatban állnak a kritériumszintnek megfelelő hatékony és/vagy kiváló teljesítménnyel. A kompetencia ebben az esetben a következő összetevők együtteséből áll (Spencer: A kompetenciák jéghegy – modellje, 1990):

- az ismeretekből, a tudásból;
- a jártasságokból, a készségekből, a képességekből;
- a szociális szerepekből és „értékekből”;
- az énképből;

⁶ Szabó Szilvia: Modularitás a kompetencia alapú rendészeti vezetőképzésben (szekció előadás);

2006. március 7–8., Siófok, BM Aranypart Hotel, „Kompetenciák, modularitás, módszerek – a belügyi képzési rendszer időszerű kérdései, nemzetközi kitekintéssel”

- a személyiségvonásokból és
- a motivációkból.⁷

Boyatzis gondolatait felidézve koránt sem merítem ki a választott témával kapcsolatos fogalmi kört, hiszen a személyiségvonás-elméleteket követően, a hatvanas évek modern kompetencia mozgalmi burkában számos definíció látott napvilágot, igazolva ezt olyan szellemi tőkével, mint McClelland, Flanagan, vagy Spencer.

A pszichológiai megalapozást követően a rohamosan változó környezetünkben (mikro- és makroszinten), különös tekintettel a fejlődés tendenciájára és dinamikájára egyre bővült és tudományos tartalommal telítődött a kompetens személyiségről alkotott nézet. Az USA-ban, vagy Nyugat-Európai gyakorlatban, már régóta elfogadott és alkalmazott a nevezett terület, hazánkban azonban eléggé új keletű módszer. Történelmi múltja leginkább a rendszerváltás hatásaira és az uniós politikákra vezethető vissza. Gyakorlati oldalról a piaci versenyben szerepet vállaló multinacionális szervezetek kapcsán jelent meg az emberi erőforrás vetületében, míg elméleti, módszertani gyökereit az andragógia (felnőttképzés), mint multidiszciplináris tudományág foglalja magába. Nem véletlen, hogy az V. Nemzetközi Felnőttoktatási Konferencián Hamburgban a „life long learning” koncepció egyik kulcsproblémájaként jelent meg, és más konferenciák is a kompetencia alapú képzéseket helyezték előtérbe.⁸ Az a tény, hogy a kompetencia és a kompetatív személy több tudományág integrációja mentén értelmezhető, felveti azt a dilemmát, hogy a globalizáció és az abból eredő paradigmaváltás megkövetel egy professzionális felfogást, miszerint ne csak a megszerzett iskolai bizonyítványok legyenek mérvadóak az egyén képességét, teljesítményét és hatékonyságát illetően. Így az Európai Bizottság által „az egész életen át tartó oktatás és tanulás európai évében” kiadott Fehér Könyv is a kognitív társadalomhoz közelít, és első lépésnek tekinti a kompetenciák elismerését. Felveti annak nemzeti, majd a szubszidiaritás elvét, hangsúlyozva, annak helyi szinteken történő kezelését. Előre vetíti, hogy az egyéni viselkedésminták közben elsajátított kompetenciákat is mérhetővé és kézzelfoghatóvá kell tenni, hiszen Galilei állítása szerint is: „Ami mérhető, mérd meg, ami nem mérhető, tedd mérhetővé”. Ennek értelmében lehet a legalapvetőbb kompetencia definíciókat determinálni:

Alapkompetenciák (bázis): azokat a személyiség-jellemzőket foglalják magukba, amelyek gyakran előfordulnak, amelyeket általánosan alkalmazunk. Ezek megteremtik az alapot ahhoz, hogy a kulcskompetenciák, a generikus és a funkcionális kompetenciák kialakíthatók legyenek (ilyenek pl.: az írás, az olvasás, a számolás, a szövegértés).

⁷ Mohácsi Gabriella: Kompetencia modell nemzetközi környezetben 1-2. rész. Humánpolitikai Szemle 1996/11-12. szám, 3-11. és 3-15. p.

⁸ http://www.sulinet.hu/iskola/feher_konyv (letöltés ideje: 2006. október 29. 18.59)

Kulcskompetenciák: nem egyetlen szakma tartozékai, hanem valamennyi. Az Európai Unió az alábbi kulcskompetenciák meglétét, illetve folyamatos fejlesztését preferálja:

- anyanyelven való kommunikáció;
- idegen nyelven való kommunikáció;
- matematikai készségek;
- alapkészségek a tudományban és a technológiában;
- informatikai készségek;
- a tanulás tanulása;
- interperszonális és állampolgári készségek;
- vállalkozói készségek;
- kulturális tudatosság (általános műveltség).

Generikus kompetenciák: egy szervezet valamennyi munkakörére, vagy egy-egy munkakör családjára vonatkozó viselkedés-együttes. A munka világában legfontosabbnak tartott kompetenciák a következők:

- egy munkafolyamat racionális megszervezése, az idővel, az energiával és az anyaggal való takarékoság;
- a problémaérzékenység és problémamegoldás, az alternatív megoldási lehetőségek összehasonlítása;
- a lényeglátás, a döntésképeség;
- az együttműködés, a kommunikációs készség;
- az innováció és a kreativitás.

Speciális vagy funkcionális kompetenciák: az egyes munkakörök sikeres ellátásához szükséges viselkedés-repertoár, a kimagasló teljesítményt szolgáló szakmai tudást foglalják magukba.⁹ Ilyen szakmai kompetencia a vezetői munkához tartozó specifikus és rutin feladatok elvégzéséhez szükséges képesség, tudás, ismeret.

Az információs társadalom jellegénél fogva lehetővé teszi és igényli az egyén számára szociális és fizikai környezetének megismerését, és ennek kapcsán készségeket és probléma megoldási stratégiákat fejlesztenek ki, melyek a mindennapi gyakorlatban a körülöttünk lévő rohamosan változó világ elemzésének eszközeit szolgálják. Ebből kiindulva a kompetencia nem feleltethető meg a dolgokról való statikus tudással. Sokkal inkább egy aktív folyamat, hiszen mindenkinek személyre szabott kompetenciái vannak, mellyel képes az egyes ember a mindenkori szituáció befolyásolására, irányítására, és az egyén érdekeinek való megfeleltetésre. Az emberi erőforrás menedzsment valamennyi

⁹ Dr. Szakács Gábor: Konceptió és stratégiai intézkedések a Belügyminisztériumhoz tartozó szervezetek oktatási rendszerének korszerűsítésére, 2005., Budapest, 16 p.

területén alkalmazhatók, így a munkaköri követelmények meghatározásában, a toborzásban és kiválasztásban (felmérések), a teljesítmény-értékelésben, az ösztönzés-menedzsmentben, a karrier- és utánpótlás-tervezésben, a személyzetfejlesztésben, de szerepük van a változások, a kultúraváltás elindításában, kommunikálásában, kezelésében. Ennek értelmében a szervezeti stratégia részeként megfogalmazott és a stratégia megvalósításához szükséges kritikus kompetenciák valamennyi emberi erőforrás rendszerben megjelennek, támogatva az integrált működést.¹⁰

Vezetői kompetenciák a Magyar Rendőrségnél

A kompetencia fogalmát ebben a speciális esetben tágabban értelmezhetjük, beleértve a végzettséget, képesítést, tapasztalatot, gyakorlati időt, engedélyt, speciális végzettséget, személyiségjegyeket is. A Magyar Rendőrség (továbbiakban: MR) kompetencia térképe a rendőri munka szempontjából releváns kompetenciákat tartalmazza, amelyeket 11 osztályba sorol be a törvény. Ebből 10 kompetencia-osztály valamennyi munkaköri csoportra értelmezhető, míg a 11. csoport csak a vezetői, illetve az irányítói feladatokat ellátó munkakörök esetében.¹¹

A kompetenciaosztályok:

- I. Felkészültség
- II. Ismeretalkalmazás szintje
- III. Szakmai gyakorlat
- IV. Terhelhetőség
- V. Kommunikációs készségek
- VI. Kapcsolattartás
- VII. Együttműködés
- VIII. Felelősség
- IX. Problémamegoldás
- X. Személyi tulajdonságok
- XI. Vezetői és irányítói magatartás

Az I.-XI. kompetencia osztályokon belül pontos meghatározásra kerültek az egyes kompetenciák, és az egyes kompetenciaszintek leírása. Jelen tanulmányban nem ismertetem mindezt, hiszen kizárólag a vezetői kompetenciákkal, és az erre épülő vezetőképzési rendszerrel foglalkozom.

¹⁰ A Magyar Köztársaság Rendőrsége Munka- és magatartásértékelési és karriertámogatási kézikönyve (készítette: RTF RVTKI, Szakás – Bokodi), Budapest, 2002. 3. p.

¹¹ 8/2002. (BK 4.) BM utasítás a hivatásos és köztisztviselői állományban lévők éves teljesítményértékelési rendszerének bevezetéséről és lebonyolításának rendjéről - alapján

A vezetői kompetencia-fejlesztés alapú képzési rendszer intézményi háttere, működése

A mai formájában fennálló Intézet elődje a Rendőrtiszti Főiskola Rendészeti Vezetőképző, Továbbképző és Kutató Intézete (RTF RVTKI) több szervezeti átalakulás után 2000. február elsején jött létre. Az Intézet vezetője Dr. Dános Valér ny. r. dandártábornok, körültekintő előkészítő munka után beindította a közép- és felsőfokú alapképzési, továbbképzési, vezetőképzési, illetve vezető továbbképzési rendszert. Az Intézetben jogászok, pszichológusok, szociológusok, pedagógusok, rendőr, határőr és katasztrófavédelmi szakemberek, informatikusok és humán szervezők kezdték el a munkát. 2002. március 27-én az Intézet méltó helyet kapott Adyligeten, ahol azóta is korszerű, európai színvonalú infrastrukturális háttér segíti a szakmai munka minőségi megvalósulását.

Az Intézet öt évig az RTF háttérintézményeként működött. 2005. április elsejétől új feladatokkal a Belügyminisztérium Oktatási Főigazgatóságához került, és Rendészeti és Bűnmegelőzési Intézet (RBI) néven került be a szakmai köztudatba. Fő feladata a rendvédelmi (rendőr, határőr, polgári védelmi, tűzoltó) tiszti állomány tervszerű szakmai továbbképzése, vezetővé-képzése. Ehhez az Intézet olyan képzési struktúrát alakított ki, amely a korszerűsítés alatt álló karrierrendszer megvalósítását, az előírt képesítési követelmények teljesítését segíti és a rendvédelmi felsőfokú alapképzésen, szakképzésen nyugszik.

A politikai-jogi környezet változását követve 2006. nyarától az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumhoz tartozva a korábbi Oktatási Főigazgatóság akkreditált oktatási intézményeként látja el feladatát. Jelenleg három meghatározó képzési területen, a rendészeti szakvizsga, a bűnmegelőzés, és a vezetőképzés területén tevékenykednek az ott dolgozó munkatársak. Az intézet jelenlegi struktúrájában kiemelt prioritású a vezetőképzés területe.

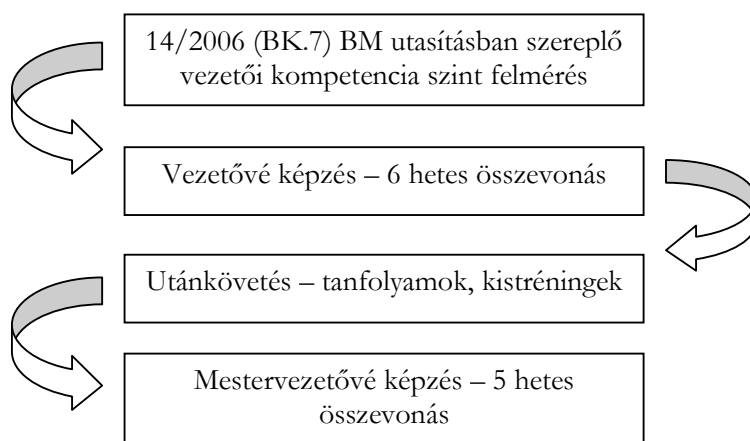
Az RBI kiemelt feladata az emberi erőforrás-gazdálkodással kapcsolatos program végrehajtása az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium hivatali egységeinél és a minisztériumi szervezeteknél. E témakörben szakértői, szaktanácsadói tevékenységet is ellátnak a szakemberek.¹²

Az Intézetben a tréningek és a képzések eredményes megvalósulását szakképzett pszichológusok, továbbá az MTA Pszichológiai Társasága trénerképzőjén képesítést szerzett munkatársak végzik.

¹² „Kompetencia alapú integrált emberi erőforrás-gazdálkodási rendszer a Belügyminisztériumnál” című 18 hónapos twinning projekt

Vezetői kompetencia-fejlesztés alapú képzési rendszer az RBI gyakorlatában

A rendészeti szakvizsgáról, a rendészeti vezető képzésről és a rendészeti mestervezetővé képzésről szóló 14/2006. (BK.7) BM utasítás értelmében¹³ a Rendészeti és Bünt megelőzési Intézet immáron hatodik esztendeje bonyolítja le a rendészeti vezetővé és mestervezetővé képzéseket.

1. ábra jelenlegi képzési struktúra¹⁴

A rendészeti vezetővé és mestervezetővé képzés a központi tantervnek megfelelően „intenzív” képzési formában, speciális (előadás és tréning) módon állt a vezetői utánpótlás szolgálatában. Támogatva ezzel a rendvédelmi szervek már végbement és folyamatban lévő szervezeti változásait. A képzések intenzív jellege viszonylag rövid idő alatt képes a delegált rendészeti vezetők hatékony felkészítésére, számukra használható vezetői kompetenciák átadására, fejlesztésre.

A bevezetett tréning jellegű vezetővé képzések célja, hogy a résztvevők vezetői funkcióhoz kapcsolódó készségeit fejlessze úgy, hogy a rendvédelmi vezetők külső és belső szervezeti együttműködésben betöltött szerepét és felelősségét helyezi a csoportmunka középpontjába. A komplex kompetencia-fejlesztésen alapuló képzés a szervezeten belüli és kívüli kapcsolattartás, kommunikáció, problémakezelés és a személyes befolyásolás hatékonyságának növelésére irányul az elvárások és a visszajelzések mentén.

A tréning a hagyományos tanítási-tanulási tevékenységektől eltérő módszer. Az eltérés elsősorban abból adódik, hogy az úgynevezett résztvevői tanulás gondolatára épít. Ez a módszer jól bevált a vezetői készségek feltérképezésében

¹³ Korábban 23/2004 (BK14) BM utasítás, módosítva 2006. április 3. megjelent: Belügyi Közlöny

¹⁴ Szabó Szilvia: Az RBI képzési struktúrája, Nagykovácsi, 2006.

és fejlesztésében, valamint az egyén munkahelyi sikerességének növelésében, a motiváció és az elkötelezettség erősítésében. A képzés kics csoportban (12 fő) történik, ahol a csoporttagok állandó és kölcsönös kapcsolatban állnak egymással. A részt vevők a trénerek elméleti útmutatásának megfelelően úgynevezett strukturált gyakorlatokat végeznek, melyek valódi élethelyzeteket sűrítenek játékos formába. Ezek olyan szimulált helyzeteket eredményezhetnek, amelyet a résztvevők megbeszélnek. Visszajelzést adnak egymásnak, melynek célja a viselkedésmódosítás olyan értékek mentén, amelyek a személyes hatékonyságot növelik. Ez a hatékonyság, pedig a vezetői készségek fejlődésében mutatkozik meg igen látványosan, ami a munkakörüknek megfelelő vezetői / irányítói feladat teljesítésében mérhető minőségi eredményként jelentkezik.

Bár a vezetői kompetenciák jelentőségét széles körben elismerik, mégis mint pontos jelentéssel bíró fogalom nehezen megfogható. A rátermettség, a tulajdonságok, és készségek amelyek egy vezetőt alkalmassá tesznek feladata ellátására mérhetőek, értékelhetőek és fejleszthetőek. Boyatzis szavaival élve: „nagyraoszt a vezetők rátermettsége az, ami meghatározza, mennyi hasznot hajt az emberi tőke vagy az emberi erőforrások a különböző szervezeteknek...(a szervezeteknek) rátermett vezetőkre van szükségük ahhoz, hogy céljaikat eredményesen és hatékonyan tudják elérni.”¹⁵

A korábban bemutatott MR kompetencia-térkép és szakmai tapasztalatok alapján az Intézet az alábbi kompetencia-területeket határozta meg a közép- és felsővezetői állományának tartott képzési rendszere alapjául.

- *Felelősség* – felelősségtudat, szervezet iránti lojalitás, egyéni megjelenés, szabálytudat, fegyelmezettség
- *Személyi tulajdonságok* – motiváció, lelkesedés, teljesítmény, igényesség
- *Felkészültség* – vezetéselméleti végzettség
- *Kapcsolattartás* – kapcsolattartás az irányítására bízott munkatársakkal, a beosztottakkal való bánásmód, kapcsolattartás a vezetővel, szervezeten kívüli kapcsolattartás
- *Vezetői magatartás* – követelménytámasztás, vezetői szerep elfogadtatása, tervezőkészség, szervezőkészség, munkatársak fejlesztése
- *Ismeretalkalmazás szintje* – testületismeret, információkezelés és feldolgozás
- *Személyi tulajdonságok* – megbízhatóság, becsületesség
- *Együttműködés* – együttműködési készség, konfliktuskezelés,
- *Kommunikációs készségek* – szóbeli és írásbeli kommunikációs készség, meghallgatási képesség
- *Terhelhetőség* – pszichés terhelhetőség

¹⁵ Klein Balázs – Klein Sándor: Kompetencia a munkahelyen in.: Emberi Erőforrás Menedzsment, Harmadik évfolyam, hetedik szám, 2002. július

- *Személyi tulajdonságok* – önállóság, határozottság, magabiztosság, rugalmasság
- *Problémamegoldás* – problémára való nyitottság, kreativitás, döntési készség

A gyakorlatban – törvényi háttérrel – működő képzési rendszer az alábbi struktúrában végzi a vezetői kompetencia-fejlesztés folyamatát. (1. ábra)

A rendészeti vezetővé képzés célja a kooperatív, szituatív vezetési stílus elsajátíttatása. Olyan tudásanyag, magatartásformák és önfejlesztési technikák átadása, melyek birtokában a képzés részt vevői képesek a státuszuk és a szervezetben betöltött szerepük szerinti vezetői kompetenciáknak megfelelni. Munkájukkal az adott rendvédelmi szerv stratégiai fejlesztési céljainak megvalósítását elősegíteni, a társadalmi elvárásoknak eleget tenni. A vezetőképzési szint a rendészeti szakvizsga után következik.

A képzésben megjelenő tartalmak, kompetencia területek:

- Vezetői önismeret
- Csoportok a szervezetben
- Kommunikáció
- Rendvédelem és média
- Konfliktuskezelés
- Együttműködés
- Előítéletek, emberi jogok
- Kisebbségek
- Ellenőrzés
- Rendvédelmi szervek kultúrája
- Szervezeti változás
- Szervezeti tanulás
- Szervezetfejlesztés
- Problémamegoldás
- Stratégiai tervezés
- Minőségfejlesztés
- Európai Unió követelmények a rendvédelemben

Ezek a témakörök elméleti és gyakorlati szinten foglalkoznak a vezetői kompetenciákkal. A képzés részben végigveszi a vezetéselmélet alapvetéseit, így a csoport fogalomköréből kiindulva foglalkozik a konfliktus és stressz, a szervezeti kultúra, problémamegoldás és döntés, valamint a személyes vezetés területeivel. Az általános vezetéselméleti tananyag az azonos ismeret és tudásbázis kialakításáért felelős. A tananyag a képzés résztvevőiben egységes képet alakít ki a vezetői feladatrendszeréről, funkciókról, szerepekről. Alapozó ismereteket ad a vezetői eszköztárról, hogy rendszer-szemlélettel közelítsenek saját vezetői tevékenységükhöz. Erre épül a kapcsolódó, kiemelt vezetői készségeket

megjelenítő gyakorlati terület. A hangsúly ebben a képzési fázisában az ismeret átadáson és az elsajátításon van.

A rendészeti mestervezetővé képzés célja a kooperatív, szituatív vezetési stílus alkalmazásának elmélyítése, fejlesztése; olyan tudásanyag, magatartásformák és önfejlesztési technikák átadása, illetve begyakoroltatása, melyek birtokában a képzésben résztvevő képes megfelelni a felsővezetőkkel szembeni elvárásoknak, kompetenciáknak. Fontos a résztvevők innovációs képességének növelése; a stratégiai tervezésre és projektmenedzselésre történő alkalmassá tétele, valamint hogy a leendő felsővezető a szervezeti célok érdekében legyen képes felszabadítani és mobilizálni az emberi erőforrásokat. A mestervezető szint a vezetővé képzésre épül, nem véletlenül itt már speciális felsővezetői kompetenciák (funkcionális) elmélyítése, gyakoroltatása a hangsúlyos.

A képzésben megjelenő tartalmak, kompetencia területek:

- Vezetői önismeret
- Időgazdálkodás
- Szervezetén kívüli kapcsolatok
- Protokoll
- Médiakapcsolatok
- Stratégiai tervezés, jövőstratégia, jövőkép
- Minőségfejlesztés
- Projektmenedzselés
- Rendvédelmi szervek gazdálkodása
- Változásmenedzselés

Összességében láthatjuk, hogy a vezetővé és mestervezetővé képzés a generikus és speciális kompetenciákkal együttesen foglalkozik. Jól felépített rendszerben készíti fel a képzésben résztvevő delegált rendészeti vezetőt, hogy milyen módszerek léteznek egy munkafolyamat racionális megszervezésére, továbbá technikákat mutat az idővel és az energiával való takarékosagra. Ezzel együtt figyelmet szentel a problémaérzékenység és problémamegoldás kérdéskörére, valamint az alternatív megoldási lehetőségek összehasonlításának módjaira. Napjaink vezetőinek elengedhetetlen kompetenciája kell, hogy legyen a lényeglátás, a döntésképeség; az együttműködés, a kommunikációs készség; az innováció és a kreativitás. Természetesen ezzel is mélyrehatóan foglalkoznak a csoportok.

Zárógondolatok

A megváltozott társadalmi, politikai, gazdasági és technikai feltételek, az Európai Unióhoz való csatlakozás új követelményeket állítanak a rendészeti szervekkel szemben. Az új elvárás-rendszernek való megfelelés szükségessé teszi, hogy az érintett szervezeteknél professzionális vezetés működjön. Az egy-

séges közszolgálat kialakítása, az állampolgár-orientáltság (szolgáltató jelleg), a környezethez való állandó alkalmazkodás megkövetelik, hogy a szervezet vezetői új szemlélettel rendelkező igazi menedzserek, és egyben a változás kezdeményezői és katalizátorai legyenek.

Ilyen körülmények között elengedhetetlen a vezetők szakszerű és rendszeres elméleti és gyakorlati képzése, melynek során a vezetéstudomány modern technikáit és eszközeit sajátíthatják el, illetve fejleszthetik stratégiai- és rendszerszemléletüket, ezzel sajátítva el a közép- és felsővezetőktől elvárt vezetői kompetenciákat.

Az elméleti és leginkább gyakorlati törzsanyag a legszükségesebb, legfontosabb vezetői kompetenciák köré rendeződik, és a hozzá kapcsolódó elméleti ismeretanyagok kerülnek oktatásra. Ennek értelmében célja a rendészeti szervek eredményes működését szolgáló, a rendelkezésre bocsátott erőforrásokkal hatékonyan gazdálkodó, a változó körülményekhez rugalmasan alkalmazkodó, korszerű szakmai műveltséggel rendelkező, az európai normákkal azonosuló, a különböző tudományok eredményeit hasznosítani tudó, döntésre és együttműködésre kész és képes innovatív, hiteles vezetők felkészítése.

Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Oktatási Főigazgatóság Rendészeti és Bűnmegelőzési Intézete a visszajelzések alapján hatékonyan, eredményesen végzi a közép- és felsővezetői hivatásos állomány vezetői kompetencia alapú képzését. A külső tényezők változása, és a szakmai tapasztalat azonban azt diktálja, hogy ezen a területen is innovatív, új megoldások lássanak napvilágot. A képzési rendszer fejlesztése – igazodva a minisztérium HR törekvéseihez – folyamatban van.¹⁶

Felhasznált irodalom

1. BOYATZIS: A rátermett vezető (1982)
2. FEHÉR KÖNYV az oktatásról és a képzésről; http://www.sulinet.hu/iskola/feher_konyv (letöltés ideje: 2006. október 29. 18.59)
3. Klein Balázs – Klein Sándor: Kompetencia a munkahelyen in.: Emberi Erőforrás Menedzsment, Harmadik évfolyam, hetedik szám, 2002. július
4. MOHÁCSI Gabriella: Kompetencia modell nemzetközi környezetben 1-2. rész. Humánpolitikai Szemle 1996/11-12. szám, 3-11. és 3-15. p.
5. Szakács Gábor dr.: Konceptió és stratégiai intézkedések a Belügyminisztériumhoz tartozó szervezetek oktatási rendszerének korszerűsítésére, Budapest, 2005., 16 p.

¹⁶ Az Európai Unió Bizottsága 2004-ben befogadta és jóváhagyta a BM Oktatási Főigazgatóság által készített „Kompetencia alapú integrált emberi erőforrás-gazdálkodási rendszer a Belügyminisztériumnál” című twinning pályázatot. 2005-ben kezdődött el a 18 hónapos projekt munkája, ami még folyamatban van.

6. SZAKÁCS – BOKODI – NEMESKÉRI - FEJÉR: A Magyar Köztársaság Rendőrsége Munka- és magatartásértékelési és karriertámogatási kézikönyve (készítette: RTF RVTKI), Budapest, 2002. 3. p.

Kapcsolódó törvények és jogszabályok

1. 8/2002. (BK 4.) BM UTASÍTÁS a hivatásos és köztisztviselői állományban lévők éves teljesítményértékelési rendszerének bevezetéséről és lebonyolításának rendjéről
2. 3. SZÁMÚ MELLÉKLET A 8/2002. (BK.4.) BM UTASÍTÁSHOZ A Belügyminisztérium teljesítményértékelési és karrier-támogatási rendszerének alkalmazását segítő kompetenciatérkép
3. 14/2006. (BK.7.) BM UTASÍTÁS a rendészeti szakvizsgáról, a rendészeti vezetővé képzésről és a rendészeti mestervezetővé képzésről

Kapcsolódó konferencia előadás

1. SZABÓ Szilvia: Modularitás a kompetencia alapú rendészeti vezetőképzésben (szekció előadás); 2006. március 7-8., Siófok, BM Aranypart Hotel, „Kompetenciák, modularitás, módszerek – a belügyi képzési rendszer időszerű kérdései, nemzetközi kitekin-téssel”

HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK

SZABÓ ERVIN ANTAL

ÖSSZEÁLLÍTÁS A KÜLFÖLDI SAJTÓ NEMZETBIZTONSÁGI KÉRDÉSEKET ÉRINTŐ CIKKEIBŐL

Különleges alakulatok a terroristák ellen: mi változott szeptember 11. után?*

A Stratégiai hírszerzés és biztonság európai központja (ESISC) jelentésének „**Islamism, Jihadism and counter-terrorism. Five years after 9/11**”, amely a szeptember 11. ötödik évfordulójára készült, egy részének fordítását közöljük. Ez a rész kivonat Frederic Mosernek a speciális rendeltetésű erők reformjának fejezetéből.

Ténylegesen, csak néhány állam rendelkezik pontosan megfogalmazott doktrínával a speciális rendeltetésű erők alkalmazására vonatkozóan. Ezekhez tartoznak az USA, Nagy-Britannia, Oroszország, Franciaország és Izrael. Ám figyelembe kell venni, hogy ezek a dokumentumok nem nyilvánosak, azokat csak közvetett ismertetőjegyek alapján lehet értékelni.

Aközben, sem a TTA 106, a francia hadsereg szabályzata, sem annak NATO megfelelője az AAP-6 nem adják a speciális erők meghatározását, bár leírják mik azok a speciális műveletek és a műveletek speciális erői.

A speciális műveletek erői – speciálisan kiválasztott ügynökök csoportjaiból álló alegységek, NATO által javasolt speciális lehetőségek a különleges hírszerzés, közvetlen akciók területén és a katonai támogatás a nehéz, veszélyes és esetenként politikailag kényes műveletekben, melyeket a parancsnokok folytatnak a hadszíntéren.

Speciális műveletek – ez katonai tevékenység, melyet speciálisan ebből a célból szervezett, felkészített és felszerelt, létrehozott erőkkel folytatnak, melyek

* Forrás: www.agentura.ru

operatív technikai eszközöket és a hagyományos erőktől eltérő módszereket alkalmaznak. Ez a tevékenység a katonai műveleteken keresztül szerveződik, függetlenül a hagyományos erőktől és a velük történő koordinációtól *a politikai, pszichológiai valamint gazdasági célok elérése érdekében. A politikai illetve katonai feltételek elvezethetnek a rejtett eszközök alkalmazásának szükségességéhez vagy olyan fizikai és politikai kockázati szinthez, amely nem összehasonlítható a közönséges műveletekkel. Ezek a műveletek kis kiterjedésű vagy igen különleges modulokat alkalmaznak, annak érdekében, hogy fontos stratégiai vagy hadműveleti értékű célokat érjenek el, illetve azért, hogy megváltoztassák az erőviszonyokat.*

A hivatalos meghatározások hiányának ellenére szintetizálni lehet azokat az elemeket, amelyek jellemzik a speciális rendeltetésű erőket:

- rejtett tevékenység;
- képesség műveletek végrehajtására, melyek hadműveleti vagy hadászati fölényhez vezetnek;
- speciális kiképzés és felszerelés;
- magas fokú specializálódás;
- adaptációs szint növelése;
- mozgékony és a művelet teljesítésének képessége önállóan;
- viszonylag kevésszámú harcos;
- három környezetben (levegőben, földön és vízben) való működés képessége.

A speciális rendeltetésű erők hagyományos feladatai

Az USA katonai vezetése, néhány szerzővel együtt, a speciális rendeltetésű alakulatok feladatát meglehetősen szélesnek látja és feltételezi, hogy azok képesek különböző típusú missziók végrehajtására:

- Rajtaütések és meghatározott idejű harci cselekmények;
- Pszichológiai műveletek, vagy PSYOPS;
- polgári tevékenység;
- külföldi hadseregek kiképzése (un. „erők megtöbbszörözése”);
- foglyok felkutatása és kimenekítése;
- orvosi segítség
- hírszerzési információk megszerzése a frontvonal mögött;
- célpontok azonosítása és megjelölése;
- terroristaellenes műveletek.

A feladatok széles spektruma maga után vonja a harcosok számának növelését, akiket, mint „speciális rendeltetésű erőket” határoznak meg. Az USA és Európa között a koncepciók fő különbsége – a speciális rendeltetésű

alegységek létszámának és misszióinak meghatározásában van, melyekre azok rendeltetnek.

A koncepciókban való különbözőség – ez következmény, legalább is, különbségek magának a terrorizmusnak a meghatározásában. A „terrorizmus elleni harc, – mondja a Párizsban lévő Institute for International and Strategic Relations (IRIS) kutatója – ez az USA számára valódi háború, amely magas intenzitású konfliktushoz vezethet, akkor, amikor mind több európai ország kizárja ezt a lehetőséget. Az Európa Tanács biztonsági Stratégiája 2003-ban meghatározta a terrorizmussal szembeni küzdelmet, mint a lehetséges támadások megelőzést (többek között a rendőrség által)”.

Az USA hadseregében a speciális műveleti erők parancsnoksága (USSOCOM) felel, az un. alacsony intenzitású műveletekért, az alárendeltségébe a három haderőnem (szárazföldi, légi és tengerészeti) kb. 50. 000 fős kontingensével. Ugyanakkor az európai (főként a brit és francia) hadseregek sokkal kisebb méretű alegységekkel rendelkeznek – SAS, Commando Hubert, 13. RDP, stb., melyek a feladatok jóval korlátozottabb spektrumára rendeltettek.

A BFST szárazföldi speciális erők dandárjának, amely magában foglalja a 13. RDP, the 1st RPIMA és könnyű katonai repülő alegységeket, a Francia hadsereg erői alkalmazásának Doktrínális Központja, úgy tűnik, kiválóan megértette a meddőségét „fárasztó kísérleteket tenni arra, amit néhány hagyományos erő teljes egészében képes megtenni a mezőn (...).

Ugyanakkor, az amerikai speciális rendeltetésű erők magukban foglalják az olyan alegységeket, mint a „Zöldsapkások” és rangerek, akik feladatai Európában teljes egészében megegyeznek, például, az Idegen Légión ejtőernyősdeszant ezredeinek funkcióival. Európában azt gondolják, hogy a speciális alakulatok sajátossága a feladatok lényegesen kisebb spektruma, melyek:

- hírszerzési információk gyűjtése a frontvonal mögött;
- rajtaütések fontos célpontokon és más katonai műveletek;
- külföldi partizánellenes és speciális rendeltetésű alegységek megszervezése és kiképzése;
- terrorizmus elleni harc.

Jacques Buod, ugyanakkor, mint a speciális alakulatok alapfeladatát tekinti a „hadműveleti és hadászati felderítést az ellenséges terület mélységében. A mozgékonyság a nagy pontosságú fegyverekkel együtt megköveteli a célok pontos identifikációját. Hiszen a technikai felderítés csak megközelítő eredményt ad”.

A speciális rendeltetésű erők alkalmazási doktrínájának evolúciója

A terrorizmus elleni harcra irányított speciális rendeltetésű alegységek 2001-től, alapvetően, két hadszíntéren kerültek bevetésre: Afganisztánban és Irakban. Sok ország, olyanok, mint az USA, Franciaország, Nagy-Britannia, Kanada, Lengyelország, Új-Zéland, Ausztrália és mások meglehetősen nagy kontingenseit küldték a speciális erőknek Afganisztánba. A francia különleges alakulat Afganisztánban a Spin Boldak régióban a pakisztáni határon működik. Irakban a brit Special Air Service (SAS) sok műveletet hajtott végre, mint pl. 2005. júliusban, amikor a Task Force Black (TFB) – az amerikai és brit speciális rendeltetésű titkos alegysége, amely Bagdadban állomásozik – 16 harcosa megsemmisített három terroristát, akik öngyilkos merényletre készültek. Lehetne még hozni más példákat is.

Az USA-ban az USSOCOM az utóbbi három esztendőben példanélküli átalakuláson ment keresztül, átalakulva globális felelősség szférájú harcoló parancsnoksággá a terrorizmus elleni háborúban. A Kongresszus és a Pentagon támogatásával az USSOCOM megizmosodott: a politikai támogatás lehetővé tette növelni tartalékait és állományát, javítani a kiképzést. Oroszországban, a speciális rendeltetésű alakulatok küldetésüket a terrorizmus elleni harcra való átállásban látják, egyebek között a csecsenek és az iszlámista mozgalmak ellen. Egy kétséges változás – a nem rég elfogadott határozat külföldön történő alkalmazásukról.

A) Van-e változás a stratégiában?

Annak ellenére, hogy a speciális rendeltetésű alakulatokat széleskörűen bevonják az afganisztáni hadműveletekbe, és mindenki elismeri, hogy azok jelentős szerepet játszanak, erre a kérdésre nemlegesen kell válaszolni. ”Amenyiben a speciális alakulatok alkalmazása doktrínájának változtatásáról beszélünk, senki nem mondhatja, hogy új doktrína jelent meg, vagy akárcsak végbement a régi modifikációja”, – jelentette ki Joseph Hanrotin, a Centre for Analysis and Forecasting of International Risks kutatási igazgatóságának vezetője. Véleménye szerint egyelőre a korábbi elvek maradnak, semmi nem változik. Ami még rosszabb, hogy megjelent a szerepek bizonyos összemosása (legalábbis az USA-ban) a speciális rendeltetésű alakulatok és más alakulatok között. Legjobb példa – a mind szorosabb kapcsolat a tengerészgyalogság hadteste és az USSOCOM között. 2003-ban még közös tanács is létrehozásra került az USSOCOM és a tengerészgyalogság között: „Ez a tanács a gondolatok cseréjének fóruma a speciális rendeltetésű erők egyesített parancsnoksága (JSOC) és a tengerészgyalogság expedíciós erői között azért, hogy folytassák a dialógust a Theater Special Operations Commands (TSOC) és a tengerészgyalogság expedíciós erőinek tisztjei között az új elképzelések koordinálása érdekében a hadtudományok területén az USSOCOM és USMC között”.

B) Hadműveleti fejlődés

Azzal egyidejűleg, hogy nincs pontos evolúció a speciális rendeltetésű erők doktrínájában, az afgán és iraki hadszínterek speciális jellemzői – topográfia, az ellenállás természete stb., – rákényszerítették az amerikai parancsnokokat, hogy adaptálják azok aleggységeit és taktikáját. Két változás elég szembe-tűnő. Ez:

- a speciális rendeltetésű erők létszámának növelése
- kis létszámú aleggységek létrehozása a terrorista csoportok vezetőinek felkutatására és letartóztatására.

1. A létszám növelése

Ezek a változások leginkább az amerikai fegyveres erőkben érzékelhetők. Köszönhetően a Bush adminisztráció nyomásának, és részben Donald Rumsfeldnek, a speciális erők ma mind fontosabb szerepet játszanak a terroristaellenes műveletekben és teljesen elképzelhető, hogy a közeljövőben átveszik a főszerepet a terrorizmus elleni harcban, miközben a hagyományos erők támogatását is folytatják.

Gyakorlatilag, ez Donald Rumsfeld igazi „politikai győzelme” volt, amikor elfogadták tervét növelni a speciális rendeltetésű alakulatok létszámát 14.000 főre, költségüket 7 milliárdra 2007-ben. Egyes elemzők megjegyzik, hogy az amerikai speciális rendeltetésű erők meghatározó szerepet játszottak a tálib rezsim leverésében Afganisztánban. A Pentagon 2003-ban bejelentést tett a speciális rendeltetésű erők nagy reformjáról, a költségük növeléséről és a terrorizmus elleni globális háborúban kiemelkedő szerepükről. A következő évben Bush elnök és a védelmi miniszter további lépéseket kezdeményeztek, azért, hogy átadják a vezetést a terrorizmus elleni küzdelemben az USSOCOM-nak. Ez a tendencia folytatódott a későbbiekben is, többek között a hivatalos dokumentumokban. „A speciális műveletek erői”, olvashatjuk a *Pentagon Quadrennial Defense Review 2006*-ban, (útikönyvféle a fegyveres erők számára), növelik lehetőségeiket mind bonyolultabb és specializálódott missziókat folytatni, jóval hosszabb idejűeket; nem közvetlen és rejtett műveleteket politikailag összetett környezetben és megközelíthetetlen területeken”.

Ez a dokumentum is javasol reformokat, melyek eredményeként:

- a speciális rendeltetésű zászlóaljok 15 %-kal növekednek
- pszichológiai háború és a polgári ügyek aleggységei további 3.500 főt kapnak, vagyis a növekedés 30 %
- a kiemelt fontosságú célok követésére a speciális rendeltetésű erők lehetőségeit növelni fogják

- szintén emelkednek a nem szokványos globális és hosszúlejtárú katonai missziók folytatásának lehetőségei.
- Az USA speciális rendeltetésű alakulata képes lesz kiképezni a külföldi speciális erőket egyidejűleg tucatnyi országban.

Ugyanakkor Európában, a brit védelmi miniszter, szintén döntött a speciális rendeltetésű alakulatok két új alegységének létrehozásáról, azért, hogy „válaszoljanak az idők kihívására”. A védelmi miniszter John Reid, az Alsó Házban megerősítette a Special Forces Support Group (SFSG) létrehozását, a St Athan-ban állomásozó elit alegységét, mely magában foglalja a királyi tengerészgyalogság, az ejtőernyős ezred és Királyi Légierő ezredének katonáit. SFSG kiegészítő támogatást nyújt majd az antiterrorista alegységeknek. Néhány hónappal ezt megelőzően még egy speciális alegység került létrehozásra – *Special Reconnaissance Regiment*. Sőt, a SAS 2004. elején parancsot kapott, hogy 80 fővel emelje meg létszámát és alakítson egy 5. századot az „Al-Kaidával” és az Iszlám terrorizmussal szembeni harcra. Reformok e hulláma, melyhez hasonló nem volt az elmúlt 50 évben, a speciális rendeltetésű alakulatok költségvetésének emelése kapcsán vált lehetővé, amely elérte az 1,5 milliárd fontsterlinget.

Franciaországban a 2003-2008 katonai programjáról szóló törvény ugyancsak biztosította a speciális rendeltetésű alakulatok lehetőségeinek növelését, „beleértve új, dandár szintű alakulat létrehozását”. Kanadában az új alakulat létrehozása, melyet ez év elején jelentettek be, új lehetőségeket ad a *Canadian Special Operations Command* parancsnokságának – mivel az kiegészíti a már létező *Joint Task Force Two (JTF 2)* alakulatot. Ez utóbbi valóságos harci tapasztalatokkal rendelkezik, különösen Afganisztánban. Ennek megfelelően, a terrorizmus elleni globális háborúba bevont országok többsége megkezdte új speciális rendeltetésű alakulatok létrehozását.

2. Kis létszámú, specializálódott alakulatok létrehozása

Érzékelve a nehézségeket Afganisztánban és Irakban a terrorista vezetők elfogásában, akiket hagyományos erőkkel kutatnak, a hírszerző szolgálatok és a speciális rendeltetésű erők megkezdtek a létrehozását az egyesített, kis létszámú, titkos és különösen hatékony struktúrák létrehozását – ún. Célzott csoportok (Task Forces). Ennek megfelelően lebontásra kerültek a polgári és katonai struktúrák közötti korlátok az időveszteségek csökkentése érdekében a hírszerzési információk felhasználásában néhány percre. A Task Forces 121, például a CIA, a Delta, a tengeri fókák (Seal) és a Légierő beosztottaiból alakult meg és éppen ez találta meg és tartóztatta le Szaddam Husszeint 2003. december 13.-án. Ilyen siker után a Pentagon megerősítette, hogy a Task Forces 121 más célpontok tekintetében is bevetésre kerül Afganisztánban, melyek közül a legfontosabbak Osama Bin Laden és Omár mollá. A Task Forces 145, amely felváltotta a Task Forces 626 és 121 csoportokat feladatul kapta, hogy fogja el Abu Muszab az-

Zarkawit, akit végül is 2006. június 7.-én megöltek. Bin Laden letartóztatása érdekében a CIA-ban még 1996-ban speciális alegységet hoztak létre *Alec Station* néven. Igaz, 2005-ben, 10 évi működés után ezt feloszlatták.

A speciális rendeltetésű alakulatok leértékelődése?

A speciális rendeltetésű alakulatok eszközeinek látható növekedése, melyet a hadszínterek nagy számával és a terrorizmus elleni harc állandó természetével igazoltak, ahhoz vezetett, amit a fölény feloldásának” („*dilution of excellence*”) nevezhetünk. Egyes megfigyelők az USA-ban és Európában kritizálják ezt a változást, állítva, hogy ez nem a doktrína változása, hanem az iránytévesztés.

Létezik egy teljesen megalapozott félelem az operatív lehetőségek és a hatékonyság elvesztésétől, ami rákényszerítette a SAS-t, például, létszámának növelésétől való elállásra.

Az USA-ban a katonai közösség nem monolit, mivel a Külügyminisztérium és a Pentagon nyomása alatt áll. Ugyanakkor egyes szakértők, mint az amerikai szakértő Philipp Koyl, ragaszkodik a speciális alakulatokat inflációjának „fenyegetéséhez”: „Az amerikai speciális műveleti erők nagyok lettek. Ezek most méretüket tekintve akkorák, mint az egész kanadai hadsereg – mondja Koyl, – A probléma az, hogy amikor a struktúrák megnőnek, azokban mind több lesz a bürokrata és elvesztik vállalkozó szellemüket”.

Eric Denécé, a hírszerzés területével foglalkozó francia kutató központ (CF2R) igazgatója ugyan arról beszél: Megbízva a speciális rendeltetésű alakulatot missziókkal, amelyek teljes nyugalommal végrehajthatók lehetnének az Idegen Légiónál, mi egyszerűen elherdáljuk magas specializálódásuk szintjét”. Értékelése szerint, az amerikai speciális rendeltetésű erők 50 000 katonájából csak néhány ezer éri el az európai standardot: A fekete alakulatok, mint a Delta Force, tengeri fókák (Seal) és a titkos helikopter alegységek – íme ezek azok, akik képesek veszélyes titkos missziók végrehajtására. A túlnyomó többsége a misszióknak a zöldsapkásokra kerül kiosztásra, akik a speciális erők részei, ám rendeltetésüket tekintve teljesen általánosak”.

Afganisztánban a tálib rendszer bukása után, melyben a SAS hatalmas szerepet játszott, a SAS parancsnoka alegységeinek rossz alkalmazására panaszkodott, különösen azon táborok elleni műveletek után, ahol az „Al-Kaida” és a tálibok rejtőztek. Még azt is kijelentette, hogy „ezt egy lövész ezred jobban végrehajtotta volna”.

Ugyanakkor, Donald Rumsfeld szenvedélyesen szerette volna szélesíteni a speciális erők szerepét, költségvetését és feladatait, ugyan úgy, mint a terroriz-

mus elleni harcban azok hírszerzési lehetőségeit – a CIA kárára, ami a két hivatal közötti bizonyos feszültségekhez vezetett. A fegyveres erők nagyobb antiterrorista szerepének elkötelezettjei rámutatnak a CIA eszközeinek alacsony szintjére – kb. 600-700 titkos ügynök a Pentagon speciáliserei 10. 000 csoportja ellenében. A CIA válasza erre az, hogy csak az ügynökség rendelkezik hálózattal a helyszíneken és munkatársakkal, akik ismerik a nyelvet és a helyi szokásokat. A CIA ugyancsak kiemeli, hogy minden eltervezett művelete, még ha az titkos is, különböző szűrőkön és ellenőrzési szinteken megy keresztül az Ügynökségen belül és egészen a Nemzetbiztonsági Tanácsig és még a Fehér Házon is. Ami lehetetlen a fegyveres erőkkel végrehajtott műveletek esetében.

* * *

Az elmúlt öt évben a különleges erők kötelező eszközökké váltak nem csak a hadsereg parancsnokainak kezében, de a politikai vezetés számára is. Az utóbbiak értékelték azok hatékonyságát és mozgékonyágát: a csapatok kiküldése vagy jelenlétük növelése az adott hadszíntéren nem feltétlenül követel meg hozzájárulást a törvényhozás, közvélemény oldaláról és nem kerül a tömegtájékoztatási eszközök figyelmének középpontjába. A komolyan alkalmazásra kerülő speciális rendeltetésű erők „lehetővé teszik a katonai, diplomáciai és politikai siker elérését”. Ezen kívül, az alacsony intenzitású konfliktusok és nemzetiségi összeütközések számának növekedése és az USA felismerése, hogy „Hosszú háborúban” találták magukat a terrorizmussal, sokakat meggyőzött, hogy a speciális rendeltetésű alakulat mind gyakrabban kerül majd alkalmazásra és a „jövő harcát” képezi, mint azt kifejtette egy amerikai terrorista szakértő. Másik momentum: a speciális erők megizmosodtak és jóval figyelemre méltóbbakká váltak, mint korábban. Ennek eredményeként ma sokan biztosak abban, hogy a jövőben a speciális rendeltetésű alakulatok teljesen kiszorítják a tradicionális fegyveres erőket, amelyek támogató funkciót fognak megvalósítani a speciális rendeltetésű erők számára. Végül, mivel az iszlám terrorizmus jelenlegi sajátosságai – polimorfia, nemzetek közötti, aszimmetrikus és nem hagyományos – megakadályozzák új doktrínák megjelenését a speciális erők számára, ez ahhoz vezet, hogy a speciális erők mindinkább a legmagasabb eszközzé válnak a terrorizmus elleni harcban. Befejezésként álljanak itt Richard Marinko az USA Hadi-tengerészet parancsnokának és volt tengeri főkának a szavai:” Közvetlenül 9-11 után azt mondtuk, hogy az „Al-Kaida” 60 országban létezik, mindenhol. Ma tudjuk, hogy sokkal többen vannak. Mindannyian aljas harcosok. Nem viselnek egyenruhát, nincs zászlajuk, mindenhol ott lehetnek és várhatnak bennünket. Ugyanakkor ez a háború nem az, amelynek előírhatjuk stratégiai kimenetét, vagy előre megmondhatjuk, hogy 2009-ben dördül el az utolsó pisztolylövés”.

Halálbrigádok Irakban*

Ma a halálbrigádok taktikáját – vagyis a törvénytelen letartóztatások, leszámolások és gyilkosságok – alkalmazzák mind a kormánypárti, mind az ellenzéki erők Irakban, beleértve az iszlamistákat, nacionalistákat és mindenrangú helyi milíciákat.

Farkasok Brigádjai / Iraqi Death Squads

Kormánypárti erők

Irak kormánya 2004-ben megalakította Irak Különleges rendőri erőit. Kezdetben ezek az alakulatok kb. 5.000 fegyverest számláltak és három alakulatba kerültek elosztásra: kommandó, közrendvédelmi brigádok és gépesített brigádok, melyek később átszervezésre kerültek katonai alakulattá és átadásra Irak hadseregének. A Különleges Rendőrség kommandójának tagjai közül sokan a baathi fegyveres erők volt tisztjei közül kerültek kiválasztásra és Fallaha al-Nakib parancsára ismét fegyvert kaptak, akkor a belügyminiszter nem tájékoztatta az USA tanácsadókat. Adnan Thabit tábornok, ugyancsak a BAATH párt tagja, volt magas beosztású tiszt, került kinevezésre a Különleges Rendőrség kommandós alegységeinek parancsnokává. A kommandót 2004. végén a tűzvonalba küldték, a közrendet fenntartó brigádok pedig a lázadó városokban (Mosul, Ramadi, Samarra) a rend helyreállításának második lépcsős erejét kellett képezzék. Mindkét alakulatot valójában a városok megtisztítására használták fel azt követően, hogy a katonák befejezték a harci összeütközéseket. Az utcai tűzpárbajokon és a házak átkutatásán kívül a kommandó a halálbrigádok taktikáját alkalmazta – azért, hogy megtisztítsa az újonnan elfoglalt városokat a lázadók sejtjeitől.

* Forrás: Conflict Studies Research Centre Death Squad Operations in Iraq. Jakub Cerny, June 2006. (www.agentura.ru.)

Adnan Thabit tábornok (jobbra)

A törvénytelen letartóztatások klasszikus forgatókönyvei valósultak meg az újonnan elfoglalt városokban. Egyes áldozatokat később holtan találták, másokat – a Belügyminisztérium által ellenőrzött titkos börtönökben. Az Association of Muslim Scholars (AMS) befolyásos szunnita vallási szervezet, elsőként jelentette ki 2004. végén, hogy a szunnita népesség és a szunnita mecsetek az újonnan elfoglalt városokban az amerikai erők törvénytelen leszármolásának célpontjai.

2005. januárban új kormány alakult, sőt abban a kulcsszerepet az Egyesült Iraki Szövetség (United Iraqi Alliance – UIA) játszotta, politikai egyesület, amely néhány síita vallási mozgalmat foglalt magába. A Belügyminisztérium átadásra került az SCIRI (Supreme Council for Islamic Revolution in Iraq) kezébe, a Szövetség legfontosabb pártjájába, amely Iránból érkezett Irakba, ahol az Szaddam idején száműzetésben volt.

Az SCIRI-nek saját milíciája van – Badr Organisation Teheránban alakult 1982-ben a Badr hadtest (Badr Corps) néven. A Badr hadtest harcosait az Iszlám Forradalom Őrzőinek Hadteste (KSzIR) instruktorai képezték ki Szaddam Husszein rezsimjével szembeni harcra az iraki-iráni háború idején a '80-as években, később pedig – az Irakba történő behatolásra. Ezek főként a síiták lakta délen működnek – KSzIR még speciális felderítő-diverziós osztályt is létrehozott ebből a célból. A Badr hadtest 1983-ban saját fegyveres alakulatokat hozott létre, melyeket Badr Brigádjainak nevezetnek, hadműveletek végrehajtására. A 2003-as invázióig a Badr Brigádok 10-15 ezer harcost számláltak, akik közül 3 ezer profi módon kiképzett, 1,5 ezer pedig a KSzIR által kiképzett, ideológiailag motivált kulcs alakulatokat képezték. A koalíciós erők Irakba történt behatolását követően a Badr hadtest, mint rendőrség bevonult Irakba és ellenőrzése alá vont több síita várost. Ezek soha nem voltak teljesen lefegyverezve. A Badr embereinek többségét hivatalosan felvették a Belügyminisztérium és a Védelmi minisztérium szolgálatába és részt vettek a 2004. évben tervezett hadműveletekben. Egyes adatok szerint a 2003-2004. években a Badr Szervezet továbbra is titkos pénzügyi támogatásban részesült Irántól.

A januári választások után a Belügyminisztérium teljes egészében a Badr ellenőrzése alá került, amikor Bajan Jabr, az SCIRI volt funkcionáriusa és a Badr Szervezet parancsnoka, miniszterré került kinevezésre (jelenleg ő a pénzügyminiszter). Röviddel ezután a BM 140 magas beosztású tisztjét cserélték le az SCIRI-hez lojálisokra. A Badr Szervezet ellenőrzést kapott a fegyveres felkelők elleni műveletek felett és 2005. május elején új kommandós egységeket hoztak létre a felkelők elleni harcra – alapvetően a Badr Brigádból válogatva a harcosokat. Ezek közül az egységek közül a legismertebbek – Farkas Brigádjai és a Vulkán Brigádjai (partizánok elleni küzdelem), valamint a Skorpió Brigádok (hírszerzés és diverzió).

Farkas Brigádjai

A Farkas Brigádjai, melyeket 2004. őszétől képeznek ki és alkalmaznak a felkelő városokban, törvénytelenül, mint halálbrigádokat használnak. Ezek soha nem tagadták a fegyveres lázadókkal szembeni harcukban a kínzások és a kegyetlen módszerek alkalmazását. 2006. június végén 474 személyt fogtak el házukban a Bagdad Abu Greib kerületében a Farkas Brigádjai által végrehajtott egyik hadművelete során. Az USA által szponzorált al-Iraqiyah tv-csatorna programja bemutatta ezeket a törvénytiséteket a letartóztatások és a gyanúsítottaknak a Farkas Brigád tagjai általi kegyetlen kihallgatásai idején, mint a fegyveres lázadók elleni „pszichológiai háború” részét, melyet a Különleges Rendőrség kommandósai folytatnak.

A rendőrségi kommandók feletti ellenőrzés megszerzésével együtt a Badr Szervezet hírszerző apparátusa teljesen független maradt az új iraki speciális szolgálatoktól (melyek szorosan együtt dolgoznak az USA-val). A Badr hírszerzése a felderítői információk gyűjtésében hat irányban összpontosítja tevékenységét:

- a Szaddam rezsím volt hívei, a Muhabarat ex-munkatársai,
- felkelők,
- szunnita papság (alapvetően AMS),
- szunnita politikai pártok és azok tagjai,
- az új iraki speciális szolgálatok és
- az amerikai erők és azok bázisai Irakban.

A Badr Szervezet szintén részt vesz a palesztinok megfélemlítésében. A palesztin menekültek Bagdadban leveleken és e-mailben kaptak fenyegetést a Badr Szervezettől, amelyben felhívják őket Irak elhagyására. A Wahhabizmus terjesztésével vádolják őket. Az AMS nyilvánosan megvádolta a Farkas Brigádokat a palesztin menekültek presszionálásával. 2006. márciusban, közvetlenül Samarra bombázását követően Bagdadban több palesztint öltek meg.

2005. év folyamán a halálbrigádok a Különleges Rendőrség kommandósainak egyenruháját, jelvényeit és fegyvereit használva tevékenykedtek, és ennek során elkezdtek megjelenni főként a nagyvárosokban, alapvetően Bagdadban és az un. szunnita háromszögben. Egy éjszaka alatt megtisztították az összes elővárost – a halálbrigádok elhurcolták a fiatal szunnitákat. A rokonoknak, mint a kommandók tisztjei vagy a hírszerzés ügynökei mutatkoztak be. Az áldozatok rokonai közül egyesek kijelentették, hogy ezek a fegyveresek a Farkas, Vulkán és Skorpió brigádok operatív tisztjei voltak. Az elfogott fiatalok közül senki nem tért vissza a családjához. Találtak holttesteket, amelyeken kínzás nyomai voltak fellelhetők. A testek egy részét akkor találták meg, amikor a megszálló erők három titkos börtönt fedeztek fel (Bagdadban, al-Kutában és al-Zuberában), melyek a BM ellenőrzése alatt működtek, ahol ítélet nélkül tartottak foglyokat. Az Amnesty International állítja, hogy a Farkas Brigádjai közvetlenül részt vesznek a börtönökben történő kínzásokban. Az iraki kormány és a BM kezdetben cáfolt minden vádat a kommandósok tevékenységét illetően, ám később kijelentették, hogy a kommandókat nem hivatalosan felhasználhatták, mint halálbrigádokat.

2005. augusztusában új forma jelent meg a halálbrigádok taktikájában – jelzésekkel és felszereléssel ellátott rendőrségi gépkocsik alkalmazásával, de polgári ruhában, melyre rendőrségi golyóálló-mellényt vesznek fel. Másrésről, a szunnita politikai személyiségek és az AMS hónapok óta mondták, hogy a szunniták és azok mecsetjei a BM ellenőrzése alatt álló síita erők támadják, és 2006. februárban kijelentették, hogy az emberrablások száma növekedett.

Samarrában a síiták számára szent al-Askari mecset felrobbantása után 2006. februárban a kommandósok egyenruhájába öltözött fegyveresek támadtak meg szunnita mecseteket, többek között Bagdadban. Az AMS bemutatott egy listát, amely több száz törvénytelen kivégzést

Eltűnést, illegális tisztogatást szunnitákkal szembeni kínzás alkalmazását tartalmazta a síita milíciákkal kapcsolatban álló, a rendőrséggel együtt tevékenykedő személyek részéről. Az amerikai parancsnokság nem tett komoly lépéseket, hogy kivizsgálja a törvények megsértésének tényeit 2006-ig, amikor is az ő támogatásuk a síita fundamentalista pártok részéről nem kezdett el csökkenni. Addig a Farkas brigádok teljes támogatást kaptak a parancsnokságtól, hivata-

losan dicsérték őket a fegyveres lázadók elleni harc hatékonyságáért. Volt néhány híradás, hogy a Farkas brigádok több tisztogatás hajtottak végre az amerikai erők közvetlen együttműködésével.

2006. január végén egy 22 főből álló, kommandós egyenruhába öltözött osztagot tartóztattak fel az amerikai katonák Bagdad északi részén. Gépkocsijukban egy fiatal szunnita volt. Az osztagot letartóztatták, de a nyomozás mindeddig nem fejeződött be.

A törvénytelen letartóztatások növekedése 2005. közepétől 2006. elejéig folyamatos volt, minden héten találtak korábban letartóztatott személyek holttesteit. Annak ellenére, hogy ezeket a letartóztatásokat maszkos személyek hajtják végre, mindenki rendőrségi gépkocsit, annak felszereléseit használ – hivatalosan vagy nem hivatalosan, eddig nem világos.

Helyi síita milícia, „Mahdi Hadserege” és a kurd „pesmerga”

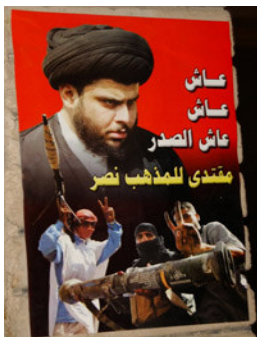
2003. tavaszán Irakban az ideiglenes hatalom parancsot adott az összes helyi milícia, kivéve a kurd milícia, a „pesmerga”, lefegyverzésére. Ez nem történt meg, és e félkatonai alakulatok többsége megőrizte fegyvereit és gyakorlatilag sok várost, és falut ellenőriznek, különösen a síita délen. Egyes városokban ez a milícia áll az utcákon és ellenőrzi a helyi hatalmat. A megszálló erők valójában soha nem törekedtek azok lefegyverzésére, de ez lehetetlen is lett volna a megszállás első évében. A szunnita iszlámistáknak a síiták és azok vallási objektumai elleni állandó, kegyetlen támadásai után, amelyek rögtön az invázió után megkezdődtek, a síiták jogot követeltek saját, önálló védelmükre.

Az amerikai adminisztráció döntést hozott, hogy ezt a milíciát szolgálatba állítják az új iraki hadseregben és rendőrségben. 2004-ben kilenc milícia, összesen mintegy 100 ezer fegyveres egyezett bele, hogy az új biztonsági szervezetek szolgálatába áll vagy visszatér a polgári életbe. Más alakulatok, amelyek úgy döntöttek nem teszik le a fegyvert, lehetővé tették embereiknek beolvadni a fegyveres erőkbe és a rendőrségbe, beépülve e szervezetekbe.

A síita délen a helyi rendőrség telítődött a helyi milíciák tagjaival, azért, hogy ellenőrzést kapjanak a régió felett. Sok milícia folytatja működését a hadseregen kívül, és mind jobban hasonlítanak a bűnözői csoportokra.

Ennek megfelelően, ezek egyidejűleg működnek, mint fosztogató bandák, és mint az iraki hadsereg és rendőrség legitim katonái. A milíciák egyes személyei még arra is képesek voltak, hogy parancsnoki posztokat töltsenek be a belügy- és védelmi minisztériumokban, többek között, amikor a síiták ellenőrzést kaptak a kormány felett.

„**Mahdi Hadserege**” csoportosulás ma a legnagyobb milícia Irakban, néhány ezer, többségében szegény síitát számlál, akik elkötelezettek a fiatal egyházi vezetőnek Muktaď al-Sadrnak, aki hivatalosan létrehozta azt 2003. júniusban. Kezdetben ez a milícia a rendet tartotta fenn a síita kerületek utcáin. Ez a milícia rosszul szervezett és sok szakértő úgy tartja, hogy „Mahdi Hadserege” inkább hasonlít egy szociális mozgalomra, mint szervezetre. Két befolyásos központja van –ez a síiták számára szent város Nadjef és Bagdadba a nagy síita került, amelyet Sadr városnak hívnak.

„**Mahdi Hadserege**” plakát

„Mahdi Hadserege” nem tette le a fegyvert és 2004-ben két felkelést robbantott ki a megszálló erők ellen a síita délen és Bagdadban. Mindkettőt leverték az utcai harcokat követően. „Mahdi Hadserege” folytatja a biztonság biztosítását több déli városban, melyek saját törvényeik szerint irányítanak, többek között a Sariat törvényei szerint. 2005. őszén kiderült, hogy a Hadsereg fegyveresei rendőrségi gépkocsikat használnak. A Hadsereg támogatja a Sadr politikai pártot és annak teljes ellenőrzése alatt áll.

A Sadr 2006. elején felajánlotta a „Mahdi Hadserege” segítségét minden iszlám országnak, beleértve Iránt és Szíriát, amennyiben azokat a nyugati erők részéről támadás éri.

Egyes adatok szerint a Hadsereg tagjai beépültek az iraki rendőrségbe és a fegyveres erőkbe. Tagjait gyakran felfedezik Bagdadban a városi rendőrségnél és a félkatonai szervezeteknél, melyeket rendfenntartó Brigádoknak neveznek, valamint az ország déli részének rendőrségében.

„Mahdi Hadseregét” gyakran vádolják szunniták, ellenséges milíciák harcosainak, újságírók, sőt brit katonák elrablásával és meggyilkolásával, valamint tisztogatásokkal a szunnita falvakban és a síita dél elővárosaiban, illetve az iraki határ mentén. A Hadsereg harcosai a halálbrigádok taktikáját alkalmazzák, az iraki rendőrség gépjárművein mozogva és a hadsereg fegyvereit birtokolva. 2005-ben a Hadsereg összecsapott Basrában a Badr Szervezet harcosaival.

Sammarrában, az al-Askari mecset felrobbantása után, terrorcselekmények sorozata söpört végig a szunnita mecsetek ellen, mellyel a „Mahdi Hadserege” tagjait vádolták meg. Valójában a Badr Szervezet és a „Mahdi Hadserege” egymás vádolták a szunnita mecsetek elleni támadásokkal, ugyanakkor halálbrigádokat küldtek a vegyes iraki régiókba a szunniták ellen.

Egy másik fegyveres csoport, amelyet vádolnak a halálbrigádok taktikájának alkalmazásával a kommandósokon kívül, ez a **közrendet fenntartó Brigádok** (Public Order Brigades). Mint félkatonai rendőrségi struktúra, melyet Iyad Allay kormánya hozott létre 2004-ben, ezek az osztagok 9 ezer katonát számláltak, akik közül 1.100-at 2006. elején soroztak be.

A különleges rendőrség kommandóitól eltérően ezek a brigádokat a kezdetektől fogva amerikai instruktorok és tanácsadók képezték ki és ellenőrizték. Őket küldték a lázadó városokba 2004 végén, mint a tisztogató műveletek második lépcsőjét. 2005-ben és 2006 elején szintén felhasználták őket a fegyveres lázadókkal és terroristákkal szembeni harcban, ott tevékenykedve, ahol a helyi rendőrség nem tudott megbirkózni a szituációval vagy a lázadók mély illegálitásban voltak. Ez főként a szunnita többségű régióban, az ún. szunnita háromszögben.

E hadműveletek során a brigádok a halálbrigádok taktikáját alkalmazták és saját titkos börtönöket, hoztak létre. A második közrend-fenntartó brigádnak nagyon rossz a reputációja – vádolják kínzásokkal és áldozataik meggyilkolásával. Tisztjeit Bagdad keleti részében toborozták – Sadr városban. Mint átlagos rendőrséget. Ezek a brigádok a síita milíciákból toborozták tagjaikat, és parancsnokaik megőrizték azokkal kontaktusukat.

2006. elején, azt követően, hogy az amerikai vezetés kijelentette, hogy megtisztítják a brigádokat a síita milíciákkal kapcsolatban álló személyektől, parancsnoki állományuk továbbra is 80 %-ban síitákból, 20 %-ban szunnitákból és kevés számú kurdból és keresztényből áll, bár a felsőszintű parancsnokság teljesen kicserélődött. Az amerikai parancsnokság nagyrészt ellenőrzés alatt tartja a Brigád tevékenységét, a szunnita politikai pártok oldaláról elhangzó vádak ellenére, akik kijelentik, hogy hivatalosan nem állnak kapcsolatba a halálbrigádok stílusában végrehajtott hadműveletekkel. Az amerikai tanácsadók azt hirdetik, hogy a Brigádok ezt a taktikát nem hivatalosan alkalmazzák. A síita milíciákat vádolják a halálbrigádok taktikájának alkalmazásában nem csak a közrend-fenntartó Brigádok fedésével. Ellenőrzés alatt tartva az utcákat és a helyi rendőri erőket, képesek lokális speciális műveleteket lefolytatni a síita kerületekben. Egyidejűleg tevékenykednek a felkelésben gyanúsítottak és a Szaddam rezsim volt hívei ellen, nem értesítve erről a hatalmat és a megszálló erőket. Mindkét csoport alapvetően szunnitákból áll.

A síita fegyveres osztagok minden szunnita politikai személyiségre és az AMS-re úgy tekintenek, mint akik kapcsolatban állnak a szunnita felkelőkkel, akiket terroristáknak és nem az ellenállás harcosainak nyilvánítanak.

A milícia szintén beépült az iraki hadseregbe, ahol jobb kiképzést kapnak és az USA állandó felügyelete alatt állnak, de voltak vádak a szunnita személyiségek oldaláról, hogy az iraki hadsereget felhasználták a törvénytelen leszámolásokra és tisztogatásokra az elfoglalt szunnita városokban 2004-2005. között.

A legösszetettebb probléma – maguknak a síita milíciáknak az egymás közötti harca. Kegyetlen verseny alakult ki a „Mahdi Hadserege” és a „Badr Szervezet” között.

Irakban a politikai helyzet a 2005. decemberi választások után nagyon világosan megmutatta, mennyire másként értik a politikai célokat a Badr Szervezet és a „Mahdi Hadserege”, a két legnagyobb síita milícia az országban. Ez fordította szembe egymással a két erőt.

2006. elején a BM feletti ellenőrzés vitája után, az USA követsége komoly nyomást gyakorolt a választásokat megnyerő síita fundamentalistákra, hogy adják át ezeket a posztokat világi személyiségeknek. Az amerikai követség közvetlenül megvádolta a síita fundamentalistákat a milícia embereinek a fegyveres erőkbe történő beépülésével és a szunniták elleni támadásokkal.

A BM sokáig tagadott minden, a halálbrigádok taktikájának a rendőrségen belüli felhasználására vonatkozó vádat, bár a Vulkán Brigád parancsnoka Bassem Al Gharbawi dandártábornok kijelentette, hogy 2005. őszén brigádja három terrorista hálózatot tartóztatott le, kettőt közülük a BM alkalmazottai irányítottak. A minisztérium, ezt a hírt nem erősítette meg.

2006. márciusban, magas beosztású iraki tisztviselők először erősítették meg, hogy a kormányzati alkalmazottakból álló halálbrigádok, törvényellenesen működnek a belügy- és védelmi minisztériumokban.

Ugyancsak meg van a veszélye, hogy pontosan ezek a milíciák képesek forradalmat kirobbantani a koalíciós erők Irakból történő távozása után. Sok politikai figura és párt tart fenn kapcsolatot Iránnal (mindenek előtt SCIRI és al-Sadr), és reális a veszélye egy iszlám forradalomnak az országban. E forgatókönyv alapján, a milíciák abban kulcsszerepet fognak játszani.

Kurd „pesmerga”, egy milícia, amely kapcsolatban áll a kurd KPD és PUK pártokkal, még a háborút megelőzően aktívan tevékenykedett, készülvén a

kurd területek megvédésére Szaddam hadseregétől, harcosai segítettek a koalíciós erőknek Észak-Irak felszabadításában.

Pesmerga Suleymaniában /Kleveman. org/

A pesmerga gyakorlatilag ellenőrzéshez jutott Irak kurd része felett. Annak ellenére, hogy a pesmerga nem került felosztatásra 2003-ban, fegyveresei bekerültek az új iraki fegyveres erőkbe 2004. és 2005. években a felosztatásukra irányuló amerikai terv végrehajtásába. Ennek megfelelően, a pesmerga szerepe, mint a kurd észak hivatalos védelmezője meggyöngítésre került, de ők még mindig kiváló pozíciókkal rendelkeznek a helyi rendőrségben, amely gyakorlatilag kizárólag az ő tagjaikból áll.

2004. végén a pesmerga az amerikaiakkal együtt harcolt a fellázadt Mosulban. Szintén voltak vádak, hogy a kurd osztagok a harcok után a halálbrigádok taktikáját alkalmazták addig, amíg a helyi rendőrség nem vonta ellenőrzése alá a várost. A pesmergát folyamatosan vádolják etnikai tisztogatással a kurdok ellenőrzte területeken, mint Kirkuk és annak elővárosai. Kirkukban, melyet a kurdok ellenőrzésük alá vontak, a pesmerga összetűzött a helyi síita kisebbséggel, akik főként türkmének. A türkmén vezetők kijelentették, hogy arra halálos fenyegetésekkel kényszerítik őket, hogy elhagyják a várost. Egész falvak kerültek törvénytelenül megtisztításra a kurd halálbrigádok által és a helyi hatalmat Kirkukban kivégezték.

Iszlám fundamentalisták és szunnita törzsi milíciák

A koalíciós erők és az új iraki kormány elleni partizánháborút kezdve, e mindkét erő az iraki szunnita felkelő mozgalom részévé vált. A közös ellenség ellen szövetségesekké válva, ezek a csoportok együttműködtek egymással 2003-2004. évek folyamán. Ugyanakkor 2005-ben hatalmas konfliktus kezdődött a Muszab az-Zarkawi vezette iszlám fundamentalisták és a szunnita törzsek között, amelyek részt vettek a partizánmozgalomban. Folytatva a harcot a külső ellenség ellen, ezek az erők halálbrigádokat alakítottak az egymás elleni harcra.

Zarkawi 2005. szeptember 14.-én nyilatkozatot tett közzé az Interneten, háborút hirdetve a síita „hitetlenek” ellen. Ebben a nyilatkozatban szintén

figyelmeztette a szunnita törzseket, ne működjenek együtt, sőt ne is tárgyaljanak az iraki kormánnyal, amely a síták ellenőrzése alatt áll.

Az iszlám fundamentalista csoportok, akiket külföldi dzsihadistáknak is neveznek, bár azok nem tisztán külföldiekből állnak, szintén elkezdtek a halálbrigádok taktikáját alkalmazni a síita népesség ellen a vegyes iraki városokban.

A fundamentalisták számára a másik tipikus céllá váltak az un. kollaboracionisták. Ez alatt értik az új iraki speciális szolgálatok, hadsereg és rendőrség munkatársait, akiket elkezdtek lelővöldözni. A politikai pártok vezetőit nyilvánosan ölték meg, több rajtaütés történt számos pártirodán. A helyi hatalom képviselőit, akik tárgyalásokba kezdtek a kormánnyal, szintén megölték. Mindenféle választásokat elutasítva, az iszlámisták általában igyekeztek megölni mindenkit, aki a szunnitákat győzködte a szavazásokon való részvételre.

Az Al-Kaida Irakban egyenesen halállal fenyegetve figyelmeztette a szunnita vallási vezetőket, ne támogassák az új alkotmányt. A 2005. decemberi választások idején és azt követően a helyi hatalom és a papság sok képviselőjét ölték meg az iszlámisták. Alapvetően ezek az AMS tagjai voltak, akik nyíltan agitálták a szunnitákat a szavazásra. Az iszlámisták taktikájának eltérése – általában figyelmeztetést publikálnak a támadás előtt és után.

2005. július 6-án, a szunnitákkal való háború meghirdetése előtt Zarkawi bejelentette az „Umar Brigád” (Umar Brigade) megalakítását. A Brigád egyetlen feladata – a Badr Szervezet tagjainak megsemmisítése. Zarkawi szerint a brigádok kötelesek leszámolni velük, hogy lehetőséget adjanak az Al-Kaida tagjainak jóval szabadabban tevékenykedni és összpontosítani a megszálló erők elleni harcra. Az Umar Brigádba alapvetően irakiakat toboroztak. Ez a csoport vállalta a felelősséget a Badr Szervezet több tíz tagjának megsemmisítéséért.

Ugyan ezek a brigádok kijelentették, hogy megölték a síita iszlám párt, az Al-Da'wah két tagját. Ugyancsak voltak bizonyítékok, hogy a Brigádok más politikai figurákat is megöltek, valamint a „Mahdi Hadserege” katonáit. Igaz ez vagy sem, de Zarkawi csoportja harcba lépett Mahdi Hadseregével és megsemmisítette annak számos emberét.

Az „Umar Brigád” taktikája – maximális propaganda effektus elérése. Általában igyekeznek az általuk kiválasztott áldozatot annak teljes családjával együtt megölni, és a gyilkosságot vérfürdővé változtatni. A Brigádok valószínűleg rendelkeznek saját öngyilkos merénylőkkel. Ezt a taktikát alkalmazzák a Badr Szervezet családtagjai esküvőinek, meneteinek és temetéseinek felrobbantására.

2005. szeptembertől több híradás jelent meg arról, hogy a szunnita körzetekben a helyi felkelők harcba léptek az iszlámistákkal. Zarkawi taktikája szembefordított vele sok felkelőt és a lakosságot, mivel a fundamentalisták a megszállók elleni harc helyett a síitákkal és a kollaboracionistákkal kezdtek foglalkozni. Az AMS hivatalosan elítélte a Zarkawi szervezte gyilkosságokat.

Az Al-Kaida halálbrigádjai 2005. végén megölték nagyon fontos törzsi és vallási figurákat, mivel a sok törzsi tárgyalásokba kezdett az iraki kormánnyal. Válaszul, egyes nacionalista csoportok javasolták, hogy kergessék ki a külföldi iszlámistákat cserébe a megszálló erők Irakból történő távozásáért. A Kairóban, 2005 novemberben megtartott konferencia után, ahol az iraki kormány elfogadta, hogy van különbség a felkelő csoportok között és kijelentette, hogy a felkelőknek joguk van fegyverrel a kézben ellenállni a megszállásnak, beleegyezvén a velük való tárgyalásokba a nacionalisták és az iszlámisták közötti konfliktus erősödött. Elfogadva a „jogszerű ellenállás” terminológiáját a törzsek vezetői széles körben elítélték a dzsihadistákat és elkezdték kiszorítani őket saját területeikről.

Ennek eredményeként a szunnita törzsek és felkelő csoportok létrehozták saját halálbrigádjaikat Zarkawi helyi ügynökeinek levadászására. 2005. szeptembertől ezek a csoportok bejelentették, hogy az Al-Kaida legkevesebb 6 kulcsvezetőjét ölték meg Irakban. 2006. januárban az Al-Kaida Irakban megtámadta a szunnita újonc rendőröket Ramadiban, és megölt 80 főt. Ez az akció tömegdemonstrációkhoz vezetett a szunnita kerületekben az AMS támogatásával. Válaszul Ramadiban létrehozták az „Al-Anbar bosszúálló Brigád” – a lakosság védelmére az Al-Kaidától. 2006. január 15.-én az irakiak körében tapasztalt támogatás csökkenésére válaszul Zarkawi megalakította a „Mudzsahedin medzslisz as-Sura”-t, mint Zarkawi csoportosulásának fedőstruktúráját és még öt szervezetet.

Ugyanakkor a felkelő több csoportja (beleértve a fontosabbakat – Irak iszlám hadserege és Ansar al-Sunna Hadserege) kitértek a „Mudzsahedin medzslisz as-Sura”-ban való részvételtől. A szembenállás Zarkawi halálával végződött 2006. júniusban.

Bűnözői bandák és rendszeren kívüli csoportosulások

A jelenlegi iraki káoszban sokan döntöttek úgy, hogy hasznot húznak a különböző csoportosulások közötti konfliktusból. Mind több információ van arról, hogy a bűnözői csoportok gyakran tevékenykednek úgy, mint rendőrség vagy hogy ezek meg tudják vásárolni a rendőrségi felszereléseket és egyenruhákat, azért, hogy tisztogatásokat hajtsanak végre a lakott szektorokban, de pénzkeresés okán. A halálbrigádok taktikáját széleskörűen alkalmazza a helyi

maffia is. Az USA hadsereg tisztjei közölték, hogy az ilyen műveletekben holttesteik között sok üzletembert találtak a konkurens vállalatoktól.

Ugyancsak vannak csoportok, amelyek saját önös céljaikat követik, és nem tartoznak senkihez. 2003. végén a magát Tharallahnak nevező csoport bejelentette, hogy vadásznak a Szaddam rezsim híveire, különösen a speciális szolgálatok volt munkatársaira. Ez a csoport Bagdadban és Tikritben alkalmazta a halálbrigádok taktikáját. Bővebb erről a csoportról nem ismert, de világos, hogy ez nem vallási vagy felkelő csoportosulás.

Egy másik probléma Irakban – a megölt vagy elrabolt szakemberek növekvő száma. Legkevesebb 80 egyetemi professzort öltek meg a különböző csoportosulások, bár egyes adatok szerint azok száma még magasabb – kb. 200. Ennek következtében az egyetemeken sok munkatársuk kénytelen volt családjával együtt elhagyni az országot. Mind a mai napig nem ismert ki a felelős ezekért a gyilkosságokért...

Akkor, amikor a fegyveres lázadók mintha csökkentenék harcukat a koalíciós erők ellen a kiterjedt katonai hadműveleteket követően, bizonyítékok vannak, hogy nő a halálbrigádok stílusában végrehajtott műveletek száma. Ennek következtében az arról szóló vitának, hogy nem polgárháború-e ez, teljes joggal helye van. A halálbrigádok tevékenysége növeli az iraki társadalom általános biztonsághiányának érzetét. És ha ez valódi polgárháború, akkor azt a halálbrigádok vívják.

A speciális rendeltetésű alakulat tevékenysége Irakban*

A második háborúig Irakban, a nyugati speciális alakulatok soha nem kerültek bevonásra ennyire hosszúidejű és intenzív harci cselekményekbe. Szomáliában és Boszniában a speciális rendeltetésű alakulatokat vagy felderítő műveletekhez, vagy a légierő és tüzérség tüzének korrigálására vonták be, ami gyakorlatilag kizárta a harcérintkezés lehetőségét, vagy pontszerű műveletekbe, olyanba, mint Aydida tábornok elfogási kísérlete volt Mogadishuban.

Az első komoly próbatételnek Afganisztán bizonyult. Ám ott is ugyan az a SAS, „Delta” osztag vagy a „fókák” csak cím alapján dolgoztak. Irakban minden másképpen volt.

* Forrás: www.agentura.ru

A harctevékenységek problémái városban

Irak területének elfoglalására végrehajtott sikeres hadműveletet követően, a koalíciós csapatok a felkelőkkel kerültek szembe. Kétségtelen, a partizánokkal szembeni harc alapvető eszköze a különleges rendeltetésű alakulat. Ugyanakkor Irakban a harci cselekmények elsősorban a városokban alakultak ki és nem a sivatagban, ahol viszonylag könnyű lett volna legyőzni a partizánokat az amerikaiak és angolok rendelkezésére álló felderítő és tűzmegsemmisítő technikai eszközökkel. A városokban mindez jóval bonyolultabbnak bizonyult.

Amennyiben a SAS vagy a „Delta” harcosai kellő tapasztalattal rendelkeznek a városi harctevékenység folytatására és ennek érdekében, komoly felkészülésen mennek át, úgy a „zöldsapkások”, a Navy SEAL's vagy a „rangerek”, melyek főként a harctéri körülmények közötti tevékenységre rendeltettek, komoly felkészülési problémákkal találták szembe magukat.

Természetesen, a „zöldsapkások” 2001-től a hadműveletek és harci összeütközések tucatjaiban vettek részt a hegyekben és a sivatagokban. És ott teljesen más képességekre, fegyverzetre és felkészítésre volt szükség, mint azok, amelyek elengedhetetlenek a városban történő tevékenységhez. A korlátozott területen (épületekben, szűk utcákon) folytatott harc szükséges jártasságának hiánya hatalmas veszteségekhez vezetett. Csak az 5. speciális rendeltetésű csoport három év alatt 10 katonát veszített.

A „zöldsapkások” egyike, aki Afganisztánban és Irakban is harcolt több mint két évig, elismerte, hogy a harcosoknak menetközben kellett átállniuk. Ő, többek között azt mondta: „Afganisztán hegyeiben és Irak sivatagában teljesen magabiztosan éreztem magam, de Faludzsa és Bagdad negyedeiben inkább támaszkodtam a tapasztalataimra és megérzéseimre, mint a szakmai jártasságaimra”. Problémák jelentkeztek a fegyverzet megválasztásával is. A speciális rendeltetésű alakulatok tagjai többsége által használt amerikai rohampuskák alacsony hatékonyságúnak bizonyultak hosszantartó harcokban erősen poros viszonyok között. Faludzsában a tengerészgyalogság és a „zöldsapkások” felderítő századai a rendszeresített fegyvereiket zsákmányolt szovjet, kínai és iráni gyártmányú Kalasnyikov gépkarabélyokra és golyószórókra cserélték.

Ugyancsak az amerikai speciális rendeltetésű alakulat tagja emlékezett, hogy a harcok legelején az ő M-16A2-je a küzdelem legkritikusabb pillanatában mondta fel a szolgálatot, és ha nem lett volna egy Kalasnyikov géppisztoly, amely egy megölt iraki gárdista mellett hevert, nem valószínű, hogy el tudta volna mesélni miként végződött az a harc.

Szintén komoly probléma volt a pontos együttműködés hiánya a harcoló alegységek között.

A „Fekete csoport”

Jelenleg Irakban létrehozásra került egy ún. Task Force 145 operatív csoport, melybe bele tartozik a „Task Force Black” (TFB). A TFB a SAS csapatából, a „Delta” osztagaiból, az USA Légierő speciális rendeltetésű alakulatainak 6. antiterrorista csapatiból áll. A csoport feladatai közé tartozik a terrorista vezérek elfogása és megsemmisítése, az öngyilkos terroristák elleni küzdelem. A különleges hadműveletek többsége Irakban éppen e csoportok ellen folyik. Például, a csoport számlájára írják Szaddam Husszein fiainak megsemmisítését.

Az operatív csoportok egyik feladata a különböző speciális alegységek erőfeszítéseinek koordinálása. Irakban az amerikaiak ugyan azokkal a problémákkal találkoztak, mint az orosz szövetségi erők Csecsenföldön – a pontosan szabályozott együttműködés hiánya a különböző speciális alegységek és a csapatok között. A fent említett elit speciális alakulatok személyi állományából álló alegységek a számukra kijelölt szektorokban működnek. De ezek a szektorok az USA egyik vagy másik szárazföldi vagy tengerészgyalogos alegységeinek felelősségi zónája. A speciális alegység gyakran önállóan kell, hogy működjön, nem értesítve erről a zóna rangidős parancsnokait. A csoport foglalkozik a tevékenység koordinációjával is, például a „Delta” alegységeinek és az USA gyalogságának.

A csoport által kidolgozott és jóváhagyott művelet volt a Jassica Lench katonanő megmentése, akit egy őrzött kórházban tartottak. A műveletet a „fókák” és a rangerek hajtották végre. A „Task Force Black” operatív csoportja szintén a speciális alegységek tevékenységének koordinációjára szolgál, mint az történt a „Mallboro” művelet végrehajtásának idején, melyről a későbbiekben lesz szó.

Egy másik komoly probléma, amellyel az amerikaiak és az angolok találkoztak Irakban, – a megbízható felderítési információk hiánya, valamint azok cseréjének hiánya az alegységek között. Az operatív csoport létrehozása hasznos volt és lehetővé tette egy közös, terrorcsoportokra vonatkozó adatbázis megteremtését és elvezetett jóval intenzívebb és operatívabb felderítési információcseréhez a speciális rendeltetésű alegységek és a különböző hivatalok és országok között.

A felkelők taktikája

A szövetséges csapatoknak 2003 márciusában Irakba történ bevonulásának pillanatától gyakorlatilag minden nap történnek terrorcselekmények, diverziók és konvojok elleni támadások. E támadásokkal szembeni küzdelemre a koalíciós csapatok meglehetősen hatékony taktikát dolgoztak ki. De a felkelők is

elég rugalmasnak bizonyultak az alkalmazott módszerek tekintetében. Amennyiben korábban a felkelők és az arab zsoldosok lesből támadták a konvojokat, úgy most alapvetően azok felrobbantására összpontosítanak. Az öngyilkos terroristák valóságos csapássá váltak az amerikaiak számára ugyan úgy, mint a helyi lakosokéra. Irak városaiban csaknem minden nap hallani a robbanásokat. Ezek bárhol végbe mehetnek – kávézóban, éttermekben, mozikban, szállodákban és piacokon. Egész idő alatt mindössze néhány ilyen terrorcselekményt sikerült megakadályozni.

A fő probléma – a pontos hírszerzési adatok hiánya. És az amerikaiak ezt elismerik. A három év alatt a nyugati hírszerző szolgálatoknak nem sikerült Irakban komoly ügynöki hálózatot létrehozni. Azok az országok pedig, amelyek jó ügynökséggel rendelkeznek (Oroszország, Franciaország) nem tartoznak a koalícióba és nem valószínű, hogy megosztják az ilyen információikat. És ennek ellenére, azokban az esetekben, amikor vannak megbízható hírszerzési adatok, sikerül kedvező eredményeket is elérni. Ennek példája a „Mallboro” művelet, szinte az egyetlen sikeres akció, melyet a speciális rendeltetésű alakulatok hajtottak végre az öngyilkos terroristák ellen. Ez a brit külső hírszerzés a MI6 részvételével került kidolgozásra és 2005 nyarán végrehajtásra.

A MI6 tisztje megerősítette:” ez alkalommal az operatív információ reménykeltő. A forrás, amely hozta, többszörösen ellenőrzött, ezért haladéktalanul cselekedni kellett”.

Az informátor adatai szerint, az egyik nagy létszámú csoportosulás terroristái három öngyilkos terrorakció végrehajtását tervezték Bagdadban. Célpontjukként olyan helyszínek kellett váljanak, ahol a nemrégiben létrehozott iraki biztonsági szolgálatok képviselői gyülekeznek. A hírszerzés adatai szerint, a terroristák a terrorcselekmény elkövetését a déli órákhoz közel tervezték végrehajtani, amikor az irakiak és a katonák a számos kávézóban keresnek menedéket a meleg elől.

A kapott információból kiindulva a speciális rendeltetésű alakulat célpontja az egyik bagdadi negyed házában tartózkodó három öngyilkos terrorista volt.

A művelet megtervezését és végrehajtását a SAS harcosaira bízták. Ezt a választást több, objektív indoka volt. Először, a SAS harcosainak magas szakmai hozzáértése mindenki számára ismert, másodsor, az ügynöki információt az angolok szerezték, a kártyák az ő kezükben voltak, és harmadszor, a brit speciális alakulat katonáit kevésbé vonták be a kiterjedt műveletekbe, mint amerikai szövetségeseiket, és hagyományosan olyan csapatot képeznek, amely állandó harckészültségben van a váratlanul jelentkező feladatok megoldására.

Ugyanakkor amiatt, hogy Irakban a SAS szintén nagy számú feladatot old meg, azok saját ereje a művelet végrehajtására nem lett volna elegendő. Ők, mint kiemelkedő kvalitású szakemberek, képesek lehettek a fő feladat végrehajtására. A biztosítási feladatok megoldására kiegészítő erőkre és eszközökre volt szükség.

Annak figyelembevételével, hogy a brit különleges alakulat tagjai és a hírszerző szorosán együttműködnek az amerikai kollégáikkal és a közös tevékenység gazdag tapasztalataival rendelkeznek, a SAS mellett arról is döntöttek, hogy az amerikai speciális rendeltetésű erők harcosaiból álló fedező csapatot is bevonnak. Mozgósításra kerültek a hírszerzés technikai eszközei. A művelet befejező szakaszában a lehetséges zavargások szétkergetésére tervezték az iraki katonák egy századának bevetését is. Komoly gondok esetére a harcosok szintén számíthattak a helikopterek tűztámogatására és menekítésére. A tevékenységet Bagdadban a speciális rendeltetésű koalíciós erők törzsében koordinálták. Pontosan onnan kellett érkezzen a jelzés a művelet megkezdésére. A törzsbe a speciális rendeltetésű alakulatok, az ügynöki és technikai hírszerzés tisztjei, arabnyelvű tolmácsok tartoztak.

A „Mallboro” terv

A terv értelmében éjjel a SAS négy csapata rejtve meg kellett közelítse az előre kijelölt állásokat és elfoglalnia azokat. Minden csapat állományában a négy fő közül egyik mesterlövész volt. Feltételezték, hogy a célpontokat a három mesterlövésznek kell végeznie. A negyedik csapat mesterlövésze tartalék volt. Az ő feladata a biztosítás volt, ha társai közül valaki hibázik.

A mesterlövész sortűz végrehajtására a lövészek és a csapatok pozícióit időben kiválasztották. Ugyanakkor az előkészített tevékenység felfedésének veszélye miatt az állásokat nem sikerült teljes értékűen felszerelni. De ezzel egy időben, hogy a művelet menetében a lehetséges kellemetlen meglepetéseket kizárják, az állásokat folyamatos megfigyelés alá vonták. Minden mesterlövész egységes jelzés alapján kellett tevékenykedjen. A meghatározott feladat értelmében minden terroristát egyidejű fejlődéssel kellett megsemmisíteni.

Közvetlenül a művelet kezdete előtt az USA speciális rendeltetésű alakulatainak gyorsreagálású osztagait készségbe helyezték. Ők, az iraki katonáktól eltérően, ismerték a művelet célját. Az irakiakat, érthető okokból, nem informálták.

Minden csapat rendelkezett I115A. 338 mesterlövész puskával, melyet „Schmidt & Bender” céltávcsővel szereltek fel, amely biztosítja a cél leküzdését 1000 m távolságra. Ezen kívül a harcosok rendelkeztek egyéni fegyverzettel, a támogató csapat harcosai pedig még golyószórókkal és gránátvetőkkel.

A műveleti törzsnek és minden egyes csapatnak a művelet célpontjainak mozgásáról és a végrehajtás körzetének helyzetéről szóló operatív információk biztosítása érdekében felhasználták az amerikai pilótanélküli repülőgépet a „Predator”-t, amely folyamatosan a levegőben tartózkodott 700 m-es magasságban és továbbította az adatokat a földre a reális időszámításnak megfelelően.

Ezek mellett a művelet végrehajtásának körzetében szuper-érzékeny mikrofonokat telepítettek, melyek lehetővé tették rögzíteni minden beszélgetést és hangot, amely ezt vagy azt a tevékenységet kísérték.

A meghatározott időben a csapatok rejtve megközelítették és elfoglalták állásaikat. Már csak a terroristákra kellett várni. A harcosokkal együtt feszültek voltak a koordinációs törzs tisztjei is. Ők figyelemmel kísérték a harcosokat és a helyzetet is köszönhetően a „Predator” által közvetített képnek. Végül megérkezett a parancs valamennyi erő és eszköz legmagasabb harcászultságba helyezésére. A technikai hírszerzés operátorai, akik a terroristák tevékenységét figyelték a lehallgató eszközök segítségével, amelyeket a ház falán helyeztek el, jelentették, hogy a terroristák a kijáráshoz tartanak. A három terrorista kilépett a házból. Az egységes jelzésre mind a három mesterlövész egyidejűleg lőtt. A negyedik mesterlövésznek nem kellett elsütnie a fegyverét, mind a három lövés pontosan a fejekbe talált. A SAS helyszíni parancsnoka jelzést küldött a törzsnek – a kör bezárult. A továbbiakban minden csapat önállóan elhagyta a művelet végrehajtásának helyszínét.

Érthető okokból nem került be a sajtóba és a közeljövőben nem is valószínű, hogy kikerülnek részletesebb információk a „Mallboro” műveletről, de már a rendelkezésre állók alapján is le lehet vonni bizonyos következtetéseket. Elsőként, szemmel látható a pontos szervezés és valamennyi bevetésre kerülő erő együttműködése. Kétségtelen, a művelet sikerében jelentős szerepet játszott a pontos információ, amely nélkül maga a művelet végrehajtása értelmetlen lett volna. Nem kevésbé fontos szerepet játszott a tervezett műveletről szóló információk titokban tartására vonatkozó intézkedések betartása, mivel az információ kiszivárgása – az egyik legnagyobb probléma Irakban. Mint mindig, meg kell említeni a SAS harcosainak tökéletes feladat végrehajtását. A rendkívül rövid idő alatt megtervezett művelet nem zavarta az angolokat, hogy az események lehetséges alakulásának szinte valamennyi apró részletét figyelembe vegyék. A tervezés hiányosságaihoz lehet sorolni, hogy a mesterlövészek magányosan tevékenykedtek. Vagyis mindegyikük egy adott célpontot tartott. A három mesterlövész biztosítására csak egy állt rendelkezésre.

Természetesen, beszélhetünk a SAS mesterlövészek magas profizmusáról, de a véletlentől senki nincs biztosítva. Ezért a végrehajtás megbízhatóságának emelése érdekében egy terroristára két mesterlövészt kellett volna bevetni. Ugyanakkor az erők és eszközök elosztásának megválasztása minden valószí-

núség szerint a parancsnokság rendelkezésére álló nem megfelelő számú mesterlövész és a művelet előkészítésére rendelkezésre álló idő hiánya miatt történt.

Ezen kívül nem tiszta, volt-e a művelet parancsnokságának tartalék terve, hiszen senki nem garantálta, hogy mind a három terrorista egy időben jelenik meg. Az események ilyen alakulásakor a művelet nagy része veszélybe kerülhetett volna.

De mindez csak a találgatások területe, melyeket csak több részlet ismeretében oldhatnánk meg. A SAS harcosai ismételten bebizonyították képességüket rövid idő alatt végrehajtani a felkészülést és tökéletesen végrehajtsák a megszabott feladatot. Ugyancsak említésre méltó az amerikaiak megbízható támogatása is. Összességében a művelet úgy zajlott le, mint ahogyan azt elgondolták. Valamennyi terroristát megsemmisítették, a harcosok közül senki nem sérült meg.

A művelet látható sikere ellenére, nem kell elfelejteni, hogy Irakban egy megakadályozott terrorcselekményre több tíz olyan esik, melyet nem sikerült megakadályozni. Ez mindenekelőtt arról szól, mennyire komoly problémák küzdenek a koalíciós erők mindenben, ami a hírszerzést érinti. 2005. elején beszélgettem az amerikai speciális rendeltetésű alakulat egyik katonájával, aki Irakban töltött hathónapos vezényléséről tért vissza. Ő kitért a válasz elöl a megszerzett ügynöki hírszerzési adatok pontosságáról szóló kérdés tekintetében, de elismerte, hogy az információk többségét a harcosok maguk szerzik be, ami csökkenti a munka hatékonyságát és növeli a veszteségek mértékét.

Ugyancsak említésre méltó, hogy a felkelő mozgalom növekedésével összefüggésben a koalíciónak nyilvánvalóan nincs elég speciális rendeltetésű ereje és eszköze a felmerülő fenyegetésekre történő reagálásra. Az ellenállás területi kiszélesedése magával hozza a koalíció erőinek szétforgácsolódását. Így, például, a SAS harcosai kénytelenek tevékenykedni mind az ország nyugati, Szíriával határos részén, mind Bagdadban és Basrában. Meg kell jegyezni, hogy a SAS ezred létszáma valójában alig nagyobb a zászlóaljénál. Ezen kívül, az ezred egy eskadronja állandó „antiterrorista” készülségben van Nagy-Britannia területén. Hiszen a harcosoknak gyakorlatozniuk is kell. Nem véletlen, hogy az utóbbi időben komolyan beszélnek az ezred lét-száma emelésének lehetőségéről, amit annak veteránjai elleneznek.

Mindent összevetve, a SAS – az egyik legsikeresebben működő alakulat Irakban. Harcosai bebizonyították, hogy képesek megoldani bármilyen, még a legbonyolultabb feladatot is. Összességében a harctevékenység Irakban megmutatta, hogy a speciális rendeltetésű alakulat továbbra is a legjobb fegyver a terror elleni harcban. Csak ne hagyja cserben a hírszerzés és kapjon pontosan meghatározott feladatokat.

CONTENTS

	Page
EVALUATIONS, ANALYSES, STUDIES	
József Szaniszló	
China's Army, Security Policy. „Dangers” of the Chinese Space Program.....	5
Lajos Rácz	
Legal and Social Background of the Activities of Chinese National Security Services.....	32
József Németh	
Historical Background of the English-Irish Issue	53
Csaba Csányi	
Chapters of the Hungarian System of Witness Protection.....	60
CURRENT ISSUES	
Péter Laczó	
Tasks of the Border Guard in Criminal- and Intelligence-related Aspects	103
CONSULTATION	
Péter Vilner	
Achievements of Evaluation and Ways of Improvement.....	110
FORUM of PhD CANDIDATES	
Antal Beraczkai	
A Foothold of Radical Islam in Europe?	125
László Farkas	
PhD program – IV. Theoretical Questions of <i>íráskép-földrajz</i>	130
FROM THE HISTORY OF SECURITY SERVICES	
Ervin Antal Szabó	
<i>Sketches from the History of Russian Intelligence</i>	
Grigoriy Siroyoshkin	149
The Codebreakers of the German Navy – Part 1.	156
SCIENTIFIC LIFE – EDUCATION	
Szilvia Szabó	
Leadership-competence based training for Hungarian Law-Enforcement (Police, Border Guard) Middle- and Senior Level Officers	165
NEWS, EVENTS, FACTS	
Ervin Antal Szabó	
Articles concerning National Security Issues from Foreign Media	
Special Forces against Terrorists : What is Different since 9/11	177
Deathsquads in Iraq	185
Activity of the Special Unit in Iraq	196
CONTENTS	203
THE AUTHORS	204

SZERZŐINK

Szaniszló József alezredes
KBH osztályvezető-helyettes

Dr. Rácz Lajos ny. ezredes
KFH főreferens

Dr. Németh József alezredes
KBH kiemelt főreferens

Dr. Csányi Csaba r. százados
ORFK Bűnügyi Főigazgatóság, főnyomozó

Laczó Péter hör. törzsőrmester
ZMNE hallgató

Vilner Péter mk. ezredes
HM Tervezési és Koordinációs Főo. osztályvezető

Beraczkai Antal ezredes
KBH igazgatóhelyettes

Farkas László alezredes
KBH főreferens

Szabó Szilvia
Rendészeti és Bűnmegelőzési Intézet

Szabó Ervin Antal alezredes
KBH osztályvezető-helyettes